

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Kiemelt közlemények

NYERGES TÍMEA: *A közös haderő helye a brexit utáni 2021–2027-es költségvetésben*

NÉGYESI IMRE – FAZEKAS FERENC:
A mesterséges intelligencia integrálásának lehetőségei a vezetési pontok feladatrendszerébe

KISS PÉTER: *Az I. világháború új kihívásai a magyar katonaság egészségügy szemszögéből*

15. évf. (2022)
3. szám

ISSN 2060-0437 (elektronikus)

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Hadtudományi Szemle
A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának
tudományos folyóirata

ISSN 2060-0437 (elektronikus)

Főszerkesztő:
Dr. Szelei Ildikó alezredes

A szerkesztőbizottság elnöke:
Dr. Pohl Árpád dandártábornok

A szerkesztőbizottság tagjai:
Dr. Csengeri János főhadnagy
Pavel Foltin rektorhelyettes (Csehország)
Dr. Forgács Balázs őrnagy
Dr. Hausner Gábor alezredes
Dr. Hettyey András
Dr. Miroslav Kelemen ny. dandártábornok (Szlovákia)
Dr. Jobbágy Zoltán ezredes
Dr. Molnár Anna
Dr. Négyesi Imre ezredes
Dr. Ujházy László alezredes
Dr. Ujházi Lóránd

A szerkesztőbizottság titkára:
Kállai-Nyári Éva

Szerkesztőség:
Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Hadtudományi Szemle
1101 Budapest, Hungária krt. 9–11.
Levelezési cím: 1581 Budapest, Pf. 15.
E-mail: hadtudomanyiszemle@uni-nke.hu

Kiadó:
Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Ludovika Egyetemi Kiadó
Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

A kiadásért felel: Deli Gergely rektor

Olvasószerkesztők: Bujdosó Hajnalka, Gergely Zsuzsánna, Resofszi Ágnes
Borítókép: P. József főtörzsőrmester (MH 2. KRDD)

Tartalom

HADMŰVÉSZET

Nyerges Tímea: *A közös haderő helye a brexit utáni 2021–2027-es költségvetésben* 5

BIZTONSÁGPOLITIKA

Bertalan Dávid: *A tömeges migrációs válság, valamint a rendészet és a honvédelem kapcsolata* 21

Ádám Balázs: *A Karola-vonal erősítési rendszere* 33

Jobbágy Zoltán: *Az állami vezetők stratégiai felkészítését befolyásoló főbb stratégiai dokumentumok bemutatása* 61

TÁRSADALOMTUDOMÁNY

Ádám Majorosi: *The Battle of the Catalaunian Plains* 79

Mokánszki Zoltán: *Magyar szerepvállalás a gorlicei áttörésben* 95

János Perge – Erika Perge: *National Defence of Hungary – Military Units and Military Facilities of Debrecen (Part 2)* 103

ÁLTALÁNOS

Sándor Andó: *Increasing the Effectiveness of Military Selection in the Early Days of Applied Psychology* 133

Négyesi Imre – Fazekas Ferenc: *A mesterséges intelligencia integrálásának lehetőségei a vezetési pontok feladatrendszerébe* 145

Kiss Péter: *Az I. világháború új kihívásai a magyar katona-egészségügy szemszögéből* 159

Kovács Márk: *Nagypénteki Megállapodás és a (P)IRA utódszervezetei* 171

József Sáfrán: *Digital Terrorism: Communication through Online Video Games* 183

Nyerges Tímea¹

A közös haderő helye a brexit utáni 2021–2027-es költségvetésben

The Role of the Joint Army in the Long-term EU Budget for 2021–2027 after Brexit

Absztrakt

2018. június 13-án az Európai Bizottság javaslatot tett az Európai Védelmi Alap (EDF)² létrehozására, amely kerettervezetet az Európai Védelmi Cselekvési Terv (European Defence Action Plan, EDAP)³ részeként jelentettek be. A javaslattétel háttérében a tagállamok védelmi kiadásainak 2015. évi rekordalacsony szintje (a GDP 1,4%-ára csökkentek), valamint az egy évtizede tartó, évi 2 milliárd euróra becsült védelmi célú tagállami ráfordítások elmaradásának felismerése állt, annak tükrében, hogy mindeközben az Egyesült Államok, Kína és Oroszország ambíciózusan tovább fejlesztették védelmi képességeiket.⁴ 2017 júniusában az EDF létrehozásának javaslatát elfogadták,⁵ ezzel pedig előzmények nélküli, új programként megjelent a 2021–2027 közötti időszakra szóló hosszú távú uniós költségvetésben. Az Európai Unió többéves pénzügyi keretére (MFF)⁶ vonatkozó végleges döntés elfogadásáig a tárgyalási javaslatok alapján arra lehet következtetni, hogy a kibontakozó új fegyverkezési versenyben az Unió – az ambíciózusan tervezett védelmi kiadásainak közel megfelelésével – már nem kíván részt venni.

Kulcsszavak: védelemgazdaság, Európai Védelmi Alap, MFF-tárgyalás

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: nyerges.timea@hallg.uni-nke.hu

² EDF: *European Defence Fund*.

³ EDAP: *European Defence Action Plan*.

⁴ Az Egyesült Államok az uniós védelmi kiadásainak kétszeresét fordította védelemre 2015-ben, Kína pedig egy évtized alatt mintegy 150%-kal növelte meg védelmi költségvetését, míg Oroszország GDP-jének 5,4%-át védelmi kiadások tették ki 2015-ben.

⁵ European Commission: *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Launching the European Defence Fund*. COM(2017) 295 végleges (2017. június 7.).

⁶ MFF: *Multiannual Financial Framework*.

Abstract

The European Committee promoted a suggestion on 30 November 2016 for the foundation of the European Defence Fund (EDF) as a part of the European Defence Action Plan (EDAP). The reason for the new proposal was the hitherto measured lowest defence expense level of the Member States in 2015 (GDP 1.4%) as well as the recognition of the hiatus of the estimated sum of 13 billion EUR being invested for a decade in defence purposes in reflection to the fact that both the USA, Russia and China have been ambitiously improving their defence capacities in the meantime. In June 2017, the bill for the establishment of the European Defence Fund found acceptance. As a result, the program appears without precedent in the budget of the interval between 2021 and 2027. Until the final decision of the Multiannual Financial Framework (MFF), the conclusion applies that the Union no longer wishes to take part in the unfolding new arms race and has therefore downplayed its ambitious plans.

Keywords: *defence economy, European Defence Fund, MFF negotiation*

1. Út a közös európai védelem finanszírozásáig

A 21. századi strukturális átalakulások motorja a relokáció hatása,⁷ ami a fejlődőnek – avagy a 20. században még leszakadónak – mondott harmadik világ országai közül számosnak új lehetőséget biztosított a jövedelmi és technológiai felzárkózáshoz. Ezeket a folyamatokat a technológiaváltási hullámok katalizálták, olyannyira felgyorsítva ezzel a világban a jövedelemtermelési lehetőségek újraosztását, a gazdasági hatalom addig ismert struktúráját, hogy a kétpólusú világtrend összeomlásával a Szovjetunió megszűnését követő évtizedben már az Amerikai Egyesült Államok hatalma sem volt annyira egyértelmű, mint korábban. Az egyre inkább többpólusú⁸ rendszer⁹ példája – vagy inkább pólus nélküli¹⁰ világe –,¹¹ hogy a G8-ak helyett 2008-tól már a G20-ak körében tárgyalják meg a főbb nemzetközi problémákat. A multipolaritással párhuzamosan a világtrend is multilaterális megoldások irányába mozdult el, így a nemzetközi gazdaságdiplomáciai és biztonságpolitikai kérdések is több állam közös tárgyalása útján rendeződnek már a 21. században. A multilaterális világkormányzás¹² elsősorban olyan országok feletti ügyek kezelésében jelentkezik, amelyek globálisan megoldandó problémákra, mint a nemzetközi biztonság megőrzése, a háborúk terjedésének megelőzése, a nemzetközi terrorizmus, a nemzetközi válságok megelőzése,

⁷ A feldolgozóipar és a termeléshez kapcsolódó szolgáltatások a fejlett országokból az olcsó munkaerőt kínáló fejlődők felé áramlása.

⁸ Megan Dee: *The European Union in a Multipolar World. World Trade, Global Governance and the Case of the WTO*. New York, Palgrave MacMillan, 2015. 12.

⁹ John G. Ikenberry: The Rise of China and the Future of the West. Can Liberal System Survive? *Foreign Affairs*, (2008), 1. 26–38.

¹⁰ Mario Telò: *Globalisation, Multilateralism, Europe. Towards a Better Global Governance?* Surrey, Ashgate, 2013. 84.

¹¹ Richard N. Haass: The Age of Nonpolarity. What Will Follow U.S. Dominance? *Foreign Affairs*, (2008), 5. 12–25.

¹² A *global governance* fogalma a gyakorlatban az érintett országok döntéshozatalba való bevonását, kormányközi, nemzetközi egyeztetéseket és koalíciókat jelent. Vö. Jan Wouters et al. (szerk.): *China, the European Union and The Restructuring of Global Governance*. Cheltenham, Edward Elgar, 2012. 62.

kezelése¹³ keresnek megoldást.¹⁴ A legfőbb rendezőelv, amelynek mentén a problémák kezelésére törekszik a világkormányzás – és amelyet a második világhégés után létrejött versengő világrend fő célkitűzéseiként is hirdetett¹⁵ a 20. században –, a békés együttműködés fenntartása és ezen keresztül a gazdasági kapcsolatok elmélyítése, amelynek célja a szabad kereskedelmen és szabad tőkeáramláson keresztül minél inkább érdekelttőbbé tenni az államokat a gazdasági kapcsolatok fenntartásában a háborús konfliktusok választása helyett.

Az európai integráció intézményesülése révén létrejött államszerű¹⁶ magatartást tanúsító nemzetközi gazdasági szervezet, az Európai Unió 2012-ben megkapta a Nobel-békedíjat, amiért előmozdította Európában a békét, a megbékélést, a demokráciát és az emberi jogokat. 2017-re az Európai Bizottság a megváltozott geopolitikai helyzetre reagálva mégis úgy ítélte meg, hogy az Uniónak nemzetközi biztonsági szervezetté is szükségesé válnia.

2. A közös haderő és hadiipar fejlesztésének gazdasági megalapozása a 2021–2027-es költségvetésben

A 27 országot tömörítő, egységes piacot működtető Európai Unió gazdasági nagyhatalom. A megváltozott geopolitikai helyzetre, valamint az Egyesült Államok, Kína és Oroszország ambiciózus hadikiadási növekedési ütemétől jócskán leszakadó¹⁷ európai közösség védelmi képességeinek hanyatlására reagálva, az Uniónak fokozatosan nemzetközi biztonsági szervezetté is kellett válnia. Ezért 2017-ben az Európai Bizottság akkori elnöke az – a tagállami szuverenitás legfontosabb pillérei közé tartozó – önálló védelempolitikát uniós felelősségként hirdette meg, és fedezetére létrehozta az Európai Védelmi Alapot,¹⁸ amely így előzmények nélküli, új programként jelent meg a 2021–2027 közötti időszak költségvetésében, akkor még évi 3,47 milliárd eurós forrással.¹⁹ Nehézségek, kezdeti szkepticizmus jellemezték a 2003-ban megalapított European Defence Agency működőképességét, amelyet a képességekkel kapcsolatos kérdések kezelése céljából hívtak életre, és amelynek – az Európai Védelmi Alappal ellentétben – a védelmi projektekhez nyújtott közösségi finanszírozás odaítélésére nem volt lehetősége. Különösen nehéz helyzetet jelentett az ügynökség céljainak megvalósíthatósága tekintetében az a körülmény is, hogy a gazdasági válság éveiben számos európai tagállam egészen a 2021–2027-es költségvetés újításainak megjelenéséig

¹³ Európai Tanács – Az Európai Unió Tanácsa: *Jelentés az európai biztonsági stratégia végrehajtásáról. A biztonság megteremtése a változó világban*. Brüsszel, (2008. december 11.). S407/08.

¹⁴ Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban: kis háborúk nagy hatással*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013. 120–123.

¹⁵ Paul A. Samuelson – William D. Nordhaus: *Közgazdaságtan*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2012. 264.

¹⁶ Nicolas Jabko – Craig Parsons (szerk.): *The State of the European Union*. Oxford, Oxford University Press, 2005. 173.

¹⁷ Az uniós tagállamok védelmi kiadásainak 2015. évi rekordalacsony szintje a GDP 1,4%-ára csökkent.

¹⁸ European Defence Fund, EDF. Lásd European Council – Council of the European Union: *Informal Meeting of Foreign Affairs Ministers (Gymnich)* (2016. február 5–6.).

¹⁹ A 2018. május 2-án kiadott COM *proposal* alapján a Heading 5 „Security and Defence” sorra allokált hétéves kötelezettségvállalási keret, 2018-as áron 24 323 millió euró volt (GNI 1,11%, főösszeg: 1 134 583 millió euró). Lásd European Parliament: *Annex to the Proposal for a Council Regulation Laying Down the Multiannual Financial Framework for the Years 2021 to 2027*. (2018). 1.

nem tudott saját költségvetésére, csak az európai fejlesztésekre támaszkodni – ezzel is hozzájárulva az európai védelmi ipar fejlesztéséhez –, szemben az amerikai lehetőségekkel, hiszen a tagállamok erősen függtek a NATO-kapacitásoktól.

Magyarország maximálisan elérhető védelmi célú kötelezettségvállalási részesedését a 2021–2027-es költségvetés eddig ismert támogatási rendszerének kautelái szerint – munkámból kifolyólag nemzetgazdasági szintű döntés-előkészítési modellszámítások alapján – a teljes időszakban elérhető maximális kötelezettségvállalási szinten 184,7 millió euróra becsültem,²⁰ ami GNI-arányos forrás tekintetében 0,02%-ot, egy főre jutó forrásként pedig 18,9 euró/fő-t jelentett. Összehasonlításokat végeztem a NATO- és EU-tagállamok védelmi kiadásainak feltérképezésére millió USD és GDP-részesedés alapján, hogy kimondhassam, Magyarországnak minden uniós forrásra szüksége van ahhoz, hogy katonai képességihiányát a koncentrált Zrínyi 2026 program keretébe illeszkedően mérsékelni legyen képes. Általánosan ugyanis megállapítható, hogy hazánk a NATO és az akkori EU28 vonatkozásában is az átlagtól jelentősen elmaradó, utolsó negyedbe tartozó a honvédelemre fordított kiadások nemzetközi összehasonlításában.

Mindamellet a NATO-tagországok átlagosan több mint négyszer annyit fordítanak honvédelemre, mint ahogy azt az Európai Unió országai teszik. Európán belül ez a NATO- és az akkor még EU28-tagországok közötti eltérés 2012 és 2016 viszonylatában egyelőre 3-4 százalékponttal mutatott eltérést a NATO-tagországok javára. Példával alátámasztva hangsúlyozni szeretnék egy másik, a kutatásom összehasonlításából származó szembetűnő eredményt is, teszem ezt azért, hogy minél inkább érzékeltessem az európai kontinens jelentős katonai képességihiányát: az ázsiai fegyverkezés értéke már 2012-ben meghaladta az európai NATO-tagországok védelmi költségvetéseinek összegét,²¹ ahol ezek a kiadások azonos évben vizsgálva nemhogy nőttek, hanem közel 1,63%-kal még csökkentek is. Annak ellenére állt be az európai védelmi képességek fejlesztésére fordított összegek csökkentése az európai NATO-tagországok esetében, hogy a 2012-es év rekordméretű kiadásai az ázsiai kontinensen az „arab tavasz” következményei voltak, ezen belül pedig a szíriai konfliktus továbbgyűrűzésének, valamint Kína fokozatos felemelkedésének és haditengerészeti képességei jelentős növekedésének hatásait tükrözték.²² Ez a csökkenési folyamat 2015–2016-ban megállt, majd 2017-ben a Stratégiai Tanulmányok Nemzetközi Intézete (International Institute for Strategic Studies, IISS) által a világ védelmi kapacitásairól és katonai egyensúlyi helyzetéről összeállított elemzése szerint (Military Balance, 2018) a NATO európai tagországai 2017-ben átlagosan 3,6%-kal tudták növelni védelmi kiadásaikat, ám ezek hátterében olyan jelenségek állnak, mint például Belgium és Portugália esete,

²⁰ A 2021–2027 közötti időszak H5 kötelezettségvállalási maximumszintje, 2018-as áron, Magyarország vonatkozásában. Ehhez a *research window* – kutatási ablak és a *capability window* – „kapacitási ablak” forrásainak Magyarország által elérhető részesedésével még nem növeltem meg az összeget a kézirat lezárásakor, ugyanis ezeknek a programoknak a finanszírozási szabályai még képlékenyek, és emiatt egyelőre versenykorlátozók. Németország, Franciaország, Olaszország, Spanyolország, Hollandia és Svédország kivételével ugyanis a többi tagállam nem fog tudni részesedni ezekből. De egyértelmű potenciál látható abban – és a Kormány törekvései is ebbe az irányba hatnak –, hogy Magyarország a védelmi iparát aktívalva sikerrel tud 2021-től az európai védelmi ipar beszállítójává is válni.

²¹ International Institute for Strategic Studies: *The Military Balance 2017*. Washington, 2017.

²² Etl Alex: *The Military Balance 2013. Nemzet és Biztonság*, 6. (2013), 1–2. 152–167.

ahol a teljes védelmi költségvetésnek több mint egyharmadát a katonai nyugdíjak kifizetésére számolták el 2016-ban.²³

Arról a fentiek belátása mellett az uniós külpolitika formálói körében is konszenzus van 2015 óta – a krími és kelet-ukrajnai válság következményeként –, hogy az Európai Uniónak aktívabb, cselekvőképesebb és koherensebb közös kül-, biztonság- és védelempolitikával kell rendelkeznie ahhoz, hogy hatékonyabban tudjon választ adni a 21. század kihívásaira.²⁴ A közös biztonság- és védelempolitika-projektet 2011-ben még a lengyel elnökség próbálta tartalommal megtölteni, de a kezdeményezés a brit ellenállás miatt elbukott, hiába állt be a katonai együttműködés erősítése és a hadiipari közös fejlesztések mögé Németország és Franciaország is. A brexit azonban korábban nem várt fordulatot hozhat a közös hadsereg felállításának realizálásában,²⁵ hiszen Ursula Von der Leyen, volt német védelmi miniszterként már akkor úgy fogalmazott, hogy a „német Bundeswehr is készen áll arra, hogy különleges helyzetekben más nemzet parancsnoksága alá helyezze csapatai egy részét”.²⁶ A 2019. december 5-én az Ursula Von der Leyen elnök által immáron vezetett Európai Bizottság első hónapjában született finn soros elnökségi javaslat egyelőre mérsékeltebb védelempolitikát képviselt, ami a számok nyelvére lefordítva azt jelentette, hogy a Juncker-féle politikához képest mintegy 40%-os mértékű csökkentésre került sor. A Heading 5 „Security and Defence” sorra addig allokált 2021–2027-es költségvetési forrás, így 24,323 milliárd euró helyett 2019-től 14,691 milliárd euróról folynak majd tovább a költségvetési tárgyalások,²⁷ 1,07%-os EU GNI összeg mellett, 2018-as áron. A brexit legalább 60 milliárd euró befizetés-csökkenést okozhatott,²⁸ továbbá a 2050-ig megvalósítandó klímacélok is befolyással lehetnek a politikailag is kritikus döntésre, amely új fegyverkezési versenyt nyithatna meg az európai hadiipar fejlesztésével. Az USA ugyanis kilépett az INF-szerződésből, így 2018 folyamán az évtizedek óta a fegyverek ellenőrzési sarokkövének számító paktum megszűnt, emiatt pedig attól tartanak, hogy a történelmi megállapodás összeomlása új fegyverkezési versenyhez vezethet az Egyesült Államok, Oroszország és Kína között, amelyben az Unió a védelmi kiadások közel lefelezésével egyértelműen nem kíván részt venni. A tömegpusztító fegyverek elterjedését az Európai Biztonsági Stratégia a terrorizmus után másodikként nevesíti a tagállamokat fenyegető új veszélyek megnevezésekor. A szerződés megszüntetésével pedig lehetőség nyílt arra, hogy az új fegyverek fejlesztésével és telepítésével a védelmi ipar is új lendülethez jusson a fegyverkezési verseny hozadékaként, amelyet gazdaságélénkítő hatásként²⁹ is értékeltem cikkemben.

Figyelemre méltó, hogy a jelenlegi uniós szabályozási rendszer mellett is vannak katonai és polgári felhasználásra egyaránt szakosodott és eredményesen működő

²³ Csuhaj V. Imre: A hadiipar mint gazdasági katalizátor? *Világgazdaság*, 2019. október 30.

²⁴ Krajnc Zoltán – Csengeri János (szerk.): *A hadtudomány és a hadviselés komplexitása a XXI. században*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2015. 11–21.

²⁵ Navracsics Tibor: Intézményi jövőképek a Brexit utáni időszakban. *Európai Tükör*, 20. (2017), 1. 15–16.

²⁶ Maïa de la Baume – David M. Herszenhorn: Merkel Joins Macron in Calling for EU Army to Complement NATO. *Politico*, 2018. november 13.

²⁷ European Council – Council of the European Union: Multiannual Financial Framework (MFF) 2021–2027. Negotiating Box with Figures (2019). 40–41.

²⁸ Alex Barker: The €60 Billion Brexit Bill: How to Disentangle Britain from the EU Budget. *Centre for European Reform*, 2017. február 6. 3–4.

²⁹ Szenes Zoltán: A védelemgazdaság helyzete Magyarországon. *Katonai Logisztika*, (2015), 2. 7–9.

hadiipari fejlesztések, mint például a Future Combat Aircraft System vagy a Main Ground Combat System,³⁰ amelyek a francia–német–spanyol hadiipari együttműködéshez köthetők, de még így is számos, a követelményrendszert és az exportszabályokat érintő kérdés egyelőre korlátja az európai védelmi ipar fejlődésének.³¹ Az Európai Unióban az importtal kapcsolatban alapvető szabály a behozatal szabadsága – eltekintve a gazdasági szankciók alkalmazásának eseteitől, amelyet utoljára Oroszországgal szemben alkalmazott az európai közösség a Krím anektálása miatt –, mint az Unióból harmadik országokba irányuló liberalizált export.³² Korlátozásokat csak kivételesen rendelhet az Unió, leginkább akkor, ha létfontosságú árucikkek ellátásában – például kőolaj – válsághelyzet alakulna ki. Nem tartoznak ugyanakkor az Unió kiviteli szabályai alá a katonai célú eszközök: fegyverek, lőszer, robbanóanyagok. A fegyverexport érzékeny és a tagállami szuverenitást erősen érintő volta miatt a tagállamok maguk dönthetnek a fegyverek kiviteli engedélyezéséről, illetve általában ennek a szabályozásáról. Ezzel kapcsolatban a közös kül- és biztonságpolitika keretében született ugyan 1998-ban egy – jogilag kérdéses státuszú – Magatartási Kódex, illetve 2004-ben a Bizottság Zöld könyvet adott ki a fegyverpiac lehetőségeihez képesti liberalizálására.³³ Ezzel szemben a kettős használatú termékek, amelyek katonai és polgári célokra is használhatók (például fejlett számítástechnikai eszközök vagy lézeres berendezések) a közös kereskedelempolitika hatálya alá tartoznak,³⁴ és ezek főszabály szerint exportengedélyhez kötöttek. Végül, amennyiben az EUMSZ³⁵ 36. cikke értelmében a tagállamok közötti kereskedelemben megengedettek a kiviteli korlátok, annyiban ezeket a korlátokat harmadik államok irányában is fenntarthatják a tagállamok. Ez mindenekelőtt a kulturális javak harmadik országokba való exportjára igaz.³⁶

Áttérve a védelmi funkciók fejlesztésének gazdasági előnyeiről a védelmi képességek fejlesztésének gazdaságra gyakorolt hatásaira, elmondható, hogy az Unió tekintetében különösen fontos helyet foglalnak el a transzatlanti kapcsolatok, amely pont a védelmi képességekben való lemaradás okán sem mentes a feszültségektől,³⁷ mégis a világ legszorosabb szövetségének tekinthető emellett, hogy Oroszország pedig jelenleg az Unió harmadik legfontosabb gazdasági partnere. Az Unió és Kína között 1994-ben alakult ki szélesebb politikai párbeszéd, a stratégiai partnerség jegyében pedig 2010-ben döntés született a bilaterális kapcsolat teljes felújításáról, különös tekintettel annak biztonságpolitikai, klímapolitikai és gazdaságpolitikai dimenzióira.³⁸ Az Unió az Egyesült Államok és Kína mellett egyike a nemzetközi kereskedelem három legjelentősebb szereplőjének, és bár a világ népességének mindössze 6,9%-a él csupán az Európai Unióban, a más országokba irányuló uniós export és az Unióba érkező import

³⁰ Daniel Fiott: *What Does It Mean to be A European Defense Company Today?* Paris, Ifri, 2019. november 25. 2–3.

³¹ Alexandra Brzozowski: *Europe's Fighter Jets of the Future on Collision Course?* *Euractive*, 2019. október 28.

³² A Tanács vonatkozó 2603/69/EK rendeletének 1. cikke ugyanis a kivitel szabadságának elvét mondja ki, amely alól csak kis számú kivétel van.

³³ Thomas Oppermann: *Europarecht*. München, Beck, 2009. 670–675.

³⁴ Az Európa Tanács 1334/2000/EK rendelete.

³⁵ A 2007-ben aláírt lisszaboni szerződés két részből áll: 1. a maastrichti szerződés módosítása, az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) és 2. az Európai Közösségeket létrehozó szerződés módosítása, az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ).

³⁶ Kende Tamás: *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Budapest, Wolters Kluwer, 2015. 515.

³⁷ Thomas Hammes: *The Sling and The Stone. On War in the 21st Century*. Minneapolis, Zenith Press, 2006. 17.

³⁸ Európai Parlament Külügyi Bizottsága: *Jelentés az EU és Kína közötti kapcsolatok helyzetéről*. 2017/2274.INI.

a világkereskedelem mintegy 15,6%-át teszi ki. Ez például az áruexport tekintetében a 2014-es adatok alapján azt jelenti, hogy az uniós tagországok együttesen a világ teljes áruexportjának 15,6%-át bonyolítják, amit ebben az évben, az Unió fennállása óta először, túlszárnyalt Kína (amelynek részesedése a 2014. évi 16,1%-ról, 2016-ra 17%-ra nőtt), miközben az Egyesült Államok részesedése (11,8%) elmaradt az uniós országokétól. Az importrészesedés terén az Egyesült Államok 17,6%-kal az uniós országok (14,8%) és Kína (12,4%) előtt állt. Jelenleg a világ valutarendszerében továbbra is az USA dollár a tartalékolás első számú eszköze, bár szerepe enyhén és fokozatosan csökken. Különböző becslések léteznek arról, miként oszlanak meg a világ devizataralékai, de az bizonyos, hogy mára két prominens tartalékvaluta „maradt” a világon: az USA dollár és az euró. 2013 végén, 2014 kezdetén előbbi a világ valutatartalékainak 60,9–64%-át adta, míg az euró részesedése 24,5–26,5%-ot tett ki. Angol fontban van a világ valutatartalékainak mintegy 4%-a, s ugyanekkora részt képez a tartalékok között a japán jen.³⁹ Az euróövezet, az Európai Monetáris Unió a történelem egyik legnagyobb gazdasági kísérlete. Korábban sohasem fordult elő, hogy országok ilyen hatalmas csoportja egy nemzetek feletti testület, az Európai Központi Bank kezébe tegye le gazdasági sorsát. Sohasem bízták még rá egyetlen központi bankra egy ilyen nagy országcsoporthoz makrogazdasági irányítását, ahol 325 millió ember él, és 16 billió dollár értékű terméket és szolgáltatást állítanak elő. Míg az optimisták a nagyobb piac és az alacsonyabb tranzakciós költségek mikrogazdasági előnyeit hangsúlyozzák, a pesszimisták attól tartanak, hogy a monetáris unió stagnálással és munkanélküliséggel fenyeget az árak és bérek rugalmatlansága, valamint a munkaerő országok közötti csekély mobilitása folytán. Az új monetáris rendszer első nagy próbája a 2007–2009-es pénzügyi válság volt.

3. A katonai célok kiszolgálására átállni képes és meglehetősen költséges új program ambícióit a politikai ellentétek nem érik el

Az Európai Unió gazdasági vezető szerepének és az európai értékeknek a védelme elsősorban az Unió legfőbb katonai szövetségesének, a brit atlantizmus hatására a NATO-nak, valamint a francia kontinentalizmust megtestesítő,⁴⁰ az Unió tagállamainak szuverén irányítása alatt álló nemzeti hadseregek kezében van. A brexit átrendező hatására kialakulhat egy karakteres amerikai–brit szövetséges tengely, amely Európa semleges pozíciójának megerősödését eredményezheti az amerikai–oroszlal szembeni állásban, ezzel párhuzamosan pedig szélesebbre tárná az Euráziával való gazdasági együttműködést, ahogy az sem kizárt, hogy semlegessége okán „hid” szereplőként katonai együttműködést alakíthatna ki Oroszországgal és az amerikai–brit táborral egyaránt. Hosszabb távon ez vezethetne Európa globális pozíciójának megerősödéséhez, illetve ahhoz, hogy a kontinentalizmus révén Európa önálló nagyhatalmi centrumként

³⁹ Gál Zoltán: *Pénzügyi piacok a globális térben*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2010. 142.

⁴⁰ Kardos Gábor: Európa választás előtt: atlantizmus vagy kontinentalizmus. *Mandiner*, (2015), 12. 32–41.

tudjon fellépni, amire ma még képtelennek tűnik. Talán ez a koncepció állhat a mögött a döntés mögött is, hogy a 2021–2027-es költségvetésben egyelőre az ambiciózus védelemfinanszírozás gondolatától az új elnökség visszalépni látszik, bár még a költségvetésről szóló megállapodás a Covid-19 hatására is távolabb került, mint ahogy a most soros horvát elnökség időszaka lezárulna. Az Unió belül a közös biztonság- és védelempolitika területén jelenleg állandó strukturált együttműködésnek a PESCO⁴¹ működik, amely a rugalmas együttműködés új eszköze. A döntéshozatal minősített többséggel történik, az Európai Bizottságnak nincs kezdeményező szerepe, az Európai Parlament pedig csak tájékoztatást kap, valójában nem vesz részt a folyamatban.⁴² A fentiek figyelembevételével arra a következtetésre jutottam, hogy az Unió új elnöksége egyelőre a kivárás politikáját folytatja a közvetlen védelmi képességfejlesztésre fordítható 2021–2027-es költségvetési időszak forrásainak allokálása kapcsán, ezért figyelemre méltónak találtam annak megvizsgálását is, hogy az Európai Védelmi Ügynökség (European Defence Agency) legköltségesebb képességét, a Copernicus-programot kiszolgáló Galileo-programok tekintetében is érzékelhető-e ez a mérsékelt politika, vagy azt csendben tovább fejleszti az elnökség.

Az EU ahhoz, hogy fenntartsa versenyképességét, a tagállamok által befizetett források legnagyobb részét olyan programok megvalósítására fordítja – azon túl, hogy finanszírozza saját apparátusát, valamint harmadik országoknak nyújt rendkívüli támogatást, elősegítve ezzel is a gazdasági térség stabilitását –, amelyek az EU szakpolitikáinak előmozdítására irányulnak. Megjelenés előtt álló cikkemben⁴³ az európai haderő és azt kiszolgáló védelmi ipar támogatására képes, egyelőre polgári felhasználási célokra biztosított, de átállásra alkalmas 2021–2027-es forrásból finanszírozott programot mutattam be. A technológiai, információs hadviselés megnövekedett szerepe a digitális térben nem csupán piaci verseny terepe, hanem az információs hadviselés a nagyhatalmi törekvések kiemelt szférája is lett, és nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy megjelent egy új „digitális tekintélyuralmi rendszer” modellje, amelynek középpontjában Kína áll. A Galileo többek között egy ilyen modellbe illeszkedő, uniós polgári felhasználású program, amely a GEOINT⁴⁴ információgyűjtési módszerek közé tartozik. Az űrprogramként⁴⁵ ismert alfejezeti sorra az előző elnökség idején 14 197 millió eurót, az új elnökség idején pedig 12 702 millió eurót allokáltak a 2021–2027-es évekre szóló hosszú távú uniós költségvetés tervezésekor, 2018-as áron. A forráscsökkenés nagyságrendjét tekintve meg sem közelíti a védelemre fordítandó forráselvonás tervezett mértékét, így jelzésértékűnek mondanám és azt az álláspontot képviselem, hogy az önállóságot elsősegítő védelmi képességek fejlesztésére való kontinentalista törekvést nem adták fel teljes mértékben. A Galileo az Európai Unió globális műholdas navigációs rendszere (GNSS),⁴⁶ amelyet „európai GPS-nek” is neveznek (az USA

⁴¹ A lisszaboni szerződés a közös biztonság- és védelempolitika területén, a megerősített együttműködés formájaként létrehozta a rugalmas együttműködés új eszközét: az állandó strukturált együttműködést, angolul *Permanent Structured Cooperation*

⁴² Molnár Anna: *Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. 210.

⁴³ Nyerges Tímea: Az Európai Unió nemzetbiztonsági hírszerző képessége. *Hadtudományi Szemle*, 15. (2022), 4. Megjelenés előtt.

⁴⁴ *Geospatial Intelligence*, értsd: geoinformációs felderítés.

⁴⁵ Heading 1 Single Market. Innovation and Digital. 4. Space alfejezet. European Space Programme alfejezeti sor.

⁴⁶ *Global Navigation Satellite System*.

rendszere a GPS).⁴⁷ A Prágában található Európai GNSS Ügynökség által üzemeltetett és így polgári ellenőrzés alatt álló program – amelyet a Horizon Europe program keretében finanszíroznak a 2021–2027-es ciklusban – adatai széles körű alkalmazásokra felhasználhatók, mert ugyan a rendszer autonóm, de átjárható a meglévő műholdas navigációs rendszerekkel. A Galileo jelenleg 26 műholdból áll, ezt szeretnék tovább bővíteni tartalék műholdakkal (összesen 24 műhold + 6 tartalék). Az EU-nak azért van szüksége erre az egyedül egyik tagállam által sem finanszírozható fejlesztésre, mert a műholdas navigációs szolgáltatások világpiaca 2022-re várhatóan évi 250 milliárd eurót fog majd kitenni. Ma pedig már az EU gazdaságának mintegy 7%-a függ a globális navigációs műholdas jelek rendelkezésre állásától a közlekedéstől a logisztikán át a távközlésig, az energiagazdálkodást is ideértve.⁴⁸ A szegmens versenytársai pedig az orosz GLONASS a kínai BeiDou és az amerikai GPS a következő generáció fejlesztésével, de India, Irán és tucatnyi magáncég világszerte a SpaceX rakéták segítségével. Az EU. kiszélesítve megfigyelési képességét, a Copernicust (korábban GMES) a Föld megfigyelésének európai rendszerét is üzemelteti immáron 20 éve. A földmegfigyelő infrastruktúra hét műholdtól és *in situ* érzékelőktől (földi állomások, levegőben lévő érzékelők, tengeri szenzorok) érkező napi 12 TB,⁴⁹ nagy felbontású adat ingyenes hozzáférést biztosítja hat tematikus területtel kapcsolatban: szárazföld, tenger, légkör, éghajlatváltozás, vészhelyzetek kezelése és biztonság. Az adatokat az innovatív vállalkozások is használják műholdas technológiával működő termékek és szolgáltatások kifejlesztésére. A DIAS⁵⁰ pedig egy új adat- és információ-hozzáférési szolgáltatás lesz, amely öt felhőalapú rendszerarchitektúrában tárolja a napi friss és a régebbi adatokat egyaránt, illetve biztosítja a tömeges adatkezelés lehetőségét a felhasználóknak anélkül, hogy a letöltés, feldolgozás és a tárolás terheit ehhez viselniük kellene. A fejlesztések kedvezményezettjei a hatóságok, az ipar és a tudományos élet vívmányai iránt érdeklődő végfelhasználók, akik környezetvédelmi és biztonsági kérdésekkel kapcsolatos szolgáltatások fejlesztésére is felhasználhatják szabadon az „Ürügynökség” adatait, ezzel is fokozva az európai űrkutatási versenyképességet. Érdekes továbbá, hogy az Egyesült Államok és Luxemburg az első két ország, ahol elfogadtak és bevezettek egy, az űr bányászatával kapcsolatos törvényt is.

Korábban már utaltam arra, hogy az Amerikai Egyesült Államok kilépett több fegyverkezési paktumból (INF, Nyitott Égbolt) a nemzetközi jog megsértésére való hivatkozással Oroszország részéről. Az előzőekben ezt a kérdést azzal zártam le, hogy a fegyverkorlátozások betartására mára már más eszközök is rendelkezésére állnak az Amerikai Egyesült Államoknak, így ezeknek a megállapodásoknak visszatartó ereje mára kiüresedett – ahogy talán a nemzetközi jogé is –, így a felbontásuk is inkább csak jelzésértékű, de ez aligha fog a nemzetközi közösség előnyére válni.⁵¹ Az USA, Kína és Oroszország között kibontakozó fegyverkezési versenyben az Unió egyelőre – a 2021–2027-es költségvetési ciklus forrásátcsoportosítási adatai arra engednek

⁴⁷ *Global Positioning System.*

⁴⁸ Európai Bizottság, Galileo program hivatalos honlapja: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-space-policy/galileo_en

⁴⁹ Értsd: terabyte.

⁵⁰ *Data and Information Access Services.*

⁵¹ Nicole Gaoquette – Kylie Atwood: Us Expected to Announce Us Suspension of Landmark Inf Arms Control Treaty. *CNN*, 2019. 2.

következtetni – semleges kíván maradni, amihez végső soron a brexit is kedvező feltételeket teremtett. A gazdasági nagyhatalmi státuszát pedig úgy is képesnek véli biztosítani, hogy olyan polgári képességekkel (például űrprogramok) rendelkezik, amelyeket az európai közös haderő életre hívásakor a térségben független hatalomként irányít majd, és amelyek révén felbecsülhetetlen előnyre tesz szert már most is a nagyhatalmak között, hiszen folyamatosan fejlesztett polgári felhasználású rendszerei szükség esetén kompatibilisek és átjárhatók hadászati platformok számára is. A haderőfejlesztésben manapság a fő hívószavak a mesterséges intelligencia, a hiperszonikus meghajtás, a robotika és a fegyverkezési versenyre tekintettel az új típusú atomfegyverek, amely utóbbiak esetében az új stratégiai fegyverzetcsökkentő egyezmény (New START) is lejár 2021-ben, és ha nem hosszabbítják meg, akkor a világon 1972 óta először nem lesz semmilyen életben lévő korlátozás⁵² az atomhatalmak rakétafegyverkezésére nézve. Talán nem elhamarkodott kijelenteni, hogy Európára nézve a nemzetközi egyensúly felbomlása és a nemzetközi szerződések kötőerejének kiüresedése miatt már egyáltalán nem a terrorizmus jelenti a legnagyobb biztonsági kihívást, ezért az európai közös haderő⁵³ kiépítése már csak a politikai elköteleződéstől függ, habár az Egyesült Királyság kiválásával az Unió igen jelentős katonai képesség- és kapacitáscsökkenést szenvedett el. Az Unióban egyetlen atomhatalom maradt, ami a francia–német dominancia (kontinentális) meghatározó jellegét erősíti a brit–amerikai (atlanti) szemben,⁵⁴ azaz az európai hatalom stratégiai kultúrájához teszi köthetővé a közös európai haderő alapjainak letételét ambíciószint, külpolitikai orientáció, fegyveres erő használata, biztonságpolitikai döntéshozatal tekintetében, ami a közép-európai országok érdekeit különösen érzékenyen érintő lehet,⁵⁵ és amely hosszú távon a NATO kohéziójának a gyengítésével fenyegetne. Éppen ezért az európai közös haderő és védelmi ipar fejlesztésére fordítandó 2021–2027-es költségvetési ciklus forrásátcsoportosítási adatai alapján azt a következtetést lehet levonni, hogy az új elnökség a NATO-t kiegészítő, támogató jellegére helyezi a hangsúlyt, a párhuzamos képességfejlesztés és a duplikációk elkerülése mellett. Franciaország mindenestre atomhatalomként továbbra is azon az állásponton van, hogy a holnap Európájának infrastruktúrái (például kikötők és repterek) nem épülhetnek amerikai szabványok szerint a kínai befektetők ellenőrzése alatt, ahogy a digitális hálózatok fejlesztését sem szabad alárendelni az orosz támadások elleni védekezések elhárítása miatti nyomásnak. És arra biztat, hogy Európa vállalja magáért a felelősséget, ezért a 2021–2027-es EU GNI főösszeget 1,07%-ra növelje (nettó befizetői kedvezmények visszatérítési rendszere nélkül) az Európai Bizottság a következő horvát soros elnökségi javaslatban. A franciák szerint ugyanis fontos rámutatni az USA európai védelmi kezdeményezéseket illető ellentmondásos magatartására, amely egyrészt Európa jelentős katonai megerősödését és a GDP 2%-os ráfordítását tartja kívánatosnak,

⁵² Talán már csak az atomsorompó-egyezmény betartásáért létrehozott nemzetközi szervezet (International Campaign to Abolish Nuclear Weapons, ICAN) lehet még visszatartó erő, amennyiben például az Unióban maradt egyetlen atomhatalom, a francia atomhatalmi szuverenitás uniós tagországokkal való bármiféle megosztásával sértené az egyezményt.

⁵³ A tagállamok ehhez kapcsolódó elgondolását uniós szinten felmérték, így a magyart is. Lásd Remek et al. (szerk.): *Strategic Autonomy and the Defence of Europe. On the Road to a European Army?* Bonn, Dietz, 2017. 219–239.

⁵⁴ Forgács Balázs: *Napjaink hadikultúrái. A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban*. PhD-értekezés. ZMNE Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Hadtudományi Doktori Iskola, 2009. 49–53.

⁵⁵ Varga Gábor: *Az európai biztonság- és védelempolitikai kezdeményezések 1*. Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2019. 7.

másrészről pedig az európai képességfejlesztési kezdeményezésekben az európai védelmi ipar túlzott megerősödését és ezzel az amerikai fegyverrendszerek piacának szűkítő hatását értékeli nemkívánatosnak. Európa tehát látja, hogy az is az európai–amerikai viszony gyengüléséhez vezet, ha az Unió NATO-tagállamai nem lesznek képesek jelentősebb katonai műveleti önállóságra szert tenni uniós forráshiányok okán, ahogy az is, ha gazdasági nagyhatalomként az Unió a saját hadiiparát élesztené újra; ezért kijelenthető, hogy az önállóbb európai védelempolitika elkerülhetetlenül a transzatlanti kapcsolatok gyengülésének irányába hat. Ennek kinyilatkoztatását egyelőre az Európai Bizottság elnöksége még nem kész a költségvetésben is nyilvánvalóvá tenni, ami a globális geopolitikai fenyegetések átrendeződése miatt hosszú távon elkerülhetetlennek látszik, ahogy ennek hozadékeként az is, hogy az Európai Unióról szóló szerződés – a tagállami szuverenitás legfontosabb pillérei közé tartozó, az önálló védelempolitikát érintő része – is módosítást fog igényelni. Ez utóbbi ugyanis azzal járna, hogy a nemzeti szuverenitás bizonyos fokú korlátozást szenvedne el a közös vezénylésű, veszélyhelyzet esetén automatikusan bevethető európai haderő felállítása érdekében – különösen az európai haderő alá rendelt csapatok feletti nemzeti irányítási-vezetési jogkörökről való lemondásban jelenne ez meg markánsan a tagállamok részéről. A jelenlegi meghatározó európai biztonsági és védelmi struktúrák és együttműködési programok – a közös képességfejlesztésekre fókuszáló állandó strukturált együttműködés (PESCO), a védelmi tervezés összehangolását célzó éves védelmi felülvizsgálat (CARD), a védelmi beszerzésekre EU-forrásokat rendelkezésre bocsátó Európai Védelmi Alap (EDF), az EU „mini” katonai parancsnokságaként szolgáló EU Katonai Tervezési és Végrehajtási Szolgálat, az elvileg válságkezelésre alkalmazandó EU Harccsoportok – mind afelé mutatnak, hogy az integráció előkészületei megkezdődtek, és az ezek működtetéséhez szükséges pénzügyi-technikai feltételeket is biztosították már, ha még az erőteljes centralizáció politikailag távolabbi cél is. Arra viszont minden uniós NATO-tagállamnak alapkövetelményként kell tekintenie, hogy a védelmi költségvetések emelésére és a képességfejlesztési programok teljesítésére áldozniuk kell, amihez az uniós közös politika egységes fejlesztési keretet és elérhető forrást is biztosít. Tekintettel arra, hogy az európai önálló katonai képességek kialakítása és fejlesztése kulcsfontosságú egy olyan fegyverkezési verseny küszöbén, ahol az USA Kínával és Oroszországgal verseng, Magyarországnak pedig minden uniós forrásra szüksége van ahhoz, hogy a térségtől is elmaradó katonai képességhiányát a koncentrált Zrínyi 2026 program keretébe illeszkedően mérsékelni legyen képes. Bár Magyarországhoz hasonlóan az európai kormányok is jelentős összegekkel kívánják növelni védelmi kiadásaikat, ezek hosszú távú fenntarthatóságát nehezítik a strukturális kihívások egy európai közös haderő felállítása kapcsán, ugyanis míg a termékek összetettsége miatt egy-egy fejlesztés egyre többbe kerül, addig a rendelkezésre álló források hatékony elköltése miatt a politikusok kevesebb terméket és többcélú (úgynevezett svájcbicskaszzerű) megoldásokat keresnek, ezek pedig nem segítik elő az európai védelmi ipar fejlődését a specifikáció elmaradása okán, sem pedig azt a stratégiai önállóságot, amelyet az Unió célként tűzött ki maga elé. Ami pedig különösen nehezíti a helyzetet az az, hogy a hadiipari verseny a nemzetközi piacokon még csak most kezd éleződni. Kína belépése épphogy csak elkezdődött, az USA biztosítani kívánja eleve erős pozícióját, az Unió pedig még nem döntötte el, hogy a beszerzési

láncok közül melyikre támaszkodik, vagy épp sajátot alakítana ki. A probléma pedig, ahogy már fentebb is utaltam rá, politikai és közel sem gazdasági; elérkezett az idő, hogy 2027-ig tervezzenek az európai kormányok, eldöntve ezzel azt, hogy az az Unió, ahol gyermekeiket szeretnék felnevelni, pontosan milyen védelmi szereplővé váljon az európai kultúra és európai értékek védelme érdekében. Enélkül ugyanis elképzelhetetlen, hogy az Unió védelmi ipara hatékonyan működhessen, és így elkerülhetetlen annak kudarca. Az Unióban egyetlen atomhatalom van, amely kész kiállni a nemzetközi jog védelme mellett, és el nem hanyagolható módon atomszuverenitását Európa biztonságának védelmébe kész állítani, de pusztán létükkel is azok európai dimenzióját kívánja szimbolizálni. Persze ne felejtjük el azt sem, hogy míg a franciák magasabb EU GNI szerinti főösszeget szeretnék a „négy fukarral szemben” (Hollandia, Dánia, Ausztria és Svédország) úgy elfogadtatni, hogy a visszatérítési rendszer kedvezményeiről azok egyben le is mondanának. Addig egyelőre nem egyértelmű, hogy a francia fél, amely a visszatérítésből eleve nem részesült, de nettó befizetőként az agrárkassza csatornán keresztül jelentős forrásokat kapott eddig vissza, végül képes lesz-e például a kutatás-fejlesztési program (Horizont), a külső határvédelem, a migráció és a klímavédelem javára lemondani a 2021–2027-es évekre szóló hosszú távú uniós költségvetés tárgyaláskor, és a közösség érdekeit sajátjai elé helyezni.

Izgalmas időszak előtt állunk, amely Európa biztonságos jövőjét és gazdasági versenyképességét fogja meghatározni az elkövetkező hét évre abból a hátrányból indulva, hogy 2010 óta az erő kifejezés fegyverkezési versenyében jelentős, de nem behozhatatlan mértékű lemaradásban van amellest, hogy évi több milliárd euró megy kárba a védelmi beszerzésekre fordított összegből a beszerzési folyamatok korlátai és a felesleges többletkapacitások miatt, amelyek már a szerződések egyre sürgetőbb felülvizsgálatát igényelnék.

4. Összefoglalás

A 2019. december 5-én az Ursula Von der Leyen elnök által immáron vezetett Európai Bizottság első hónapjában született finn soros elnökségi javaslat egyelőre mérsékeltebb védelempolitikát képviselt, ami a számok nyelvére lefordítva azt jelentette, hogy a Juncker-féle politikához képest mintegy 40%-os mértékben csökkentették a H5 fejezet forrásait. A Heading 5 „Security and Defence” sorra addig allokált 2021–2027-es költségvetési forrás, így 24,323 milliárd euró helyett 2019 óta 14,691 milliárd euróról folynak tovább a költségvetési tárgyalások, 1,07%-os EU GNI főösszeg mellett, 2018-as áron. Erről cikkemben összefoglalóan szintén a számok nyelvére lefordítva azt az álláspontot képviseltem, hogy a brexit legalább 60 milliárd euró befizetés-csökkenést okozhatott, továbbá a 2050-ig megvalósítandó klímacélok is befolyással lehettek a politikailag is kritikus döntésre, amely új fegyverkezési versenyt nyithatna meg az európai hadiipar fejlesztésével. Az USA ugyanis kilépett az INF-szerződésből, így 2018 folyamán az évtizedek óta a fegyverek ellenőrzése sarokkövének számító paktum megszűnt, emiatt attól lehet tartani, hogy a történelmi megállapodás összeomlása új fegyverkezési versenyhez vezethet az Egyesült Államok, Oroszország

és Kína között, amelyben az EU a védelmi kiadások közel lefelezésével egyértelműen nem kíván részt venni.

Európa tehát látja, hogy az is az európai–amerikai viszony gyengüléséhez vezet, ha az Unió NATO-tagállamai nem lesznek képesek jelentősebb katonai műveleti önállóságra szert tenni uniós forráshiányok okán, ahogy az is, ha gazdasági nagyhatalomként az Unió a saját hadiiparát élesztené újra; ezért kijelenthető, hogy az önállóbb európai védelempolitika elkerülhetetlenül a transzatlanti kapcsolatok gyengülésének irányába hat. Ennek kinyilatkoztatását egyelőre az Európai Bizottság elnöksége még nem kész a költségvetésben is nyilvánvalóvá tenni, ami a globális geopolitikai fenyegetések átrendeződése miatt hosszú távon amúgy elkerülhetetlennek látszik, ahogy ennek hozadékaként az is, hogy az Európai Unióról szóló szerződés – a tagállami szuverenitás legfontosabb pillére közé tartozó az önálló védelempolitikát érintő része – is módosítást fog igényelni.

Cikkemben az európai haderő és azt kiszolgáló védelmi ipar támogatására képes, egyelőre polgári felhasználási célokra biztosított, de átállásra alkalmas 2021–2027-es forrásból finanszírozott programot mutattam be. A technológiai, információs hadviselés megnövekedett szerepe a digitális térben nem csupán piaci verseny terepe, hanem az információs hadviselés a nagyhatalmi törekvések kiemelt szférája is lett, és nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy megjelent egy új „digitális tekintélyuralmi rendszer” modellje, amelynek középpontjában Kína áll. A Galileo többek között egy ilyen modellbe illeszkedő, uniós polgári felhasználású program.

Talán nem elhamarkodott kijelenteni azt sem, hogy Európára nézve a nemzetközi egyensúly felbomlása és a nemzetközi szerződések kötőerejének kiüresedése miatt már egyáltalán nem a terrorizmus jelenti a legnagyobb biztonsági kihívást, ezért az európai közös haderő kiépítése már csak a politikai elköteleződéstől függ, habár az Egyesült Királyság kiválásával az Unió igen jelentős katonai képesség- és kapacitáscsökkenést szenvedett el. Arra pedig minden uniós NATO-tagállamnak alapkövetelményként kell tekintenie, hogy a védelmi költségvetések emelésére és a képességfejlesztési programok teljesítésére áldozniuk kell, amihez az uniós közös politika egységes fejlesztési keretet és elérhető forrást is biztosít. Az európai önálló katonai képességek kialakítása és fejlesztése kulcsfontosságú egy olyan fegyverkezési verseny küszöbén, ahol az USA Kínával és Oroszországgal verseng, Magyarországnak pedig minden uniós forrásra szüksége van ahhoz, hogy a térségtől is elmaradó katonai képességhiányát a koncentrált Zrínyi 2026 program keretében illeszkedően mérsékelni legyen képes.

Felhasznált irodalom

- Barker, Alex: *The €60 Billion Brexit Bill: How to Disentangle Britain from the EU Budget*. Centre for European Reform, 2017. február 6. Online: www.cer.org.uk/publications/archive/policy-brief/2017/%E2%82%AC60-billion-brexit-bill-how-disentangle-britain-eu-budget
- Baume, Maïa de la – David M. Herszenhorn: *Merkel Joins Macron in Calling for EU Army to Complement NATO*. *Politico*, 2018. november 13. Online: www.politico.eu/article/angela-merkel-emmanuel-macron-eu-army-to-complement-nato/

- Brzozowski, Alexandra: Europe's Fighter Jets of the Future on Collision Course? *Euractive*, 2019. október 28. Online: www.euractiv.com/section/aerospace/news/europes-fighter-jets-of-the-future-on-collision-course
- Csuhaj V. Imre: A hadiipar mint gazdasági katalizátor? *Világgazdaság*, 2019. október 30. Online: www.vg.hu/velemeney/2019/10/a-hadiipar-mint-gazdasagi-katalizator-2
- Dee, Megan: *The European Union in a Multipolar World. World Trade, Global Governance and the Case of the WTO*. New York, Palgrave MacMillan, 2015. Online: <https://doi.org/10.1057/9781137434203>
- Etl Alex: The Military Balance 2013. *Nemzet és Biztonság*, 6. (2013), 1–2. 152–167.
- Európai Parlament Külügyi Bizottsága: Jelentés az EU és Kína közötti kapcsolatok helyzetéről, 2017/2274.INI. Online: www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0252_HU.html
- Európai Tanács – Az Európai Unió Tanácsa: *Jelentés az európai biztonsági stratégia végrehajtásáról. A biztonság megteremtése a változó világban*. Brüsszel, (2008. december 11.). S407/08.
- European Commission: *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Launching the European Defence Fund* COM(2017) 295 végleges (2017. június 7.).
- European Council – Council of the European Union: *Informal Meeting of Foreign Affairs Ministers (Gymnich)* (2016. február 5–6.).
- European Council – Council of the European Union: *Multiannual Financial Framework (MFF) 2021–2027. Negotiating Box with figures* (2019). Online: www.consilium.europa.eu/media/41630/st14518-re01-en19.pdf
- European Parliament: *Annex to the Proposal for a Council Regulation Laying Down the Multiannual Financial Framework for the Years 2021–2027*. (2018). Online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018PC0322>
- Fiott, Daniel: *What Does It Mean to be A European Defense Company Today?* Paris, Ifri, 2019. november 25. Online: www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/fiott_european_defense_company_2019.pdf
- Forgács Balázs: *Napjaink hadikultúrái. A hadviselés elmélete és fejlődési tendenciái a modern korban*. PhD-értekezés. ZMNE Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Hadtudományi Doktori Iskola, 2009.
- Gál Zoltán: *Pénzügyi piacok a globális térben*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2010. 142.
- Haass, Richard N.: The Age of Nonpolarity. What Will Follow U.S. Dominance? *Foreign Affairs*, (2008), 5. 12–25. Online: www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2008-05-03/age-nonpolarity
- Hammes, Thomas: *The Sling and The Stone. On War in the 21st Century*. Minneapolis, Zenith Press, 2006.
- Ikenberry, John G.: The Rise of China and the Future of the West. Can Liberal System Survive? *Foreign Affairs*, (2008), 1. 26–38. Online: www.foreignaffairs.com/articles/asia/2008-01-01/rise-china-and-future-west
- International Institute for Strategic Studies: *The Military Balance 2017*. Washington, 2017.
- Jabko, Nicolas – Craig Parson: *The State of the European Union*. New York, Oxford University, 2005. 173. Online: <https://doi.org/10.1093/0199283958.001.0001>

- Kardos Gábor: Európa válaszut előtt: atlantizmus vagy kontinentalizmus. *Mandiner*, (2015), 12. 32–41.
- Kende Tamás: *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Budapest, Wolters Kluwer, 2015. Online: <https://doi.org/10.55413/9789632956152>
- Krajnc Zoltán – Csengeri János (szerk.): *A hadtudomány és a hadviselés komplexitása a XXI. században*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2015.
- Molnár Anna: *Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018.
- Nicole, Gaouette – Kylie, Atwood: Us Expected to Announce Us Suspension of Landmark Inf Arms Control Treaty. *CNN*, 2019. 2. Online: <https://edition.cnn.com/2019/01/31/politics/us-mike-pompeo-inf-withdrawal/index.html>
- Navracsics Tibor: Intézményi jövőképek a Brexit utáni időszakban. *Európai Tükör*, 20. (2017), 1. 9–24. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/eumirror/article/view/1493/813>
- Nyerges Tímea: Az Európai Unió nemzetbiztonsági hírszerző képessége. *Hadtudományi Szemle*, 15. (2022), 4. Megjelenés előtt.
- Oppermann, Thomas: *Europarecht*. München, Beck, 2009.
- Remek Éva – Hans Peter Bartels – Kellner Mária Anna – Uwe Optenhögel: *Strategic Autonomy and the Defence of Europe. On the Road to a European Army?* Bonn, Dietz, 2017.
- Resperger István – Kiss Almos Péter – Somkuti Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban: kis háborúk nagy hatással*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2013.
- Samuelson, Paul A. – William D. Nordhaus: *Közgazdaságtan*. London, McGraw Hill Higher, 2010. 264.
- Szenes Zoltán: A védelemgazdaság helyzete Magyarországon. *Katonai Logisztika*, (2015), 2. 5–52. Online: http://epa.oszk.hu/02700/02735/00080/pdf/epa02735_katonai_logisztika_2015_2_005-052.pdf
- Telò, Mario: *Globalisation, Multilateralism, Europe. Towards a Better Global Governance?* Surrey, Ashgate, 2013. Online: <https://doi.org/10.4324/9781315585062>
- Varga Gábor: *Az európai biztonság- és védelempolitikai kezdeményezések 1. Külügyi és Külgazdasági Intézet*, 2019.
- Wouters, Jan – Tanguy de Wilde – Pierre Defraigne – Jean-Christophe Defraigne: *China, the European Union and the Restructuring of Global Governance*. Cheltenham, Edward Elgar, 2012. Online: <https://doi.org/10.4337/9781781004272>

Bertalan Dávid¹

A tömeges migrációs válság, valamint a rendészet és a honvédelem kapcsolata

The Mass Migration Crisis and the Connection between the Law Enforcement and the Military

Absztrakt

A tanulmány központi témája a migráció jelensége. A fogalmi elhatárolásokat követően bemutatom a 2015-ös európai tömeges migráció okozta válság folyamatát, röviden ismertetem az annak kialakulásához vezető okokat. Vázolom a 2015 és 2022 között eltelt időszak legfontosabb válságait, amelyeknek ösztönző hatása volt a kontinensünkre irányuló migrációs folyamatokra. Az írás második felében emellett érvelek, hogy a migráció hatására kialakuló, dinamikusán változó környezet kezelésében a rendészeti és honvédelmi hivatásrend közötti hatékony együttműködésnek kiemelt jelentősége van.

Kulcsszavak: migráció, együttműködés, menekültválság, rendészet, honvédelem

Abstract

The central topic of the study is the phenomenon of migration. Following the conceptual demarcations, I present the process of the crisis caused by mass migration in Europe in 2015, and briefly describe the reasons for its origins. I outline the most important crises between 2015 and 2022, which had a stimulating effect on migration processes to our continent. In the second half of the paper, I argue that effective cooperation between the law enforcement and the military is of crucial importance in addressing the dynamically changing environment created by migration.

Keywords: migration, cooperation, refugee crisis, law enforcement, military

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: vido288@gmail.com

1. Bevezetés

2022-ben 281 millió ember él a világon másik országban, mint ahol született, azaz migránsként. Ez a Föld népességének 3,6%-a. 2020-ban 702 milliárd dollárt utaltak származási országukba az onnan kivándorolt személyek. Az utóbbi 30 évben Európában nőtt a legjelentősebben a migránsok száma.² Ez a néhány adat bizonyítja, hogy a migráció az egyik legrelevánsabb biztonsági kihívás a 21. században. Magyarország és az egész Európai Unió számára 2015 jelentette a fordulópontot, amikor is addig soha nem látott méreteket öltött a schengeni határokon illegálisan átjutni szándékozók száma. A jelenség kezelése kapcsán heves viták törtek ki az egyes tagállamok között, amelyek még a mai napig nem csillapodtak. Ennek következtében a migráció olyan komplex, dinamikusan változó biztonsági környezetet teremtett, amelyben a különböző hivatásrendek közötti együttműködés, valamint az összkormányzati megközelítés elengedhetetlen a hatékony kezelés érdekében.

Jelenleg a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskolájának doktori hallgatója vagyok. Kutatási témám a 21. század műveleti környezete, a humán környezet és a katonai erő kapcsolata műveletek során, azon belül a közös döntéshozatal és a vezetés-irányítási rendszerek kialakításának lehetőségei, illetve szükségszerűsége a hon- és rendvédelmi együttműködés során. A migráció olyan kihívás, amely alapjaiban határozza meg a 21. század műveleti környezetét.

2. A migráció és az ahhoz kapcsolódó fogalmak

A migráció mindig is jelen volt az emberiség történelmében, hol nagyobb, hol kisebb intenzitással. Ahhoz, hogy objektíven tudjuk vizsgálni a jelenséget, fontos tisztáznunk a kapcsolódó fogalmakat. A fősodorbéli médiában és a tudományos kutatásokban is sokféle fogalommal találkozhatunk: migráns, migráció, menekült, menekültválság, bevándorló stb. Ezek közül egyes fogalmak létező jogi kategóriák, amelyek megjelennek a magyar és a harmonizált európai uniós jogrendben, néhányat pedig nem megfelelően, esetleg zavaróan használ a média és a közvélemény.

Általánosságban elmondható, hogy a migráció fogalma alatt a népesség közigazgatási vagy politikai határokon átnyúló, egyéni vagy csoportos helyváltoztatását értjük.³ A migrációnak több formája is létezik, amelyeket különböző szempontok alapján csoportosít a szakirodalom. Beszélhetünk önkéntes vagy külső tényezők által motivált, egyéni, csoportos, ideiglenes vagy tartós, alkalmoszerű vagy ismétlődő migrációról. Továbbá lehet elvándorlás vagy bevándorlás, illetve reguláris (legális) vagy irreguláris (illegális).⁴ A szakirodalom és különös tekintettel a köznyelv ez utóbbi fogalompart használja leggyakrabban, azonban fontos megjegyezni, hogy a különböző megjelenési formákat nehéz élesen elhatárolni egymástól. A média sokszor keveri is ezeket, attól függően, hogy melyik narratívát kívánja erőltetni, valamint gyakran a közbeszédben

² International Organization for Migration (IOM) Data and Research, lásd: www.iom.int/data-and-research

³ Hautzinger Zoltán – Hegedűs Judit – Klenner Zoltán: *A migráció elmélete*. Budapest, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, 2014. 5–7.

⁴ Tálás Péter: Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről. *Nemzet és Biztonság*, 9. (2016), 6. 87.

jelen lévő szófordulatokat, kifejezéseket alkalmaz (például illegális migráns), azok azonban jogilag nem megfeleltethető elnevezések.⁵ A magyar jogrendben használt, létező jogi kategóriák: külföldi, hontalan, menekült, menedékkérő, amelyekkel ellentétben a közbeszédben az olyan szociológiai fogalmak terjedtek el, mint a migráns, bevándorló vagy a már említett illegális migráns.

Mégis mi a migráció pontos fogalma? Megállapítható, hogy nem alakult ki egységes meghatározás. Különböző kutatók és szervezetek másfajta megközelítésben definiálják a migráció legfontosabb vonásait. Az International Organization for Migration (Migrációért Nemzetközi Szervezet, IOM) meghatározása szerint a *migráns* egy ernyőfogalom, amely semmilyen nemzetközi szervezet vagy szerződés által nincsen pontosan definiálva, és olyan személyt jelöl, aki a szokásos tartózkodási helyétől távolabb tartózkodik, akár nemzetközi határokon át vagy államon belül, függetlenül az illető jogi státuszától, mozgása önkéntes vagy kényszerű jellegétől, valamint mozgása okaitól, illetve a tartózkodása időtartamától.⁶ Véleményem szerint, az egyik legjobb definíciót Hautzinger Zoltán adja: „A migráció, mint a tartózkodási hely megváltoztatására irányuló emberi magatartás alapvetően értéksemleges jelenség, amelynek racionális okai vannak, és visszacsatolást tartalmaz a származási, tranzit- vagy célország állami, gazdasági vagy társadalmi helyzetére vonatkozóan.”⁷

A jelenség vizsgálata szempontjából különösen fontos kitérnünk arra, hogy menekült- vagy esetleg migránsválságról beszélünk. A fősodorbeli médiában politikai oldaltól függően használják a két fogalmat ugyanarra a jelenségre. Akik a menekültválság kifejezést használják, alapvetően arra hivatkoznak, hogy a 2015-ös évben Európába érkezett 1,3 millió ember nagy része az iraki vagy a szíriai polgárháború következtében volt kénytelen elhagyni otthonát.⁸ Azonban akik a migránsválság kifejezés mellett érvelnek, úgy gondolják, hogy az adott időszakban és különös tekintettel 2015 után Európába érkező személyek nagy része nem a háború elől menekült, és egyfajta belső indíttatásból kívánta elhagyni hazáját, a jobb élet reményében.

Mint látható, a szakirodalom sem egységes a migráció fogalmát, folyamatait illetően, csakúgy, mint a közvélemény. Az egységes meghatározás, illetve az egységes megítélés hiánya megnehezíti a hatékony kezelést. A különböző európai uniós tagországoknak teljesen eltérő érdekeik vannak a jelenség kapcsán, ahogy tapasztaltuk, ez tovább nehezíti az egységes fellépést. Azt azonban leszögezhetjük, hogy már a fogalom és a hozzá kapcsolódó elnevezések vizsgálata során is jól látható, hogy a migráció komplex biztonsági kihívásként jelenik meg a 21. század művelési környezetében.

⁵ A beutazás vagy ott-tartózkodás lehet jogellenes magatartás, azonban maga a személy nem, így az „illegális migráns” kifejezés jogilag nem értelmezhető. Előfordulhat, hogy jogszerűtlen beutazásból, jogszerű tartózkodás származik, míg ez fordítva is megvalósulhat (megjegyzés). Tóth (2016): i. m.

⁶ Az International Organization for Migration meghatározása, hogy ki tekinthető migránsnak lásd: www.iom.int/who-migrant-0

⁷ Hautzinger Zoltán: *A migráció és a külföldiek büntetőjogi megjelenése*. Pécs, AndAnn Kft., 2018. 213.

⁸ Tóth (2016): i. m. 90.

3. A migráció okai és a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet alakulása 2015 és 2022 között

Az emberi történelem során a különböző események, válságok, háborúk kapcsán sok esetben megfigyelhető tömeges népvándorlás. Azonban a dolgozat csak a 2015-től jelentősen megnövekedett, majd változó intenzitással jelen lévő, Európába irányuló migrációra és az arra adott válaszokra fókuszál. A vizsgálat tárgyának több oka van. Először is, mi is itt élünk Európában, és a menekültválság kezelésében Magyarország is jókora részt vállalt. Másodsor az európai országok a II. világháború óta először találták szembe magukat ekkora válsággal. Harmadrészt a migráció megváltozott, globalizálódott, maga a probléma komplexsége vált, továbbá most is aktív kihívást jelent az Európai Unió tagállamai számára, sőt, azóta újabb válságok jelentek meg, amelyek ösztönözték a migráció jelenségét (az Amerikai Egyesült Államok kivonulása Afganisztánból, fehérorosz–lengyel konfliktus, orosz–ukrán háború).

A migráció okainak teljes körű kifejtésére területi korlátok miatt nincs lehetőség. Azonban fontosnak tartom, hogy a legfontosabb tényezőket megemlítssem annak érdekében, hogy teljesebb képet kapjunk a jelenségről. Elmondható, hogy a szakirodalom két nagy csoportba sorolja a migráció okait: az Európai Unión kívüli és azon belüli okokra. Az előbbi kategóriában elsőként a *globalizációt* emelném ki. Az utóbbi 20 évben ugrásszerűen nőtt meg a hazájukat elhagyni szándékozók száma, amely növekedésben fontos szerepet játszott az információtechnológiai fejlődés, valamint a közlekedési lehetőségek kibővülése is. A *megváltozott biztonsági környezet* hatása szintén nem elhanyagolható tényező, valamint az a tény, hogy a szomszédos, nem uniós *transzitországok menekültügyi rendszerei* nem voltak képesek kezelni a rájuk nehezedő migrációs nyomást, és nem is állt érdekükben. A nemzetközi *embercsempészet* is erősítette a bevándorlási folyamatokat, habár el kell mondani, hogy a szervezett bűnözői körök, úgymond, rácsatlakoztak a jelenségre, ezzel hozzájárulva a migrációs nyomás növekedéséhez. Az Európai Unión belüli okok közé tartozik, hogy a *menekültválság kiterjedése* eddig még nem látott méreteket öltött. Nagyon rövid idő alatt rengeteg ember próbált eljutni Nyugat-Európába. Továbbá az *európai migrációs politika* és az ahhoz kapcsolódó intézmények nem tudták megfelelően kezelni a válságot, valamint a *migrációhoz kapcsolódó szemlélet* is országonként eltérő, nem volt és jelenleg sincs egységesen kialakult álláspont annak megítéléséről. Ehhez kapcsolódik az a tény is, hogy hiányzik egy egységesen kialakított, minden tagállam által elfogadott *európai biztonságpolitikai koncepció*. Ebből kifolyólag az EU nem támogatja/támogatta a válságokkal *szomszédos országok menekültügyi rendszereit/megoldásait*, ahogy a nem uniós tagországoknak sem nyújtott hathatós segítséget. A tagállamok között nincsen egységes álláspont a *schengeni határvédelemmel* kapcsolatban sem, így a közvélemény és az egyes tagállamok eltérően reagáltak a különböző menekültügyi intézkedések meghozatalára is, mint például a határzár bevezetése.

A 2015-ös menekülthullám során főleg Afrikából és a Közel-Keletről érkeztek menekültek és migránsok. A vizsgált időszakot megelőzően több válság is kialakult az említett térségekben, amelyek katalizátorai voltak a migrációs mozgásoknak. 2011-ben kezdődött az arab tavasz, amelynek során az Afrika északi részén elterülő államokban (Tunézia, Algéria, Jordánia, Egyiptom, Jemen, Libia) forradalmak törtek ki,

a fennálló rezsimek megdöntésének céljából. Az így kialakult válságok már 2012-ben jelentős menekülthullámot generáltak, amely főleg Európa déli államait (Olaszország, Spanyolország, Málta) érintette. Az Amerikai Egyesült Államok Irakban jelen lévő hadereje szintén ebben az időszakban (2011) vonult ki az országból, aminek következtében hatalmi vákuum alakult ki a térségben, emellett már egy évtizede Afganisztánban folytatták a terror elleni háborút (*Global War on Terror*). Ennek következtében az iraki al-Káidától⁹ különvált az Iszlám Állam,¹⁰ amely jelentősen megerősödött a térségben. Mindezek mellett 2011-ben robbant ki a szíriai polgárháború¹¹ is, amely több éven keresztül elhúzódott, az ország helyzete még a mai napig nem stabilizálódott. Az európai migrációs hullám kialakulását több releváns tényező is befolyásolta, azonban az említett események jelentősen ösztönözték és erősítették a menekültválság elmélyülését.

Mint már említettem, a 2015-ös év kiemelkedő jelentőségű volt az Európába irányuló migráció szempontjából. Az Európába érkező bevándorlók főleg a tőlünk nyugatra elhelyezkedő országokat (Németország, Franciaország, skandináv országok) tűzték ki úti célként, ebből kifolyólag Magyarország mint tranzitország vált relevánssá. Geopolitikai helyzetünkben adódóan főleg a szárazföldi, de a tengeren keresztül zajló migráció egy része is érinti országunkat. A már említett térségekből különböző útvonalakon érkeztek menekültek és migránsok az Európai Unió (EU) területére, alapvetően öt fő útvonalon: nyugat-mediterrán útvonal, közép-mediterrán útvonal, nyugat-balkáni útvonal, kelet-mediterrán útvonal, a keleti határok felőli útvonal. Jelen tanulmányban, terjedelmi korlátok miatt, csak a nyugat-balkáni útvonallal és a keleti határok felőli útvonallal foglalkozom, mivel főleg ezeknek volt és van hatása ma is hazánkra. 2015-ben a nyugat-balkáni útvonalon több mint 746 ezer¹² migráns kísérelt eljutni az Európai Unió területére. Az ezt megelőző évben ugyanezen az útvonalon 43 ezer¹³ ember próbálkozott, amiből látszik, hogy több mint 17-szeresére nőtt a migrációs nyomás.

A rövid idő alatt megjelenő nagyszámú embertömeg új kihívások elé állította hazánkat és az Európai Uniót is. Kezdetben mint határrendészeti, majd összrendőri, összrendészeti, végül összkormányzati problémaként jelentkezett, amire merőben új típusú válaszokat kellett megfogalmazni. Azonban ezek a válaszok az EU egyes tagállamainak vezetői között is törésvonalakat eredményeztek. A magyar kormány volt az első, amely elhatározta, hogy biztonsági határzárát épít a déli határon, és lezárja azt – ezért komoly bírálat is érte a kormányt –, hogy meg tudja fékezni az egyre nagyobb létszámú csoportokban érkező tömegeket. A törvényesség fenntartása

⁹ Oszama Bin Laden (Usama Bin Laden) által alapított terrorszervezet iraki ága.

¹⁰ Vagy más elnevezésekkel:

ISIS – Islamic State of Iraq and al-Sham, azaz Iraki és Szíriai Iszlám Állam; ISIL – Islamic State of Iraq and Levant, azaz Iraki és Levantei Iszlám Állam; IS – Islamic State, Iszlám Állam, a legnépszerűbb angol elnevezés;

ISI – Islamic State of Iraq, Iraki Iszlám Állam; Daesh – vagy Daish, Da'esh, Da'ish – ad-Dawlah al Islamiyah fil-'Iraq wa ash Sham – Levantei és Iraki Iszlám Állam. Ez utóbbi elnevezés nem különösebben elterjedt a nyugati szóhasználatban, de a Közép-Keleten alkalmazzák, a szervezet megnevezésére. A Da'esh, Da'ish nevekkel kapcsolatban elmondható, hogy mivel az arab „eltaposó” és „viszályt szító” jelentésű arab szavakra hasonlítanak, ezért az IS területén ezek használatát korbácsolással, illetve nyelvkivágással büntetik. Ennek ellenére az arab nyelvterületeken a daw'aish név is elterjedt, amely „véleményüket másokra kényszerítő” jelent. Hahner Péter: *Az Iszlám Állam. Rubicon*, 27. (2016), 1. 20. illetve Fodor István: *Az „ISIS” felemelkedése – A takfirizmus erejének multidiszciplináris vizsgálata*. In Kispál Richárd – Gerencsér Miklós (szerk.): *Tanulmányok a társadalomról II*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2015. 63.

¹¹ 2011 márciusában indult lázadás Bassár el-Aszad elnök diktatórikus rendszere ellen.

¹² Frontex: *Migratory Routes.*, lásd: <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/western-balkan-route/>

¹³ Lásd: <https://frontex.europa.eu/we-know/migratory-routes/western-balkan-route/>

érdekében szükségessé vált a 2007. évi II. törvény, a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról szóló törvény (Harmtv.) módosítása. A vonatkozó jogszabályok módosítása 2015. szeptember 15-én lépett hatályba.¹⁴ Az év során több ízben előfordult, hogy a határőrizeti műveletek helyett csapaterős műveleteket kellett alkalmazni a helyzet kezelésére. A bevezetett intézkedések csökkentették az ország határaitra nehezedő nyomást, de egyúttal Horvátország, Szlovénia, majd Ausztria irányába tolták el a migránsok útvonalait, ahol aztán szintén határzárakat állítottak fel. Az ezt követő években, köszönhetően a bevezetett intézkedéseknek, csökkent a nyugat-balkáni útvonalon érkezők létszáma. Azonban az megállapítható, hogy ez volt az az év, amikor a migráció az egyik vezető vitatéma lett az Európai Unió tagállamai közötti diskurzusban.

A migráció, bár változó intenzitással, de azóta is jelen van hazánk és az egész EU életében. A 2015 óta eltelt időszak évről évre folyamatosan csökkenő trendet mutat (Európába irányuló migráció: 2015 – 1 822 000 fő, 2016 – 511 000 fő, 2017 – 205 000 fő, 2018 – 150 000 fő, 2019 – 142 000 fő).¹⁵ Változást hozott azonban 2020, amikor is az egész világon éreztette hatását a SARS-Cov-2 vírus által okozott Covid-19-pandémiahelyzet. A nyugat-balkáni útvonalon 2013 óta nem volt ilyen alacsony az illegális határátlépések száma.¹⁶ Azonban elmondható, hogy a pandémia arányaiban csak minimális visszaesést eredményezett a számokban.

2021-ben ismételten növekedni kezdett a hazánkon keresztül Nyugat-Európába illegálisan eljutni szándékozó személyek száma. A beáramló migráció mértéke elérte a pandémia előtti – sőt a 2017-es – szintet. A Frontex¹⁷ elemzése alapján majdnem 200 ezer fő akart átjutni a határokon.¹⁸ Fontos megjegyezni, hogy ebből több mint 60 ezer ember a nyugat-balkáni útvonalon érkezett.¹⁹ Ebből kifolyólag a magyar határszakaszon is – a korábbi évekhez képest – többen akartak bejutni az Unió területére, aminek további indoka lehet, hogy a határon várakozó menekültek, migránsok egyre agresszívebb eszközökhöz folyamodtak, illetve az egyre hatékonyabb határrendészeti stratégia eredményeként már akár többszöri alkalommal kiutasított személyek újra és újra megkísérelték az átjutást.²⁰

A tavalyi évben az afganisztáni válság²¹ is jelentősen befolyásolta a migrációs folyamatokat, nyomást gyakorolva a nemzetközi közösségre. A közép-ázsiai országból való kivándorlás tovább erősítette az Európába irányuló trendeket, miközben az EU tagállamai keresik azokat a megoldási lehetőségeket, amelyek keretében hatékonyan

¹⁴ Gulyás Zsolt: Rendészeti válaszok a modern kori népvándorlásra. *Belügyi Szemle*, 64. (2016), 12. 13.

¹⁵ Lásd: www.statista.com/statistics/454775/number-of-illegal-entries-between-bcps-to-the-eu/

¹⁶ Janik Szabolcs – Marsai Viktor: *Európai illegális migrációs körkép – 2020*. Gyorselemzések, 2021/1. Migrációkutató Intézet, (2021. január 13.). 4.

¹⁷ A 2007/2004/EK rendelettel létrehozott az Európai Unió külső határain való operatív együttműködési igazgatásért felelős ügynökség. 2016-tól új neve: Európai Határ- és Partvédelmi Ügynökség.

¹⁸ Frontex: *EU External Borders in 2021: Arrivals Above Pre-Pandemic Levels* (2022. január 11.).

¹⁹ Frontex (2022): i. m.

²⁰ Janik Szabolcs – Gönczi Róbert: *Növekvő migrációs nyomás a déli határon – okok és következmények*. Migrációkutató Gyorselemzések 2021/15. Migrációkutató Intézet, (2021. október 1.). 5.

²¹ Az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei 2021 májusában megkezdték kivonulásukat az országból. A 2001 óta jelen lévő erők vezetői úgy gondolták, hogy az afgán kormány képes megtartani a hatalmát, azonban a tálibok hamar rácafoztak erre, és a kivonulás végső dátumával egy időben (2021. augusztus 31.) elfoglalták Afganisztánt. Ennek hatására több százezer ember hagyta el otthonát. A válság hatásai beláthatatlanok.

tudják támogatni a környező országokat, annak érdekében, hogy elkerüljék a válság eszkalációját.²² Az év végén az Európai Unió keleti határainál, pontosabban Lengyelország és Fehéroroszország közös határszakaszán is kialakult egy újabb migrációhoz kötődő válság, amely jelentősen befolyásolta a migrációról zajló kommunikációt. A lengyel vezetés szerint a fehérorosz fél provokációs céllal felszólította a területén tartózkodó migránsokat, hogy próbáljanak bejutni az EU területére. Alexandr Lukasenka fehérorosz elnök egyfajta hibrid hadviselési elemként használta fel az országban tartózkodó – valamint a kormány által beutaztatott – migránsokat, hogy így gyakoroljon nyomást a szomszédos államokra, illetve ezáltal az Európai Unióra. A válság hatására Lengyelország katonákat vezényelt a térségbe a tömeges migrációs helyzet kezelésére, továbbá megkezdte a határzár kiépítését a fehérorosz határon. Hasonló lépéseket tettek a balti államok (Litvánia, Lettország, Észtország).²³

Az idei évben sem csillapodtak a migrációs trendek, sőt újabb, még jelenleg is zajló, súlyos válság erősítette az Európai Unióba igyekvő menekülthullámot. 2022. február 24-én, csütörtökön az Orosz Föderáció katonai egységei megtámadták Ukrajnát. Az orosz vezetés szerint, „különleges katonai műveletet” hajtanak végre, de a nemzetközi közvélemény egységesen háborúként hivatkozik a jelenségre. A háború nyolcadik hetére a menekültek száma meghaladta az 5 milliót,²⁴ valamint 1 millióan már vissza is tértek a hazájukba. Európában a II. világháború óta nem volt ekkora menekülthullám. A válság hatására meginduló menekültáradat a legsúlyosabban Lengyelországot érintette. A háború elől menekülők számára első biztonságos országgént szolgáló Magyarország is kiveszi a részét a válságkezelésből, a tanulmány írásáig 500 ezer²⁵ menekült érkezett hazánkba, akiknek jelentős része továbbindult Nyugat-Európába. A magyar kormány, valamint civil és segélyszervezetek humanitárius segítséget nyújtanak a rászorulóknak.

Az eseményekből levonható a következtetés, hogy a migráció az utóbbi tíz évben jelentősen befolyásolta és alakította az európai biztonságpolitikát, hol mélyítve, hol kissé elsimítva a tagállamok közötti konfliktusokat. Az egyértelműen látszik, hogy fontos változásokat indukált a biztonságról való gondolkodásban. Ezt jól bizonyítja a tény, hogy a jelenleg hatályos Nemzeti Biztonsági Stratégiában²⁶ a hazánk szempontjából fontos kihívások között kiemelten szerepel a migráció, az egész dokumentumban 27-szer található meg a kifejezés, ellentétben az előző stratégiával,²⁷ ahol csak 13-szor. Azt azonban látnunk kell, hogy a migráció alapvetően neutrális jelenség, abban az esetben lesz konfliktusforrás, ha nagy létszámú bevándorló érkezik, nagyon rövid idő alatt, és a célország társadalma nem tud adaptálódni a kialakult helyzethez.²⁸ Álláspontom szerint, el kell fogadnunk a tényt, hogy az arab tavasz előtti „békeévek”

²² Kovács Blanka – Sayfo Omar: *Elkerülhetetlen sors? – Az afganisztáni válság migrációs kihatásai*. Gyorselemzések 2021/13. Migrációkutató Intézet, (2021. augusztus 19.) 6.

²³ Gönczi Róbert: *Lukasenka „migránst fog” Európára – válság a fehérorosz–lengyel határon*. Gyorselemzések 2021/17. Migrációkutató Intézet, (2021. november 11.) 8.

²⁴ Meghaladta az ötmilliót az ukrajnai menekültek száma. *Világ gazdaság*, 2022. április 20.

²⁵ Szász Péter: Az ukrán menekültek 44 százaléka kért uniós védelmet. *Napi.hu*, 2022. április 27.

²⁶ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

²⁷ 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (hatályon kívül helyezve).

²⁸ Vajkai Edina Ildikó: A migrációs válság biztonságpolitikai aspektusai. In Tólas Péter (szerk.): *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 36.

már nem térnek vissza, a tömeges illegális migrációs nyomás fennmarad, és mint komplex biztonsági kihívás dinamikusan változó biztonsági környezetet teremt, amelyhez az európai társadalmaknak, illetve kiemelten azok rendészeti és honvédelmi szervezeteinek alkalmazkodni szükséges.

4. A migrációra adott válaszok, a rendészet és honvédelem kapcsolata

Az államhatár rendjének védelmét az Alaptörvény a rendőrség feladatai között neve-síti,²⁹ amióta 2008. január 1-jével az addig fennálló Határőrség beolvadt a rendőrség szervezetébe. Ugyanakkor az Alaptörvény a Magyar Honvédség számára is meghatározza feladatként a határ katonai védelmét.³⁰ A Magyar Honvédség és a rendészeti szervek kapcsolata a válságot megelőzően is kiváló volt. A migrációs válság azonban erősítette azt a tényt, hogy a két hivatásrend egyre inkább közeledik egymáshoz, és egyes kihívásokra közösen, szoros együttműködés keretében kell reagálniuk.

A rendőrség és a Magyar Honvédség közös feladatellátásának szabályait a 25/2015. (IX. 14.) BM-HM együttes utasítás³¹ szabályozza. Az utasítás szerint a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet során a rendőrök és a katonák együttes szolgálat ellátására, a foganatosított intézkedésekre különös szabályok vonatkoznak. A katonák számára az utasítással összhangban a 2011. évi CXIII. törvény³² biztosít felhatalmazást bizonyos intézkedések foganatosítására. A vonatkozó jogszabályok kimondják, hogy a katona közreműködik a rendőri intézkedésben, továbbá, hogy az őr-, járőrszolgálat vezetője a rendőr. Az intézkedések kezdeményezéséért, azok lebonyolításáért, az alkalmazott kényszerítő eszközökért a felelősség a rendőrt terheli. A katonának löfegyverhasználati kötelezettsége nincs. Az illegális migrációval kapcsolatos feladatokat a 36/2018. (VI. 27.) ORFK utasítás³³ tartalmazza, azonban ez nem terjed ki a Magyar Honvédség állományára. Úgy gondolom, a vonatkozó szabályozás jól körülhatárolja a feladatban részt vevő rendőrök és katonák jogait és kötelezettségeit.

A 2015-ben bekövetkezett események felkészületlenül érték a magyar rendészeti szerveket. A határon egyre nagyobb számban megjelenő menekültek és migránsok miatt keletkezett válság először határrendészeti problémát okozott, majd tovább eszkalálódott összrendőri (közrend, határrendészet), aztán összrendészeti (több rendészeti szervezetet is érintő) szintre, végül összkormányzati jelleggel kellett kezelni az eseményeket. A rendőrségnek folyamatosan adaptálódnia kellett a dinamikusan változó környezethez, követnie a jogszabályi változásokat, megteremtenie a technikai és logisztikai feltételeket a válság kezeléséhez. 2015. május 15-én kezdte meg működését a határrendészeti operatív törzs, amely átvette a tömeges migrációval összefüggő intézkedések koordinációját az ORFK Határrendészeti Főosztályától. Az új

²⁹ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), 46. §.

³⁰ Magyarország Alaptörvénye, 45. §.

³¹ 25/2015. (IX. 14.) BM-HM együttes utasítás a Magyar Honvédségnek a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködése rendjéről.

³² 25/2015. (IX. 14.) BM-HM együttes utasítás, 54/D. §.

³³ 36/2018. (VI. 27.) ORFK utasítása az illegális migrációval összefüggő jogsértések kezelésével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására.

törzs teljes spektrumában lefedte a migrációval összefüggő határrendészeti tevékenységet, megszervezte az elfogott, előállított vagy őrizetbe vett illegális bevándorlók szállásolását, elszállítását, biztosította az idegenrendészeti ügymenethez szükséges technikai, logisztikai feltételeket, üzemeltette a gyűjtőpontokat, működtette a kitoloncolás intézményét, továbbá koordinálta a tolmácsok munkáját. A határrendészeti törzs augusztus 27-én országos törzssé alakult, így már a feladatba bevont összes rendőri erő irányítását végezte. Ebben a formájában nem sokáig működött az ideiglenes szervezeti elem, szeptember 14-én központi törzssé alakult, és helyileg a Nemzeti Veszélyhelyzet-kezelési Központba költözött. Innentől kezdve a válság kezelésébe bevont összes szervezet – köztük a Magyar Honvédség – munkáját irányította. Ekkor már egy minisztériumok és szervezetek közötti *interagency*³⁴ irányító feladatokat ellátó ideiglenes szervezeti elemről beszélhetünk. 2015. szeptember 15-én vezették be a válság megfékezésére szolgáló intézkedéseket, amelyek következtében a déli határon jelentkező migrációs nyomás fokozatosan enyhülni kezdett, így a központi operatív törzs 2015. november 6-án beszüntette tevékenységét.³⁵

Hazánk ellenálló képességének fontos eleme volt a rendészeti szervek és a Magyar Honvédség helyzetudatossága, amelynek előfeltétele, hogy a rendőrség gyűjti, értékeli és elemzi a migrációval kapcsolatos információkat.³⁶ A polgári és katonai nemzetbiztonsági szolgálatok felderítő munkában végzett szerepe ugyancsak kiemelten fontos tényezőként jelentkezett. Mindezek mellett a különböző határrendészeti tevékenységek más rendészeti tevékenységekkel való kiegészítése, mint például a csapaterő alkalmazása, zárás, kutatás vagy a szűrő-kutató munka, szintén hozzásegítették a rendőri erőket a hatékony kezeléshez. Ebből is látszik, hogy a rugalmasság elengedhetetlen a dinamikus változó biztonsági kihívások kezelésénél.

A válság kezelésében feladatot ellátó szervezetek hatékonyságát növelte a társadalmi támogatottság, illetve, hogy az ország határainak megvédése kérdésében a kormányzat elképzelései is egybevágtak a szakmai elgondolásokkal. A legjelentősebb hiányosság kezdetben a humán erőforrások területén jelentkezett, 2015 nyarán még nem volt teljesen világos, hogyan sikerül kellő nagyságrendű rendőri állományt átcsoportosítani a déli határra. Meg kell jegyezni, hogy a magyar rendőrség ekkora volumenű műveletet ezelőtt még nem hajtott végre. Ennélfogva a honvédség támogatása és az együttműködés különösen jelentős segítséget jelentett. A két hivatásrend korábban soha nem dolgozott együtt ilyen szorosan, azonban az együttműködésben részt vevők sokat tanultak egymástól, és ezek a tapasztalatok később különösen hasznosnak bizonyultak a Covid-19-pandémiában való feladatellátás során.

A rendőrség és a Magyar Honvédség között fennálló együttműködési megállapodást 2020-ban megújították, ami szintén jelzi a közös reagálási képesség kialakításának igényét. A kormányzat által megalkotott, a határigazgatás rendjére – ezáltal

³⁴ Az *interagency* vagy *multi-agency* koncepció megjelenik a NATO összhaderőnemi doktrínájában is. Szövetségi szinten szintén releváns elem a különböző szervezetek közötti együttműködés. NATO Standard AJP-01 Allied Joint Doctrine. Edition E, Version 1 (2017. február).

³⁵ Lakatos Tibor – Vájlak László: A tömeges migráció kezelésének irányítására létrehozott ideiglenes szervezeti elemek működésének tapasztalatai. *Belügyi Szemle*, 64. (2016), 12. 16–20.

³⁶ Varga János: A helyzetudatosság és a reagálóképesség szerepe a migrációs válság határrendészeti kezelésében. In Tólas Péter (szerk.): *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 110.

a migráció kezelésére is – vonatkozó stratégiai dokumentumban³⁷ szintén megjelenik a hivatásrendek közötti együttműködés relevanciája, illetve annak módja. A migráció a mai napig jelen lévő biztonsági kihívás hazánk számára, ezt jelzi az a tény is, hogy a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzetet a kormány ismételten meghosszabbította.³⁸ A rendészeti és katonai szervezetek migrációval kapcsolatos együttműködése folyamatos, ezt bizonyítja az is, hogy az utóbbi években több alkalommal hajtottak végre közös gyakorlatokat, amelyre a legutóbbi példa a Határozott fellépés 2021 elnevezésű gyakorlat volt, 2021 decemberében.³⁹

Az események jelentősen átalakították a rendőrség és a honvédség vezetési rendszerét, hiszen olyan ideiglenes vezetés-irányítási rendszer jött létre, amelynek speciális, sajátos működési rendje volt. A törzsmunkában végzett, illetve a több szervezet munkáját összefogó vezetés-irányítási tapasztalatok értékes tudással gazdagították a feladatban részt vevő szervezetek állományát, valamint az egyes szervezetek szervezeti kultúráját is. A válsághelyzetek kezelésének tapasztalatai alátámasztják az ideiglenes vezetési szervezeti elemek jelentőségét, továbbá a különböző hivatásrendek közötti hatékony együttműködési rendszerek kialakításának és fejlesztésének szükségességét.

5. Következtetések

Kutatásaim során az alábbi következtetéseket tudtam levonni az Európába irányuló tömeges migrációs válság kezelésével kapcsolatban:

- A migráció jelensége mindig is jelen volt az emberiség történetében, annak összes pozitív és negatív jellemzőjével együtt. Azonban az elmúlt években a globalizációnak köszönhetően felértékelődött a jelentősége, különös tekintettel az Európai Unió tagállamai számára. A migráció kezeléséről éles vita folyik az egyes részt vevő országok között, és nem alakult ki egységes álláspont.
- A migráció dinamikusan változó környezetet teremtett. Ennek legfontosabb jellemzői a kiszámíthatatlanság és a bizonytalanság. Az információ mennyisége folyamatosan növekszik, köszönhetően az elmúlt évtizedekben végbement, az információtechnológia területén jelentkező robbanásszerű fejlődésnek. A döntések meghozatalára rendelkezésre álló idő viszont folyamatosan csökken. Így elmondható, hogy a migráció hatékony kezelése a hagyományostól eltérő megközelítést igényel.
- A rendészeti és honvédelmi hivatásrendek együttműködése kiemelt jelentőségű a migráció kezelése kapcsán. Megállapítható, hogy a tömeges migráció okozta válsághelyzet alatt a két hivatásrend hatékonyan tudott kooperálni, kiegészítve egymás tevékenységét. Mindez olyan módon valósult meg, amelyre korábban még nem volt példa, ezáltal értékes tapasztalatokra tettek szert

³⁷ Magyarország Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiája 2019–2021.

³⁸ 70/2022. (III. 2.) Korm. rendelet a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet Magyarország egész területére történő elrendeléséről, valamint a válsághelyzet elrendelésével, fennállásával és megszüntetésével összefüggő szabályokról szóló 41/2016. (III. 9.) Korm. rendelet módosításáról.

³⁹ Magyarország Kormánya: *Biztos kezekben a határvédelem – a magyar családok karácsonya biztonságban telhet* (2021. december 15.).

a résztvevők. A jövőben ezek felhasználása kulcsfontosságú lehet a hasonló válságok kezelése kapcsán.

Felhasznált irodalom

- Fodor István: Az „ISIS” felemelkedése – A takfirizmus erejének multidiszciplináris vizsgálata. In Kispál Richárd – Gerencsér Miklós (szerk.): *Tanulmányok a társadalomról II.* Szeged, Szegedi Tudományegyetem, 2015. 60–90.
- Frontex: *EU External Borders in 2021: Arrivals Above Pre-Pandemic Levels* (2022. január 11.). Online: <https://frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/eu-external-borders-in-2021-arrivals-above-pre-pandemic-levels-CxVMNN>
- Gönczi Róbert: *Lukasenka „migránst fog” Európára – válság a fehérorosz–lengyel határon.* Gyorselemzések 2021/17. Migrációkutató Intézet, (2021. november 11.). Online: www.migraciokutato.hu/2021/11/11/gyorselemzes-2021-17-lukasenka-migranst-fog-europara-valsag-a-feherorosz-lengyel-hataron/
- Gulyás Zsolt: Rendészeti válaszok a modern kori népvándorlásra. *Belügyi Szemle*, 64. (2016), 12. 5–15. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2016.12.1>
- Hahner Péter: Az Iszlám Állam. *Rubicon*, 27. (2016), 1. 20–26.
- Hautzinger Zoltán: *A migráció és a külföldiek büntetőjogi megjelenése.* Pécs, AndAnn Kft., 2018.
- Hautzinger Zoltán – Hegedűs Judit – Klenner Zoltán: *A migráció elmélete.* Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar, 2014.
- Janik Szabolcs – Gönczi Róbert: *Növekvő migrációs nyomás a déli határon – okok és következmények.* Gyorselemzések 2021/15. Migrációkutató Intézet, (2021. október 1.). Online: www.migraciokutato.hu/2021/10/01/gyorselemzes-2021-15-novekvo-migracios-nyomas-a-deli-hataron-okok-es-kovetkezmenyek/
- Janik Szabolcs – Marsai Viktor: *Európai illegális migrációs körkép – 2020.* Gyorselemzések, 2021/1. Migrációkutató Intézet, (2021. január 13.). Online: www.migraciokutato.hu/2021/01/13/gyorselemzes-2021-1-europai-illegalis-migracios-korkep/
- Kovács Blanka – Sayfo Omar: *Elkerülhetetlen sors? – Az afganisztáni válság migrációs kilátásai.* Gyorselemzések 2021/13. Migrációkutató Intézet, (2021. augusztus 19.). Online: www.migraciokutato.hu/2021/08/19/gyorselemzes-2021-13-elkerulhetetlen-sors-%e2%80%95-az-afganisztani-valsag-migracios-kilatasai/
- Lakatos Tibor – Vájlok László: A tömeges migráció kezelésének irányítására létrehozott ideiglenes szervezeti elemek működésének tapasztalatai. *Belügyi Szemle*, 64. (2016), 12. 16–24. Online: <https://doi.org/10.38146/BSZ.2016.12.2>
- Magyarország Kormánya: *Biztos kezekben a határvédelem – a magyar családok karácsonya biztonságban telhet* (2021. december 15.). Online: <https://kormany.hu/hirek/biztos-kezekben-a-hatarvedelem>
- Meghaladta az ötmilliót az ukrainai menekültek száma. *Világgazdaság*, 2022. április 20. Online: www.vg.hu/kozelet/2022/04/meghaladta-az-otmilliot-az-ukrainai-menekultek-szama
- NATO Standard AJP-01 Allied Joint Doctrine. Edition E, Version 1 (2017. február). Online: <https://bit.ly/3geCRLw>

- Szász Péter: Az ukrán menekültek 44 százaléka kért uniós védelmet. *Napi.hu*, 2022. április 27. Online: www.napi.hu/nemzetkozi-gazdasag/ukrajna-menekult-vedelem-haboru.751263.html
- Tálas Péter: Az európai migrációs válság értelmezési kereteiről. *Nemzet és Biztonság*, 9. (2016), 6. 86–115. Online: <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/neb/article/view/3794>
- Vajkai Edina Ildikó: A migrációs válság biztonságpolitikai aspektusai. In Tálas Péter (szerk.): *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 35–48. Online: <https://bit.ly/3ObLfrG>
- Varga János: A helyzetudatosság és a reagálóképesség szerepe a migrációs válság határrendészeti kezelésében. In Tálas Péter (szerk.): *Magyarország és a 2015-ös európai migrációs válság*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017. 101–123. Online: <https://bit.ly/3hNlvob>

Jogi források

- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
2007. évi II. törvény a harmadik országbeli állampolgárok beutazásáról és tartózkodásáról
- 70/2022. (III. 2.) Korm. rendelet a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet Magyarország egész területére történő elrendeléséről, valamint a válsághelyzet elrendelésével, fennállásával és megszüntetésével összefüggő szabályokról szóló 41/2016. (III. 9.) Korm. rendelet módosításáról
- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról (hatályon kívül helyezve)
- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
- 25/2015. (IX. 14.) BM–HM együttes utasítás a Magyar Honvédségnek a rendőrségi feladatok ellátásában történő közreműködése rendjéről
- 36/2018. (VI. 27.) ORFK utasítás az illegális migrációval összefüggő jogsértések kezelésével kapcsolatos rendőri feladatok végrehajtására
- Magyarország Nemzeti Integrált Határigazgatási Stratégiája 2019–2021

Ádám Balázs¹

A Karola-vonal erősítési rendszere

The Fortification System of the Karola-line

Absztrakt

Kutatási eredményem újdonsága, hogy jelenleg ez a legrészletesebb, legfrissebb és a legszélesebb körű forrásfelhasználással készült leírás az Északi-középhegység déli lábánál húzódó egykori védelmi rendszer, a Karola-vonal Aszód–Gyöngyösterepszakaszon létesült állásairól és azok elhelyezkedéséről. Magával az állásrendszer kutatásával és elhelyezkedésével sem foglalkozott még tudomásom szerint szélesebb körben senki, így a témában eddig megjelent publikációk is rendkívül rövidek, és csak általános, átfogó információkat tartalmaznak a területtel kapcsolatban. A kutatással célom volt a magyar hadtörténelem e hiányának kitöltése, illetve kiegészítést/alapot nyújtani a már elkészült és a folyamatban lévő vagy tervezett fémkereső-műszeres II. világháborús kutatásaim helyszíneinek pontos kijelöléséhez.

A Karola-vonal kutatásához vizsgáltam a szovjet csapatok által készített térképeket, jelentéseket és az azokban található vázlatokat, valamint a Karola-vonal feltételezett elhelyezkedéséről mentén lévő települések II. világháborús helytörténeti kutatásait, illetve légi fényképeket, terepi bejárások eredményeit és helyenként a fémkereső-műszeres kutatás tapasztalatait is.

Kulcsszavak: II. világháború, Karola-vonal, német erősítés, védelmi terepszakasz, megerősített vonal

¹ Honvéd tisztjelölt, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, e-mail: Adam.Balazs@uni-nke.hu

Abstract

My research results are new in that this is the most detailed, up-to-date and most widely used description of the locations of the former protection system at the southern part of the Northern Central Mountains, on the Aszód–Gyöngyös section of the Karola Line. To the best of my knowledge, no one has even dealt with the research and location of the reinforce system itself, so the publications on the topic so far are extremely short and contain only general, comprehensive information about the Karola Line. Thus, my research aims to fill this gap of the Hungarian military history, and to provide a supplement/basis for the already completed and ongoing or planned World War II metal detecting searches to pinpoint the locations of the defensive elements of the terrain.

For my research on the Karola Line, I examined the maps, reports, and sketches of the Soviet troops as well as World War II local history research on the settlements along the supposed location of the Line, aerial photographs, and field reconnaissance results and, in some places, the experience of metal detecting.

Keywords: *World War II, Karola Line, German fortification, protective terrain section, reinforced line*

1. Bevezetés

Korábbi kutatásaim során már foglalkoztam a Heréd településen és környékén történt II. világháborús harcokkal, azok csatatérkutatás keretében való rekonstruálásával. Ekkor megismertem a fémkereső-műszeres kutatás, illetve a csatatérkutatás alapjaival. Munkám során rengeteg érdekes visszaemlékezéssel, tárgygal és lelettel találkoztam. Érdekes volt továbbá megismerni a német erődítési rendszereket és látni, hogy a magyar hadtörténelem milyen kevés adattal rendelkezik a Karola-vonal elnevezésű erődítési rendszerről, amely az Északi-középhegység déli lábánál húzódott.

Így elhatároztam, hogy kutatást szeretnék végezni a Karola-állásról és annak egykori elhelyezkedéséről, illetve a német erődítési eljárásokról. Terepbejárás segítségével próbáltam lokalizálni a védelmi rendszer még ma is meglévő erődítési elemeit.² Ugyanezt a munkát a II. világháború után készült légi felvételek segítségével is elvégeztem.

Kutatásom alapjául a német és szovjet katonai jelentések, valamint a helyi (települési) múzeumokban és értéktárakban található, korábban elkészült II. világháborús monográfiák szolgáltak.

Csatatérkutatást végeztem már Heréden és a Hatvantól északnyugatra fekvő területeken, illetve egy másik terepkutatásom is folyamatban van Jászfényszarun és térségében, tehát a Hatvantól délre fekvő területeken is. Ezekon a helyeken a kutatás első részében emberi kéz által alkotott, szabályos alakú tereprészleteket, tábori

² Mai terminológiával erődítési építmények, viszont a korabeli terminológia erődítési elemeknek nevezi.

erődítési elemeket kerestem. Később következett egy fémkereső-műszeres kutatás a lehetséges állások körül, amelyek eredményét fel tudtam használni szintézisem felállításában. A terepi kutatás végrehajtásához legfőképp a Zrínyiújvárnál alkalmazott kutatási módszerekre támaszkodtam,³ valamint segítettek az itt szerzett fémkereső-műszeres tapasztalataim is.

A kutatás célja volt feltárni a német csapatok által a II. világháború második felében (1943–1945-ben) alkalmazott általános erődítés szabályait és erődítési elemeit,⁴ valamint rekonstruálni az 1944 második felében az Északi-középhegység déli lábánál kiépített Karola-vonal Hatvan térségében valaha húzódó szakaszának pontos elhelyezkedését.

2. A keleti hadszíntér harcai 1943 és 1945 között

1942-ben a németek új, támadó hadjáratot indítottak a keleti fronton. A terv az volt, hogy északon elfoglalják Leningrádot, a centrumban passzívan védekeznek, délen pedig minden erőt összpontosítva elfoglalják a bakui olajmezőket. 1942 augusztusában megkezdődött Sztálingrád ostroma, de a németek nem tudták elfoglalni a város egészét. Egy alaposan előkészített szovjet ellentámadással bekerítették és 1943. február 2-án megadásra kényszerítették Paulus tábornagy csapatait. Az 1943 tavaszán létrejött kurszki kiszögellésben a német vezetés északi és déli irányból indított támadással tervezte szétzúzni a szovjet csapatokat. A szovjetek viszont védelemben maradtak és felőrölték a támadásokat. A keleti fronton vívott háború a második sztálingrádi csatával kezdődött fordulata a kurszki csatával vált teljessé. A hadművelleti kezdeményezés így végleg átkerült a SZTAVKA⁵ kezébe.⁶

A szovjet csapatok folyamatosan nyomultak keleti irányba. 1944 nyarán elérték a Keleti-Kárpátok vonalát, abban pedig az Árpád-vonal völgyzárjaival és erődített terepszakaszaival kerültek szembe. A sikertelen áttörési kísérletek után a SZTAVKA a támadás súlypontját Románia irányába helyezte át. Miután Románia 1944. augusztus 23-án átállt, a szovjet csapatoknak egyenes út nyílt az Árpád-vonal déli megkerülésére. Ezután hamar kijutottak az Alföldre.⁷

A szovjet vezetés 1944. október 6-ra rendelte el a „debreceni támadó hadművelet” megkezdését. Sík terepen a körülbelül kétszeres túlerőben lévő támadó

³ Négyesi Lajos – Padányi József: Zrínyi-Újvár a hadszíntérkutatás tükrében. In Hausner Gábor – Padányi József (szerk.): *Zrínyi-Újvár emlékezete*. Budapest, Argumentum Kiadó, 2012. 71–94.; Négyesi Lajos et al.: Zrínyi-Újvár kutatása a hadirégészet eszközeivel I. rész. *Haditechnika*, 54. (2020), 6. 64–68.; Négyesi Lajos et al.: Zrínyi-Újvár kutatása a hadirégészet eszközeivel II. rész. *Haditechnika*, 55. (2021), 1. 67–70.

⁴ Ádám Balázs: Német erődítés a II. világháború magyarországi harcai során. *Műszaki Katonai Közlöny*, 32. (2022), 1. 63–89.

⁵ A szovjet legfelsőbb főparancsnokság haditanácsa. Tagjai voltak: Sztálin, a honvédelmi miniszter, a Vörös Hadsereg Főparancsnokság főparancsnoka, a haderőnemi főparancsnokok, a Vörös Hadsereg Vezérkarának főnöke, a Vörös Hadsereg Politikai Csoportfőnökség csoportfőnöke, a Vörös Hadsereg Pártbizottság vezetője és a külügyminiszter. N. V. Ogarkov: *Szovjetszkaja Vojennaja Enciklopedija*. 7. k. Moszkva, Vojennoje Izdatelsztvo Minisztersztva Oboronü SZSZSZR, 1979. 511–512.

⁶ Jóvérné Szirtes Ágota – Sípó Péter – Székely Gábor: *Történelem IV. 1914–1994*. 4. kiadás. Budapest, Cégér Kiadó, 1995. 189–190. és 202.

⁷ Szabó József János: *Erődépítészet a XX. században. Geoinformatikai esettanulmányok*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2004. 153–156.

csapatok maximálisan ki tudták használni harcjárműveik mozgékonyágát és gyorsan törtek előre. A magyar és német védelem a legtöbb helyen a Tisza vonaláig húzódtott vissza, ahol hídfőket próbált tartani a folyó szovjetek felé eső partján több-kevesebb sikerrel. Október 9-én Szolnok térségében már átkeltek az első szovjet csapatok a Tiszán, ezeket további átkelések követték a folyó déli szakaszain. A sorozatos magyar és német ellenlökések fejtörést okoztak ugyan a szovjet vezetésnek, de alapvetően nem tudták megállítani azok előrenyomulását. Az ország legdélebbi területein a magyar és német védelem már a Duna vonalára támaszkodott. A változó sebességgel haladó csapattestek miatt októberben az Alföldön elhelyezkedő front délnyugat–északkeleti irányt vett fel.⁸

3. Budapest elfoglalásának haditervei⁹

A magyar vezetés 1944 szeptemberéig abban bízott, hogy a front megreked a Kárpátok vonalában. Miután a román átállás következtében a Vörös Hadsereg 1944. szeptember elején akadálytalanul átkelt a Déli-Kárpátok hágóin, és belépett a Kárpát-medence területére, szükségesnek látszott Budapest védelmének megerősítése. Heinz Guderian vezérezredes, az OKH¹⁰ megbízott vezérkari főnöke 1944. szeptember 22-én elrendelte a magyar fővárost körülvevő megerősített vonalak kiépítését a Kárpát-medencében.¹¹ A Budapestet körülvevő védelmi öv, az Attila-vonal feladata nemcsak a nagyváros védelme, hanem a pesti hídfő biztosítása is volt, amely alapja lehetett volna egy későbbi német ellentámadásnak a Kárpát-medencében. Az Attila-vonal kiépítésére a Honvéd Vezérkar részét képező Fővezérség már a németeket megelőzően, szeptember 11-én intézkedett. Guderian parancsára a Dél Hadseregcsoport parancsnokságának hadműveleti osztálya csak szeptember 22-én rendelte el a budapesti hídfő (*Brückenkopf Budapest*) kiépítését.¹² Hitler december 1-jén nyilvánította Budapestet erőddé (*Festung Budapest*) és élére Otto Winkelmann SS-Obergruppenführer und General der Polizei-t¹³ nevezte ki. Nem sokkal később őt leváltották, helyét december 5-én Karl Pfeffer-Windenbruch SS-Obergruppenführer und General der Waffen-SS und der Polizei¹⁴ vette át.

A szovjet vezetés sem tervezte Budapest ostromát egészen az 1944. október 15-i kiugrási kísérlet sikertelenségéig. Ekkor még úgy gondolták, hogy könnyűszerrel elfoglalhatják a várost, és ezzel kieszközölhetik Magyarország kilépését a háborúból. Sztálin a végrehajtással a 2. és 4. Ukrán Frontot bízta meg. A szovjetek gyorsan, menetből

⁸ Szabó Péter – Számvéber Norbert: *A keleti hadszíntér és Magyarország. 1943–1945.* Debrecen, Püedlo Kiadó, 2003. 124–132.

⁹ Ravasz István: Budapest hadszíntérré válásának tényezői 1944–1945-ben. *Hadtörténelmi Közlemények*, 112. (1999), 1. 125–141.

¹⁰ *Oberkommando des Heeres* (a német szárazföldi haderő főparancsnoksága).

¹¹ Számvéber Norbert (szerk.): *Erőd a Duna mentén. A Budapestért 1944–45-ben folytatott harcok katonai iratai a Hadtörténelmi Levéltárban.* Budapest, Petit Real Kiadó, 1999. 8.; 23.

¹² Vidos Géza: *Háborús emlékeim III. 1944. márc. – szept.* HM HIM Hadtörténelmi Múzeum Kéziratok Emlékanyag-gyűjtemény, 535–589. fsz. 34–35. HM HIM Hadtörténelmi Levéltár (Budapest), Kriegstagebuch des Oberkommandos der Heeresgruppe Südukraine, la Nr. 3649/44 g.Kdos. vom 22. 09. 1944. (625. mikrofilmtékercs, 7.208.597. sz. felvétel).

¹³ Fegyvernemi tábormok, nincs magyar megfelelője. Számvéber Norbert: *Konrád 3. Páncéloscsata Budapestért 1945.* Budapest, Paktum Nyomdaipari Társaság, 2001. 503.

¹⁴ Fegyvernemi tábormok, nincs magyar megfelelője. Számvéber (2001): i. m. 503.

tervezték elfoglalni a fővárost, nem gondoltak az elhúzódó harci cselekményekre. A menetből elfoglalásra Sztálin október 28-án adta ki a parancsot Malinovszkij marsallnak, a 2. Ukrán Front parancsnokának (1. ábra).

1. ábra: Budapest elfoglalásának haditervei

Forrás: a szerző szerkesztése M. M. Minaszjan: *Oszvobozsgyénije naródoj Jugo-Vosztocnoj Evropü.* Moszkva, Vojennoje Izdatjelsztvo Minisztjersztva Oboronü SZSZSZR, 1967. mellékletek, 9. ábra alapján

A szovjetek november 2-án érték el az Attila-vonal külső védőövét, de Dél-Pest térségében el is akadtak. A menetből elfoglalás kudarcra új koncepció kidolgozását tette szükségessé. A november 4-i határozat a főváros két oldalról való bekerítését tartalmazta. Ekkor döntöttek arról is, hogy a Kárpátalján és a Kelet-Felvidéken lekötött 4. Ukrán Front helyett a Dél-Dunántúlra átkelt 3. Ukrán Front segíti majd Budapest elfoglalását, de a hadművelet fő terheit továbbra is a 2. Ukrán Front viseli.¹⁵

December végére a szovjetek áttörték a Karola-vonalat és a Margit-vonal¹⁶ keleti szektorát, de nyugati irányú támadásukat a Budapest felmentésére összevont német csoportosítás 1945. január 1-jén délelőtt megállította, és a 3. Ukrán Front védelemben kényszerült. Ezért a szovjetek 1945 első két hónapjában a Dunántúlra helyezték a támadás súlyát, és nem elsősorban Buda ostromára. Végül a szovjet vezetés a pesti hídfőt illetően a második lehetőséget választotta. Malinovszkij széles arcvonalon,

¹⁵ Minaszjan (1967): i. m. 318.

¹⁶ A Karola-vonal vagy -állás (*Stellung*) a német hadászati-hadművelési védelem Észak-Magyarországot és az Északi-középhegységet lezáró, előre kiépített védelmi rendszere volt a Kárpát-medencében. Az Aszód terepszakasztól egészen Sátoraljaújhegyig húzódott a Mátra, Bükk és Zempléni-hegység déli lejtőin. A Margit-vonal a német hadászati-hadművelési védelem Dunántúl északi részét lezáró, előre kiépített, összesen 220 km hosszan húzódó védelmi rendszere volt. Nyugati szektorát a Dráva és a Balaton (Gyékényes–Balatonszentgyörgy), keleti szektorát Balatonvilágos, a Velencei-tó és Érd között építették ki.

három főirányt kijelölve viszonylag lassan haladt előre Budapest keleti, majd északi irányú átkarolására. Az így végrehajtott december 5-i támadás során az események felgyorsultak. Ennek a hadműveletnek volt egyik része a herédi ütközet.

A 3. Ukrán Front karácsonyra a főváros budai oldalát körülzárta. Pest január 18-án esett el. 1945. február 11-én a magyar és német csapatok megpróbálták kitörni a budai Várból, de csak keveseknek sikerült elérnie a német vonalakat. A szovjet hadvezetés Budapest ostromával 51 napos helység-harcot vállalt. A budapesti csata 1944. október 29-től 1945. február 13-ig, 108 napon keresztül tartott.¹⁷

4. Karola-vonal

A Karola-vonal vagy -állás a német hadászati-hadműveleti védelem Észak-Magyarországot és az Északi-középhegységet lezáró, előre kiépített védelmi rendszere volt a Kárpát-medencében. A középhegység déli lábánál, a Mátra, a Bükk és a Zempléni-hegység déli lejtőin építették ki. Jobbszánya Aszód környékén csatlakozott az Attila-vonalhoz, amely a pesti hídfő védelmét szolgálta három védőövével. Az Aszód–Hatvan terepszakasza a Zagyva völgyében lezárta a Salgótarjánba és a Balassagyarmatra vezető közlekedési és vasutakat, a nógrádi bánya- és iparvidéket, amely nagy hadi potenciált jelentett. A Mátra déli lábánál az Ecséd–Nagyréde–Gyöngyös–Abasár-terezszakaszon a Bükk déli lábánál az Egerszólát–Egerszalók–Andornaktálya–Szomolya–Noszvaj-vonalon húzódtak állásai.¹⁸

A Karola-állás második vonalát – nem összefüggően – a Mátrafüred–Gyöngyössolymos, illetve az Egerbakta–Sirok-terezszakaszon építették ki. A védelem balszánya a miskolci irányt, legfőképpen a borsodi hadiüzemeket és a Hernád völgyét zárta le a Bodrog folyóra támaszkodva. A keleti országrészben legfontosabb reteszállásait a Tibolddaróc–Emőd–Tiszalúc–Tisza–Tokaj-terezszakaszon, továbbá a Bodrog folyó jobb partján, a Hegyalján, valamint Sárospatakon át Sátoraljaújhelyig építették ki. Sátoraljaújhelynél csatlakozott a Gizella-álláshoz, amely északnyugat–délkelet irányában húzódott és a Karola-állást keletről lezáró támpontok rendszere volt. A Karola-állást 1944. november és december között a 6. német hadsereg védte a 2. Ukrán Front főerőivel szemben, akik lassú ütemben tudtak átjutni az erősítési rendszeren. A mátrai szektorát a XXIX. német hadtest december 20-án ürítette ki.¹⁹

A Hatvan és Aszód közötti terepszakasz rendkívül fontos volt a német vezetés számára, ugyanis itt kapcsolódott össze a Budapest déli és keleti felét védő Attila-vonal és az Északi-középhegység déli lábát védő Karola-vonal.²⁰ A terület még fontos szerepet játszik abban, hogy a Cserhát és a Mátra hegységek között e terepszakasztól indulva kezd csökkenni a gépjárművekkel járható területek mennyisége Salgótarján irányába. Ugyanis Pásztótól már csak a mai 21-es főút mentén lehet a hegyek között

¹⁷ Ravasz (1999): i. m. 125–141.

¹⁸ Sipos Péter – Ravasz István (szerk.): *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs.* Budapest, Petit Real Kiadó, 1997. 66–67.

¹⁹ Sipos–Ravasz (1997): i. m. 66–67.

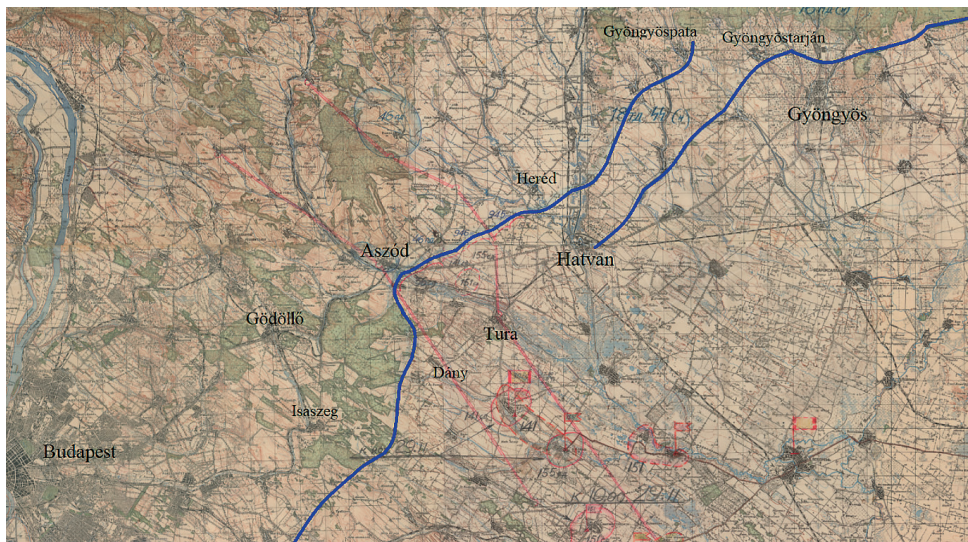
²⁰ Sipos–Ravasz (1997): i. m. 209.

gépjárművel elhaladni. Salgótarján pedig fontos ipari város volt vaskohászatával és üzemivel, ezért nagy katonai potenciált jelentett a németek számára. A terület fontosságát hangsúlyozó harmadik indok pedig, hogy erről az Aszód–Hatvan-terepszakasról lehet eljutni Vácig, ami fontos területet (átjárót) jelent Budapest átkarolása szempontjából, ahogy ez a későbbiekben be is bizonyosodott.

A védelmi rendszer kettős feladatot látott el, egyfelől lezárni az északra, a salgótarjáni iparvidékre vezető közlekedési folyosót, másfelől megakadályozni Budapest keleti-északkeleti átkarolását, ezzel a fővárosba való bejutást.²¹

A Karola-vonalról készült dokumentációk (tervek, leírások és térképek) a háború során megsemmisültek vagy eltűntek. Ezeknek a német 6. és 8. hadsereg műszaki (utász-) parancsnokának anyagában kellene lennie. Nagy szerencsével egy-két irat ebből a szovjet zsákmányolt iratok között még megtalálható. Rekonstruálására az ott harcolt szovjet csapatok (térképre vagy vázlatra is rajzolt) jelentései, a helyszíni terepkuatás, a légi fényképek tanulmányozása és a helytörténeti munkák, visszaemlékezések felhasználása ad lehetőséget.

Az ország középső és északi területein a 2. és 3. Ukrán Front csapatainak folyamatos előrenyomulásának hatására jelentős sáncmunkák kezdődtek, a munkálatokba nagyszámú polgári lakosság bevonása is megtörtént. Az ország egész területén (de leginkább a főváros körül és az északi területeken) rendre épültek a különböző fedőnevet viselő fő-, retesz- és közbeeső állások, támpontok és egyéb műszaki erődítések, védelmi létesítmények.²²

2. ábra: Karola-vonal a szovjet 30. lövészhadtest térképén
Forrás: CAMO, f. 891, op. 1, gy. 108, li. 1.

²¹ Bank László: *Harcok, hősök, hamvak. Pest megye északkeleti területének felszabadtítása 1944. november 16. – december 30. Aszód*, Petőfi Múzeum, 1984. 14.

²² Bank (1984): i. m. 9.

A német–magyar védelem Karola-vonalának Abasár–Szurdokpüspöki–Lőrinci–Heréd települések általános vonalát követő védőárokrendszere beért Fenyőharaszt²³–Kartal településekre (2. ábra). Bag község önálló támpontot alkotott azzal a feladattal, hogy lezárja a Karola-vonal jobb szárnyát. A Pest megye területén elhelyezkedő Attila-vonal állásai november során elkészültek, de azokat decemberig folyamatosan tökéletesítették.²⁴ A Karola-vonal készítésének pontos idejéről nincs adatunk, Aszód–Gyöngyös terepszakasa október és november hónapok során készülhetett. Természetesen szinte biztosan feltételezhetjük, hogy a maximális kiépítettség fokát sohasem érte el.²⁵

A Gödöllői-dombvidék enyhén dombos, védelmi szempontból kiválóan alkalmas terepviszonyai között is hatalmas sáncmunkák folytak, ugyanis itt épült ki az Attila-vonal legkülső védőállása, az Attila I. Az Attila-vonal három védőállásból állt, állásonként 2-4 sor lövészárokból.²⁶

3. ábra: Karola-vonal és Annamária-állás a német 6. hadsereg térképén
 Forrás: CAMO, f. 500, op. 12472, gy. 368, li. 1.

A Karola-vonal elhelyezkedéséről a német és a szovjet jelentésekben ellentmondóan nyilatkoznak. A legnagyobb eltérés a Karola-vonal és az Attila-vonal I. védővénék kapcsolódásánál jelentkezik (3. ábra). A szovjet 30. lövészhadtest 1944. november

²³ Verseg külterületén található, a településtől 4 km-re délkeletre.

²⁴ Juhász Attila – Mihályi Balázs: *Budapest védelmi vonalainak rekonstrukciója (1944)*. 2003b. április 28.

²⁵ Bank (1984): i. m. 9.

²⁶ Bank (1984): i. m. 9.

29-én készült térképén a két előbb említett állás Aszód térségében kapcsolódik össze,²⁷ ahonnan az Aszód–Kartal–Heréd–Gyöngyöspata- és a Hatvan–Gyöngyöstarján-terepszakaszokon két egymás mögött elhelyezkedő állásor létesült a térkép alapján.²⁸

A német 6. hadsereg (Fretter-Pico seregcsoport) a Karola-vonalat és az Annamária-állást ábrázoló térképe²⁹ szerint az Attila- és Karola-vonalak kapcsolódása Dány körzetében történt meg és Dány–Tura–Hatvan-vonalon húzódott. A két térkép összehasonlításánál szembeűnő, hogy az Attila I. védőövét pontosan ugyanott jelölik. Úgy gondolom, a kapcsolódás helyének pontos meghatározásában segíthet a vonalak által érintett települések helytörténeti anyagainak vizsgálata. A harctevékenységek és a helytörténeti anyagok ismeretében már sokkal pontosabb képet kaphatunk az erősített terepszakaszok pontos lokációjához.

Problémát okoz, hogy a jelentésekben leírt erősítési elemek és terepszakaszok szöveges leírásuk miatt nem határozhatók meg pontosan a terepen. Pontos meghatározásukhoz terepkutatást kellene végezni, ami egy önálló vizsgálat témáját képezné. Így a szovjet forrásokból csak a térképi anyagokat lehetett felhasználni (nem így a harcok leírásánál).

5. Gödöllő–Aszód térségében

A korábban felvázolt Attila I. és a Karola-vonal kapcsolódási helye problémájának megfejtéséhez vizsgálni kezdtem Tura és Aszód települések helytörténetét. Azért erre a két településre fordítottam több energiát, mert a két lehetséges vonal közül ezek az Aszód–Hatvan- és a Dány–Tura–Hatvan-vonalakon fekvő legnépesebb városok, ebből arra következtettem, hogy a II. világháborús helytörténeti anyagaik is a legbővebbek és legjobban kikutatottak lesznek.

A kérdéses terepszakasz bal szárnyán (szovjet oldalról) a Gödöllő–Aszód-sávhatárok között a román 7. hadtest, alárendeltségében a 2. és a 9. gyaloghadosztály és a 9. lovas-hadosztály harcolt. A védelmet a német 38. gyalogezred, a magyar 12. gyaloghadosztály, a német 36. gyalogezred, a 10. gyaloghadosztály 10. tüzérosztálya és 18. gyalogezrede alkotta.³⁰

A jobb szárnyon (szovjet oldalról) az Aszód–Hatvan-sávhatárok között a 25. gárda-lövészhadtest és az alárendeltségébe tartozó 297. lövészadosztály, az 53. lövészadosztály és a 36. gárda-lövészadosztály támadt. A szovjet katonai levéltár bal szárnyra releváns dokumentumait áttekintve sajnos a védelem elhelyezkedéséről részletes, nagy méretarányú térképeket nem találtam az ott harcoló csapatok jelentéseiben, így a védelem pontos elhelyezkedése nem határozható meg ezen a terepszakaszon. Viszont előkerült

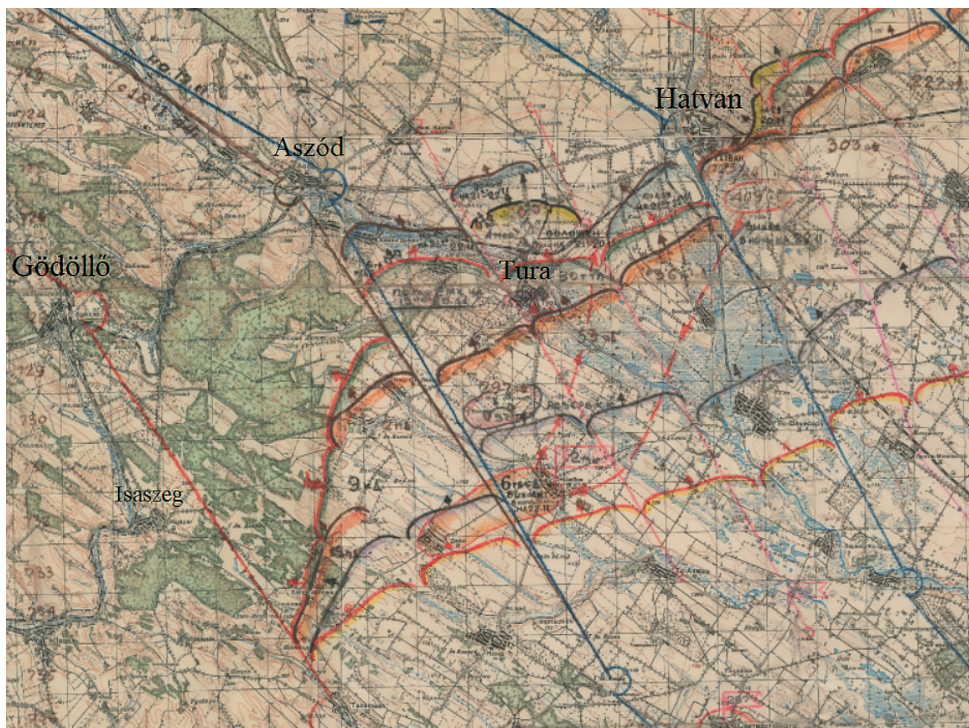
²⁷ A térképen jelzett észak–dél irányú vonal Aszódig, az Attila-vonal I. védőövét jelöli, viszont a szovjetek térképi jelöléssel nem tettek különbséget a két erősítési rendszer között.

²⁸ Az orosz Honvédelmi Minisztérium Központi Irattára (Podolszk) (Центральный Архив Министерство Обороны Российской Федерации, ЦАМО) CAMO, f. 891, op. 1, gy. 108, li. 1.

²⁹ CAMO, f. 500, op. 12472, gy. 368, li. 1.

³⁰ CAMO, f. 341, op. 5312, gy. 757, li. 1.

két térkép a 7. gárdahadsereg dokumentumai közül, ahol ábrázolták az arcvonal elhelyezkedését különböző időpontokban. Ezekon a teljes Gödöllő–Hatvan-terepszakaszt jelölték (4. ábra).

4. ábra: A szovjet frontvonal november 16–21. között
Forrás: CAMO, f. 341, op. 5312, gy. 834, li. 1.

Mivel a térképeken napról napra pontosan vezették a saját csapatok helyzetét és a különböző védőállásokat, alappal feltételezhetjük, hogy a Turánál húzódó terepszakazon nem volt jelentős védelem kiépítve (tehát a Karola-vonal egyik állása sem lett itt kiépítve, természetesen ettől függetlenül más, harc közben vagy közvetlen előtte elkészített tábori erősítési elem készülhetett), hanem ezt a 3-as főút mentén építették ki (5. ábra). A feltételezést az is erősíti, hogy a Turán végzett helytörténeti kutatásaim során az általam megkeresett személyek és elolvasott helytörténeti anyagok sem említettek vagy jegyeztek fel kiépített védelmi rendszert a település környezetében, amely a front áthaladása előtt jelentős idővel készült volna. Ezenkívül Tura településen is gyorsan keresztüljutottak az előrenyomuló szovjet csapatok.

5. ábra: A szovjet frontvonal november 21–27. között
 Forrás: CAMO, f. 341, op. 5312, gy. 757, li. 1.

A román 7. hadtest és az alárendeltségébe tartozó 2. és 9. gyaloghadosztály, valamint a 9. lovashadosztály jelentései a bukaresti Nemzeti Hadtörténelmi Levéltárban vannak meg, amelyekhez még nem fértem hozzá. Így részletes, nagy méretarányú térképek vagy vázlatok a csapatok elhelyezkedéséről, a Karola-vonal talán legnyugatibb részéről, nincsenek a birtokomban. Egy részük megjelent ugyan Antone Marinescu és Gheorghe Romanescu *Armata Romana in razboiul antihitlerist. Album de scheme* című könyvében,³¹ ám éppen az általam kutatott terepszakasról nem található közöttük részletes vázlat. Viszont a szovjet vázlatokat megnézve itt már egy leginkább észak–dél irányú arcvonaltól jött létre, ami arra utal, hogy az ebben a térségben harcoló szovjet csapatok rázárkóztak a Gödöllői-dombság tereplépcsőire, azaz az Attila-vonalra, amelynek legkülsőbb védőállása Mihályi Balázs kutatásai alapján a Gyömrő–Isaszeg-kelet–Gödöllő-északkelet-terepszakaszon húzódott.³²

³¹ Antone Marinescu – Gheorghe Romanescu: *Armata Romana in razboiul antihitlerist. Album de scheme*. București, Editura Militara, 1980.

³² Juhász Attila – Mihályi Balázs: Budapest védelmi vonalainak rekonstrukciója (1944). *Geodézia és Kartográfia*, 55. (2003a), 6. 33–37.; Juhász Attila – Mihályi Balázs: Második világháborús objektum és esemény-rekonstrukció. *Acta Agraria Kaposváriensis*, 8. (2004), 3. 35–59.

6. Aszód–Hatvan térségében

A 7. gárdahadsereg november 21–27. között készült térképén jól kivehető, hogy az Aszód–Hatvan-terepszakasz között a 3. számú főúttal nagyjából párhuzamosan, de attól északra német védelem létesült. Ennél a megerősített védelmi terepszakasznál a szovjet előrenyomulás le is lassult, és a későbbiekben meg is állt.³³

A korábban megfogalmazott kapcsolódási probléma megoldása egy újabb „nyommal” bővül, ugyanis Tura vonatkozásában a helytörténeti kutatások során nem találtam megerősített vonalokról szóló feljegyzéseket. Áttekintettem a helység monográfiáját,³⁴ de abban is nagyon szűkszavúan írtak a II. világháború eseményeiről, ugyanis itt nem bontakoztak ki hosszú ideig (napokig) elhúzódó harcok. Erősítésekről és védelemről csak egy említést találtam Turával kapcsolatban.

„A város alatt Tura–Boldog a váci 7. magyar kerékpáros zászlóalj védett, mintegy 100–120 fő volt a kiásott árkokban, a városban főleg a vasúti pályaudvar területén 6–8 beásott német harckocsi volt.”³⁵

A Tura település északi előteréből előrenyomuló szovjet 37. gárda-harckocsidandár erői november 21-én érték el a Hatvant és Aszódot összekötő 3. számú főút vonalát. Ezt követően a szovjet csapatok nem álltak meg, és még aznap a 138-as magaslati pont körzetében át is lépték a főutat.³⁶ A létrejött arcvonalat a szovjet csapatok tovább mélyítették északi irányba addig, ameddig a csapatok fel nem zárkoztak a Karola-vonal Aszód–Kartal–Heréd térségében húzódó védőövére. Ez november 25-én következett be, amikor a szovjet csapatok elfoglalták Hatvant. A Karola-vonal megfelelően volt kiépítve, hogy időlegesen megállítsa az előerőben és technikai eszközben megfoghatott szovjet csapatok előrenyomulását. „Hatvan és Aszód között a műúton állandóan le-fel járkált 5–8 db német tank.”³⁷

A szovjet Legfelsőbb Főparancsnokság Malinovszkij marsall kérésére intézkedést adott ki a 2. Ukrán Front veszteségeinek pótlására és készleteinek feltöltésére, tehát 200 db harckocsi és 40 ezer fő pótlására. A november során szerzett veszteségek hatására a 2. Ukrán Front erői nem lettek volna képesek birtokba venni Budapestet és kiléptetni Magyarországot a háborúból.³⁸

A készletek és a személyi állomány feltöltése 1944. november 27. és december 5. között zajlott. Ez alatt megtörtént a 7. gárdahadsereg csapatainak feltöltése és pihentetése, valamint erőinek rendezése. A Legfelsőbb Parancsnokság direktíváját követve Malinovszkij marsall november 27-én hozott elhatározást a front csapásmérő csoportosítására vonatkozóan, az ebbe foglaltak alapján a szovjet jobb szárnyról a 27. gárda-lövészhadtest Lőrinci–Heréd támpontok között megkezdte az arcvonalszakasz átvételét a Plijev lovas-gépesített csoporttól. Az arcvonal középső szakaszán a 25. gárdalövészhadtest helyezkedett el a Bér-patak–Kerekharaszt támpontok között,

³³ CAMO, f. 341, op. 5312, gy. 757, li. 1.

³⁴ Asztalos István: *Tura története I.* Tura, Tura Nagyközség Önkormányzata, 2000.

³⁵ Bank László: *Felszabadító harcok a gödöllői járásban. 1944. november–december.* Aszód, Petőfi Múzeum, 1978. 11.

³⁶ Számvéber Norbert: *Páncélosok a budapesti csatában. Páncélos-hadviselés a budapesti hadművelet első felében és a főváros ostromában 1944. október 29. – 1945. február 13.* Budapest, Jaffa Kiadó, 2018. 200.

³⁷ Számvéber (2018): i. m. 200. Ezek úgynevezett „vándor harckocsik” voltak, amelyek azt a feladatot látták el, hogy a járőrszolgálatlal biztosítsák a 3-as számú főutat, a vasútvonalat és a Karola-állás, valamint a Hatvan közötti hézagot.

³⁸ Bank (1984): i. m. 13.

a bal szárnyon pedig a 30. lövészhadtest tartózkodott, amely ekkor került át a 7. gárdahadsereg állományába.³⁹

A Vácszentlászló északnyugati előtere és a 23. páncélosadosztály jobb szárnya, tehát Hatvan nyugati előtere között német–magyar összefüggő arcvonal nem volt, csupán néhány támpont jelentette a védelem gerincét.⁴⁰

Ez azt jelenti, a Karola-vonal egyik megerődített terepszakasa sem ezen a területen volt, amely feltételezés a szovjet jelentések térképanyagaival is összevág.

Mivel az időjárási viszonyok miatt csak az utakat lehetett a csapatok mozgatására használni, ezért a német és magyar csapatok az utakat védték leginkább, és a lakott területeket körkörös védelemre rendezték be, ezzel zárva az irányokat. Hatvan–Aszód között a védelmet megerősítették a műszaki záruk valamennyi fajtájával. Ez a védelmi rendszer igen erős páncélelhárító tűzrendszerrel is rendelkezett.⁴¹

A 2. Ukrán Front parancsnoka elhatározta, hogy a 7. gárdahadsereg törje át a németek védelmét Bag–Kartal között, majd a Magyalos-pusztá–Nagykökényes közötti terepszakasról biztosítsa a 6. gárda-harcoksihadsereg ütközetbe vetését, ezt követően a hadműveletek második napjára foglalja el az Acsa–Rád–Váchartyán-, a harmadik napon estig foglalja el az Ipolyszög–Ipolyság–Verőce-terezszakaszt.⁴²

Felmerülhet az a kérdés, hogy a készletei feltöltése után a 7. gárdahadsereg miért nem fordult rá a bal szárnyán lévő Attila-vonal legkülsőbb védőövére Dány–Aszód vonalában, miért ment el mellette.

A kérdésnek három egyszerű oka van, egyrészt a Legfelsőbb Főparancsnokság direktívája egyértelműen meghatározta, hogy a Hatvan–Balassagyarmat-vonal a főcsapás iránya. Másrészt, ha a 7. gárdahadsereg ráfordult volna az Attila-vonalra, akkor az oldalában maradt volna a német 6. hadsereg, amely könnyűszerrel oldalba támadhatta volna őket, valamint az összeköttetést sem sikerült volna létrehozni Szlovákiában a 4. Ukrán Fronttal. Utolsósorban a Hatvan–Balassagyarmat főcsapásirány teremtette meg a főváros kelet–északkelet–északi irányú bekerítésének lehetőségét.⁴³

Az 1944. december 5-én 10 óra 45 perckor kezdődő 45 perces tűzérési tűz következtében az áttörési terepszakason a Cifra-major–Kartal-nyugat között az első harcárokban védő német csapatok ellenállása gyorsan megtört a tűzérési tűz hatására, és kizárólag a támpontokban védők fejtettek ki huzamosabb idejű ellenállást.⁴⁴

Kartalon a polgári lakosságot sáncmunkára rendelték ki közvetlen a falu déli határához, itt húzódott a német lövészárkok vonala, és a szélső házak vonalában ásták be a harcokcsikat és a rohamlövegeket a Kartal és Fenyőharaszt között fekvő út mentén. Verseget körkörös védelemre rendezték be.⁴⁵

³⁹ Bank (1978): i. m. 12.

⁴⁰ Számvéber (2018): i. m. 200. Ezek a támpontok feltételezhetően Galgahévíz, Hévízgyörk és Bag települések voltak.

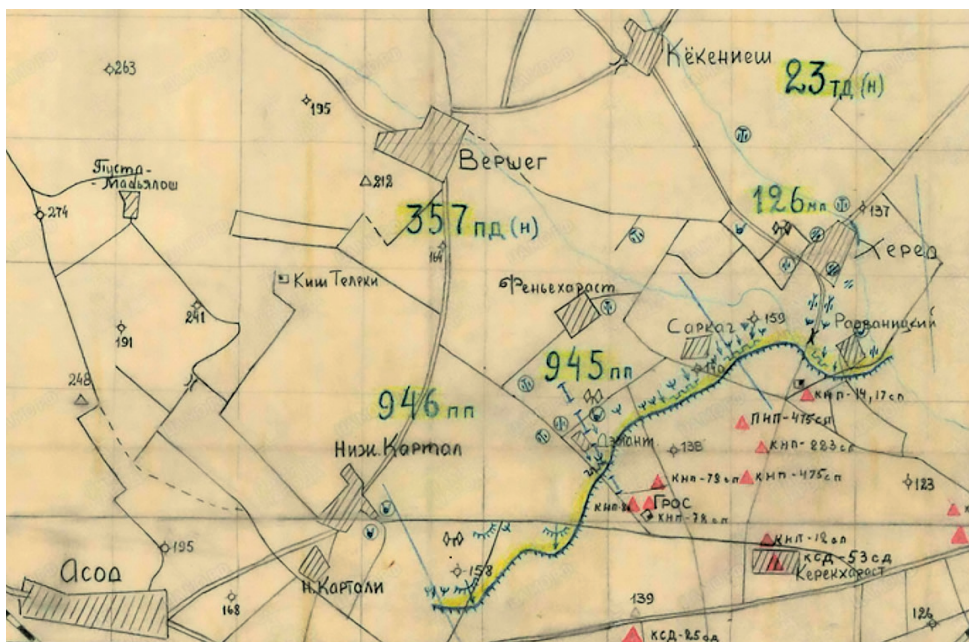
⁴¹ Bank (1978): i. m. 14.

⁴² Bank (1978): i. m. 14.

⁴³ Bank (1978): i. m. 14–15.

⁴⁴ Bank (1978): i. m. 16.

⁴⁵ Bank (1978): i. m. 17.

6. ábra: A 25. gárdalövészhadtest vázlata december 2.
 Forrás: CAMO, f. 341, op. 5312, gy. 575, li. 201.

Aszód nem esett a csapásmérő csoportosítás támadási sávjába, ezért a települést elkerülték a súlyos véráldozatot követelő utcai harcok is (6. ábra). De ettől a háború nem került el a községet. Az Aszódon keresztül húzódó vasúti fővonal is a német rombolások áldozatává vált. A vasútvonalat méterenként kirobbantották, valamennyi jelző- és irányítóberendezést tönkretették, hogy azt a szovjetek ne tudják hasznosítani a későbbiekben. Kidöntött és keresztbe fekvő fák tucatjai nehezítették az utakon a közlekedést, és ezeket a felszedés ellen az alájuk telepített aknák védték. A 30. lövészhadtest bal szárnyának csapatai, miután elfoglalták Aszódot⁴⁶ (és Bagot is), keleti irányból ráfordultak a pesti hídfőre. A 7. gáradahadsereg bal szárnya mellett a 7. román gyaloghadsereg jobb szárnya harcolt a valkói erdőben.⁴⁷

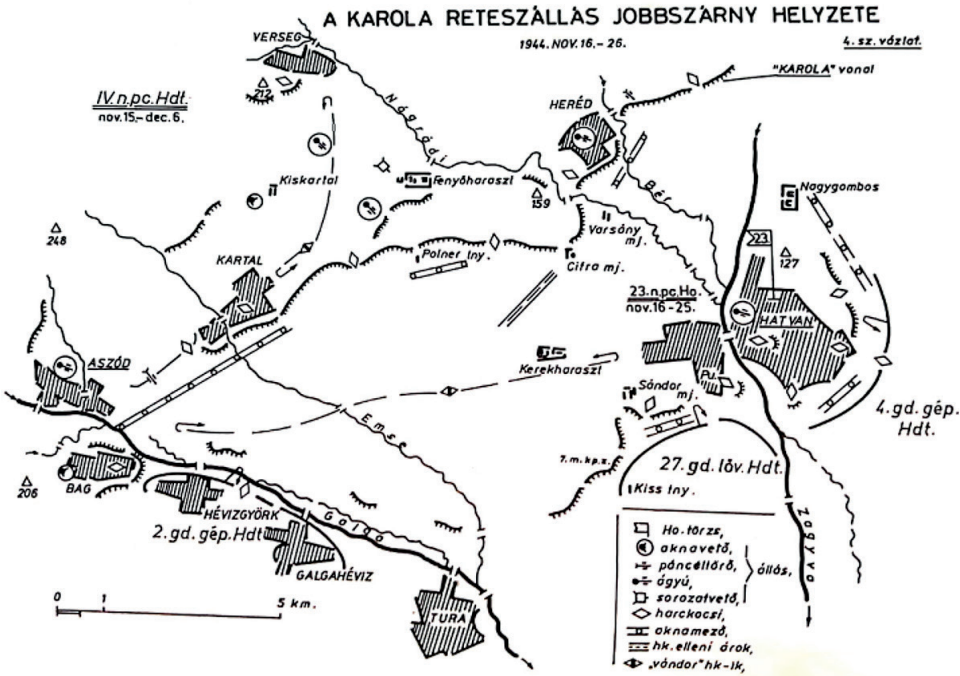
A térség tekintetében átvizsgáltuk (kutattuk) a 25. gárda-lövészhadtestnek és alárendeltjeinek elérhető térképeit és a jelentésekben található vázlat anyagait. A megtalált vázlatokat georeferáltam egy, a mai felszínt ábrázoló térképre, így megkaptam, hogy az Aszód–Hatvan-terepszakaszon hol húzódhattak a Karola-vonal állásai.

A legrészletesebb források a 25. gárda-lövészhadtest és az 53. lövészadosztály anyagából kerültek ki. A Bank László tollából származó helytörténeti munkák is tartalmaznak vázlatokat, de ezek csak kis méretarányú elvi, inkább a megértést segítő

⁴⁶ A Bag településen harcoló német katonák egészen december 8-ig voltak képesek bekerítésben harcolni és folytatni az ellenállást. Más hosszabb idejű, német részről bekerítésben vívott harc a térségben nem történt.

⁴⁷ Bank (1978): i. m. 19–20.

vázlatok, s nem minden esetben szakszerűek (7. ábra),⁴⁸ ám pontosak. Viszont a térségben történt cselekményeket és azok miéért csak ezek segítségével érthetjük meg.

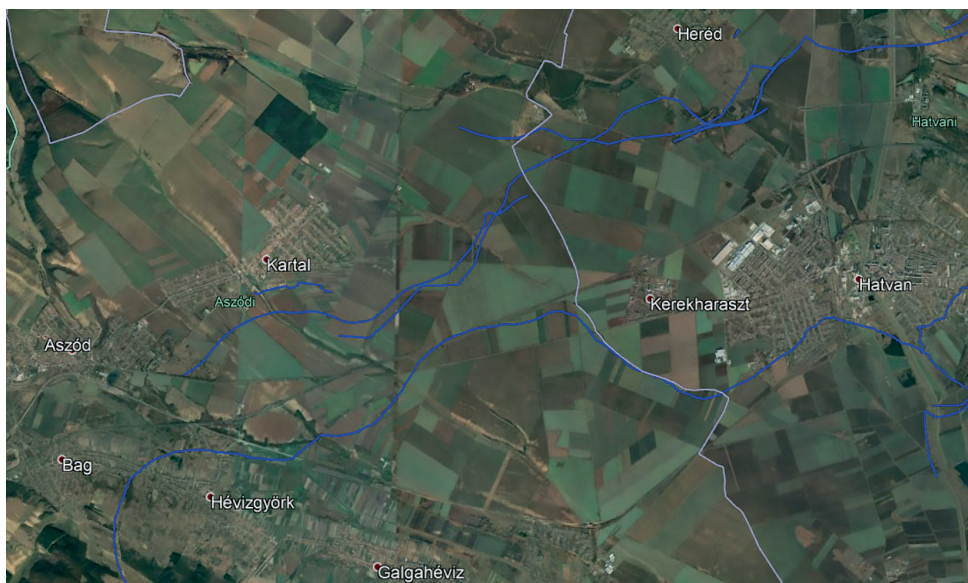

7. ábra: A Karola-vonal Aszód–Hatvan térségében
 Forrás: Bank (1984): i. m. 80.

A szovjet jelentések anyagai és a helytörténeti munkák segítségével tehát ábrázoltam a Karola-vonal térségben húzódtott állásait. Arról pontos információt nem sikerült találnom, hogy egy-egy állásrészlet milyen erődítési elemeket tartalmazott, illetve hány sor lövészárk képezte azt. Ezeket csak a területen végzett csatatérkutatásokkal lehetne pontosan feltérképezni, amelyek a települések II. világháborús történetét a helytörténeti forrásokra és szemtanúkkal készített interjúk anyagára alapozva kutatja, és itt már az írásban készült jelentéseknek is fontos szerepe lenne.

A különböző térképek állásainak felrajzolása során jelentkeztek eltérések a térkép készítéséből, a georeferálás pontosságából adódóan, valamint az is lehetséges, hogy valójában másik állást ábrázoltunk. (8. ábra)

⁴⁸ A reteszállás az ellenség védelmi vonalakon való áttörése során annak elrekesztésére az eredeti állapotok helyreállítására szolgáló védőállás. Ezzel szemben az állás vagy vonal egy előre kiépített védelmi rendszer. Tehát a térség szempontjából a Karola összefüggő része egy védvonal, amelynek egyes elemei lehetnek csak reteszállások. Továbbá lásd: Fogalmak: Reteszállás.

8. ábra: A Karola-vonal rekonstrukciója Aszód–Hatvan térségében
 Forrás: a szerző szerkesztése

7. Hatvan térségében

A németek számára Hatvan kulcsfontosságú volt, ezért feltétlenül meg szerették volna azt tartani. Ezt két lényegi indok támasztotta alá, egyrészt hadászati szempontból nagyon fontos volt az itt található vasúti és közúti csomópont, amely Hatvanon vezet keresztül, és amelyen áthaladva északra, Salgótarján felé lehet tovább haladni vasúti szerelvényvel, illetve délkelet (Szolnok–Jászberény) felől síneken érkezhethet az utánpótlás, csapatokban, felszerelésben, fegyverzetben, ellátmányban egyaránt. A Hatvan–Salgótarján-vasútvonal hasonlóan kifejezetten fontos az erők, fegyverek és utánpótlás mozgatása és átcsoportosítása szempontjából. Sőt a Miskolc–Kassa- és a Vác–Párkány-vasutak között (ez légvonalban 210 km) a salgótarjáni volt az egyetlen vasúti fővonal a Felvidék, Szlovákia és Lengyelország irányába. Így érthető, hogy Hatvan megtartása a szovjetekkel szemben kulcsfontosságú volt a németeknek.⁴⁹

Másrészt Hatvan az előzőekben már említetten nagyon fontos állomása volt a Karola-állásnak. Többek között itt találkozott a német 6. és 8. hadseregek sávhatarára. Vagyis, ha a szovjet hadsereg elfoglalja a települést, akkor beékelődhet a két német hadsereg közé, ami az összeköttetés megszűnését is eredményezte volna, valamint a Karola-vonal és az Attila-vonal között is megszűnt volna a kapcsolat. Ezért érthető, hogy a német vezetés Hatvan birtoklásáért hajlandó volt nagy erőket összevonni.⁵⁰

⁴⁹ Ádám Balázs: A II. világháború nyomainak terepi kutatása Heréden és környékén. *Hadtörténelmi Közlemények*, 134. (2021), 3. 653–654.

⁵⁰ Németi Gábor: *Hatvan város története*. Hatvan, Hatvan Város Polgármesteri Hivatala, 2005. 236–237.

A 7. gárdahadsereg parancsnoka, Sumilov vezérezredes abban bízott, hogy Hatvant november 11-én estére már elfoglalja, és ezzel átvágja a Budapest–Miskolcvasútvonalat. A város térségét az LVII. hadtest alakulatai védték. Neki volt alárendelve a 23. páncélosadosztály, a 4. SS-páncélgránátos-hadosztály, a 18. SS-páncélgránátos-hadosztály, a 46. gyaloghadosztály és a 357. gyaloghadosztály. Így a német védelem létszáma 35-41 ezerre tehető, a harckocsiké pedig 70-80-ra.⁵¹

„A németek hathatós előkészületeket tettek a település védelmi rendszerének kiépítésére. A polgári lakosságot is kirendelték védőárkok ásására. A védőrendszer a várost félkör alakban vette körül, és mindezt aknamezők létesítésével erősítették meg. Jelentős volt a védelmet szolgáló tüzérségi erő is, amelyet a harckocsik egészítettek ki.”⁵²

Hatvan birtokbavételért elsősorban a V. J. Zsdanov altábornagy vezette 4. gárda-gépesítetthadtest és az J. Sz. Alehin vezérőrnagy által vezetett 27. gárdalövészhadtest harcolt. A további csapattestekkel együtt körülbelül 50-60 ezer ember és 70-80 harckocsi harcolt szovjet oldalról a városért.⁵³

1944. november 16-án a Jászfényszaru térségében harcoló német csapatok 16 és 18 óra között Jászfényszaru települést és környékét egymás fedezetében nagy hirtelenséggel elhagyták. A parancs alapján 20 órára a Hatvantól délre található Görbe-érben⁵⁴ kellett lenniük a Karola-állás eme harcálláspontján. Görbe-ér mellett a Palkó-tanya és a Szőlőhegy⁵⁵ voltak a Hatvantól délre-délkeletre elterülő térség harcálláspontjai.⁵⁶

November 16–17-én a szovjet 4. gárda-gépesítetthadtest elérte Hatvan déli-délkeleti határát, a 27. gárda-lövészhadtest délnyugati irányból, a Plijev lovas-gépesített csoport pedig északról közelítette meg a települést. A Plijev lovas-gépesített csoport november 20-tól többször próbálta és 23-ra sikeresen elfoglalta a Hatvantól 3 km-re, északra található nagygombosi uradalmat. Sumilov vezérezredesben ekkor tudatosult, hogy ennyi erővel nem fogja tudni elfoglalni a települést, ezért harcba vetette még a 2. gárda-gépesítetthadtestet és a 30. lövészhadtestet.⁵⁷

A támadás tüzérségi előkészítése november 19-én kezdődött, a támadás maga pedig november 23-án. A harcok a város előterében folytak. Mivel a német tüzérség a városban rekedt, így a szovjet tüzérség módszeresen lőtte azt, ami sok polgári áldozatot is eredményezett.⁵⁸

November 24-én este 19 óra 20 perckor Heinz Gaedcke vezérőrnagy, a német 6. hadsereg vezérkari főnöke Helmuth von Grolman altábornagytól, a Dél Hadseregcsoporthoz vezérkari főnökétől engedélyt kért, hogy a Hatvannál történt események miatt feladhassa a várost, és egy attól északabbra kijelölt új állásba visszavonulva vehesse fel

⁵¹ Németi (2005): i. m. 236–237.

⁵² Németi (2005): i. m. 237.

⁵³ Németi (2005): i. m. 237.

⁵⁴ Hatvantól 5 km-re, délkeletre található mocsaras terület megnevezése. A vízszabályozások hatására napjainkban itt üdülőövezet és több bányató található.

⁵⁵ A Szőlőhegy (másnéven Strázsa-hegy) Hatvan északkeleti határában húzódó domborsó megnevezése, ezen található a Palkó-tanya is a mai Gáspár András utca 1. szám mellett.

⁵⁶ Kiss József: *Jászfényszaru felszabadítása*. Jászfényszaru, (k. n.), 1984. 29.

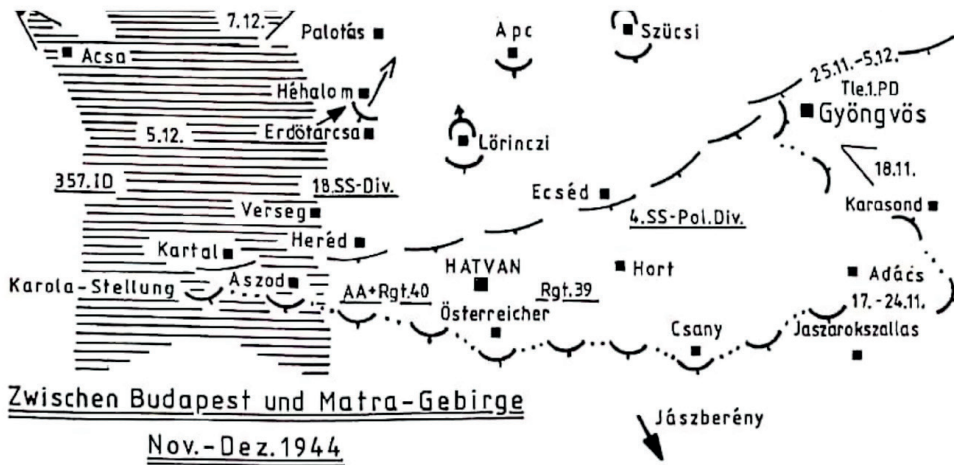
⁵⁷ Németi (2005): i. m. 238–239.

⁵⁸ Németi (2005): i. m. 238–239.

a harcot a szovjet csapatokkal. Azzal érvelt, hogy itt kedvezőbb a terep a védelem szempontjából és a megfigyelés lehetősége is jobb. Feltételezhetően ez a terepszakasz a Heréd körüli állásrendszert jelentette. Heinz Gaedcke az engedélyt megkapta, és november 25-én reggelre határozta meg a város elhagyásának időpontját.⁵⁹

November 25-én a németek ki is vonultak Hatvanból, amelynek során felrobbantották a Budapest–Miskolc-autóút (3-as számú főút) Zagyva felett ívelő hídját, majd felvették a harcot a korábban említett új körletben.⁶⁰ A szovjetek által megszerzett Budapest–Miskolc irányú autó- és vasutak segítségével a 2. Ukrán Front inntől sokkal rövidebb idő alatt végezhetett kelet–nyugat irányú átcsoportosításokat.⁶¹

Bár Kiss József *Jászfényszaru felszabadítása* című⁶² helytörténeti munkájában egyértelműen azt állítja, hogy a Karola-vonal Jászfényszarunál húzódott. Az eddig itt folytatott fémkereső-műszeres kutatásaim alapján és a helytörténeti anyagokat, valamint szovjet jelentéseket megismerve, ezt a véleményét nem osztom, hanem cáfolum. Mivel Jászfényszaru 11 km-re délre helyezkedik el Hatvantól, ezért ideális lenne a fontos út- és vasútvonalak megvédése szempontjából ez a távolság. Viszont a terület már az Alföldön fekszik, ezért pár méteres szintkülönbségeken kívül a terepen nem található a hatvanihoz képest védelemre alkalmas terepszakasz. Az is indokolja állításomat, hogy a Karola-vonal tervezésénél pont az Északi-középhegység déli lábának előnyös magasságkülönbségeit használták volna ki a védelem szempontjából, ez pedig Jászfényszarunál nem található meg. Illetve második indokom, hogy a szovjet jelentéseket áttekintve nem találtam utalást arra sem a szövegekben, sem a vázlatok között, hogy itt húzódtak volna a Karola-vonal állásai.

9. ábra: A Karola-állás vonalai
 Forrás: Tieke–Rebstock (2000): i. m. 89.

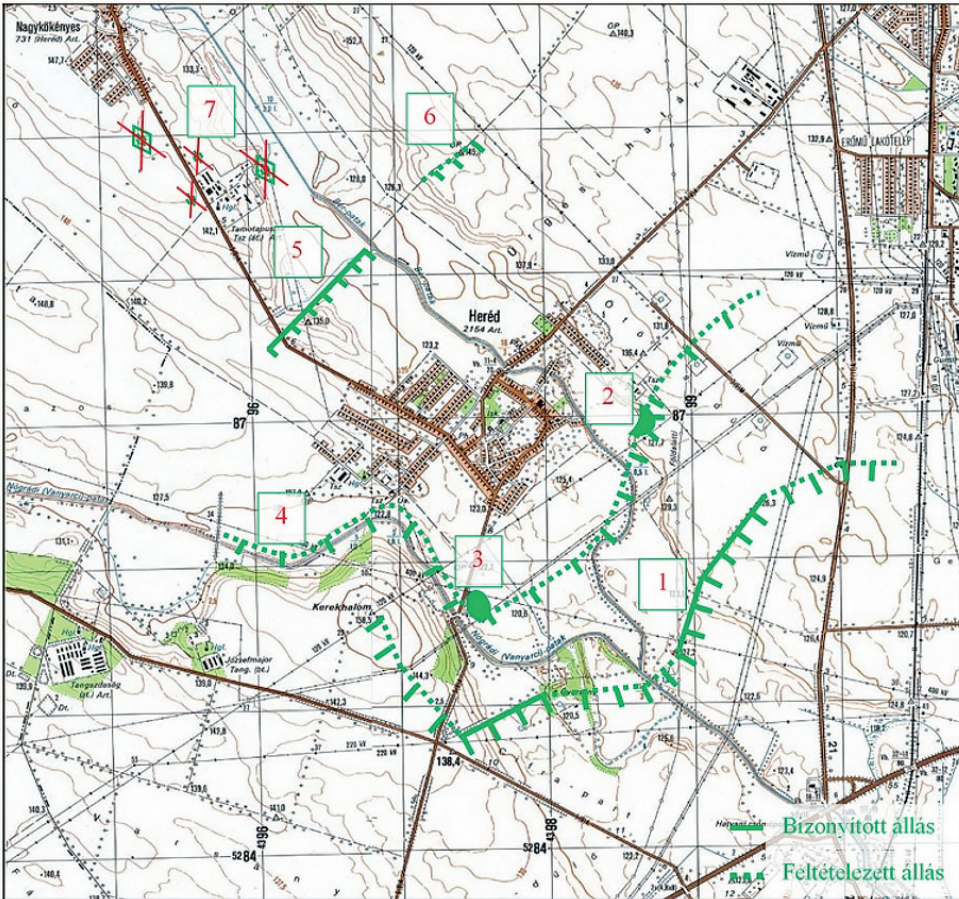
⁵⁹ Számvéber (2018): i. m. 218.

⁶⁰ Németi (2005): i. m. 239.

⁶¹ Számvéber (2018): i. m. 218.

⁶² Kiss (1984): i. m. 8–9.

Wilhelm Tieke és Friedrich Rebstock *Im letzten Aufgebot*⁶³ című könyvében (ami a 18. SS-páncélgránátos-hadosztály történetéről szól) találtam egy ábrát, amelyen jól látható, hogy a német csapatoknak legalább két védelmi vonala volt Hatvan térségében, és az is látszik rajta, hogy az egyik Hatvantól északra, a másik pedig délre helyezkedett el (9. ábra).

10. ábra: A Heréd körüli védelmi állások rendszere
 Forrás: Ádám (2021): i. m. 655.

A Hatvantól északra elhelyezkedő Heréd településen (egy ezt megelőző kutatás során) már végeztem fémkereső-műszeres terepkutatást, amelyben a község II. világháborús történetét kutattam, és kiemelt figyelemmel foglalkoztam a településen található

⁶³ Wilhelm Tieke – Friedrich Rebstock: *Im letzten Aufgebot 1944–1945. Die Geschichte der 18. SS-Freiwilligen-Panzernadier-Division Horst Wessel*. Coburg, Nation Europa, 2000.

német erősítési elemekkel. E tapasztalataim is segítenek abban, hogy komplex képet kaphassak a Hatvan körül elhelyezkedő Karola-vonal megismeréséhez (10. ábra).

11. ábra: A 27. gárda-lövészhadtest vázlatja november 21.
 Forrás: CAMO, f. 341, op. 5312, gy. 636, li. 84.

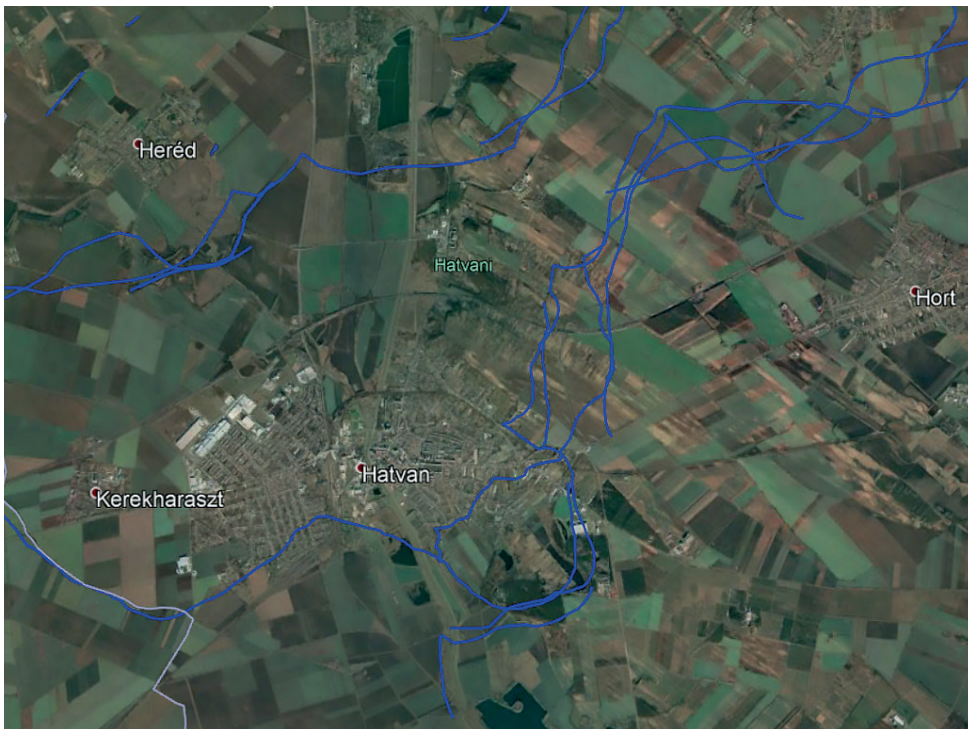
A herédi kutatásaimról csak pár szóban szeretnék szólni, mivel azt egy másik kutatás eredményeként a *Hadtörténelmi Közleményekben* már megírtam.⁶⁴ Ebben sikerült bizonyítanom, hogy bizonyos állások a Karola-vonalhoz tartoztak, valamint teljes körképet kaptam a községben létesült német védelmi rendszer egészéről. Megismerhettem azt a védelmi vonalat, amely nyugatról, Aszód irányából érkezett Heréd térségébe, és ami északra, vagyis Lőrinci irányába hagyta el a település térségét.

A megtalált szovjet vázlatok közül a legtöbb Hatvan térségéről készült. A leg részletesebb ábrázolást a 27. gárda-lövészhadtest jelentései között találtam, ezen

⁶⁴ Ádám (2021): i. m.

a különböző ellenlökések mellett a nagyobb űrméretű fegyverek tüzelőállásának jelölései is megtalálhatók (11. ábra).

A szovjet jelentések között majdnem 20 vázlatot találtam, amelyen Hatvan is szerepel. A vázlatokból a jobb minőségűeket kiválasztottam, majd a térképre helyeztem, georeferáltam őket. Az így született területi lokáció a 12. ábrán látható. Ebből jól kivehető, hogy a Karola-állás legalább két vonalból állt Hatvan térségében. Ez teljesen logikusan magyarázható a Budapest–Miskolc- (kelet–nyugat irányú), és a másik Szolnok–Jászberény–Salgótarján- (észak–dél irányú) vasút- és közútvonalakkal, amelyek Hatvanon vezetnek keresztül. Ebből kifolyólag a várostól délre húzódott egy védőállás (amely feltételezhetően tagoltabb és erősebb is volt), azonban ez a terület az Alföld északi széle és így sík. Ez a védelem hatásfokát negatív irányba befolyásolja, a szétbontakozó szovjet harckocsi csapattestekkel szemben. Ennek ellensúlyozása érdekében létrehoztak egy második vonalat is Hatvantól északra, ugyanis itt kezdődnek a Cserhát és a Mátra lankái (hullámos felszín), ami jóval alkalmasabb a védelem szempontjából, mint egy sík terület.⁶⁵

12. ábra: A Karola-vonal rekonstrukciója Hatvan térségében
Forrás: a szerző szerkesztése

⁶⁵ Ádám (2021): i. m. 653–654.

A Hatvantól északra húzódó vonal Heréd térségében helyezkedett el. A Hatvantól délre eső vonal pedig a település délkeleti határától kb. 1,5 km-re húzódott. November 17. és 25. között (Hatvan elfoglalásáig), kisebb harcokat leszámítva, Hatvan térségében nem voltak jelentősebb szovjet területnyerések. A frontvonal azért merevedett meg, mert a szovjetek elakadtak a Karola-vonal előtt. Ezért az ebből az időszakból származó szovjet katonai jelentések vázlatai a területen nagyrészt a Karola-állás elemeit jelölik.

Ettől a területtől délre helyezkednek el napjainkban a görbeéri bányatavak, a terület vízügyi szabályozása előtt itt nagy kiterjedésű mocsaras terület húzódott. Feltételezhetően ennek a védelmi képességét próbálták meg kihasználni a német csapatok.

Érdekes, hogy Hatvan nyugati–délnyugati határában nem találtam ábrázolt állásokat. Feltételezem, hogy itt a németek a településen keresztül folyó Zagyva természetes akadályozókéességét próbálták meg hasznosítani. Számos ellenlökésről is olvashatunk Számvéber Norbert *Páncélosok a budapesti csatában* című könyvében, amit erről a terepszakasról indítottak.⁶⁶ Továbbá figyelemre méltó, hogy Hatvan elfoglalását is egy kelet–északkelet–észak irányú átkarolással sikerült megvalósítani, ez pedig olyan terepszakasz, ahol állások voltak, amelyeket az átkarolás megkezdése előtt még át kellett törni.

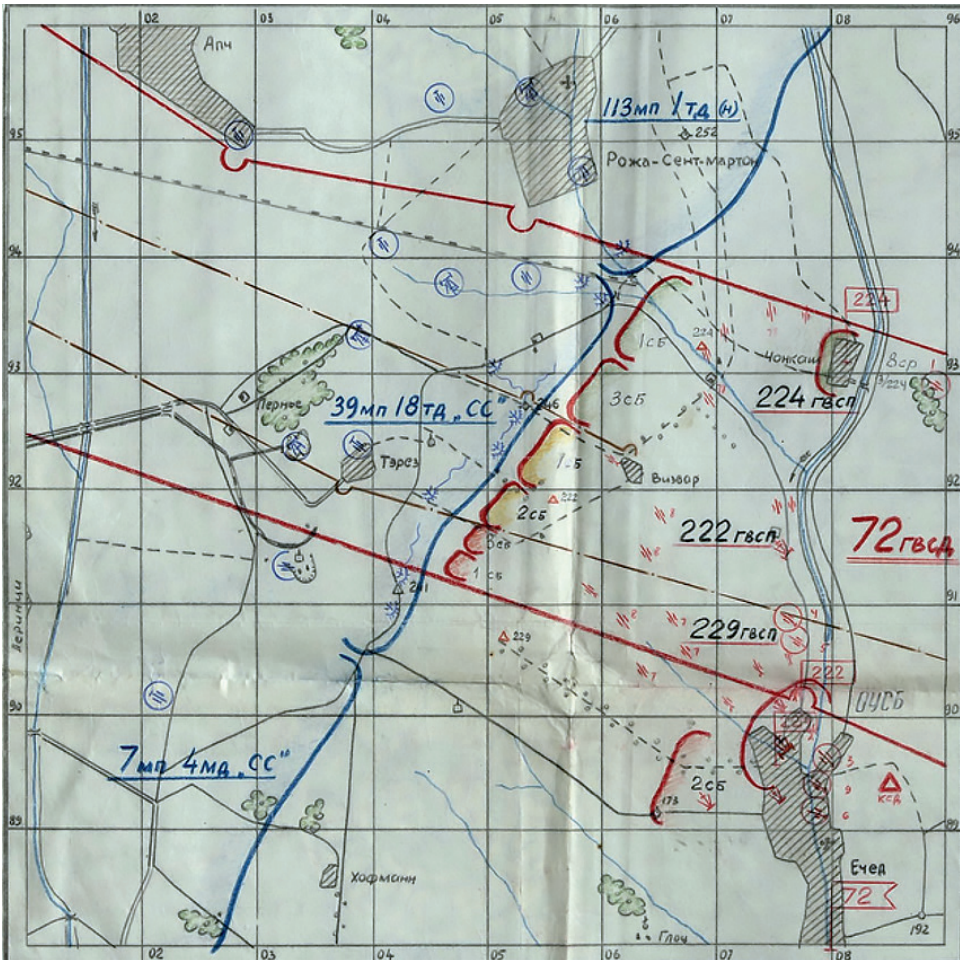
8. Hatvan–Gyöngyös térségében

Hatvantól keletre a Hatvan–Gyöngyös terepszakaszon a szovjet csapatok, miután elfoglalták Csány települést, november 17-én felzárkóztak a Karola-vonalra, ahol mindennaposak voltak az áttörések. Ilyenkor körülbelül 2-3 km-es mélységig tudtak benyomulni a német arcvonal mögé, de a németek ezeket a betöréseket rendre felszámolták és visszaállították az eredeti arcvonalat. Hatvan keleti határánál a Plijev lovas-gépesített csoportnak sikerült egy 2 km széles betörést kiharcolnia, amely egészen a Hatvan–Lőrinci-műútig terjedt. Ezt a német csapatoknak nem sikerült felszámolniuk, csupán súlyos harcok árán leszűkíteni tudták azt.⁶⁷ Viszont e betörés jelentette előnyök segítségével tudták később a sikert kifejleszteni és Hatvant elfoglalni november 25-én.

Miután a szovjet csapatok november 25-én elfoglalták Hatvant, sikeresen megszállták a Hatvan–Hort között elhelyezkedő védőállásokat. Ezt követően felzárkóztak a Karola-vonal e térségben húzódó, feltételezett második vonalára, amely Lőrinci–Szűcsi–(Gyöngyöspata) települések között húzódott (13. ábra).

⁶⁶ Számvéber (2018): i. m. 200–220.

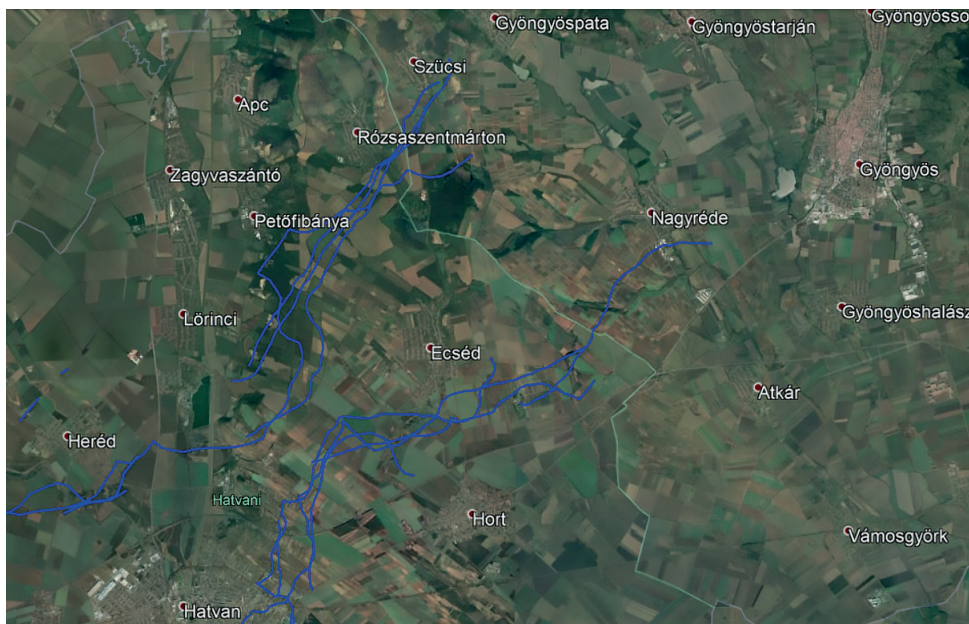
⁶⁷ Számvéber (2018): i. m. 210.

13. ábra: A 72. gárda-lövészadosztály vázlatja december 2.
 Forrás: CAMO, f. 1209, op. 0000001, gy. 0050, li. 29.

A Hort–Gyöngyös-terepszakaszon a német védelem csak november 17–21. között tudta tartani a Karola első vonalának arcvonalát, ezt követően a szovjet csapatok november 21–25. között napról napra folyamatosan nyomultak előre, ameddig 25-én el nem érték a Karola-vonal második állását.⁶⁸ A második vonalat a szovjetek a Heréd–Szűcsi-szakaszon a december 5-ei általános támadás során tudták áttörni.

⁶⁸ CAMO, f. 341, op. 5312, gy. 834, li. 1.; CAMO, f. 341, op. 5312, gy. 757, li. 1.

14. ábra: A Karola-vonal rekonstrukciója Hatvan–Gyöngyös térségében
 Forrás: a szerző szerkesztése

Sajnos a Hort–Gyöngyös védelmi terepszakaszról vázlatok nagyon kis számban kerültek elő a levéltári anyagok kutatása során, így erről nem rendelkezem megfelelő mennyiségű információval a vonal elhelyezkedésének rekonstruálásához. A térségről készült legrészletesebb vázlatot a 72. gárda-lövészhadosztály jelentései között találtam. Felkerestem Hort község könyvtárát, hogy megtudjam, készített-e valaki II. világháborús kutatást, leírást a településről, amelyet felhasználhatnék a saját kutatásomban, viszont nemleges választ kaptam.

A második vonal kialakítása hasonlóan Hatvan térségéhez a földrajzi viszonyokkal magyarázható. Itt is az első vonalat sík területen (max. 20 m-es szintkülönbségek) építették ki, amely nem tudott megfelelő határfokkal működni a szovjet páncélosok támadásaival szemben. Ezért is történtek itt annyi áttörés november 17–25. között. Ezért hozták létre a második, terep szempontjából alkalmasabb vonalat a Heréd–Lőrinci–Rózsaszentmárton–Szücsi(–Gyöngyöspata)-terezszakazon. Ez a második vonal alapvetően az Aszód–Hatvan-terezszakasz folytatása Heréden keresztül. Hatvantól délre létesült a vonal másik állásora, amely aztán Gyöngyösig húzódott (14. ábra).

9. Összegzés

Kutatásomban próbát tettem az 1944 második felében az Északi-középhegység déli lábánál kiépített Karola-vonal Hatvan térségében valaha húzódó szakasz pontos elhelyezkedésének rekonstruálására.

A Karola-vonal kutatásához vizsgáltam a szovjet csapatok által készített térképeket, jelentéseket és az azokban található vázlatokat, valamint a Karola-vonal feltételezett elhelyezkedése mentén lévő települések II. világháborús helytörténeti kutatásait (ahol ezek megtalálhatók).

Terepbejárásokat csak részben végeztem még, ugyanis az adott terepszakasz (Aszód–Gyöngyös) túl hosszú lett volna egy precíz, teljes körű átvizsgáláshoz. Használni tudtam viszont a korábban Heréden készített és a Jászfényszaruon folyamatban lévő fémkereső-műszeres csatátérkutatásaim eredményeit (amelyeket előző dolgozatomban írtam meg).

Értekezésem abban ad újdonságot, hogy jelenleg ebben található a legrészletesebb, legfrissebb és a legtöbb forrás alapján készült leírás a Karola-vonal Aszód–Gyöngyös-terezszakaszon létesült állásainak elhelyezkedéséről. Magával az állásrendszer kutatásával sem foglalkozott még tudomásom szerint senki, így a témában eddig megjelent publikációk is rendkívül rövidek, és csak általános, átfogó információkat tartalmaznak. Ezzel a munkával célom volt a magyar hadtörténelem e hiányának kitöltése, illetve kiegészítést/alapot nyújtani a már elkészült és a folyamatban lévő vagy tervezett fémkereső-műszeres II. világháborús kutatásaim helyszíneinek pontos kijelöléséhez.

A hadtörténelmünk tárgyi emlékeinek gyarapítása mellett, fontos célom a történelmünket meghatározó és formáló események minél részletesebb bemutatása, elősegítve ezzel a civil-katonai kapcsolatokat, illetve rendhagyó történelemórák keretében a környékben élő diákok helytörténeti ismereteinek bővítése is. Ezek a modern hadtudomány kiemelt fontosságú feladatai közé tartoznak.⁶⁹

Feltételezésem szerint azért nem készült még átfogó kutatás a Karola-vonallal kapcsolatosan, mert a megsemmisült tervek, feljegyzések, iratok híján az azokban foglalt adatokat helytörténeti kutatásokból kell megszerezni (már ha léteznek ilyen munkák), valamint a már meghatározott védelmi állások teljes helyszíni terepkutatásával, amely rengeteg időt emészt fel, és az így kapott adatok is gyakran töredékesek, ugyanis a forráskritikát még nagyobb figyelemmel kell alkalmazni.

Véleményem szerint, ha ez az Aszód–Hatvan védelmi vonal északabbra, a Mátra és a Cserhát magasabb dombjain, hegyein feküdt volna (úgy, ahogy azt a Hatvan–Gyöngyös-vonal mögött húzódó Heréd–Szűcsi-vonalon húzódó második védelmi terepszakasz is mutatja), akkor magasabb határfokkal tudtak volna védekezni a németek. De ez esetben a „zsák” kialakulása miatt hosszabb lett volna a német védelmi vonal, viszont ennek kialakításához nem volt elég idejük, élőerejük és harci-technikai eszközük.

Szeretném továbbá megköszönni a források biztosítását az aszódi Petőfi Közérdekű Muzeális Gyűjteménynek, a Turai Városi Könyvtárnak, a hatvani Hatvany Lajos Múzeumnak, a Jászfényszaru Városi Értéktárnak és a Heréd Művelődési Ház és Könyvtárnak.

⁶⁹ Boda József et al.: Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai. *Honvédségi Szemle*, 144. (2016), 3. 13.

Felhasznált irodalom

- Ádám Balázs: A II. világháború nyomainak terepi kutatása Heréden és környékén. *Hadtörténelmi Közlemények*, 134. (2021), 3. 639–672. Online: https://epa.oszk.hu/00000/00018/00292/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2021_03_639-672.pdf
- Ádám Balázs: Német erősítés a II. világháború magyarországi harcai során. *Műszaki Katonai Közlöny*, 32. (2022), 1. 63–89. Online: <https://doi.org/10.32562/mkk.2022.1.5>
- Asztalos István: *Tura története I.* Tura, Tura Nagyközség Önkormányzata, 2000.
- Bank László: *Felszabadító harcok a gödöllői járásban. 1944. november–december.* Aszód, Petőfi Múzeum, 1978.
- Bank László: *Harcok, hősök, hamvak. Pest megye északkeleti területének felszabadítása 1944. november 16. – december 30.* Aszód, Petőfi Múzeum, 1984.
- Boda József – Boldizsár Gábor – Kovács László – Orosz Zoltán – Padányi József – Resperger István – Szenes Zoltán: Fókusz és együttműködés. A hadtudomány kutatási feladatai. *Honvédségi Szemle*, 144. (2016), 3. 3–19. Online: <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/263>
- Jóvérné Szirtes Ágota – Sipos Péter – Székely Gábor: *Történelem IV. 1914–1994.* 4. kiadás. Budapest, Cégér Kiadó, 1995.
- Juhász Attila – Mihályi Balázs: Budapest védelmi vonalainak rekonstrukciója (1944). *Geodézia és Kartográfia*, 55. (2003a), 6. 33–37.
- Juhász Attila – Mihályi Balázs: *Budapest védelmi vonalainak rekonstrukciója (1944).* 2003b április 28. Online: www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/2vhSzakonyv-magyarok-a-ii-vilaghaboruban-2/budapest-ostroma-5C6C/budapest-vedelmi-vonalainak-rekonstrukcioja-1944-5E23/
- Juhász Attila – Mihályi Balázs: Második világháborús objektum és esemény-rekonstrukció. *Acta Agraria Kaposváriensis*, 8. (2004), 3 35–59.
- Kiss József: *Jászfényszaru felszabadítása.* Jászfényszaru, (k. n.), 1984.
- Marinescu, Antone – Gheorghe Romanescu: *Armata Romana in razboiul antihitlerist.* *Album de scheme.* București, Editura Militara, 1980.
- Minaszjan, M. M.: *Oszvobozs gyénije naródoj Jugo-Vosztocsnoj Evropü.* Moszkva, Vojennoje Izdatjelsztvo Minisztjersztva Oboronü SZSZSZR. 1967.
- Négyesi Lajos – Németh András – Padányi József – Szabó András: Zrínyi-Újvár kutatása a hadirégészet eszközeivel I. rész. *Haditechnika*, 54. (2020), 6. 64–68. Online: <https://doi.org/10.23713/HT.54.6.13>
- Négyesi Lajos – Németh András – Padányi József – Szabó András: Zrínyi-Újvár kutatása a hadirégészet eszközeivel II. rész. *Haditechnika*, 55. (2021), 1. 67–70. Online: <https://doi.org/10.23713/HT.55.1.13>
- Négyesi Lajos – Padányi József: Zrínyi-Újvár a hadszíntérkutatás tükrében. In Hausner Gábor – Padányi József (szerk.): *Zrínyi-Újvár emlékezete.* Budapest, Argumentum Kiadó, 2012. 71–94.
- Németi Gábor: *Hatvan város története.* Hatvan, Hatvan Város Polgármesteri Hivatala, 2005.
- Ogarkov, N. V.: *Szovjetszkaja Vojennaja Enciklopedija.* 7. k. Moszkva, Vojennoje Izdatelsztvo Minisztjersztva Oboronü SZSZSZR, 1979.

- Ravasz István: Budapest hadszínterré válásának tényezői 1944–1945-ben. *Hadtörténelmi Közlemények*, 112. (1999), 1. 125–141.
- Sipos Péter – Ravasz István (szerk.): *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–Zs*. Budapest, Petit Real Kiadó, 1997.
- Szabó József János: *Erődépítéset a XX. században. Geoinformatikai esettanulmányok*. Budapest, Tinta Könyvkiadó, 2004.
- Szabó Péter – Számvéber Norbert: *A keleti hadszíntér és Magyarország. 1943–1945*. Debrecen, Püldo Kiadó, 2003.
- Számvéber Norbert (szerk.): *Erőd a Duna mentén. A Budapestért 1944–45-ben folytatott harcok katonai iratai a Hadtörténelmi Levéltárban*. Budapest, Petit Real Kiadó, 1999.
- Számvéber Norbert: *Konrád 3. Páncéloscsata Budapestért 1945*. Budapest, Paktum Nyomdaipari Társaság, 2001.
- Számvéber Norbert: *Páncélosok a budapesti csatában. Páncélos-hadviselés a budapesti hadművelet első felében és a főváros ostromában 1944. október 29. – 1945. február 13*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2018.
- Tieke, Wilhelm – Friedrich Rebstock: *Im letzten Aufgebot 1944–1945. Die Geschichte der 18. SS-Freiwilligen-Panzergrenadier-Division Horst Wessel*. Coburg, Nation Europa, 2000.
- Vidos Géza: *Háborús emlékeim III. 1944. márc. – szept.* HM HIM Hadtörténelmi Múzeum Kéziratok Emlékanyag-gyűjtemény, 535–589. fsz. 34–35. o.

Levéltári források

- HM HIM Hadtörténelmi Levéltár (Budapest), Kriegstagebuch des Oberkommandos der Heeresgruppe Südukraine, Ia Nr. 3649/44 g.Kdos. vom 22. 09. 1944. (625. mikrofilmtekercs, 7.208.597. sz. felvétel)
- Az orosz Honvédelmi Minisztérium Központi Irattára (Podolszk) (Центральный Архив Министерство Обороны Российской Федерации, ЦАМО) САМО, f. 891, op. 1, gy. 108, li. 1.
- САМО, f. 341, op. 5312, gy. 575, li. 201.
- САМО, f. 341, op. 5312, gy. 636, li. 84.
- САМО, f. 341, op. 5312, gy. 757, li. 1.
- САМО, f. 341, op. 5312, gy. 834, li. 1.
- САМО, f. 500, op. 12472, gy. 368, li. 1.
- САМО, f. 1209, op. 0000001, gy. 0050, li. 29.

Jobbágy Zoltán¹

Az állami vezetők stratégiai felkészítését befolyásoló főbb stratégiai dokumentumok bemutatása

Introducing the Major Strategic Documents Influencing the Strategic Training of State Leaders

Absztrakt

Jelen tanulmány célja, hogy javaslatot tegyen állami vezetők stratégiai felkészítésére, különös tekintettel a közszolgálatosságra és az átfogó megközelítésre. A szerző a Kondratieff-féle hosszú ciklusok elméletéből kiindulva részletezi a nemzetközi egyes rendszer sajátosságait, kifejti a háború új megjelenési formáira a nemzetközi szakirodalomban használt megnevezéseket, bemutatja a biztonsági környezet jelentette kihívásokat, valamint a vonatkozó magyar stratégiai dokumentumokat és jogszabályi változásokat. A nemzeti ellenálló képességet nevesítve azt rendszerként értelmezi, annak társadalmi vetületét, az átfogó rendszerszemléletet pedig egy, a kormányzat egészét lefedő, átfogó megközelítésként látatja.

Kulcsszavak: ciklus, nemzetközi rendszer, stratégia, ellenálló képesség, átfogó megközelítés

Abstract

This article aims at delivering a proposal for the strategic training of state leaders, especially in the framework of the public service and the comprehensive approach. The author departs from Kondratieff's theory of long cycles, details certain characteristics

¹ Nemzetközi docens, tanszékvezető, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadászati Tanszék, e-mail: Jobbagy.Zoltan@uni-nke.hu

of the international system, lists the various names of the new form of wars together with the challenges posed by the unfolding dynamics of the international system, summarizes the Hungarian strategic documents in place, and the respective changes in the legislation. He understands resilience as a system, its societal dimension, the comprehensive approach as an overarching governmental systemic view.

Keywords: cycle, international system, strategy, resilience, comprehensive approach

1. Bevezetés

Az átfogó megközelítés jegyében létrehozott Nemzeti Közszolgálati Egyetemen (NKE) a közérdeket érvényesítő közszolgálat, a jó és szilárd kormányzás, benne a jól felszerelt és kiképzett haderő vezetői számára biztosít korszerű tudományos ismereteket és felsőfokú képzést. A fent említett megállapításokkal összhangban az NKE 2016–2020 közötti időszakra vonatkozó Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégiája (KFIS) fő kutatási prioritásként határozta meg az új környezeti kihívások, az állam és a jó kormányzás, valamint az egyes hivatásrendek tevékenységének tudományos vizsgálatát.² A nemrég elfogadott, 2020–2025 közötti időszakra vonatkozó Intézményfejlesztési Terv (IFT) pedig kiemeli, hogy az oktatásban a hangsúly egyre jobban átkerül a tényleges lexikális alapismeretek átadásáról az innovatív ismeretszerzési módszerek, technológiák elsajátítására. A személyes és a virtuális jelenlét, a személyes és a számítógéppel támogatott döntések közötti határvonal pedig egyre inkább elmosódik.³ Jelen tanulmány egy hosszabb dolgozat első része, amelynek célja az volt, hogy az IFT-vel összhangban és a címnek megfelelően javaslatot tegyen állami vezetők stratégiai felkészítésére, különös tekintettel a közszolgálati ságra és az átfogó megközelítésre. A javaslat kiterjed a felkészítés formai és tartalmi elemeire, amihez összehasonlítási és viszonyítási alapként a szerző a bécsi Nemzetvédelmi Akadémia Stratégiai Vezetői Tanfolyamát, a Bundeswehr hamburgi Vezetési Akadémiája Német Sarokkő Tanfolyamát, a tartui Balti Védelmi Akadémia Felsővezetői Tanfolyamát, a brit Királyi Védelmi Tanulmányok Akadémia Stratégiai Vezetői Tanfolyamát, valamint a római NATO Védelmi Akadémia Tábornokok, Admirálisok és Nagykövetek Tanfolyamát használja fel.⁴ A tanulmány ennek megfelelően részletezi a nemzetközi rendszer ciklikus sajátosságait, a háború megjelenési formájának megváltozását, a szürkezónás konfliktusok kialakulását, a hibrid hadviselés megjelenését, a Nemzeti Biztonsági Stratégia (NBS) és a Nemzeti Katonai Stratégia (NKS) főbb tartalmi elemeit,

² Nemzeti Közszolgálati Egyetem: *Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégia 2016–2020*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016. 16–18.

³ *Nemzeti Közszolgálati Egyetem Intézményfejlesztési Terv 2020–2025*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2020. 20–21.

⁴ Landesverteidigungsakademie Strategischer Führungslehrgang: www.stratfuelg.vg.at/; Deutscher Capstone Course: www.bundeswehr.de/de/organisation/weitere-bmvg-dienststellen/fuehrungsakademie-der-bundeswehr/zivile-und-militaerische-lehrgangsangebote/modul-1016-101714; Senior Leaders' Course: www.baltdefcol.org/1622; Joint Services Command and Staff College, Higher Command and Staff Course: www.da.mod.uk/colleges-and-schools/joint-services-command-and-staff-college/ és Professional Military Education: www.kcl.ac.uk/dsd/military-education/; Generals, Flag Officers and Ambassadors' Course (GFOAC): www.ndc.nato.int/education/courses.php?icode=11

valamint a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló törvényt. Az alkalmazott módszertan eredményeként a tanulmány fejezetei jellegüket tekintve egyszerre leírók, elemzők és magyarázók. Leírók abban az értelemben, hogy bemutatják a formálódó évezred biztonság- és védelempolitikai tényezőinek főbb jellemzőit és sajátosságait. Elemzők azért, mert azokat jogszabályi és stratégiai összefüggésekbe helyezve mutatják be és értelmezik. Magyarázók pedig azért, mert a bemutatni kívánt tényezőket a főbb okok mentén ragadják meg és fejtik ki. A szerző esetenként különböző példák bemutatásán keresztül ad útmutatást és teszi lehetővé a stratégiai felkészítés alapját képező összetett folyamatok értelmezését, azok jobb megértését.⁵ A tanulmány az NKE-n megkezdett fejlesztésekből kiindulva, a fenntartói igényeket figyelembe véve, a hazai és nemzetközi, valamint a felsőoktatási és közszolgálati stratégiai környezet szem előtt tartásával, lényegében azzal összhangban fogalmaz meg javaslatokat az állami vezetők stratégiai felkészítésére. Tartalma ezért beleillik a hadtudományi kutatások nemzetközi térben tapasztalható fő irányába, főbb elemei pedig a civil-katonai kapcsolatok között létrehozandó szinergiák erősítésének irányába mutatnak.⁶

2. Hosszú ciklusok

Kondratieff 1935-ben megjelent és azóta klasszikussá vált tanulmánya azt részletezi, hogy a tőkés gazdasági rend fejlődésének dinamikája nem egyszerű és lineáris, hanem hullámszerű, összetett és különböző hosszúságú ciklusokat követ.⁷ A ciklikus mozgást mint tudományos megközelítést Modelski egy 1978-ban közzétett tanulmányában kiterjesztette a nemzetközi rendszerre. Szerinte a nemzetközi rendszer fejlődését, valamint változásait különböző ciklusok visszatérő mintái határozzák meg. A ciklikusság eredményeként a nemzetközi rendszer mindig visszarendeződik egyfajta korábbi, kiindulásinak is nevezhető állapotba. A nemzetközi rendszerben meglévő ciklusok és változások ciklikus dinamikája alapján kijelenthető, hogy a ma ismert globális politikai rendszer valamikor az 1500-as évek környékén született meg, és különböző formában, lényegében jól-rosszul, azóta is meghatározza az elmúlt évszázadok alatt egyre inkább globalizálttá vált világ mindennapjait.⁸ A ciklikusság egybeesik egyes történészek azon véleményével, amely szerint Európa egymást követő hullámokban, lényegében egy több száz éves háborút vezetett a világ ellen, és a 20. század elejére megszerezte a globális hatalmat.⁹ A ciklusok és a ciklikusság egyértelművé teszi, hogy a nemzetközi rendszer működésére befolyással lévő biztonsági környezet alapvető sajátosságai nem feltétlenül változnak, és leginkább ellentétpároként megfogalmazható erőszakos/háborús töréspontok mentén ragadhatók meg. Ezekben

⁵ Pohl Árpád: Az új tisztképzés – a logisztikus megoldás. *Hadtudományi Szemle*, 7. (2014), 4. 356–367.

⁶ Keszely László: *A védelmi igazgatás szerepe a nemzeti szintű átfogó megközelítés megvalósításában*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2017. 59.

⁷ Nikolai D. Kondratieff: The Long Waves in Economic Life. *The Review of Economics and Statistics*, 17. (1935), 6. 105–115.

⁸ George Modelski: The Long Cycle of Global Politics and the Nation-State. *Comparative Studies in Society and History*, 20. (1978), 2. 214–215.

⁹ Ian Morris: *War! What is it Good For? Conflict and Progress of Civilization from Primates to Robots*. New York, Farrar, Straus and Giroux, 2014. 165–234.

a töréspontokban egyszerre kell kezelni a szimmetrikus és az aszimmetrikus jellegét, az alacsony és a magas intenzitást, az állami és a nem állami szereplők meglétét, a reguláris és az irreguláris haderők szembenállását, a hagyományos és a nem hagyományos hadviselés jelentette sajátosságokat, valamint az ezekből fakadó kihívásokat. Az ellentétpárok további közös jellemvonása, hogy megjelenik bennük a katonai és a nem katonai eszközök vegyes módozatú, divatos kifejezéssel élve hibrid alkalmazásának változatos kombinációja. Az ilyen konfliktusok olyan szürkezónás állapotok kialakulását eredményezik, amelyek a hagyományos értelemben vett nagy háborútól eltérő körülményeket teremtenek. Nehezen áttekinthető jellegük miatt kirobbanásuk tér- és időbeli előrejelezhetősége kifejezetten alacsony.¹⁰ E konfliktusokban a hangsúly az intézményi térből a társadalmi és az egyéni térbe helyeződik át, megjelenik bennük a terror és az ellenterror, valamint az ellenség teljes megsemmisítése. Az erőszak sok esetben korlátlan jellegűt ölt, amely a katonai tevékenységek olyan hagyományos alapjait kérdőjelezi meg, mint a háború és a béke különválasztása, a katona és a civil megkülönböztetése, az ellenség és a bűnöző elhatárolása, valamint az államok közötti és az államon belüli háborúk szétválasztása. A szürkezónás állapotok kialakulásának eredményeként megváltozik a hadviselés hagyományos tér-idő értelmezése, szétzúródik a meglévő társadalmi szerkezet, összemósódik a bel- és a külpolitikai környezet, valamint átalakul a hadviselést támogató technikai-ipari háttér.¹¹ Az ilyen jellegű válságok nem feltétlenül zárják ki a hagyományos hadművelési elvek és megfontolások érvényesülését, azonban eredményezhetik azok közvetett vagy ellentmondásos módon való megjelenését.¹² A bipoláris világrend megszűnését követő három évtized biztonságpolitikai eseményei következtében egyértelmű hangsúlyeltolódás következett be a háború megvívására és a hadviselésre vonatkozó ismeretekben.¹³ Az elmúlt évtizedek irreguláris, aszimmetrikus és alacsony intenzitású sajátosságokat magukon viselő, sok esetben kisháborús jellegű szürkezónás konfliktusai katonai valósággá váltak az Észak-atlanti Szerződés Szervezete (NATO) vezette koalíciós erők számára Irakban és Afganisztánban egyaránt.¹⁴

¹⁰ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról; Jobbágy Zoltán: A felkelők elleni műveletekről: Egy elfeledett klasszikus: Bernardo de Vargas Machuca. *Honvédségi Szemle*, 141. (2013a), 2. 15.; Porkoláb Imre: Szervezeti adaptáció a Magyar Honvédségben: küldetésalapú vezetés 2.0 a digitális transzformáció korában. *Honvédségi Szemle*, 147. (2019), 1. 3–12.

¹¹ Carl Schmitt: *The Theory of the Partisan. A Commentary/Remark on the Concept of the Political*. Berlin, Duncker & Humblot, 1963. 32–38.

¹² Friedrich August Freiherr von der Heydte: *Modern Irregular Warfare in Defense Policy and as a Military Phenomenon*. New York, New Benjamin Franklin House, 1986. 16–22.; Jobbágy Zoltán: David Galula és a felkelés ellenes műveletek elmélete és gyakorlata francia megközelítésben. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 4. 82–86.; Bakos Csaba Attila: Hagományostól eltérő hadviselés, hagyományostól eltérő vezetésszemlélet. *Társadalom és Honvédelem*, 19. (2015), 3. 41–44.; *AJP-3.4.4 (A) Allied Joint Doctrine for Counter-Insurgency*. Brussels, NATO Standardization Agency, 2016. A-1–A3.

¹³ Ujházy László: Felkészítés a NATO összhaderőnemi kötelekei parancsnokságain rendszeresített beosztásokra. *Honvédségi Szemle*, 62. (2008), 1. 30.

¹⁴ Az angol és a francia nyelvterületen a külön írt *small war* és a *petite guerre* kifejezések terjedtek el. Német nyelvterületen mind a *kleiner Krieg*, mind a *Kleinkrieg* kifejezések használatosak. Magyarul használják a *kisháború* és a *kis háború* kifejezéseket is. A tanulmányban a szerző a kisháború írásmódot használja, azaz egybeírja.

3. Változó megnevezések

A háború e megjelenési formájára a nemzetközi szakirodalomban olyan megnevezések léteznek, mint aszimmetrikus, gerilla, partizán, forradalmi, alacsony intenzitású, irreguláris, korlátozott, modern, nem hősiesség, kényelmetlen, nem Clausewitz-i, nem háromsági vagy éppen törzsi. A nagyháborútól eltérően az ilyen jellegű konfliktusok mindig partikulárisak, kontextus- és korszakfüggők. Megjelenési formájukat és egyéb sajátosságukat nagyban meghatározza a szemben álló felek között meglévő társadalmi, gazdasági, technikai, kulturális, valamint katonai különbség. Irreguláris, aszimmetrikus és alacsony intenzitású sajátosságukból kifolyólag a kisháborúk tudományos szempontból nehezebben kategorizálhatók, kevesebb lehetőséget biztosítanak az általánosításra, és szűkebb mozgásteret engedélyeznek a tudományos rendszerezésre.¹⁵ A II. világháború utáni konfliktusokat vizsgálva kijelenthető, hogy e háborúk esetében a hagyományos értelemben vett katonai képességek, valamint a fegyverzeti és a technológiai fölény nem feltétlenül jelentenek garanciát a győzelemre, esetenként akár hátráltató tényezők is lehetnek. A Michigani Egyetem által összeállított és az elmúlt 200 évre vonatkozó háborús adatbázist vizsgálva kijelenthető, hogy az erősebb fél ezen konfliktusok 71%-át megnyerte.¹⁶ Amennyiben ezen időszak vizsgálata ötvenéves periódusokat alapul véve történik, a kép teljesen más lesz. Az erősebb fél győzelmi aránya folyamatosan csökken a kezdeti 88%-ról (1800–1849), 80%-ra (1850–1899), majd 65%-ra (1900–1949), végül pedig 45%-ra (1950–1998).¹⁷ Az Amerikai Egyesült Államok (USA) hadereje 2021. augusztusi váratlan és előkészítetlen csapatkivonása Afganisztánból pedig egyértelművé tette, hogy a negatív tendencia az új évezred elején sem fordult meg.¹⁸ A töréspontok mentén kirobbanó kisháborúkat a NATO szövetséges összhaderőnemi kiadványai nem 5. cikkely szerinti válságreagáló műveletekként, azon belül is felkelésellenes műveletekként határozzák meg.¹⁹ A sajátosságok jobb megértése érdekében az USA hadereje 2006-ban kiadta az FM 3-24 Counterinsurgency, felkelésellenes műveletekre vonatkozó táborigazgatói kézikönyvet, amelyet 2014-ben kicsit más címmel és megújított tartalommal ismét kiadtak.²⁰ Némi késéssel, 2011-ben a NATO is kiadta az *AJP-3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency* (COIN) szövetséges összhaderőnemi doktrínát, amelyet 2016-ban szintén követett egy átdolgozott változat.²¹ A nemzetközi rendszer ciklikusságának

¹⁵ Charles. E. Callwell: *Small Wars: Their Principles and Practice*. London, General Staff – War Office, 1906. 21; Jobbágy Zoltán: Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje. *Honvédségi Szemle*, 67. 2013b, 3. 28–29.

¹⁶ The Correlates of War Project: <https://correlatesofwar.org/>

¹⁷ Ivan Mack: Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict. *World Politics*, 27. (1975), 2. 175–200.; Ivan Arreguín-Toft: How the Weak Win Wars, A Theory of Asymmetric Conflict. *International Security*, 26. (2001), 1. 93–128.

¹⁸ „A kaotikus afganisztáni kivonulás arra kényszerít bennünket, hogy felgyorsítsuk az európai védelem őszinte átgondolását”, Sajtóközlemények, Európai Tanács – Európai Unió Tanácsa, lásd: www.consilium.europa.eu/hu/european-council/president/news/2021/09/02/20210902-pec-newsletter-afghanistan/

¹⁹ *AJP-3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN)*. Brussels, NATO Standardization Agency, 2011; *AJP-3.4.4 (A) Allied Joint Doctrine for Counter-Insurgency*. Brussels, NATO Standardization Agency, 2016.

²⁰ Lt. Col. John Nagl *The U.S. Army/Marine Corps Counterinsurgency Field Manual*. lásd: www.youtube.com/watch?v=QuDlrrRDfUw; *FM 3-24/MCWP 3-33.5: Counterinsurgency*. Washington, Headquarters, Department of the Army, 2006; *FM 3-24/MCWP 3-33.5: Insurgencies and Countering Insurgencies*. Washington, Headquarters, Department of the Army, 2014.

²¹ *AJP-3.4.4; AJP-3.4.4 (A)*.

további bizonyítéka, hogy az ellentétpárok jobb megértése érdekében újra felfedeztek olyan közismert klasszikusokat, mint Che Guevara, Mao Ce Tung, David Galula és Roger Trinquier. Előtérbe kerültek olyan kevésbé ismert szerzők is, mint a kanadai William S. G. Heneker, a német/dán Johann von Ewald, valamint a brit C. E. Callwell.²²

4. Biztonsági környezet

A ciklusok meglétét támasztja alá az a tény is, hogy minden társadalmi haladás ellenére a világ népességének jelentős része úgy él állami keretekben, hogy annak nem aktív részese. Százmilliók élnek a társadalmak különböző szegmenseiben továbbra is olyan kötelékekben, amelyeket nem lehet politikai entitásként értelmezni.²³ A rövidebb időtávra elkészített különböző tanulmányok és stratégiák a folyamatosan változó biztonsági környezet összetett kihívásait egyedülálló és egyedi jelenségekként írják le. Hivatkoznak arra, hogy a globalizált világ állandóvá vált társadalmi és gazdasági megrázkódtatásai, a növekvő biztonsági kockázatok és egyéb bizonytalanságok az államot, a kormányzatot és a fegyveres erőket rendkívüli feladatokkal szembeállítják. A ciklikusság elmélete viszont egyértelművé teszi, hogy hasonló feladatokkal szembesítették a korábbi korokban is.²⁴ A nemzetközi rendszer működését nagyban meghatározó biztonsági környezet Magyarországra gyakorolt ciklikus kihívásait a honvédelem hivatott tompítani. A 2023. július 1-jén életbe lépő, a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény (HVT) egyértelműen megfogalmazza, hogy a honvédelem nemzeti ügy. Ennek megfelelően Magyarország a honvédelmi és szövetségi katonai képességének fenntartásában és fejlesztésében a saját erejére, valamint a szövetséges államok és fegyveres erői együttműködésére és segítségnyújtására épít. A honvédelemben kiemelt szerep jut nemzetgazdasága erőforrásainak, az MH felkészültségének és elszántságának, a rendvédelmi szervekkel, a nemzetbiztonsági szolgálatokkal és más szervekkel való közreműködésnek, továbbá az állampolgárok haza védelme iránti hazafias elkötelezettségének és áldozatkészségének. A törvény szerint az MH polgári irányítás alatt álló, függelmi rendszerben működő, békében az önkéntességen, hadiállapotban az önkéntességen és az általános hadkötelezettségen alapuló fegyveres erő. Feladatait a honvédségi szervezetnek nem minősülő honvédelmi szervezetekkel, valamint a honvédelemben közreműködő más szervekkel együttműködve, a szintén 2023. július 1-jén életbe lépő védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvényben (VBÖ) meghatározott feladatok hatékony és összehangolt ellátására figyelemmel hajtja végre. Az MH feladatait elláthatja fegyverhasználati joggal, fegyverhasználati jog nélkül, valamint rendeletében meghatározott térítés ellenében. Az MH a rendőrség feladat- és hatáskörét nem vonhatja el, kizárólag kormányrendeletben meghatározott

²² Jobbágy 2013a: i. m. 15–18.; Lásd még Boda Mihály: A kisháború etikája. In Harangi-Tóth Zoltán (szerk.): *A „kisháborúk” és a könnyű csapatok harcászata (1792–1918). Elmélet, etika és a gyakorlat.* Hadtörténelem egyetemi jegyzet. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019. 7–50.

²³ Tribes Still Matter, How Global Leaders Tap into Diaspora Networks. *The Economist*, 2011. január 22.

²⁴ Geoffrey Barraclough: *Agadtól a háborúig. Egy válság anatómiája.* Budapest, Kossuth, 1988. 13–28.; 67–70.; 238–269.; Nemzeti Közszolgálati Egyetem (2016): i. m. 34.

területen és törvényben meghatározottak szerint segítheti a rendőrt feladatainak ellátásában.²⁵ A korábbi, 2012-ben kiadott NBS is a ciklusok meglétéből, a háború megvívására és a hadviselésre vonatkozó ismeretekben bekövetkezett hangsúlyeltolódásból, a szürkezónás konfliktusok kialakulásának lehetőségéből kiindulva jelentette ki, hogy változás tapasztalható a biztonsági környezetben a kihívások, a kockázati tényezők és fenyegetések terén. A ciklusok és a ciklikusság gondolatmenetébe illeszkedve állapította meg, hogy a kockázati tényezők és fenyegetések több síkon jelennek meg és elengedhetetlenné teszik a biztonságpolitikai, katonai, gazdasági és pénzügyi, társadalmi, ezen belül az emberi és kisebbségi jogi, valamint környezeti dimenziók együttes kezelését. A biztonság katonai szegmense is új hangsúlyokat kap, előtérbe tolva azokat a kihívásokat, amelyek kezeléséhez átfogó és összehangolt politikai, gazdasági, valamint szükség esetén katonai fellépésre van szükség. A mélyreható változásokat okozó globalizáció új hatalmi központokat hozhat létre, de továbbra is számolni kell gyenge és működésképtelen államokkal. A globalizáció növelheti a tudományos és technológiai vívmányok nem békés célú felhasználásának esélyét, erősítheti a biztonságot veszélyeztető nem állami szereplők befolyását, hatással lehet egyes térségek biztonsági helyzetének változására, valamint fokozhatja a nemzetközi erőviszonyok kiszámíthatatlanságát.²⁶ A folyamatosan változó 21. század elején egyértelművé vált, hogy a biztonság nem az országhatárnál kezdődik, azonban távoli biztonsági kockázatok, kihívások és veszélyforrások drámai gyorsasággal kerülhetnek a határokon belülre. Rövid időn belül, komoly előjelek nélkül is történhetnek olyan változások, amelyek gyors választ követelnek meg, akár nagy földrajzi távolságokon átívelve is. A terrorizmus, a tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközök globális terjedése, valamint egyes régiók erőteljes fegyverkezése növelik a bizonytalanságot, és egyre jobban veszélyeztetik Magyarországot és az euroatlanti szövetséges rendszer biztonságát. A biztonság külső és belső dimenziója elválaszthatatlanná vált egymástól. A konfliktusok megelőzése és kezelése globális szemléletet, valamint átfogó megközelítést igényel. A tartós, fenntartható biztonság és stabilitás megköveteli a válságkezelési, beleértve a fejlesztéspolitikai eszközök egymással összhangban lévő használatát, az integrált civil–katonai megközelítést és képességfejlesztést, valamint a nemzetközi szereplők együttműködésének erősítését. E megközelítést nemzeti kormányzati szinten is alkalmazni kell.²⁷

5. Nemzeti Biztonsági Stratégia

A 2020-ban kiadott NBS továbbviszi a ciklusok és a ciklikusság gondolatát, valamint a 2012-ben kiadott hasonló stratégia eszmefuttatását abban az értelemben, hogy egyértelműsíti a globális biztonsági környezet alapvető változásait. Ezek a változások megkövetelik a biztonságot veszélyeztető kihívásokra adott válaszok tartalmi elemeinek pontos meghatározását. A formálódó, egyre inkább többpólusúvá váló világrend alakulása, a nemzetközi szereplők kapcsolatait befolyásoló szabályok

²⁵ 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.

²⁶ 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról.

²⁷ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat.

átalakítására való folyamatos törekvés, a biztonsági kihívások összetettsége és állandó változása, azok egyre globálisabbá váló jellege, a technológiai forradalom hatásainak kiszámíthatatlansága növekvő bizonytalanságot eredményez. A változékony globális környezet kihívásaira adott válaszok egyik meghatározó eleme a nemzetgazdaság, azon belül is az erős és versenyképes védelmi ipar. Az NBS célként határozta meg, hogy 2030-ra Magyarország Európa öt, illetve a világ tíz legbiztonságosabb országának egyike legyen, amelyben központi szerep jut egy regionális szinten meghatározó és korszerű haderőnek, valamint egy exportképes hazai védelmi iparnak. A NATO-t Magyarország továbbra is biztonsága sarokkövének tekinti, és tagországgént elkötelezett, hogy a többi tagállammal együttesen lépjen fel fegyveres erőszak esetén. Magyarország saját magára vonatkozóan irányadónak tekinti a NATO és az Európai Unió (EU) stratégiai dokumentumaiban foglaltakat. Az ország szuverenitása és területi egysége szavatolásának alapvető intézménye az MH. A haza védelme mellett aktívan hozzájárul a transzatlanti, valamint az európai biztonság erősítéséhez. Évtizedek óta magyar katonák szolgálnak a világ számos pontján, és folyamatosan tanúbizonyságot tesznek elhivatottságukról és szakértelmükről.²⁸ Az NBS szerint a Zrínyi Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program (ZHHP) az MH-t érintő olyan átfogó, rendszerszintű fejlesztés, amely kiterjed egyes honvédségi kapacitások tudatos visszaépítésére, valamint az új évezred kihívásainak megfelelő újak létrehozására. A program eredményeként az MH rövid figyelmeztetési időn belül reagálókésszé, békeidőben hiteles elrettentő erővé, válsághelyzetben vagy az Észak-atlanti Szerződés 5. cikke szerinti művelet esetén pedig hatékony védelmet és segítségnyújtást kifejteni képes haderővé válik. Az átfogó haderőfejlesztés eredményeként kialakítják a Magyarország nemzetközi kötelezettségei és nemzeti feladatai végrehajtását támogató, regionális szinten is meghatározó haderőképességet. A haderőfejlesztési célok megvalósulásának fontos pillére a hazai védelmi ipar tudatos fejlesztése, amelynek fejlettsége egyelőre messze elmarad az elvárt szinttől. Tekintettel azonban arra, hogy a korszerű hadviselés összetett és költséges fegyverrendszereket igényel, a Magyarországra települt modern civil termelés és kutatás-fejlesztés bázisa, valamint a rendelkezésre álló szakképzett munkaerő hasznosítása kiemelt fontosságú. A vegyes módozatú vagy hibrid támadásokkal szembeni ellenálló képességet pedig erősíti a honvédelmi és rendvédelmi erők szoros együttműködése, valamint az információs és kiberhadviselést lehetővé tevő infokommunikációs rendszerek védelme.²⁹ Az NBS szerint Magyarország biztonsági helyzete jelenleg szilárd, azonban a kihívások változó dinamikája és a biztonsági környezet egyes tendenciái fokozatos romlást eredményezhetnek. A változások sok esetben olyan gyorsak, mélyrehatóak és alapvetők, hogy előrevetítik egy új világrend kialakulásának lehetőségét. A válságok korai előrejelzés nélkül, gyorsan és számottevő figyelmeztetési idő nélkül alakulhatnak ki és terjedhetnek át. A kialakuló konfliktusok jellege egyre inkább olyan töréspontok mentén fogható meg a legjobban, mint a szimmetria/aszimmetria, alacsony/magas intenzitás, állami/nem állami szereplők, reguláris/irreguláris háború vagy hagyományos/hibrid hadviselés. Megjelenik bennük a katonai és nem katonai eszközök egyidejű alkalmazásának változatos kombinációja.

²⁸ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat; Csiki Varga Tamás – Tálás Péter: Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról. *Nemzet és Biztonság*, 13. (2020), 3. 89–112.

²⁹ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat.

Elmosódhat bennük a béke és a háború közötti éles határvonal, aminek eredményeként nehezen áttekinthető, háborús küszöb alatti, szürkezónás átmeneti állapotok alakulhatnak ki.³⁰ A fennálló nemzetközi rend meggyengítésére és megváltoztatására törekvő állami és nem állami szereplők lehetőségeit a globalizáció nagymértékben erősíti, ezért a globális folyamatok összességében romló tendenciát mutatnak. A negatívan ható és tartósnak ígérkező világméretű trendek miatt az euroatlanti és az európai biztonsági rendszer a bipoláris világrend szétesése óta nem tapasztalt kihívásokkal és fenyegetésekkel néz szembe. A biztonság katonai eleme folyamatosan felértékelődik, fontossága növekszik. Az euroatlanti térség biztonságát fenyegető állami szereplők erőteljesen növelik katonai kiadásait és bővítik képességeiket, a nem állami szereplők pedig egyre inkább szert tesznek különböző hadászati csapásmérő képességekre. Nem lehet figyelmen kívül hagyni a hagyományos konfliktusok kialakulásának vagy váratlan támadás bekövetkezésének lehetőségét sem. Ez különösen veszélyes, mivel a globalizáció eredményeként a konfliktusok tér- és időbeli kirobbanásának, valamint jellegének előrejelezhetősége jelentősen lecsökken. A fegyveres erők gyors ütemű fejlesztése a világ számos régiójában eredményezheti a meglévő katonai egyensúly megbomlását és az instabilitás növekedését.³¹ Az NBS leszögezi, hogy a nemzeti biztonsági érdekek érvényesítése Magyarország számára kiemelt fontosságú, aminek során előnyben kell részesíteni a diplomáciai, a gazdasági, a politikai, valamint a kulturális erőket. A katonai erő alkalmazására csak végső esetben kerülhet sor. A NATO jelentette kollektív védelem mellett erősíteni kell az EU közös kül- és biztonságpolitikáját, a közös biztonság- és védelempolitikát pedig hatékonyabbá kell tenni.³² Magyarország érdeke, hogy részt vegyen, esetleg vezető szerepet töltsön be regionális szinten különböző többnemzeti kötelekekben és egyéb képességfejlesztési kezdeményezésekben. A kibertérben végrehajtott ellenséges műveletek elleni fellépés nem képzelhető el a hazai védelmi ipar, azon belül is a kutatás-fejlesztés és az innováció támogatása nélkül olyan területeken, mint a kibervédelem, a mesterséges intelligencia, az autonóm rendszerek vagy a biotechnológia. Magyarország érdekelt abban, hogy tudományos és technológiai téren tovább javítsa pozícióit, és minél több területen a fejlett országok közé, néhány területen pedig a világ élvonalába tartozzon. Ebben kulcsszerep jut a magas szintű kutatás-fejlesztésnek, az innovációnak, valamint az információs és tudásalapú társadalom fokozódó igényeit kielégítő katonai, rendészeti és közigazgatási felsőoktatásnak.³³ Az MH fejlesztésével párhuzamosan törekedni kell egy olyan hazai védelmi innovációs rendszer megteremtésére, amely lehetővé teszi a védelmi tervező rendszerek végrehajtási sebességének növelését, az innovatív fejlesztések gyors és szakszerű végrehajtását, valamint az innovatív megoldások haderőben való elterjesztését. Magyarország katonai biztonságának letéteményese az MH, amelynek önállóan és szövetségi együttműködésben is képesnek kell lennie a fegyveres agresszió elhárítására, valamint a hibrid támadások kivédésére irányuló erőfeszítések támogatására. A haderőfejlesztés eredményeként az MH-nak 2030-ra jól felszerelt és jól

³⁰ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat.

³¹ United Nations: *Shaping the Trends of Our Time, Report of the UN Economist Network for the UN 75th Anniversary* (2020. szeptember).

³² United Nations (2020): i. m.; Jobbágy 2013a: i. m. 28–31.; Porkoláb (2019): i. m. 3–12.

³³ 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat.

kiképzett erőkkkel, rugalmas, hatékonyan alkalmazható, telepíthető és fenntartható, a szükséges mértékben interoperábilis képességekkel kell rendelkeznie. Országvédelmi és válságkezelési feladatai mellett alkalmassá kell válnia a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet vagy a terrorveszélyhelyzet kezeléséhez való hozzájárulásra, a hibrid támadások elhárításában való szerepvállalásra, a természeti vagy ipari katasztrófák következményeinek felszámolásában való közreműködésre. Az MH-nak képessé kell válni hatásokat kiváltani a szárazföldön, a levegőben és a kibertérben egyaránt.³⁴

6. Nemzeti Katonai Stratégia

Az NBS-re épülő és 2021-ben elfogadott NKS leszögezi, hogy Magyarország védelme össznemzeti ügy. Megköveteli az MH fejlesztését, az országvédelemben érintett szervezetek közötti szoros együttműködést, szükségessé teszi a gazdaság növekedését, a nemzeti védelmi ipar folyamatos fejlesztését, a társadalom széles alapon nyugvó összefogását, valamint az állampolgárok egyértelmű elkötelezettségét. Magyarország katonai ereje nemcsak az önvédelmet és az elrettentést szolgálja, hanem biztosítja a hatékony hozzájárulást a regionális, az európai és a transzatlanti biztonsági erőfeszítésekhez. Az Észak-atlanti Szerződés 5. cikkelyében szereplő közös védelem, a szövetségi együttműködés nem képzelhető el a 3. cikkelyben szereplő nemzeti önerő folyamatos fejlesztése nélkül. A nemzeti ellenálló képesség erősítése, a haderő képességeinek bővítése, készségének növelése a fegyveres védelem, a közös védelmi feladatok, valamint a nemzetközi válságreakáló műveletek sikere szempontjából meghatározó. Az MH-nak ezért 2030-ra a régió meghatározó haderőjévé kell válnia, amely garantálja az ország biztonságát, elrettent egy esetleges agressziót, támogatja az összkormányzati védekezést, továbbá képes ellátni Magyarország nemzetközi szervezeti tagságaiból származó feladatait. Az NKS megfogalmazza a változó műveleti környezet sajátosságait, kijelöli az MH fejlesztésének fő irányait, meghatározza a haderőfejlesztés cél- és eszközrendszerét, irányt mutat a szervezeti kultúra fejlesztése, az össznemzeti együttműködés erősítése, valamint a védelmi ipari kapacitások növelése vonatkozásában.³⁵ A műveleti környezetet illetően egyértelművé teszi annak instabil és kiszámíthatatlan jellegét, a fenyegetések és kihívások növekvő számát, a hatalmi viszonyok átrendeződését, valamint a nagyhatalmi versengés felerősödését. Az infokommunikációs képességek fejlődése, a katonai és a nem katonai dimenzió összemosódása, az állami és különböző nem állami szereplők által alkalmazott katonai és nem katonai eszközök változatossága miatt a hadviselés vegyes módozatú/hibrid formája kerül előtérbe. A hadviselés eme fajtája automatikusan maga után vonja a háború és a béke közötti határ elmosódását, a biztonság- és védelempolitikai szempontból nehezebben kezelhető szürkezónás konfliktusok kialakulását. Egyértelművé teszi, hogy az információs technológia folyamatos fejlődése miatt a jövő hadszínterein a kisebb létszámú, de fejlett technológiai támogatással rendelkező szereplők megjelenése várható. Az állami haderőknek ezért képessé kell válniuk a folyamatos

³⁴ 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról.

³⁵ 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat.

megújulásra, az alkalmazkodásra, a célok, módszerek, valamint eszközök rugalmas alkalmazására. A hadviselés hagyományos tagozódása mellett (szárazföldi erő, légi erő, haditengerészet) az NKS-ben megjelenik a világűr katonai használata, valamint a kibertérben végrehajtott tevékenységek fontossága is.³⁶ A Magyarországot érintő biztonsági fenyegetések, kihívások és kockázatok között számos olyan van, amely az MH vezető szerepét vagy támogató együttműködését követeli meg. Az MH-nak ezért képesnek kell lennie fegyveres támadás elrettentésére, az ország függetlenségének, területi egységének, határainak, állampolgárainak és anyagi javainak védelmére, valamint a szövetségi vagy európai uniós feladatok ellátására külföldön és belföldön egyaránt. A védelmi adottságok vonatkozásában a dokumentum leszögezi, hogy a folyamatban lévő ZHHP egyik célja a társadalom, a gazdaság és a kormányzat egészére kiterjedő nemzeti védelmi képességek létrehozása, az összkormányzati döntéshozatal felgyorsítása, a nemzeti ellenálló képesség elemeinek fejlesztése, valamint az állampolgárok biztonság tudatosságának erősítése. További célként nevesíti az elkötelezett, magas színvonalú képzésben, kiképzésben és továbbképzésben részesülő, fizikailag és lelkileg egyaránt terhelhető személyi állomány kialakítását. A program leglátványosabb célja a különböző haditechnikai rendszerek és haditechnikai eszközök cseréje és a mára elavulttá vált katonai infrastruktúra fejlesztésének folytatása. A program eredményeként a felszerelésében, fegyverzetében és személyi állományában egyaránt megújuló MH sikeresebben tud részt venni a katonai biztonságot növelő többnemzeti hadműveleti kötelek hadászati összetartását erősítő tevékenységét biztosító kiképzésekben és gyakorlatokban.³⁷ A jövő honvédelme az elrettentésre és a védelemre, a nemzeti együttműködési képességre, védelmi igazgatásra, a nemzeti ellenálló képességre a nemzetközi együttműködési képességre, valamint az emberközpontúságra épül. Meghatározó szerepet játszik benne a szemléletében, szervezeti kultúrájában és haditechnikájában egyaránt megújult, nemzeti katonai hagyományokat tudatosan ápoló MH. Magyarország fegyveres védelmének alapja az MH-n kívül a haderőt támogató védelmi ipar, a nemzeti egység, valamint a vezetés támogatottsága. A fejlesztések végrehajtásával az évtized végére az MH-nak korszerűen felszerelt, magas fokú mobilitású és valós reagálóképességű haderővé kell válnia annak érdekében, hogy szövetségi keretek között magas intenzitású összhaderőnemi műveletekben, valamint alacsonyabb intenzitású válságreagáló műveletekben részt vegyen. A nemzeti haderő fejlesztésével párhuzamosan, a kormányzat és az államigazgatás különböző szintjein meglévő szervezetekben ki kell alakítani az összehangolt együttműködés feltételeit. A honvédelem összetett rendszere megköveteli a teljes nemzet felkészítését, a nemzeti együttműködési képesség és védelmi igazgatás fejlesztését és folyamatos erősítését, amely elképzelhetetlen egy, a civil és a katonai képességek együttes alkalmazását biztosító, jól működő védelmi igazgatási, valamint annak részeként működő honvédelmi igazgatási rendszer nélkül. A honvédelmi képesség nagymértékben függ a nemzetgazdaság erőforrásaitól, amelynek védelmi célú felkészítése és mozgósítása kormányzati felelősség.³⁸ A magas szintű nemzeti ellenálló képesség csökkenti egy lehetséges támadás kockázatát, valamint

³⁶ 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat.

³⁷ 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat.

³⁸ 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat.

hozzájárul az elrettentési képességekhez. Erősíti Magyarország védelmi képességeit, valamint a katonai, a rendvédelmi és különböző civil tevékenységek együttes alkalmazásával képes elhárítani a hagyományos vagy vegyes módozatú, hibrid veszélyeket, fenyegetéseket és támadásokat, kezelni tudja azok következményeit, valamint képes helyreállítani a működőképességet. A honvédelmi feladatok végrehajtását támogató nemzetbiztonsági tevékenység során hangsúlyosan jelenik meg a hazai társszolgálatokkal, valamint a NATO- és EU-tagállamok hírszerző és elhárító szervezeteivel meglévő stratégiai együttműködés és annak tudatos fejlesztése. A nemzetközi együttműködési képesség vonatkozásában a dokumentum kiemeli az euroatlanti és az európai együttműködés nyújtotta biztonsági keretek fontosságát, a szövetséges és európai uniós országok haderőivel való együttműködési képesség és készség kiemelt szerepét minden szinten, amelyek az elrettentés és a védelem, valamint az ellenálló képesség szempontjából is nélkülözhetetlenek. Ennek érdekében Magyarország fenntartja a nemzeti védelmi tervezés és a NATO védelmi tervezése közötti összhangot, valamint prioritásként kezeli a képességcélok mindenkori teljesítését. Az emberközpontúság vonatkozásában fontos szempont a katonák és az MH érdekében szolgálatot teljesítő civilek értéként való kezelése, valamint egy tudatosan tervezett személyügyi politika kidolgozása. Utóbbi kiterjed a generációs sajátosságokat figyelembe vevő toborzásra, a kiszámítható és tervezhető jövőképet biztosító életpályán alapuló megtartásra, a civil életbe való visszailleszkedés támogatására, valamint az időskori gondoskodás feltételeinek megteremtésére.³⁹ Az MH képességei modulárisan épülnek fel. A hivatásos és szerződéses katonák tevékenységét civilek és tartalékosok támogatják, a megfelelően felkészített és felszerelt kötelékek pedig képesek egymással és a szövetségesekkel teljes mértékben együttműködni. Az MH-t integrált parancsnokságok vezetik, amelyek az elvek, a szervezetek, valamint az eljárásrendek összehangolásával megvalósítják a nemzeti és nemzetközi kormányzati és nem kormányzati szervekkel való együttműködést. Ehhez a szükséges keretet olyan biztonságtudatos társadalom biztosítja, amelynek az állampolgárok hatékony bevonása révén kiterjedt, több elemből felépülő és begyakorolt kapcsolati és együttműködési rendszerei vannak. Magyarország ellenálló képessége magas szinten tartja az állampolgárok biztonságérzetét és a válságidőszaki tevékenység elemeinek felkészültségét. Az MH és a társadalom összekapcsolása olyan integrált katonai képességeket eredményez, amelyek kinetikus és nem kinetikus hatások elérésével biztosítják a műveleti fölényt egy MH-val képességeiben összemérhető ellenféllel szemben. A képességfejlesztés középpontjában a harc, a harctámogató és a harckiszolgáló képességek egyenlő fejlesztése áll. A szárazföldi haderőnem vonatkozásában cél a háromdandáros – nehéz, közepes és különleges rendeltetésű (könnyű) – szerkezet létrehozása. A légierő vonatkozásában cél három légi bázis kialakítása, valamint a légvédelmi és a légi vezetési képességek fejlesztése. A telepített és ellátási hálózati rendszerbe szervezett logisztikai és egészségügyi támogató képességek létrehozásának célja pedig a harc- és harctámogató erők műveletekbe való telepítésének, műveleti területen belüli és azok közötti mozgatása, valamint teljes körű ellátása.⁴⁰

³⁹ 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat.

⁴⁰ 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat.

A képességfejlesztés során az MH fokozatosan növeli az önkéntes tartalékos rendszer személyi állományának nagyságát és fejleszti annak képességeit, hogy az önkéntes tartalékos állomány a hivatásos és szerződéses állománnyal egységes és összetartó rendszert képezzen. Az MH sikeres fejlesztése nem képzelhető el a magyar védelmi ipar kiépítése nélkül. Ebben a nemzeti védelmi ipari kapacitások fenntartása és fejlesztése, az önálló védelmi ipari kutatás-fejlesztési és innovációs rendszer kialakítása központi szerepet játszik. Egy jól szervezett védelmi ipar hozzájárul a gazdaság fejlődéséhez, az ellátásbiztonság növeléséhez, a technológiai fejlettség erősödéséhez, valamint az importfüggőség csökkentéséhez. Már középtávon Magyarországon tartja a magasan képzett munkaerőt foglalkoztató munkahelyeket, hosszabb távon pedig elősegíti az érintett vállalatok nemzetközi piacra lépését. A honvédelmi ágazat fejlesztése elképzelhetetlen a nemzetgazdaság teljesítőképeségével arányosított erőforrások biztosítása nélkül. Az elfogadott szövetségi kötelezettségvállalással összhangban a védelmi kiadások legkésőbb 2024-től eléri a GDP 2%-os részarányát, majd legalább ezen a szinten maradnak a következő időszakban.⁴¹

7. Jogszabályi változások

A 21. század első évtizedeiben egyértelmű tendenciaként jelenik meg, és mind az NBS, mind az NKS így is rögzíti, hogy a biztonsági környezet dinamikus és negatív irányú változást mutat. A biztonságot fenyegető kihívások átfogó jellegűek, tartalmaznak humanitárius válságokat, nemzetközi terrorizmust, hibrid fenyegetéseket, valamint kibertérből érkező támadásokat is. Ezen konfliktusok kiemelten indokolják az átfogó megközelítést az állam fegyveres védelmében, valamint annak a rendszerszerű megközelítésen alapuló szabályozásában. Ezt felismerve az Országgyűlés megnyitotta egy átfogó és a 21. századi biztonsági környezethez igazodó védelmi reform lehetőségét az Alaptörvény kilencedik módosításának védelmi és biztonsági tárgyú szabályaival, amelyek hatálybalépésére 2023. július 1-jén kerül sor.⁴² Az egyes belügyi tárgyú törvényeknek az Alaptörvény kilencedik módosításával, valamint a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvénnyel összefüggő módosításáról szóló 2021. évi CXXI. törvény (AT9M) a különleges jogrendi szabályozás egyszerűsítésére, átláthatóbbá tételére és fejlesztésére fókuszált. Ennek részeként a hat helyett három különleges jogrendi esetkört, úgymint a hadiállapotot, a szükségállapotot és a veszélyhelyzetet nevesíti, nem hagyományos és nem csak fegyveres fellépéssel megvalósítható fenyegetésekre irányuló tartalommal. Az AT9M érinti a normál jogrendben megvalósuló védelmi és biztonsági feladatellátást, amelyet az MH vonatkozásában kevésbé látványos, azonban tartalmilag jelentős szabályok egészítenek ki. A megszűnő különleges jogrendi esetkörök vonatkozásában az Országgyűlés azt irányozta elő, hogy bizonyos fenyegetések kezelését a normál jogrendi válságkezelés keretében kívánja megvalósítani. A váratlan támadást, a terrorveszélyhelyzetet, valamint a megelőző védelmi helyzetet a NATO kollektív védelmi kötelezettség alatti

⁴¹ 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat.

⁴² Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása (2020. december 22.).

szintként, normál jogrendben ellátandó feladatként kezeli. Az MH vonatkozásában pedig megszünteti a katasztrófavédelemben való közreműködés külön nevesített lehetőségét.⁴³ Ezzel általános szabállyá válik, hogy az MH Alaptörvényben rögzített alapfeladatain túli feladatait sarkalatos törvényben kell szabályozni. Az AT9M a fokozatosság elvét alapul véve egyértelműsíti, hogy a honvédelem, a rendészet, a nemzetbiztonsági szféra, valamint a tágabb értelemben vett közsféra alapfeladatokban való együttműködésén felül, normál jogrendi válságkezelés keretében kezelhetők az egyes biztonsági fenyegetések. A különleges jogrend csak végső eszközként, a legsúlyosabb fenyegetések esetén vezethető be. Az AT9M átfogó, rendszerszerű megközelítést igényel mind az egyes ágazatok belső szabályozása, mind a kapcsolódó szabályok áttekintése és összehangolása vonatkozásában. A VBÖ pedig egyértelműsíti, hogy a 21. század komplex biztonsága jegyében a védelmi és biztonsági tevékenységek összkormányzati összehangolása, a normál jogrendi válságkezelés és a különleges jogrendi szabályok új alapokra kerülnek.⁴⁴ A VBÖ azt is egyértelműsíti, hogy Magyarország védelmének és biztonságának biztosítása, egy korszerűbb biztonság-felfogás előmozdítása és annak egységes irányítása, valamint az érintett szervezetek, képességek és erőforrások működtetésének, illetve kiaknázásának összehangolása állami feladat. Az ország védelmének és biztonságának hatékonysága függ az állami szervek felkészültségétől, begyakorlottságától és együttműködésétől, személyi állományuk kapcsolódó ismereteinek szintjétől, a társadalom támogatásától, a védelmi és biztonsági képességektől, valamint az azokkal összefüggő tudományos ismeretek szintjétől. Az ország védelmének és biztonságának fenntartása, erősítése és az arra való felkészülés érdekében a Kormány védelmi és biztonsági tervezési rendszert működtet. A rendszer rendeltetése a védelmi és biztonsági szervezetek, valamint a védelmi és biztonsági feladatok ellátásában részt vevő szervek felkészítése, valamint működésük, fejlesztésük stratégiai meghatározása és az együttműködés kereteinek biztosítása. Központilag meghatározott szempontrendszer alapján, kormányzati szinten összehangoltan stratégiai és végrehajtási szintű tervdokumentumokat alakítanak ki. E dokumentumok közé tartozik a Biztonság- és Védelempolitika Alapelvei, az NBS, az Integrált Védelmi és Biztonsági Iránymutatás, valamint egyéb ágazati stratégiák, alaptervek, illetve intézkedési tervek. Természetesen Magyarország védelmének és biztonságának biztosítása nem képzelhető el a nemzetgazdaság védelmi és biztonsági célú felkészítése és mozgósítása nélkül. Az ország biztonságának és stabilitásának, azon belül is a lakosság ellátásának, valamint az államműködés folytonosságának alapja az állam és a gazdasági szereplők együttműködése. Ez azért is fontos, mert a nemzetgazdaság védelmi és biztonsági célú felkészítésének részeként állami célú tartalékok képezhetők, valamint a nemzetgazdaság szereplői számára tartalékolási kötelezettség írható elő.⁴⁵

⁴³ Az Alaptörvényhez és annak módosításaihoz tartozó indokolások. *Indokolások Tára*, 161. (2020), 1894–1896.

⁴⁴ 2021. évi CXXI. törvény egyes belügyi tárgyú törvényeknek az Alaptörvény kilencedik módosításával, valamint a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvénnyel összefüggő módosításáról.

⁴⁵ 2021. évi CXXI. törvény.

8. Összefoglalás

Az NBS-hez és az NKS-hez hasonlóan a VBÖ és a HVT nevesíti a nemzeti ellenálló képességet. A VBÖ szerint a nemzeti ellenálló képesség rendszerként tartalmazza az ország függetlenségét, területi integritását, stabilitását, a közrendet és a közbiztonságot, a törvényes rendet, az élet és vagyonbiztonság elleni támadásokat, a természeti és ipari katasztrófák megelőzését, valamint a bekövetkezett támadásokkal vagy természeti és ipari katasztrófákkal szembeni reagálást. Súlyos vagy elhúzódó védelmi és biztonsági esemény esetén összehangolt védelmi tevékenység elrendelésére van lehetőség. Összehangolt védelmi tevékenység elrendelése esetén hozott kormányzati intézkedések az elrendelésre okot adó körülményekhez igazodó módon, az ország meghatározott földrajzi területére, meghatározott időre, de legfeljebb három hónapra vezethetők be, amelyek során az MH közreműködhet a kapcsolódó rendőrségi feladatok ellátásában.⁴⁶ A HVT pedig a honvédelemért felelős miniszter honvédelmi irányítási jogkörébe utalja a nemzeti ellenálló képesség erősítése érdekében szükséges katonai felkészültség feladatainak összehangolását, valamint a polgári felkészültség feladataihoz kapcsolódó katonai követelmények, igények meghatározását.⁴⁷ A törvény által nevesített nemzeti ellenálló képesség társadalmi vetülete, az azt lehetővé tevő átfogó rendszerszemlélet pedig egy, a kormányzat egészét lefedő, átfogó megközelítést követel meg.

Felhasznált irodalom

- AJP-3.4.4 *Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN)*, NATO Standardization Agency, Brüsszel, 2011.
- AJP-3.4.4 (A) *Allied Joint Doctrine for Counter-Insurgency*. Brussels, NATO Standardization Agency, 2016.
- Arreguín-Toft, Ivan: How the Weak Win Wars, A Theory of Asymmetric Conflict. *International Security*, 26. (2001), 1. 93–128. Online: <https://doi.org/10.1162/016228801753212868>
- Az Alaptörvényhez és annak módosításaihoz tartozó indokolások. *Indokolások Tára*, (2020), 161. 1894–1900.
- Bakos Csaba Attila: Hagyományostól eltérő hadviselés, hagyományostól eltérő vezetésszemlélet. *Társadalom és Honvédelem*, 19. (2015), 3. 41–52.
- Barracough, Geoffrey: *Agadtól a háborúig. Egy válság anatómiája*. Budapest, Kossuth, 1988.
- Boda Mihály: A kisháború etikája. In Harangi-Tóth Zoltán (szerk.): *A „kisháborúk” és a könnyű csapatok harcászata (1792–1918). Elmélet, etika és a gyakorlat*. Hadtörténelem egyetemi jegyzet. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019. 7–50.
- Callwell, Charles. E.: *Small Wars: Their Principles and Practice*. London, General Staff – War Office, 1906.

⁴⁶ 2021. évi CXXI. törvény.

⁴⁷ 2021. évi CXL. törvény.

- Csiki Varga Tamás – Tálás Péter: Magyarország új nemzeti biztonsági stratégiájáról. *Nemzet és Biztonság*, 13. (2020), 3. 89–112. Online: <https://doi.org/10.32576/nb.2020.3.7>
- FM 3-24/MCWP 3-33.5: *Counterinsurgency*. Headquarters, Department of the Army, Washington, 2006.
- FM 3-24/MCWP 3-33.5: *Insurgencies and Countering Insurgencies*. Headquarters, Department of the Army, Washington, 2014.
- Heydte, Friedrich August Freiherr von der: *Modern Irregular Warfare in Defense Policy and as a Military Phenomenon*. New York, New Benjamin Franklin House, 1986.
- Jobbágy Zoltán: A felkelők elleni műveletekről: Egy elfeledett klasszikus: Bernardo de Vargas Machuca. *Honvédségi Szemle*, 141. 2013a, 2. 15–18. Online: <https://kiadvany.magyarhonvedseg.hu/index.php/honvszemle/article/view/485>
- Jobbágy Zoltán: Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje. *Honvédségi Szemle*, 67. 2013b, 3. 28–31.
- Jobbágy Zoltán: David Galula és a felkelés ellenes műveletek elmélete és gyakorlata francia megközelítésben. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 4. 82–97.
- Keszely László: *A védelmi igazgatás szerepe a nemzeti szintű átfogó megközelítés megvalósításában*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2017. Online: <https://tudasportal.uni-nke.hu/xmlui/handle/20.500.12944/12398>
- Kondratieff, Nikolai D.: The Long Waves in Economic Life. *The Review of Economics and Statistics*, 17. (1935), 6. 105–115. Online: <https://doi.org/10.2307/1928486>
- Mack, Andrew: Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict. *World Politics*, 27. (1975), 2. 175–200. Online: <https://doi.org/10.2307/2009880>
- Modelski, George: The Long Cycle of Global Politics and the Nation-State. *Comparative Studies in Society and History*, 20. (1978), 2. 214–235. Online: <https://doi.org/10.1017/S0010417500008914>
- Morris, Ian: *War! What Is It Good For? Conflict and Progress of Civilization from Primates to Robots*. New York, Farrar, Straus and Giroux, 2014.
- Nemzeti Közszolgálati Egyetem: *Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégia 2016–2020*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016.
- Nemzeti Közszolgálati Egyetem: *Nemzeti Közszolgálati Egyetem Intézményfejlesztési Terv 2020–2025*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2020.
- Pohl Árpád: Az új tisztképzés – a logisztikus megoldás. *Hadtudományi Szemle*, 7. (2014), 4. 356–367.
- Porkoláb Imre: Szervezeti adaptáció a Magyar Honvédségben: küldetésalapú vezetés 2.0 a digitális transzformáció korában. *Honvédségi Szemle*, 147. (2019), 1. 3–12. Online: <https://doi.org/10.35926/HSZ.2019.6.1>
- Sajtóközlemények, Európai Tanács – Európai Unió Tanácsa, www.consilium.europa.eu/hu/european-council/president/news/2021/09/02/20210902-pec-newsletter-afghanistan/
- Schmitt, Carl: *The Theory of the Partisan. A Commentary/Remark on the Concept of the Political*. Berlin, Duncker & Humblot, 1963.
- Tribes Still Matter, How Global Leaders Tap into Diaspora Networks. *The Economist*, 2011. január 22. Online: www.economist.com/node/17928961

- Ujházy László: Felkészítés a NATO összhaderőnemi kötelekei parancsnokságain rendszeresített beosztásokra. *Honvédségi Szemle*, 62. (2008), 1. 30–31.
- United Nations: *Shaping the Trends of Our Time, Report of the UN Economist Network for the UN 75th Anniversary* (2020. szeptember). Online: www.un.org/development/desa/publications/wp-content/uploads/sites/10/2020/09/20-124-UNEN-75Report-2-1.pdf

Jogi források

2021. évi CXXI. törvény egyes belügyi tárgyú törvényeknek az Alaptörvény kilencedik módosításával, valamint a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvénnyel összefüggő módosításáról. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2100121.TV&searchUrl=/gyorskereso>
2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-140-00-00>
- 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Online: https://2010-2014.kormany.hu/download/f/49/70000/1035_2012_korm_hatarozat.pdf
- 1163/2020. (IV. 21.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A20H1163.KOR&txtreferer=00000001.txt>
- 1393/2021. (VI. 24.) Korm. határozat Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2021-1393-30-22>
- Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása (2020. december 22.). Online: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A2001222.ATV>

Ádám Majorosi¹

The Battle of the Catalaunian Plains

Abstract

In this study I would like to examine the Battle of the Catalaunian Plains. In the first part of my article I will talk about the causes of the campaign of 451; the treachery of Honoria, the Frank succession and the Ostrogothic immigrants in the Visigothic court. Then I will move forward to the campaign, and I will show how the opposing forces manoeuvred, what were their plans, and how they arrived to the place of the battle. Then I will examine the order of the battle, the battle plans, and fight of the forces, which has continued through the night. Then, I will talk about the next couple of days, the sieges of the camps, and the reason why the Romans left the battlefield. Finally, I will finish with my conclusions, the examination of the performance of the military leaders, the losses of the opposing forces, and I will claim the winner in the end of my study.

Keywords: Attila the Hun, Flavius Aetius, Honoria, Gaul, Battle of the Catalaunian Plains

1. The Battle of the Catalaunian Plains

1.1. The motives behind the campaign of Gaul in 451

We can describe three major events as the motives behind this campaign: the treachery of Honoria, the Frank succession crisis and the Ostrogothic immigrants in the Visigothic court. First of all, I would like to examine the first one, because our sources describe it as the number one event, which led to the invasion of the Huns. Honoria was a princess, the sister of Valentinian III. We do not know much about her. She was mentioned first by Merobaudes, a Frank general and poet in the Western Roman military. She participated in the wedding of his brother in Constantinople, and she was described as a beautiful woman, who outshone her brother with her beauty.² Her treachery is told in two different stories. The first one was mentioned

¹ Student of the Doctoral School of NDU, e-mail: majorosiadam@gmail.com

² Frank M. Clover – Flavius Merobaudes: A Translation and Historical Commentary. *Transactions of the American Philological Society*, 61, no. 1 (1971). 1–78.

by Priscus, and it said that she and her lover, Eugenius, also her economic assistant, wanted to overthrow Valentinian. However, this plot was discovered, and Eugenius was executed. She was forced to marry an insignificant senator, named Bassus Herculanus. So she turned to Attila and asked for help.³ However, the other story is much more interesting, it was written by Jordanes in 'Romana'. It said that Honoria had to make a vow of virginity before the imperial court in Ravenna. She did not want to keep this promise, so she turned to Attila, and gave her ring to him. He thought that this was a marriage proposal, and he invaded Gaul. But she could not keep her promise until Attila came to Italy in 452, so she had an affair with Eugenius.⁴ We do not know, which story is true, I think it is the second one. Probably Honoria did not have a problem to marry a common senator. She could give life to a child, and in that time, giving birth to a baby (preferably a son) was the basis of power for an imperial woman. However, in the second story Valentinian took away this power from her with the vow of virginity. This act meant that Honoria was not allowed to give birth to children, so she lost all of her power.

Thus, if the first story was true, and Priscus claimed that she was pregnant,⁵ and she would have given birth to a son, Valentinian had had to give her husband the title of August, which meant co-emperorship. However, Valentinian wanted to avoid this situation. He remembered what had happened, when his father, Constantinus married his mother, and was made co-emperor by Honorius. He did this under pressure, and after Constantinus's death, he forced Galla Placidia to leave the capital, Ravenna, with her family.⁶ So with this move, Valentinian aimed to avoid to name a co-emperor and give Honoria more power than the emperor's. He had two daughters, and was afraid that Honoria could take away all of his power. But Attila used this occasion to launch a campaign against Gaul.

The next reason was the succession crisis in the Frank territory. Priscus said that the king of the Franks was dead, and his sons wanted to become kings. So, the elder one went to Attila and asked for his help, which he got. The younger brother went to Aetius, and did the same. He was so young that according to Priscus he was seen in the imperial court with bumfluff.⁷ He could be in his late teens or early twenties. We do not have much information about this event, and about who the father was, or who his sons were. We have only little proof to identify the son who gained the kingship. There were multiple guesses about the younger son. Ian Hughes in his work stated that it was Merovech.⁸ However, Fredegar and his chronicle deny this claim. It was written that Merovech's mother became pregnant by a sea monster in the 410s or 420s.⁹ This means that he could not be the younger boy, who was seen by Priscus in the imperial court, because he had to be thirty or forty in 450, so he was not as young as described by the prince.

³ Gyula Lindner: *Hunok és rómaiak. Priskos rhétór összes töredéke* [Huns and Romans. All Fragments of Priscus]. Budapest, Attraktor, 2017. 15.

⁴ Jordanes: *De Summa Temporum Vel Origine Actibusque Gentis Romanorum*. 328.

⁵ Lindner (2017): op. cit. 15.

⁶ Flavius Cassiodorus: *Chronicle*. London, Bouke Procee Publishing, 2014. 49.

⁷ Lindner (2017): op. cit. 41.

⁸ Ian Hughes: *Aetius: Attila's Nemesis*. Barnsley, Pen and Sword, 2012. 215.

⁹ *Fredegar et Allorum Chronica*. Hannover, Impensis Bibliopolii Hahniani, 1888. 95.

But who were the two princes? We can find the answer in the Chronicle of Gregory of Tours. He described the lineage of the Frank kings from Clodio to Clodveg. Merovech's son, Childeric gained the throne after Merovech. And as a king, he was rude towards the daughters of the noblemen, who banished him, and chose the Roman military commander of Gaul as their leader.¹⁰ This means that Childeric was violent, because he was the conqueror, and he did not receive his position by the support of the Frank noblemen, or by the people, but by an external force, possibly Attila. Because the noblemen of the Franks supported the younger son, and after the battle of the Catalaunian Plains, Attila gave the throne to his favourite.

Eventually, there was another motive behind this campaign, which was found in 'Getica'. I wondered why Attila intended to attack the Visigoths in 451, as there had been little encounter between them previously. The Huns fought against the Visigoths as a mercenary force with the Western Roman Empire under Aetius. They defeated many barbaric nations, such as the Burgundians and the Visigoths,¹¹ under Aetius's general, Litorius. He was a duke in Gaul, which means, he was a border guard commander.¹² He pushed back the Visigoths, who wanted to conquer Arles, with Hunnic mercenary forces. However, he was defeated and executed by the Visigoths. So, why did Attila want to attack them? I found the answer in 'Getica'. According to this book, an Ostrogothic nobleman, a Hunnic vassal named Beremud escaped from the Hunnic rule with his son Vidirich. They left, because it was heard that the Visigothic king Vallia was dead. It was also known, that the Visigoths chose their king from their noblemen, and Beremud thought that he had a great advantage, because he was an Amal prince.¹³ The Amals were the royal house of the Goths, such as the Árpáds to the Hungarians. So Beremud left the Huns to become king of the Visigoths, but they arrived late at the court. Another nobleman named Theodoric was chosen to be king by the Visigoths. Beremud, because he feared for his life, did not tell about his lineage to the Visigoths.

However, Theodoric liked him, and so he was chosen to become the king's chief advisor.¹⁴ Therefore, this could be a strong reason for the Huns to attack Gaul. This theory was supported by the Huns' actions in the Eastern Roman Empire. The Hunnic kings launched several campaigns against the eastern half of the empire. The reasons were mostly financial; however, the Huns conducted campaigns also because the eastern court accepted immigrants from the Huns. They could be used against the Hunnic kings as tools for a coup, and the Huns wanted to prevent this. Priscus wrote that Rugila demanded from the Romans that they sent back immigrant tribes, like the Amalzuri, Itimari and the Boisks. Attila also demanded the Hunnic fugitives before he launched a campaign against the eastern territories.¹⁵ So this reason could be highly possible. Priscus also said that Attila wanted to launch his campaign against Gaul, because he

¹⁰ Gregory of Tours: *History of the Franks: Books I–X*. New York, Fordham University, 2013. Book II, text 12.

¹¹ Richard W. Burgess: *The Chronicle of Hydatius and Consularia Constantinopolitana. Two Contemporary Accounts of the Final Years of the Roman Empire*. Oxford, Oxford University Press, 1993. 93, 95.

¹² Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 177.

¹³ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 174.

¹⁴ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 175.

¹⁵ Lindner (2017): op. cit. 7, 11.

wanted to fight with the Franks and the Visigoths.¹⁶ This means that the Hunnic campaign had two main objectives. First, they wanted to secure the throne of the Franks for Childeric. And second, they wanted to punish the Visigoths for hiding immigrants.

1.2. The campaign of Gaul in 451

We do not know exactly when Attila started the preparations for the campaign. He attacked in May 451, so he had had to make these in the second half of 450. Thus, the Huns stacked up provisions, gathered the forces of their vassals, and the chieftains determined the main tasks as well as the roads the military would use. Maybe in March 451, Attila and his forces started their march from the area of modern-day Hungary. They possibly moved up to Vienna and from there they marched to Strasbourg along the Alps. We do not know how many soldiers Attila really had. Ikka Syvanne stated that their numbers reached 400–500,000.¹⁷ However, this number was enormous, and one could not feed such a huge force in a province pillaged several times, such as Gaul. In my esteem Attila Kiss P. may be right, because he claims that Attila's forces could be 30–40,000 strong.¹⁸

Attila intended to divide the forces of the enemy before the campaign. Therefore, he sent two messages simultaneously. The first one was received by the Roman emperor, Valentinian III. In his message Attila said that he was marching against the Visigoths. And he sent another message to the Visigoths, in which he wrote that his forces would crush the Romans.¹⁹ Jordanes described the trick as a failure, because Aetius had foreseen this, and set up a huge coalition against Attila. However, if we read other sources, this trick could be considered otherwise. Sidonius Apollinaris, a Roman poet, and son-in-law of Avitus, a later Roman emperor, also described the campaign. He stated that Aetius was in the Alps before Attila's attack, and when he heard the news, he rushed to Gaul, and tried quickly to recruit as many soldiers as possible.²⁰ This information denies Jordanes's claim that Aetius foresaw the moves of Attila and tried to stop him with a coalition. On the contrary, Attila's trick was a success, and the future allies did not know about his goals. The Western Roman military leader realised Attila's plan in the last minute, possibly, because Attila's troops marched along the Alps, which was guarded by watchtowers and little strongholds. One of them could spot the huge Hunnic army and warned Aetius, who rushed to Gaul saving the province. Meanwhile Attila's army arrived at the Rhine River, where his forces crossed with huge boats, which had been created by trees of the Hercynian Forrest.²¹

This feat was possibly completed by military engineers or labourers, who were taken from the Roman military manufactures, called *fabricae*. These "factories" were created by Emperor Diocletian in Roman cities, which were positioned next to important

¹⁶ Lindner (2017): op. cit. 31.

¹⁷ Ikka Syvanne: *Military History of Late Rome 425–457*. Barnsley, Pen and Sword Military, 2020. 99–100.

¹⁸ Attila Kiss P.: Germán népek részvétele a hunok hadjárataiban [The Participation of Germanic Peoples in the Campaigns of the Huns]. *Hadtörténelmi Közlemények*, 123, no. 1–2 (2010). 152.

¹⁹ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 185.

²⁰ Sidonius Apollinaris: *Poems and Letters*. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1963. 146–147.

²¹ Apollinaris (1963): op. cit. 146.

roads and the border areas. They made all kinds of Roman military equipment, mostly shields, swords, armour and siege engines.²² The labourers were considered military personnel, and they were judged by the military law.²³

Thus it is possible that they made the boats to be used by Attila's army, which crossed to Gaul, and attacked the cities of the Franks. The first city to be occupied was Divodurum.²⁴ Then, the Huns took Rheims, looted it, and its citizens were murdered along with Saint Nicasius. Then, Attila's forces occupied many other cities like Camaracum,²⁵ Nemetacum²⁶ and Turnacum.²⁷ But how could they take so many cities under such a short time (mostly under days or a week)? There are two answers. First of all, Attila probably divided his army into two. The first one was most likely led by Ardarich, one of his main chieftains. This force marched north from the position of Attila, and occupied the aforementioned cities. Attila led the southern forces, he took Metz and Rheims, then marched to Paris.²⁸ The other answer was given by the fragments of Priscus, because he described the Hunnic siege tactics when he wrote about the siege of Nassius (nowadays Nis).

He said that the Huns first surrounded the walls with towers, which were covered with animal skin that prevented the defenders to burn them down. The towers were not used to climb the walls, instead archers were placed at the top of them, who shot rains of arrows on the defenders, and tried to drive them from the walls. Then the battering rams came to breach the walls. At the same time, the Huns tried to climb the walls with ladders.²⁹ These combined measures helped the Huns to occupy cities in no time. However, the enemies could help the Huns, also. They did not have any money to maintain and renovate the walls, which were in bad shape when the Huns came. Furthermore, they could demolish them, to frighten the citizens, just as the Vandals did in North Africa.³⁰ So the walls did not allow their new masters to defend themselves from the Huns. Attila and his other force were united below Paris. The city survived, possibly because it was strategically not important, and he moved against Orléans.

Meanwhile, Aetius arrived in southern Gaul, and tried to gather as many soldiers as possible. However, his army was formed mostly by *limitanei*³¹ troops. Sidonius Apollinaris wrote that Aetius's troops were few and ill-equipped.³² At that moment,

²² Conor Whately: Organisation and Life in the Late Roman Military. A Bibliographic Essay. In Alexander Sarantis – Christie Neil (eds.): *War and Warfare in Late Antiquity. Current Perspectives*. Boston, Brill Academic Publishers, 2013. 236.

²³ Michael Kulikowski: *Imperial Tragedy. From Constantine's Empire to the Destruction of Roman Italy AD 363–568*. London, Profile Books Ltd., 2019. 14–15.

²⁴ Nowadays it is Metz.

²⁵ Cambrai.

²⁶ Arras.

²⁷ Thomas Hodgkin: *Italy and Her Invaders*. Oxford, Oxford University Press, 1972. 166–118. Nowadays it is Tournai.

²⁸ Syvanne (2020): op. cit. 99–100.

²⁹ Lindner (2017): op. cit. 10.

³⁰ Alexander Sarantis: Waging War in Late Antiquity. In Alexander Sarantis – Christie Neil (eds.): *War and Warfare in Late Antiquity. Current Perspectives*. Boston, Brill Academic Publishers, 2013. 13, 42.

³¹ The *limitanei* were border guards, their main tasks were to repel little barbarian incursions, defend the frontier castles, or doing police duties. They were composed of local civilians, they were allowed to live where they served, and maintained themselves in exchange for tax allowances. A. D. Lee: *War in Late Antiquity*. Malden, Blackwell Publishing, 2007. 11–13.

³² Apollinaris (1963): op. cit. 146.

at the beginning of the 5th century the Roman state was not able to maintain such a huge force. The manpower of the army was fallen expeditiously because of the civil wars between pretenders and the wars of the barbarian invasions.³³ However, the greatest blow was to come from the Vandal king Geiserich, who seized Carthage in 439³⁴ as it was the centre of the Western Roman grain supply.

The Roman state and army had received the grain from Carthage freely, but its occupation devastated the supply chain of the army. Moreover, it crippled the Western Roman monetary system. The Romans used silver coins to maintain the economy in the 2nd and 3rd centuries. However, there were several droughts in the empire, and the price of the food was growing enormously, so the silver coinage deteriorated.³⁵ Constantine introduced the golden coinage to pay his soldiers. The coins were much fewer, than the silver ones, so the merchants had to make it flow through the trade system. However, when Geiserich captured Carthage, he stopped this system, and the state could not pay the soldiers anymore.³⁶ So the army's manpower shrunk to a minimum level, and the *limitanei* were conserved because they could maintain themselves without the state. Hence Aetius had a little *limitanei* force with some little tribal armies, like the Franks. He needed help, so he sent Avitus, a Gallic nobleman to the Visigothic kingdom and asked for help from king Theodoric. Avitus joined him at the border, because he had raised an army, and waited Attila to attack. However, Avitus could persuade Theodoric to join forces with Aetius.³⁷ How he did this we do not know. Possibly Theodoric realised that he could not defeat Attila alone, so he joined forces with Aetius.

In the meantime, Attila and his army arrived at Orléans. There are two different stories about this siege. The first was depicted in the legend of Saint Anianus. He tried to defend the city, however, Attila breached the gates and moved in, when the allies arrived and saved the day.³⁸ Nevertheless, Jordanes tells a different story. According to his version, Sangiban, the Alan leader of the city, tried to surrender Orléans to Attila. In spite of this, Aetius realised Sangiban's move, and arrived earlier than Attila's army, and captured him. The two armies built new walls, and when Attila arrived, he discovered that he could not take the city by force, so he started a full retreat.³⁹ And the allies followed him. In my point of view the second one is true, because it explains why Attila decided to make a retreat. He arrived at Troyes, when his rear-guard (Gepids) had a little clash with the allies' vanguard (Franks). 15,000 troops joined the fight, and possibly the Gepids managed to drive the Franks away, because Jordanes did not mention any reinforcements sent by Attila.⁴⁰ Thus, Attila found out that he could not get away, and had to start a battle with the allies. So, he decided that the following day, he would fight on a hilly plain, which nowadays is called Montgueux.

³³ Adrian Goldsworthy: *The Complete Roman Army*. London, Thames and Hudson, 2003. 285.

³⁴ Cassiodorus. *Chronicle*. 51.

³⁵ Kyle Harper: *The Fate of Rome. Climate, Disease, and the End of an Empire*. New Jersey, Princeton University Press, 2017. 160–199.

³⁶ Kulikowski (2019): op. cit. 204.

³⁷ Apollinaris (1963): op. cit. 147.

³⁸ Hodgkin (1972): op. cit. 119–121.

³⁹ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 194.

⁴⁰ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 217.

1.3. The battle

The following day the armies lined up for a battle. However, they waited until three in the afternoon to start the fight. But why? Ian Hughes gives the perfect answer to that. He thinks that they did not want to risk an attack against each other's camps, because it could have ended up a disaster. So, the two armies decided to form a battle order, rather than fight. Before the battle, Attila asked the soothsayers about the outcome of the clash. They stated that the Huns would be defeated, but the general of the enemy would fall. Attila thought that would be Aetius, so he tried to kill him in the battle.⁴¹ The text later said that it was Theodoric, who died in the battle, and fulfilled the prophecy.⁴² However, the story of the soothsayers could possibly be an invention by Jordanes. Because, in fact, the commander of the Visigothic side was not Theodoric, it was Thorismund. When Jordanes speaks about the Visigothic manoeuvres, he mentions only Thorismund, not Theodoric. Accordingly, when the battle began, and the allies made a forced march to occupy the hill before Attila, the two armies were led by Aetius and Thorismund, not Theodoric.⁴³ Thorismund participated in the greatest military manoeuvres against the Huns after Theodoric's death, which means that he was the commander of the Visigothic army, which did not fall apart after the king's death. So, the story must be a fabrication that the author possibly made after Litorius and his Hunnic army, which made sacrifices, because they wanted to know the outcome of the battles ahead.⁴⁴ But why did Thorismund become the general of the Visigoths? Possibly, because Theodoric was old, and probably ill,⁴⁵ so he could not participate in a battle all along.

At three o'clock, the armies started a fight. Jordanes also described their battle order. The allies divided their armies into three parts. Aetius occupied the left flank with his tribal allies, such as the Franks. His allies were not so numerous, so he might have made three lines. The first one comprised his allies, and the other two himself and his troops. They served as reinforcements, and strengthened the first line in case it could not stand against the enemy. In the centre Aetius placed the Alans, because he did not trust them, and feared that they would escape from the battle. On the right stood the Visigoths, Aetius's largest contingent. Aetius intended to fight in defence against Attila, and would have made a counter-charge with the Visigoths to create a one-sided encirclement and cut off the Huns from their camp. Attila followed Aetius's battle order, and he created his own in order to eliminate the Visigothic threat. We know from Jordanes that he placed his elite troops in the centre.⁴⁶ They were not Hunnic nomads, as other sources suggest.⁴⁷ Jordanes described them as Attila's most trusted men, and his elite troops.

⁴¹ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 196.

⁴² Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 209.

⁴³ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 201.

⁴⁴ Christopher Kelly: *The End of Empire. Attila the Hun and the Fall of Rome*. New York, W.W. Norton & Co., 2009. 198.

⁴⁵ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 209.

⁴⁶ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 197.

⁴⁷ For example Simon MacDowell: *Catalaunian Fields AD 451. Rome's Last Great Battle*. New York, Bloomsbury Publishing PLC, 2015. 40; Evan Michael Schultheis: *The Battle of the Catalaunian Fields AD 451. Flavius Aetius, Attila the Hun and the Transformation of Gaul*. South Yorkshire, Pen and Sword Books Ltd., 2019. 72–73.

In the battle of Leuctra, Epameinondas made a huge, fifty deep column against the eighteen deep Spartan right flank. He strengthened it with his cavalry, and sent them against the Spartans. His centre and right wing were formed by skirmishers and cavalry units, and their main task was to hold against the Spartan attacks. His left wing attacked and defeated the strong Spartan right flank, and encircled the Spartan centre and left flank.⁵³ We can see the same tactic in Attila's plan. He tried to crush the Visigothic right flank of the allied forces, with stronger detachments. The right flank of this encirclement was implemented by his cavalry in the centre, which had to crush the Alans and cut off the Visigoths from the Romans. The left flank was made up by the Ostrogoths, and the Gepids had to keep down the Visigoths from front-wise, and did not let them attack both flanks. Attila's allied troops on the right had to engage the Romans, and did not let them help the Visigoths. So he did not make a plan from fear of Aetius, that was made up by Jordanes and Procopius.⁵⁴

Thus, the battle orders were created. Between them there was a hill, and both armies wanted to seize it first. Attila sent his men to take it, but Aetius and Thorismund made a forced march, and arrived there first.⁵⁵ They drove back Attila's men with rains of arrows and darts, which were taken by the Romans.⁵⁶ Mostly Germanic tribes fought in the battle. They had lots of archers, and they were transported to the battle by horse. In both armies there were huge contingents of archers, because their role was important during the engagements. They shot arrows at the beginning, and supported the fight of the infantry. However, Guy Halsall wrote that the Goths could be simultaneously archers and infantrymen. As usual, the archers received support from the infantry with lances, but they also had swords and shields, so they could defend themselves. The infantry fought mostly in three-line deep formations, which were deep enough not to let the enemy breach it. The lines were formed by people from the same region, so they knew each other and fought bravely. Their main task was breaching the enemy's lines and routing them. The Germanic armies used cavalry as well, they could attack the enemy's lines from the rear, or dismount from their horses, and fight on foot.⁵⁷

As I mentioned in the former section, the Huns were driven back from the hill. They were so disorganised that, according to Jordanes, Attila had to make a speech.⁵⁸ This speech was fabricated, and Jordanes took it possibly from Priscus.⁵⁹ We are not sure about Attila really making this speech. However, I had another clue, which can show what really happened. In his work, Guy Halsall describes one of the battles between Narses, the Byzantine general, and Totila, the Ostrogothic king. Before it started, Totila showed himself before his troops, and made a parade. He tried to

⁵³ István Kertész: *A görög–római harcművészet fejlődése* [The Development of the Greek and Roman Warfare]. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2017. 90–91.

⁵⁴ Procopius: *Wars. The Vandal Wars. Book I*. Cambridge, Loeb Classical Library, 1916. Text 4; Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 196.

⁵⁵ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 201.

⁵⁶ Adrian Goldsworthy: *The Fall of the West*. London, Weidenfeld and Nicolson, 2009. 209.

⁵⁷ Guy Halsall: *Warfare and Society in the Barbarian West 450–900*. London, Routledge, 2003. 86–198.

⁵⁸ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 202–206.

⁵⁹ Hyun Jin Kim: 'Herodotean' Allusions in Late Antiquity: Priscus, Jordanes, and the Huns. *Byzantion*, 85 (2015). 134–137.

encourage his troops to fight better against the Byzantines.⁶⁰ Maybe Attila did the same in the time of need, and showed himself to his troops. It must have worked, because the troops charged back to the hill.

Jordanes then continued his text with the description of the battlefield. He wrote that both sides lost many warriors, and their troops made great deeds. The dead were so many that the nearby creek was filled with blood, and the warriors had to drink from it in the middle of the battle, to appease their thirst.⁶¹ This highlights that the battle did not flow continuously, and the soldiers had time to drink and recover a bit, before they re-joined the fight. In the meantime, Attila started to gain the upper hand.

We knew that in the first phase of the battle, Aetius managed to push back the Huns from the hill, and Attila had to show himself to get the soldiers continue the fight. At this time, Attila's plan grew ripe. Jordanes goes on saying that Theodoric had to gallop beside the lines of the Visigothic troops, and encourage them. This means that the Ostrogoths and the Huns initiated their encirclement against the Visigoths, and Theodoric would show himself to prevent the flight of his troops. However, it did not go as planned, because he fell from his horse, and his soldiers trampled and killed him.⁶² However, Jordanes also wrote that Theodoric was slain by the weapon of Andag, possibly an Ostrogothic prince or nobleman himself. However, this information could be wrong, or a part of an Ostrogothic tradition, because the Visigoths did not see how their king died. Jordanes added that after the battle the troops searched for their king because they did not know where he was. They later found him on the hill, under many dead troops, who could be Visigoths, who trampled him, or the soldiers of the enemy.⁶³ So how did Theodoric really die? Possibly in an accident. In my esteem, Theodoric got a stroke during the battle and he fell from his horse. The stroke has preliminary signs, such as sudden numbness or weakness in the face, arm, or leg, especially on one side of the body, and, of course, trouble in speaking, walking or seeing. And these signs were possibly discovered by Thorismund before the battle, so he made a change with his father, and became the general of the Visigoths. Theodoric made a bold choice, when he tried to encourage his men, because if he had not done that, his bodyguards could have possibly saved him.

However, at that time the battle reached its turning point. As Jordanes described: "Tunc Wisigothæ, dividentes se ab Alanis, invadunt Hunnorum catervam et pæne Attilam trucidarent, nisi providus prius fugisset et se suosque ilico intra sæpta castrorum, quæ plaustris vallata habebat, reclusisset." That is: "Then the Visigoths, separating themselves from the Alans, fell upon the horde of the Huns and, indeed, would have slain Attila, had he not first prudently taken flight and immediately shut himself and his companions within the barriers of the camp, which he had palisaded with wagons."⁶⁴ In other words, against the overwhelming attacks of Attila's men the Visigoths had to form new lines, not to let the Huns destroy their formation. Therefore, the formation stiffened, but this let Attila encircle the Visigoths, and cut

⁶⁰ Halsall (2003): op. cit. 192–193.

⁶¹ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 201.

⁶² Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 209.

⁶³ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 214.

⁶⁴ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 210.

them off from the Alans. Thus, Thorismund realised that he could not move with his troops, retreat, or reunite with the Romans. So, he made the best choice he could. He had to kill Attila, because without him his army would have been crumbled. He charged the Huns with his troops and tried to slay Attila, who had fought in the first line. It is possible that at this moment Laudericus was killed, which was mentioned in the Gallic Chronicle of 511.⁶⁵

Attila figured out that his life was in great danger, and moved his troops to his wagon camp and let the Visigoths come after him. He tried to stop them before his camp, and in the right moment made a counter-charge. Jordanes said his companions, which means his bodyguards (only the centre) were pushed back with him.

Hence the Gepids and the Ostrogoths could possibly fight after all, and followed Attila later to his camp. The right flank might also have joined with Attila later. Therefore, the Visigoths, and the Romans launched attacks against Attila's camp. However, they were pushed back, their troops overpowered with arrows. And at the right moment, which came at night⁶⁶ when the allies got confused, the Huns made their counter-charge, and the enemy was scattered. We do not know this exactly, we only had clues about it. Jordanes claimed that both Thorismund and Aetius had been separated from their men.⁶⁷ Thorismund managed to get into the Hunnic camp unwittingly, and he would have been slain, if his bodyguards had not helped him.⁶⁸ But how could he end up in the enemy's camp? In my judgment, he was chased by some of Attila's men, who could not catch him. However, he lost his spatial awareness, and thought that he had found his own camp. But he was wrong, and almost got killed by the Huns. Aetius was also pushed back from Attila's camp, and he possibly wondered through the enemy's lines.⁶⁹ This means that he moved with the Hunnic counterattack, and tried to avoid Attila's men. He feared that a huge catastrophe had happened and searched for the Visigoths in their camp.⁷⁰

And here comes the interesting part. Jordanes mentioned "socia castrae", which means "allied camp".⁷¹ So there could be a Roman camp in the field. But what happened with it? When Attila's counter-attack developed, some fugitives escaped there and tried to defend the Roman camp. The possible reason why Aetius went to the Visigothic camp was because the Roman camp was not secure at all during the night. Thus, he spent a night there, defended by shields.⁷² This means that the Gothic camp also saw a siege through, and the Roman military leader was under protection against arrows and darts. After the day of the battle, the allies looked out from their camps and saw the dead bodies all over the field. They did not see that the Huns came forth from their camp, and they reckoned that the victory was theirs. However, they knew that Attila would not escape, only if he suffered a huge disaster.⁷³

⁶⁵ Jawad Al-Tamimi (2019): op. cit.

⁶⁶ Burgess (1993): op. cit. 179.

⁶⁷ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 212.

⁶⁸ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 211.

⁶⁹ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 212.

⁷⁰ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 212.

⁷¹ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 212.

⁷² Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 212.

⁷³ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 212.

About this Jordanes suggested that Attila possibly had enough man to continue the battle, and his position was not growing weaker either. We did not know how the allies received this information. Maybe they examined their position, or they caught a prisoner, who talked about Attila and his plan. And Attila also did not feel himself defeated. Jordanes said that he made clash of arms, sounded the trumpets and threatened an attack.⁷⁴ The explanation for this was that Attila tried to use psychological means to frighten the allies, and show them that he was strong. So they did not come forth, and tried to defend the camp from another Hunnic assault. In the following days, the allies tried to invent a plan. They decided to make an "obsidione fatigari", which means an "exhausting blockade". In other words, they tried to blockade Attila's camp, after Jordanes mentioned that the Huns were hindered from approaching their camp by bowmen.⁷⁵ Thus, they tried to wear him out, and prevent the Huns from receiving supplies from outside. This means that the allied camps laid next to some important roads, which the Huns had to use, if they tried to get supplies.⁷⁶ However, with these psychological operations Attila not only frightened his enemies, but also made them seek shelter in their camps. Thus, meanwhile he could send some scouts, who brought back supplies. At this time, according to Jordanes, Attila was so desperate that he made a stake, and he would have burnt himself alive, if his camp had been captured.⁷⁷ In spite of this, we did not know whether this was true. Because the allied troops could not penetrate the Hunnic camp, they could observe it only from a distance. So it is possible they saw a defensive plank, which had been made by Hunnic saddles. And Jordanes said before, that Attila did not escape without suffering a catastrophe.⁷⁸ After a couple of days, the Visigoths went out looking for Theodoric, because they had not found him in the camp. They asked Thorismund, but he did not know anything about him. So, they were searching for him in the battle area, and found him under lots of corpses.⁷⁹ They buried him on the battlefield, and Jordanes mentioned, that the Huns had seen this.⁸⁰

After the funeral Thorismund was furious, and he wanted to avenge his father's death. Nevertheless, Aetius convinced him to go home, and take his father's place. In the version by Jordanes, Aetius did this because he feared that without the Huns, the Visigoths would be so powerful that they could destroy Rome. Consequently, he wanted to save the Huns, to reconcile with them and made them his ally again.⁸¹ However, this was not the case. When Theodoric started this campaign, he came with two of his sons, Thorismund and Theodoric the younger.⁸² Thorismund was the eldest of the brothers, and he led the men in the battle, but the younger son possibly was not even there. We cannot find him in the description of the battle, and Aetius only spoke with Thorismund afterward.

⁷⁴ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 212.

⁷⁵ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 213.

⁷⁶ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 214.

⁷⁷ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 213.

⁷⁸ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 212.

⁷⁹ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 214.

⁸⁰ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 215.

⁸¹ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 215–216.

⁸² Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 190.

Where was he all along? The answer is simple. He was left in Orleáns in order to control the traitor Alans, and keep the supply route of the allies safe. Thus, after the battle Aetius realised that the two sons would compete for the throne. If Jordanes was right, Aetius should have kept Thorismund in the camp, and destroy the Huns. Until then Theodoric would have secured his position as a king, and Thorismund would have had to wage a civil war with his brother. However, Aetius convinced Thorismund to go home, and take the throne before Theodoric. He needed a united Visigothic kingdom against the Huns, who defeated them. He wanted to make his own candidate become king, because he trusted in Thorismund, and believed that for his counsel the young man would ally with him. Thanks to this advice, Thorismund and Aetius went home on the following day. It was reported to Attila, who feared that the allies wanted to lure him out of his camp, and attack his forces from behind. So, he stayed another couple of days.⁸³ After that he became certain that the enemy had moved away, and he felt himself victorious, so he departed soon.⁸⁴ He would make Childeric king of the Franks on the road, because the younger son possibly died on the battlefield. After that he went straight home. Thorismund, too, was quick to arrive home before his younger brother, and he was elected king without opposition.

2. Conclusion

After the battle, Attila resupplied his army and attacked the Italian Peninsula. Jordanes claims that Attila decided to launch this campaign because he realised that the alliance between Aetius and the Visigoths had broken up.⁸⁵ So he marched his army to Italy and occupied its northern part. The Roman army lost so many men in the Battle of the Catalaunian Plains that they could not defend their homeland. Attila set his course to the south, but Pope Leo stopped him, asked the king to go home, and so he did. Attila made this decision because his army and his horses were struck by malaria, which was bred in the cities of Italy.⁸⁶ In the following year he planned a new campaign. According to Jordanes, he first wanted to attack Marcian and the Eastern Roman Empire, because they did not pay him tribute. However, Jordanes added that he wanted to go also to Gaul, where he was called by the Alans. Besides, the Alans suffered such heavy casualties in the battle that they could not withstand the attack of the Visigoths. Thus, they wanted to find an ally against them, and called Attila in. Jordanes claimed that Attila attacked Gaul, but was defeated again by Thorismund.⁸⁷ This was not true. In my point of view, Attila did not invade Gaul, but he sent them reinforcements, which were beaten by Thorismund. Possibly Attila went there, after his marriage with Ildico. We did not know much about her, apart from that she was a beauty,⁸⁸ although her name could give us a clue about her identity: it means "hildiz",

⁸³ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 218.

⁸⁴ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 219.

⁸⁵ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 219.

⁸⁶ Harper (2017): op. cit. 196.

⁸⁷ Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. 225–226; Gregory of Tours: *History of the Franks: Book II*, text 7.

⁸⁸ Lindner (2017): op. cit. 42.

"yildiz", which means "war". At the time of the marriage, there was another war going, the conflict between the Alans and the Visigoths. Thus, she was an Alan princess, who was sent to Attila to pledge the alliance between the Huns and the Alans.

All participants suffered severe losses in the battle. I have mentioned the Alans and the Romans, who lost the ability to defend their homelands. Attila suffered huge losses, too, but he had many sub-nations, who could easily fill in the army, so the Hunnic war machine was in a perfect condition to continue the campaigns. The Visigoths also managed to resupply their army, because they were allied with the Sueves, so they could share the casualties with them.⁸⁹ Thus, the main forces could resupply their armies and start new campaigns. The Visigoths could beat the Alans, and conquer the area, which had been guarded by them. And the Huns conducted other campaigns in 452 and 453.

I would like to follow my conclusion with the evaluation of the military leaders. Let us begin with Attila. He was described as a terrified military leader, who only wanted to escape in the entire time of the battle. He created his battle order to facilitate his flight. However, if we read 'Getica' carefully, we can find a different picture. It says Attila assessed the enemy's battle order, and formed his own in a particular way to gain the upper hand. He also made an adequate plan, which exploited the weaknesses of the enemy, and helped him to defeat Aetius. During the battle, he could easily change the plan, and took advantage of the advance of the enemy. As for Aetius, we have to admit that he had limited resources. However, he could make the most of it. He won the Visigoths to his cause, and with them he seized the hill before Attila, and kept it under heavy pressure. Nevertheless, he could not take Attila's camp, and after the counterattack of the Huns he had to fight in defence. After the battle he tried to blockade Attila's camp, but this proved to be unsuccessful.

Finally, a few words about who won the battle. In my point of view, it was Attila, however, his victory was pyrrhic, because he had severe casualties. In spite of this, he could recover quickly, and in 452 he conducted a triumphant campaign against Italy. His greatest success was that his army had not been destroyed, and he could return home unharmed after the battle. Although after the siege of Orléans, the allies could pursue and catch up with Attila's army, they could not beat it, and they went home with high casualties. Aetius tried to make a new alliance with the Visigoths, however, this collapsed shortly.

References

- Apollinaris, Sidonius: *Poems and Letters*. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1963.
- Burgess, Richard W.: *The Chronicle of Hydatius and Consularia Constantinopolitana. Two Contemporary Accounts of the Final Years of the Roman Empire*. Oxford, Oxford University Press, 1993. Online: <https://doi.org/10.1093/oseo/instance.00129144>
- Cassiodorus, Flavius: *Chronicle*. London, Bouke Procee Publishing, 2014.

⁸⁹ Halsall (2003): op. cit. 247.

- Clover, Frank M. – Flavius Merobaudes: A Translation and Historical Commentary. *Transactions of the American Philosophical Society*, 61, no. 1 (1971). 1–78. Online: www.jstor.org/stable/1006125?read-now=1&refreqid=excelsior%3A8c-5ce7a55a275db6e0bbf41f9e8d62a4&seq=10#page_scan_tab_contents
- Fredegar et Allorum Chronica*. Hannover, Impensis Bibliopolii Hahniani, 1888.
- Goldsworthy, Adrian: *The Complete Roman Army*. London, Thames and Hudson, 2003.
- Goldsworthy, Adrian: *The Fall of the West*. London, Weidenfeld and Nicolson, 2009.
- Gregory of Tours: *History of the Franks: Books I–X*. New York, Fordham University, 2013. Online: <https://sourcebooks.fordham.edu/basis/gregory-hist.asp#book3>
- Halsall, Guy: *Warfare and Society in the Barbarian West 450–900*. London, Routledge, 2003.
- Harper, Kyle: *The Fate of Rome. Climate, Disease, and the End of an Empire*. New Jersey, Princeton University Press, 2017. Online: <https://doi.org/10.2307/j.ctv9b2txr>
- Hodgkin, Thomas: *Italy and Her Invaders*. Oxford, Oxford University Press, 1972.
- Hughes, Ian: *Aetius: Attila's Nemesis*. Barnsley, Pen and Sword, 2012.
- Jawad Al-Tamimi, Aymenn: *The Gallic Chronicle of 511: Translation and Commentary*. 04 October 2019. Online: www.aymennjawad.org/23324/the-gallic-chronicle-of-511-translation
- Jordanes: *De Origine Actibusque Gothorum*. Online: www.harbornet.com/folks/the-edrich/Goths/Goths2.htm
- Jordanes: *De Summa Temporum Vel Origine Actibusque Gentis Romanorum*. Online: www.harbornet.com/folks/theedrich/Goths/Romana.htm#X384
- Kelly, Christopher: *The End of Empire. Attila the Hun and the Fall of Rome*. New York, W. W. Norton & Co., 2009.
- Kertész, István: *A görög–római harcművészet fejlődése* [The Development of the Greek and Roman Warfare]. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2017.
- Kim, Hyun Jin: 'Herodotean' Allusions in Late Antiquity: Priscus, Jordanes, and the Huns. *Byzantion*, 85 (2015). 127–142.
- Kiss, P. Attila: Germán népek részvétele a hunok hadjárataiban [The Participation of Germanic Peoples in the Campaigns of the Huns]. *Hadtörténelmi Közlemények*, 123, no. 1–2 (2010). 137–167.
- Kulikowski, Michael: *Imperial Tragedy. From Constantine's Empire to the Destruction of Roman Italy AD 363–568*. London, Profile Books Ltd., 2019.
- Lee, A. D.: *War in Late Antiquity*. Malden, Blackwell Publishing, 2007.
- Lindner, Gyula: *Hunok és rómaiak. Priskos rhétór összes töredéke* [Huns and Romans. All Fragments of Priscus]. Budapest, Attraktor, 2017.
- MacDowell, Simon: *Catalaunian Fields AD 451. Rome's Last Great Battle*. New York, Bloomsbury Publishing PLC, 2015.
- Procopius: *Wars. The Vandal Wars. Book I*. Cambridge, Loeb Classical Library, 1916. Online: https://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Procopius/Wars/3B*.html
- Sarantis, Alexander: Waging War in Late Antiquity. In Alexander Sarantis – Christie Neil (eds.): *War and Warfare in Late Antiquity. Current Perspectives*. Boston, Brill Academic Publishers, 2013. Online: <https://doi.org/10.1163/9789004252585>

- Schultheis, Evan Michael: *The Battle of the Catalaunian Fields AD 451. Flavius Aetius, Attila the Hun and the Transformation of Gaul*. South Yorkshire, Pen and Sword Books Ltd., 2019.
- Syvanne, Ikka: *Military History of Late Rome 425–457*. Barnsley, Pen and Sword Military, 2020.
- Whately, Conor: Organisation and Life in the Late Roman Military. A Bibliographic Essay. In Alexander Sarantis – Christie Neil (eds.): *War and Warfare in Late Antiquity. Current Perspectives*. Boston, Brill Academic Publishers, 2013. Online: https://doi.org/10.1163/9789004252585_006

Mokánszki Zoltán¹

Magyar szerepvállalás a gorlicei áttörésben

The Hungarian Engagament in the Breakthrough of Gorlice

Absztrakt

Gorlice a magyar hadtörténelemben különleges helyet foglal el. A nagy háború kitörésének pillanatában mindenki gyors háborút várt. Ám ahogy az idő telt, egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy a gyors győzelem elmarad, sőt a háború is elhúzódik. Az Osztrák–Magyar Monarchia először Szerbia ellen vívott kiábrándító harcokat, majd a keleti fronton, Oroszország ellen kényszerült meghátrálásra, s csapatainak a Kárpátokban kellett védekezniük. A gorlicei áttörés azonban mindezen változtatott és új reményt adott a birodalom elcsüggedt tisztjeinek és katonáinak, valamint a hátszágban élőknek. Az offenzíva sikere jelentős mértékben a magyar csapatok és katonák kitartásának, helytállásának volt köszönhető.

Kulcsszavak: Gorlice, magyar szerepvállalás, nagy háború

Abstract

In the Hungarian military history, Gorlice has a special place. At the moment of the outbreak of the Great War, everybody waited a quick war. However, as the time went on, it became increasingly clear, that a quick victory would be delayed, and even the war drag on. The Austro–Hungarian Monarchy first fought disappointing struggle against Serbia, then retreated against the Russian troops on the Eastern Front, and its troops had to defend themselves in the Carpathians. However, the Gorlice breakthrough changed all this and gave new hope to the discouraged officers, soldiers and

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: zmokanszki@gmail.com

for those who lived in the hinterlands. The success of the offensive was largely due to the perseverance and the position of the Hungarian troops and soldiers.

Keywords: Gorlice, Hungarian engagement, Great War

1. Előzmények

1914-ben nemcsak az Osztrák–Magyar Monarchia, hanem mindenki más azt hitte, hogy ez a háború – akárcsak a többi – gyorsan múló tünemény lesz a történelemkönyvek lapjain. Az év végén talán kristályosodni látszott, közel sem biztos, hogy ez ebben a formában fog bekövetkezni. Ausztria és Magyarország nem váltotta be azokat a katonai reményeket, amelyeket német szövetségese várt volna, s kudarcai után csak borúlátón tudott a következő háborús esztendő elé nézni. Az orosz gőzhenger haladt előre, egyetlen bástya maradt az ellenség arcvonalán túl, Przemysl vára, amely az orosz hadsereg gyűrűjében az idő múlásával egyre reménytelenebb kilátásokkal rendelkezett felszabadítását illetően.²

Az 1915-ös év eljövetelével a németek – megelőzve mindenki mást e tekintetben – azon gondolkodtak, hogyan kellene erőiket csoportosítani a siker érdekében. Erich von Falkenhayn vezérkari főnök nyugaton látta a fő ellenséget, míg az Oberkommando Ost (Ludendorff és Hindenburg) a keleti súlypontot preferálta volna, hiszen első kézből tudták, hogy mekkora veszély azon a fronton az orosz fenyegetés.³ Franz Conrad von Hötzendorf, a Monarchia vezérkari főnöke⁴ az előző évet próbálta helyrehozni. A balkáni fronton két szétzilált sereg állt egymással szemben, amelyek próbálták összeszedni magukat, keleten azonban az oroszok nem tétováztak. Délen a szerbek passzivitása kapóra jött, így Conrad a keleti hadszíntérré koncentrálhatott a tervezést illetően.⁵ Mivel tisztában volt vele, hogy csakis német segítséggel érhet el sikereket, remélte, hogy a németek a keleti frontjukat fogják erősíteni. Ez az idő múlásával nem volt alaptalan, ugyanis a nyugaton végrehajtott ypres-i offenzíva sikertelensége után az Oberkommando Ost egyre erősebben hangoztatta, hogy Oroszországot minél előbb térdre kell kényszeríteni, hogy a nyugati fronton is sikeres harcot lehessen vívni.⁶

A dualista birodalom azonban más okból is sürgette az oroszok elleni támadást. A sorozatos kudarcok hatására egyre nagyobb esélye volt az olasz, illetve a román hadba lépésnek. Ettől a német hadvezetés is tartott, így egy kompromisszumos megoldás⁷ keretében úgy döntöttek, hogy még télen támadást indítanak, azonban ehhez nem fogják a nyugaton harcoló erőiket csökkenteni.⁸

² Pollmann Ferenc: A gorlicei áttérés. *Nagy Háború Blog*, 2015. május 6.

³ Galántai József: *Az első világháború*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1988. 251.

⁴ Életrajza megtalálható: Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábornagyok, vezérezredesek, gyalogsági és lovassági tábornokok, tábornaszernagyok*. Budapest, Argumentum Kiadó, 2010. 100–103.

⁵ Hajdu Tibor – Pollmann Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja*. Budapest, Osiris Kiadó, 2014. 128–129.

⁶ Galántai (1988): i. m. 251–252.

⁷ Conrad „kölcson akart venni” néhány német hadosztályt, hogy a Kárpátok irányából indítson ellentámadást, míg Hindenburg a német erőket önállóan akarta bevetni északra, s ezzel párhuzamos déli irányból induló osztrák–magyar támadást társított.

⁸ Galántai (1988): i. m. 252–253.

2. A téli támadás

1915. január 23-án kezdődött az osztrák–magyar támadás,⁹ amelyet egy 175 ezer puskával és 1000 löveggel felszerelt csoportosulás hajtott végre, azonban gyorsan elakadt. A nagy reményekkel indult offenzíva lendületét a szélsőséges időjárás viszonyok és az utak járhatatlanná válása megakasztotta. A 3. osztrák–magyar hadsereg bal szárnya néhány nap alatt súlyos helyzetbe került, ugyanis az orosz csapatok elvágták a fő utánpótlási vonalukat, s a felszabadító harcok is sikertelenek voltak. A jobb szárnynak több győzelmet is sikerült ugyan kivívnia, azonban a Dolina elleni támadásuknál az orosz csapatok sikeresen védekeztek.¹⁰

Habár a németek sikeres támadást hajtottak végre a Mazuri-tavaknál, az oroszok a várakozással ellentétben nem az északi részen erősítették meg állásaikat, hanem Przemyslt igyekeztek elfoglalni, hogy befolyást gyakoroljanak az olasz, illetve a román félre. Az erődrendszer védői március 22-ig tartották magukat. Március 19-én a védők még megpróbálták egy utolsó elkeseredett kitörési kísérletet végrehajtani, azonban az kudarcba fulladt.¹¹ A veszteség létszámban¹² és morálisan is hatalmas volt.¹³ A várt siker így elmaradt, és a támadóknak a tavasz folyamán védelemre kellett berendezkedniük. Falkenhayn nem valósíthatta meg tervét, hogy tavasszal végre mindent nyugatra csoportosíthat.¹⁴ Ugyanakkor nem csak a németek nem tudták így remélt terveik szerint folytatni a háborút. A Monarchia szorongatott helyzetbe került, ugyanis a Przemyslt ostromló orosz csapatok rögtön tovább nyomultak előre, s Homonnánál mértek csapást a tartalékaikból kifogyott osztrák–magyar csapatokra. Ezt látva a birodalmi vezérkar már a teljes összeomlástól tartott, azonban ez végül nem következett be. Conrad úgy látta, önerőből már nem fog talpra állni, így a német szövetségéhez fordult segítségért.¹⁵

3. A gorlicei áttörés

Falkenhayn nem volt híve a clausewitzi „döntő csata” kierőszakolásának a keleti fronton. Úgy vélte, hogy sikert csak akkor lehet elérni, ha az ellenséget kivéreztetik, így a keleti

⁹ Céljai közé tartozott a hónapok óta ostromgyűrűbe zárt Przemysl felszabadítása.

¹⁰ Hajdu–Pollmann (2014): i. m. 130–131.

¹¹ „Még mielőtt a kimerült 108. dandár és a Kloiber-dandár közbeavatkozott volna, már összetört a támadás. [...] A m. kir. 97. népfelkelő dandár veszteségekkel vonult vissza. Általános a kimerülés.” Hadtörténelmi Levéltár, VII. fond főcsoport, Personalia gyűjtemény, 149/D. A hagyatéck Rittinger Rudolf vártüzér hadnagyé, Przemysl mindennapi életéről részletesen ír benne. Friedrich Kloiber cs. és kir. altábornagy életrajzát lásd Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábornagyok*. Budapest, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 2019. 238–239.

¹² Kb. 120 ezer ember esett hadifogságba. Przemysl két orosz ostromáról lásd bővebben Balla Tibor: Várostrom az első világháború orosz frontján. Przemysl, 1914–1915. *Honvédségi Szemle*, 143. (2015), 4. 125–133. A przemysli osztrák–magyar veszteségeket bővebben tárgyalja Balla Tibor: Osztrák–magyar tábornokok orosz hadifogságban az első világháború idején. *Hadtörténelmi Közlemények*, 125. (2012), 3. 847–862.

¹³ Erről például Juhász László ezredes (ekkor még őrnagy) is beszámol. Leírása szerint zászlóalját lesújtotta a hír, ugyanis bevehetetlennek hitték az erődöt. Beszámolója szerint az oroszoknak meggyűlt vele a baja, ugyanis „[s]ok orosz fehér kendőt lobogtatva közeledik felénk megadása jeléül. Elmondták nem is tudják, mint maradhattak élve abban a tűzpokolban. Sokan megőrültek a nagy félelemtől”. HL, VII., Personalia, 227/A.

¹⁴ Galántai (1988): i. m. 255.

¹⁵ Hajdu–Pollmann (2014): i. m. 131.

fronton indított offenzíva célját is abban látta, hogy osztrák–magyar szövetségését tehermentesítse.¹⁶ A cél az orosz vonalak áttörése, majd a megfutamított cári csapatok üldözése volt Jasló irányába. A tüzérségi előkészületek és a csapatösszevonások megszervezése felülmúlta a korábbi törekvéseket.¹⁷ Bár a fronton összességében orosz túlerő dominált, hiszen a központi hatalmaknak mindössze 1,3 millió katonája állt szemben az oroszok 1,8 milliós hadseregével, Gorlice térségében az orosz hadsereg hátrányban volt. Ott a központi hatalmak 357 ezer katonával sorakoztak fel, ami bő másfélszerese volt az orosz erőknek, amely nem érte el a 220 ezer főt. S nemcsak előerőt tekintve, hanem tüzérség szempontjából is jelentős fölényben voltak. A 334 nehéz- és 1272 könnyűlőveg bőven túlszárnyalta az oroszok 679 lövegét.¹⁸

A központi hatalmak túlerejével szemben álló orosz 3. hadsereg a folyamatos harcok miatt alacsonyabb harcértékű is volt. Megfogyatkozott állománya, kimerült katonái, a megcsappant készletek és az akadozó utánpótlás nem sok jót ígértek parancsnokának, a bolgár származású Radko Dimitriev tábornoknak.¹⁹

Falkenhayn tisztában volt az előkészületek titokban maradásának fontosságával,²⁰ illetve azzal, hogy az áttörést a lehető legrövidebb idő alatt végre kell hajtani. Éppen ezért a német hadvezetés különösen ügyelt arra, hogy a tüzérség és a gyalogság hatékonyan működjön együtt. A sikernek hatalmas külpolitikai tétje is volt. Csak ettől remélhették az olasz és a román semlegeség megmaradását, illetve Bulgária belépését a saját oldalukon. Eme elgondolások nagy része teljesült is, hiszen Románia semleges maradt, Bulgária pedig csatlakozott a központi hatalmakhoz.²¹ Olaszország azonban az antant oldalán lépett be a háborúba, amihez nagyban hozzájárult, hogy a Gallipoli-félszigeten angol és francia csapatok jelentek meg.²²

Április 29-én éjjel az áttörést végrehajtó csapatok elfoglalták helyüket és megkezdték az offenzíva tüzérségi előkészítését, amelyet másnap és május 1-jén is folytattak. Hogy rejtve maradjon a hadvezetés valódi szándéka, az osztrák–magyar 4. hadsereg már május első napján átkelt a Dunajecen és elfoglalta Ofinowot. Ennek hatására Radko Dimitriev a tartalékait ide küldte, így a Gorlicénél állomásozó orosz csapatok magukra maradtak.²³ Másnap reggel 6 órakor hatalmas erejű tüzérségi tűz zúdult az ellenséges állásokra, majd 10 órakor a gyalogsági támadás is megindult. Az oroszokat meglepte a szokatlanul heves tüzérségi csapás, és rendezetlen tömegekben kezdték meg a visszavonulást.²⁴ Az első napon az orosz veszteség 17 ezer fogoly, 18 löveg és 34 géppuska volt.²⁵ Az áttörés május 4-re 15–20 km mélységűvé vált.²⁶ Május 15-re

¹⁶ Pollmann (2015): i. m.

¹⁷ Suslik Ádám: *A hadműveleti területek sajátosságai Bereg és Ung vármegye példáján 1914–1916 között*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2016. 29.

¹⁸ Galántai (1988): i. m. 255.

¹⁹ Pollmann (2015): i. m.

²⁰ *Hét ország frontján. Sassy Csaba háborús naplója 1915–1918*. I. kötet, Miskolc, 1930. 42.

²¹ Pollmann (2015): i. m.

²² Az ehhez vezető útról lásd részletesen Hajdu–Pollmann (2014): i. m. *Az olasz háború* című fejezetet. Galántai (1988): i. m. 256.

²³ Makay Ferenc: *A gorlicei áttörés*. Budapest, 1932. 20.

²⁴ Pollmann (2015): i. m.

²⁵ Makay (1932): i. m. 21.

²⁶ Pollmann (2015): i. m.

az offenzíva elérte a Falkenhayn által kitűzött célokat: az osztrák–magyar hadsereget tehermentesítették, és a védelmet sikerült megszilárdítani.²⁷

A tehermentesítés megnyilvánult abban is, hogy az orosz 8. hadsereget már május 4-én visszahívták a Kárpátokból. Az előretört német és osztrák–magyar seregtestek június 4-én sikeresen felszabadították Przemyslt, június 22-én pedig Lemberget. Bár hatalmas területeket sikerült megszállnia a Német Császárságnak és az Osztrák–Magyar Monarchiának, ennek ellenére gazdaságilag nem mutattak gyarapodást. Ugyan az orosz hadsereg hatalmas veszteséget szenvedett – 1915 májusa és szeptembere között 2,2 millió embert – a fő célt, hogy Oroszország kilépjen a háborúból, nem sikerült elérni.²⁸

A Monarchia élőerő-vesztesége ugyan számszerűen kisebb volt, mint orosz ellenfeléé, azonban legalább annyira fájó. A félmillió emberes veszteség óriási, de a győzelem morális hatása nagyon fontos volt a dualista birodalom számára. Cramon tábornok²⁹ így ír a győzelemről: „Csak aki átélte a kárpáti csata utáni mélységes depressziót, az tudja igazán megérteni, mit jelentett Gorlice: a megszabadulást a szinte már elviselhetetlen nyomás alól, a fellélegzést a legsúlyosabb gondok szorításából, a bizalom visszatérését és a győzelem kilátásának felragyogását.”³⁰

4. Szemelvények a magyarok szerepvállalásáról az áttörésben

A korabeli forrásokban számos példa található a magyar csapatok, tisztek és katonák helytállására, hősiességére, akik nemcsak az áttörés alatt folytatott közvetlen harc, hanem az azt követő üldözés során is jó példával jártak elől bajtársaik számára.

A rohamállásokat már április 30-án el kellett foglalnia a csapatoknak,³¹ s ezzel párhuzamosan a német repülőgépek füstbombákkal jelezték elsősorban az ellenséges tüzérség állásait, de a gyalogság helyzetéről is adtak információt.³² Még ezen a napon a livnói Hadfy Imre altábornagy³³ által vezetett 39. honvéd gyaloghadosztály – amelynek fő betörési területként a 449-es magassági ponton lévő Pustki-hegy irányába való támadást határozták meg –, kötelékébe tartozott 11. honvéd gyalogezred Horváth Imre őrnagy vezette II. zászlóalja este 10 órakor megindította a rohamot, és az oroszok előretolt állását még éjfél előtt elfoglalta. A csatában két tiszt, Castelli Aba főhadnagy és Deutsch Izidor tartalékos hadnagy századparancsnok egyaránt kiténtette magát.³⁴

Május 1-jén a 11. honvéd gyalogezred II. zászlóalja továbbra is a Pustki-hegy előtt állomásozott. A hadosztály és a kapcsolódó frontszakaszok többi ezredének az volt a feladata, hogy rohamállást foglaljon az első vonalban, amit a saját csapatok

²⁷ Makay (1932): i. m. 25.

²⁸ Galántai (1988): i. m. 257–258.; Pollmann (2015): i. m.

²⁹ August von Cramon (1861. április 7. – 1940. október 19.) porosz lovassági tiszt (dandártábornok), aki a német vezérkar megbízottja volt az osztrák–magyar vezérkarban. Lásd: <http://prussianmachine.com/aka/cramon.htm>

³⁰ Galántai (1988): i. m. 258.

³¹ Riedl Lajos: *A Cs. és Kir. VI. hadtest a gorlicei áttörési csatában 1915. május 2-án*. Budapest, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R.T., 1928. 13.

³² Sassy (1930): i. m. 42.

³³ Életrajzát lásd Balla (2010): i. m. 150–151.

³⁴ Suslik (2016): i. m. 29–30.

tüzérségi csapásainak oltalma alatt kellett végrehajtani. Így a császári és királyi 56. gyalogezred balra, a 9. honvéd gyalogezred jobbra vonult fel. A 11. honvéd gyalogezred maradéka tartalékban maradt.³⁵ A katonák állandó készenlétben álltak, ruhában, bakancsbal a lábukon pihentek és aludtak. Tudták, hogy bármelyik pillanatban harcba keveredhetnek, és úgy álltak ehhez a tényhez, hogy: „Ahhoz már igazán kötélidegek kellenének, hogy amikor minden pillanatban minden eshetőségre készen kell állni, valaki le tudjon vetközni.”³⁶

Május 2-án, hajnalban a magyar csapatok morálja erős volt, rendkívül jó hangulatban várták a kezdődő harcot.³⁷ A megfelelő erejű tüzérségi előkészítés nagyon fontos volt a csata kimenetele szempontjából, ugyanis azon túl, hogy az ellenség élőerejét és állásait pusztította, erős demoralizáló hatása is volt. A tüzérségi előkészítésben részt vett két 1911 mintájú 30,5 cm-es mozsár is, amelyek Sassy Csaba becslése szerint 130-140 lövést adtak le az ellenségre.³⁸

11 órakor a 11. honvéd gyalogezred II. zászlóalja sikeres támadást hajtott végre Brezién át az erdő felé, és elfoglalta az ott lévő orosz állásokat. A balszárny azonban a heves ellenséges tüzérségi csapások miatt nem tudta elérni a Wiatrówki magaslatot.³⁹ Délután 4 óra és 4:30 körül a harctéri helyzet kicsit megváltozott. A 10. honvéd gyalogezred támadása megakadt, és újabb tüzérségi támadást kellett előkészíteni, amely miatt a győzelemben vetett hit kissé alábbhagyott, és csüggedés tört a katonákra. Délután 5 órakor érkezett parancs újabb roham indítására. Az embereket az átmeneti kudarc miatt hajtotta a bosszúvágy és a tartalékokkal kiegészült csapatoknak ekkor már nem volt akadály az ellenséges állás elfoglalása.⁴⁰ A hegyet teljes egészében végül este 7 órára sikerült a csapatoknak elfoglalni. A május 2-ai harcokban Castelli Aba főhadnagy, Horánszky Pál és Deutsch Izidor tartalékos hadnagyk, illetve Horky Ferenc tartalékos zászlós a csatában tanúsított helytállásáért kitüntetésben részesült.⁴¹

Rendkívül erős moráljavító hatása volt a győzelemnek, hiszen a gorlicei áttörés volt az első igazán jelentős sikere a dualista birodalom hadseregének a nagy háborúban. Amikor azonban a magyar katonák szempontjából ennél sokkal fontosabb volt – s ezt ők is tudták –, végre felsejlett annak a lehetősége, hogy az orosz csapatokat végérvényesen kiűzzék a magyar területekről.⁴² A csapatok ugyan kimerültek, de pihenni nem volt lehetőségük, ugyanis másnap, már hajnali 4 órakor megkezdték az ellenség üldözését;⁴³ a 11. honvéd gyalogezred példáját a miskolci 10. honvéd gyalogezred 6 órakor követte.⁴⁴

³⁵ Sassy (1930): i. m. 43. és Suslik (2016): i. m. 30.

³⁶ Sassy (1930): i. m. 44.

³⁷ HL. VII. Tanulmánygyűjtemény (Tgy) 52. Gorlice 1915. május 2. Lásd Molnár Dezső: Gorlice 1915. május 2. *Magyarság*, 1925. május 3. 10.; Riedl (1928): i. m. 66.

³⁸ Sassy (1930): i. m. 45.

³⁹ Riedl (1928): i. m. 66.

⁴⁰ Sassy (1930): i. m. 47–48.

⁴¹ Suslik (2016): i. m. 30.

⁴² Ennek a tudatnak igazolásához lásd HL. VII. Tgy. 825. Tarich Lajos: A m. kir. 17. honvéd gyalogezred I. zászlóaljának harcai, 1915. máj. 5. – 10-ig a gorlicei áttörést követő harcokban.

⁴³ HL. VII. Tgy. 52. Molnár (1925): i. m. 10.

⁴⁴ HL. VII. Tgy. 1093. Molnár László: Üldözési harcok a gorlicei áttörés után. A m. kir. 10. miskolci honvéd gyalogezred „Rezebark”-i harca 1915. május hó 3-án. 1.

Az ezredek parancsba kapták a visszavonuló orosz seregtestek üldözését, hogy azok ne tudják újraszervezni csapataikat. Május 3-án a miskolci 10-es honvédek Rozembarknál folytatták az orosz csapatok üldözését. Molnár László százada a 409-es magaslatról indult meg Sietnica község irányába. Útjukat nagyban könnyítette, hogy számos orosz tüzérségi gránát nem robbant fel becsapódáskor, s ez a legénységének moráljára igen jó hatással volt.⁴⁵ Rozembark északnyugati térségében az oroszok kénytelenek voltak bevetni a tartalékaikat. Az ezred onnan rohamozó 4. századát a 399-es magaslatról egy völgy választotta el, amely 600 lépésnyi távolságot generált. Itt morál szempontjából rosszabb volt a helyzet, ugyanis „az emberek idegei már nem voltak képesek tovább állni a rettenetes, ellenséges tüzet. Egész nap záporosó módjára hulló srappell- és gránátűzben lenni, idegbontó dolog”.⁴⁶ Molnár százada 17 óra körül lendült támadásba az orosz állások ellen, és heves kézitusa során az oroszok első és második állását sikerült birtokba venniük. Bár ő súlyosan megsebesült, a roham sikerrel járt és a 399-es magaslatot megszerezték. Az ezred dicséretet kapott helytállásáért, azonban Sassy Csaba szerint a német szövetséges elismerése volt a legértékesebb, amelyről így ír: a „legszebb dicséret mégis csak az volt, amikor találkozunk a gárdával, akik rohamunkat végignézték és egyértelműleg elismerték, hogy ilyen rohamot még nem láttak”.⁴⁷

A székesfehérvári 17. honvéd gyalogezred május 7-én kapott parancsot az ellenség üldözésére. A csapatot I. zászlóalja még aznap elfoglalta Weretyszownál a 742-es magaslatot. Az ezredet két nappal később Karlików irányából, kelet felől két orosz zászlóalj igyekezett átkarolni. A részleteket nem ismerni, ugyanis az események leírója, Tarich Lajos őrnagy maga is megsérült a csatában, és el kellett szállítani. Leírása szerint a zászlóaljnak komoly veszteségei voltak.⁴⁸

5. Összegzés

Összegezve a leírtakat kijelenthetjük, hogy a gorlicei áttörés a központi hatalmak számára – kiváltképp az Osztrák–Magyar Monarchiának – rendkívül fontos győzelem volt, nemcsak stratégiaileg, hanem lélektanilag is. A dualista birodalom hadvezetése által korábban bevehetetlennek hitt Przemysł eleste után fontos volt, hogy végre győzelmet is arassanak a csapatok, másfelől ez volt Ausztria-Magyarország első igazán jelentős sikere a nagy háborúban. A harcokból a magyar tisztek és katonák egyaránt oroszánrészt vállaltak, amivel nagyban hozzájárultak a győzelem kivívásához. Ezenfelül a cári csapatok üldözésében, az annak során vívott harcokban is fontos szerepet töltöttek be, hiszen olyan jelentős győzelmeket arattak, amelyeket a német szövetséges katonák is méltán elismertek. A gorlicei áttörés és az azt követő harci sikerek nemcsak az orosz hadszíntéren, hanem a világegés többi frontján küzdő osztrák–magyar katonák önbizalmát is növelték, továbbá kihatással voltak a háttország moráljának erősödésére is.

⁴⁵ HL. VII. Tgy. 1093. 1.

⁴⁶ HL. VII. Tgy. 1093; Sassy (1930): i. m. 52.

⁴⁷ HL. VII. Tgy. 1093; Sassy (1930): i. m. 54.

⁴⁸ HL. VII. Tgy. 825.

Felhasznált irodalom

- Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Tábournagyok, vezérezredek, gyalogsági és lovassági tábornokok, táborszernagyok*. Budapest, Argumentum Kiadó, 2010.
- Balla Tibor: Osztrák–magyar tábornokok orosz hadifogságban az első világháború idején. *Hadtörténelmi Közlemények*, 125. (2012), 3. 847–862. Online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00289/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2012_03_847-862.pdf
- Balla Tibor: Várostrom az első világháború orosz frontján. *Przemysl*, 1914–1915. *Honvédségi Szemle*, 143. (2015), 4. 125–133.
- Balla Tibor: *A Nagy Háború osztrák–magyar tábornokai. Altábournagyok*. Budapest, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 2019.
- Galántai József: *Az első világháború*. Budapest, Gondolat Kiadó, 1988.
- Hajdu Tibor – Pollmann Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja*. Budapest, Osiris Kiadó, 2014.
- Hét ország frontján. Sassy Csaba háborús naplója 1915–1918*. I. kötet. Miskolc, 1930.
- Makay Ferenc: *A gorlicei áttörés*. Budapest, 1932.
- Pollmann Ferenc: *A gorlicei áttörés*. *Nagy Háború Blog*, 2015. május 6. Online: https://nagyhaboru.blog.hu/2015/05/06/a_gorlicei_attores
- Riedl Lajos: *A Cs. és Kir. VI. hadtest a gorlicei áttörési csatában 1915. május 2-án*. Budapest, Stephaneum Nyomda és Könyvkiadó R.T., 1928.
- Suslik Ádám: *A hadműveleti területek sajátosságai Bereg és Ung vármegye példáján 1914–1916 között*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, 2016.

Levéltári források

- Hadtörténelmi Levéltár VII. fond főcsoportja, Personalia gyűjtemény (HL VII. Personalia)
HL. VII. Personalia 149/D.
HL. VII. Personalia 227/A.
Hadtörténelmi Levéltár Tanulmánygyűjtemény (Tgy.)
Tgy. 52. Molnár Dezső: Gorlice 1915. május 2.
Tgy. 825. Tarich Lajos: A m. kir. 17. honvéd gyalogezred I. zászlóaljának harcai, 1915. máj. 5. – 10-ig a gorlicei áttörést követő harcokban.
Tgy. 1093. Molnár László: Üldözési harcok a gorlicei áttörés után. A m. kir. 10. miskolci honvéd gyalogezred „Rezembark”-i harca 1915. május hó 3-án.

János Perge¹ – Erika Perge²

National Defence of Hungary – Military Units and Military Facilities of Debrecen (Part 2)

Units of the Royal Hungarian Honvéd and the Hungarian Defence Forces in Debrecen

Abstract

The army has always played a major role in the performance of defence tasks in Hungary. This article presents the development of Hungary's national defence from the collapse of the Austro–Hungarian Monarchy in 1918 to the present day. It describes the ground, cavalry and air units of the Royal Hungarian Army stationed in Debrecen since 1920, the military facilities used by the Soviet Red Army in Debrecen, and the units of the Hungarian Defence Forces operating in the city. It presents the work, activities, tasks and military facilities of the following entities: HDF 5th "István Bocskai" Infantry Brigade, HDF 24th "Gergely Bornemissza" Reconnaissance Regiment, HDF 2nd "vitéz Antal Vattay" Territorial Defence Regiment, 3rd "Sándor Oláh" Territorial Defence Battalion and the HDF Military Administration and Central Registry Command 2nd Augmentation and Recruitment Centre, and the 3rd Augmentation and Recruitment Office, the last two of which being responsible for providing supplies.

Keywords: national defence, Hungarian Defence Forces, military units, barracks

¹ PhD student, University of Public Service, Doctoral School of Military Engineering; Operations Officer, Hungarian Defence Forces 2nd vitéz Antal Vattay Territorial Defence Regiment, 3rd Sándor Oláh Territorial Defence Battalion, e-mail: pergejanos1@gmail.com

² Assistant Professor, University of Debrecen, Faculty of Engineering, Department of Basic Technical Studies, e-mail: perge@eng.unideb.hu

1. Introduction

In the 20th century Hungary, the main player in national defence was the army. The city of Debrecen also played a significant role in the performance of defence tasks. The significant military past of the city is demonstrated by the fact that there were still more than ten barracks in the city in the early 1900s.

This study presents in detail the units of the Royal Hungarian Honvéd and the Hungarian Defence Forces tied to the city of Debrecen after the collapse of the [Austro–Hungarian Monarchy](#) in 1918. It describes the ground, cavalry and air units, as well as the military facilities of the Royal Hungarian Army stationed in Debrecen, enumerates the military facilities used by the Soviet Red Army in Debrecen between 1945–1991, and provides an overview of the units of the Hungarian Defence Forces currently operating in Debrecen.

2. National defence of Hungary from the turn of the century to the present day

The set up of an independent Hungarian army, the Royal Hungarian Honvéd, outside the “Common Army” of the Imperial-Royal Army, took place in 1869, following the establishment of the Austro–Hungarian Monarchy. The Royal Hungarian Ministry of Defence was established in Budapest. The legal regulations governing the military affairs of the Monarchy were laid down in Act XL of 1868 on the Defence Forces, Act XLI of 1868 on the Hungarian Honvéd and Act XLII of 1868 on the Royal Hungarian k.u. Landsturm until 1912. The establishment of the Royal Hungarian Ludovika Military Academy was already provided for in Act VII of 1808 by the Diet. The foundation stone of the building was laid by Archduke Joseph of Austria, Palatine of Hungary in 1831, but the building complex stood empty for a long time after its completion in 1936. The actual operation of the highly necessitated Royal Hungarian Ludovika Military Academy began in 1872.³ Section 1 of Act XXX of 1912 on the Defence Forces provided for the military service obligation, and Act XXXI of 1912 on the Hungarian Honvéd provided for the purpose, deployment, augmentation and military obligation of the army.

World War I (1914–1918) necessitated the introduction of the total military service obligation, the independence of the augmentation system, the lowering of the minimum age, a thorough, versatile training, and a more differentiated military force. It has become necessary to supplement the reserve system.⁴ During conscriptions, three persons from the conscript groups of 13 were posted to the Hungarian Honvéd and ten to the Common Army. The Royal Hungarian Honvéd operated as part of the armed forces of the Austro–Hungarian Monarchy until the collapse of the monarchy in 1918. The disarmament of those returning from the front and other units had begun,

³ 1872. évi XVI. törvény cikk a magyar királyi honvédségi Ludovika-Akadémia felállításáról.

⁴ Tamás Csikány: *A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004*. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház, 2006. 143.

until the end of November, 700,000 soldiers returned home.⁵ After the collapse of the Monarchy, an attempt was made to organise an independent military force. The task of the military force is to secure internal order and to protect the civilian population against looting soldiers.

After the First World War, the Republic of Councils in Hungary, also known as the Hungarian Soviet Republic, was proclaimed on 21 March 1919. The Red Army was part of the armed forces of the Soviet Union. Given the conditions at that time, the organisation of its units and subunits was modern (the divisions consisted of two brigades, the brigades consisted of two regiments, and six battalions)⁶. On 1 November 1918, the Ministry of Defence was transformed into the "Hungarian War Ministry", and on 6 June 1919, Miklós Horthy established the National Army with a decree promulgated in Szeged.⁷ Its task was to fight against the Red Terror and to restore order.

After the Treaty of Trianon of 1920, the historical Hungary lost 71.52% of its territory and 63.561% of its population.⁸ The military provisions of the signed peace treaty ensured the full military superiority of the members of the Little Entente, thus allowing Hungary to maintain only an army that was incapable of executing offensive operations and could not even provide the minimal protection for the country. The military provisions of the peace treaty were contained in Act XXXIII of 1921. Universal military obligation had to be abolished in Hungary. The Hungarian army could be a mercenary army based on voluntary enlistment, whose profession was to maintain internal order and provide border service. The numerical strength of the army was set in 35,000 individuals.⁹ These provisions put the military force in an emergency situation, and the conscripts had to be kept hidden, so they served in the staff of law enforcement agencies and bodies, the gendarmerie, the police and the customs guard. With regard to the peace treaty, those performing military administration had to operate in hiding and secretly, applying various cover decrees, e.g. county statistical offices, public welfare offices. Regular training of reservists has become impossible. Volunteering has appeared in the army, but supporting the cause of national defence on a voluntary basis was not yet an integral part of social culture.

On 4 January 1922, the name "National Army" was changed to "Royal Hungarian Honvéd". Act XLIX of 1921 on the Royal Hungarian Honvéd contains the establishment of the Royal Hungarian Honvéd and the framework of the army. Act III of 1922 described the modifications to the formation of the new military force. These legislations were covert attempts to circumvent the narrow framework of the Treaty of Trianon (unauthorised recruitment, units hidden in the customs guard, hiding munitions, etc.). The basic unit of the newly established military force consisted of seven mixed brigades (Budapest, Székesfehérvár, Szombathely, Kaposvár, Szeged, Debrecen, Miskolc).¹⁰

⁵ Csaba Horváth: *A Magyar Királyi Honvédség 1919–1940 között*. In Tamás Csikány (ed.): *A Magyar Honvédség 1848–1989*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2004. 215.

⁶ Horváth (2004): op. cit. 223.

⁷ Hadsereg és katonapolitika 1919–1940 között. In *A honvédség fejlődése a századforduló után*. s. a.

⁸ Horváth (2004): op. cit. 234.

⁹ A trianoni békeszerződés teljes szövege.

¹⁰ Horváth (2004): op. cit. 330.

On 23 December 1927, a ruling was made to develop the army in three stages. The numerical strength of the Hungarian Army was increased to 57,648 individuals, the ratio of infantry to artillery improved, but further developments failed due to the Great Depression (1929–1933).

The increase in the possibility of another war resulted in the development of the military force, and the continuous development of the numerical strength of the army began. Military service obligation was reintroduced in 1932, and a goal of scaling up the existing seven mixed brigades into a division consisting of three regiments was set. In 1934, training of the reservists began. In 1935, two air regiments and four anti-aircraft artillery divisions were established. During mobilisation, the Royal Hungarian Honvéd set up its war strength through the so-called "twin system". In the peacetime battle of order of the 1930s, each mixed brigade contained three regiments (altogether 21) and three artillery divisions (also 21 altogether). During mobilisation, these numbers were duplicated by the application of the "twin system". Part of the effective strength, led by the deputy regimental commander, left the infantry regiments and thus formed the so-called twin regiment. Both regiments replenished their war strength with the enlisted reservists. In 1936–1937, the artillery and the air force were further developed, and the firepower of the infantry and cavalry units was increased.¹¹

The draft of the Huba Plan developed for the quantitative and qualitative development of the Army, came into force on 1 October 1938.¹² The Bled agreement of 1938 provided Hungary an equal right to armaments, which resulted in a reduction in the arms disadvantage. In 1939, draft agencies were established to fulfil independent and specifically military administration tasks. The commands of the Royal Hungarian Air Force and the Royal Hungarian River Guard were established. Military service obligation became generalised. The 1939 regulation introduced a new district division and regulated the powers of the territorial military administrative organisations. Draft agencies performed the tasks related to augmentation (conscription, drafting, conscript records), managed subordinate administrative bodies, the district command was responsible for executing training outside the military force, and the county military command acted as liaison to the jurisdictions and also carried out tasks related to the mobilisation of the country.¹³ Act II of 1939 on national defence defines national defence as a civic duty, by devotion through self-sacrifice. The system of military organisation is based on full military service obligation, and it was possible to create a group of officers and non-commissioned officers in the formation of reserve and secondary reserve forces. Once again, volunteering has appeared in the Hungarian Army.

In 1940, the position of the Commander-in-Chief of the Hungarian Army was terminated, control of the army was taken over by the General Staff operating since 1938. The triple division of the military leadership existing since 1922 had been abolished,

¹¹ Az önálló magyar haderő megszervezése 1919–1921. s. a.

¹² Huba-hadrend. *Magyarország a második világháborúban*. Lexikon A–ZS. Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, Petit Real Könyvkiadó, 1997.

¹³ Pál Kádár: A katonai központi igazgatás feladatai és szervezeti evolúciója. In Júlia Hornyacsék (ed.): *A védelmi igazgatás fő területeinek változásai az elmúlt időszakban, és a fejlesztés lehetséges irányai*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019. 9–35.

and three army commands were established. The 1st army command commanded the Debrecen VI, Kassa VIII and Kolozsvár IX, the 2nd army command commanded the Budapest I, Székesfehérvár II and Miskolc VII, and the 3rd army command commanded the Szombathely III, Pécs IV and Szeged V corps.

The first phase of the Huba Plan, the quantitative development of the Hungarian Army, had been completed until 1941.¹⁴ The second phase was the establishment of the armoured and air defence forces from 1941 to 1943 (the establishment of two armoured and one motorised rifle divisions and one air defence corps consisting of two air defence artillery brigades, as well as the expansion of infantry heavy armament and artillery ammunition). The third phase of the Huba Plan from 1943 to 1945 was the development of the armoured forces and further increase the army's firepower, as well as to modernise the air force with fighters and bombers issued under the Messerschmitt program. The implementation of the second and third phases had not been completed due to the limited performance of the Hungarian industry. The short-term army development concept of the Szabolcs Plan, developed in 1943, did not define a quantitative but an in-depth-structured reorganisation, but these plans had not been realised either.¹⁵

During World War II, the number of augmentation commands decreased, drafting centres were established, and the infantry brigades took over the task of the county commands. Act XIV of 1942 amends and supplements Act II of 1939 on national defence and Act IV of 1938 on the recognition of the gunfighters' merits in the World War of 1914–1918. In 1942–1943, new ministerial departments were established (at the central level of the military administration) with the task of mobilising and augmentation, as well as keeping records of conscripts. Towards the end of World War II, the Interim Government of Hungary operating in Debrecen declared war on Germany on 26 December 1944. Troops of the German army were driven out from the country by the Red Army (the united Soviet–Romanian force), by the end of March. In 1944–1945, the Soviet army occupied or "liberated" Hungary, after which it remained in Hungary for forty-seven years. During this time, the Soviets, about 55,000 soldiers and approximately 50,000 civilians, were stationed in 104 settlements of the country in 288 facilities.¹⁶ By the end of April 1945, the Hungarian military force had practically ceased to exist.

After World War II, the national armed forces had to be reorganised. In 1945, a large-scale development of the military force began, and the voluntary-based organisation was replaced by conscription. Act XVIII of 1947 regulated the expansion of the armed forces, according to which Hungary had the right to organise an army of 70,000 people. In December 1947, officer training began at the Honvéd Military Academy. The Hungarian Defence Forces were established in 1948, reorganised from the remaining personnel and technical staff of the Royal Hungarian Honvéd. In the 1950s, county and district augmentation commands were established, adapting to

¹⁴ Huba-hadrend.

¹⁵ *Hadrendek* (Huba I., Huba II., Szabolcs). Budapest, Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, s. a.

¹⁶ Tamás Csapody: *Landmines in Hungary*. Budapest, Institute for Political Science, 2000.

the system of public administration. The name of the Hungarian Defence Forces were changed into Hungarian People's Army on 1 June 1951.¹⁷

After the defeat of the Hungarian Revolution of 1956 by the Soviets, the Soviet Army took away a significant part of the equipment of the Hungarian People's Army out of the country, causing great losses. The development of a new force had to begin. The Budapest Metropolitan Augmentation Command and the county, district, city and metropolitan district augmentation commands (176 in total) were established, which kept the registers of conscripts. In the autumn of 1961, training for reserve officers began. Tasks relating to augmentation and mobilisation belonged to the Defence Staff Organisation and Mobilisation Directorate of the Ministry, at the central level of the military administration. By 1972, a single-level organisation of the military administration based on county division was established, which operated until 2007. The Hungarian People's Army Conscripts Registration and Information Centre was established in 1973 (based on the HPAGS Central Mobilisation Staff, which was established on 1 September 1967). Its task was to plan and organise the military tasks of the population register, and to establish a unified conscript register system. From 1987, it was reorganised into the Information and Military Administration Centre and supplemented with the functions of the disbanded Emergency Centre Mobilisation Staff.

Prior to the system change, Hungary, as a member of the Warsaw Pact, did not have its own military doctrine. The establishment of the Hungarian People's Army Command on 1 December 1989 was the beginning of the system change within the armed forces. From the beginning of the 1990s, Hungary's security policy, national defence and military defence have changed. At the time of the system change, following the withdrawal of the Soviet Army, pursuant to a government decree of 30 November 1989, a large-scale military downsizing and a force reduction in the area of organisation and military technology was carried out.¹⁸ As a result, territorial defence teams were phased out and the training and further training of reservists was kept to a minimum.¹⁹

From 15 March 1990, the name of the Hungarian People's Army was renamed again to Hungarian Defence Forces. On the basis of a treaty signed by the representatives of the member states in Budapest on 25 February 1991, all military bodies and structures established within the framework of the Warsaw Pact were abolished, thus the Hungarian Defence Forces became independent again.²⁰

At the beginning of 1992, the Hungarian Defence Forces Military Administration and Data Processing Centre was established. Hungary became a member of NATO on 12 March 1999. The operating conditions and also the functions of the Hungarian army have changed, the emphasis has shifted to prevention and defence. From 2000, the Augmentation and Training Command took over the administrative tasks

¹⁷ Csikány (2006): op. cit. 290.

¹⁸ László Makk: *A haderő átalakítása a hidegháború utáni korszak biztonsági kihívásainak tükrében. A Magyar Honvédség haderőátalakításai a rendszerváltástól a NATO tagságig.* Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008. 54.

¹⁹ László Bombay: *A honvédelem négy éve 1990–1994.* Budapest, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, 1994. 22.

²⁰ Imre Helgert – Gyula Mészáros: *A magyar honvédség a rendszerváltás sodrában. Néphadseregéből – Magyar Honvédség.* Lakitelek, Antológia Kiadó, 2017. 9.

of the Defence Staff Augmentation Directorate on the central level of the military administration. Its primary tasks were recruitment and to operate the eight recruiting stations established within the organisation of draft agencies. In 1999, the Defence Staff Military Council adopted the concept underlying the voluntary reservist system. A new form of service, the voluntary reservist service, has been established. The necessity of establishing a voluntary reservist system was determined by the fact that the role of military service obligation changed significantly, and its political and social acceptance changed in Hungary by the beginning of the 2000s, especially with regard to conscription in peacetime.²¹

Universal conscription was abolished on 3 November 2004 (introduced in 1868 with the enactment of Act XL), so that after 135 years, conscription and military service applied in peacetime ceased to exist. The mass army applied was replaced by a professional, voluntary-based force. The voluntary reservist system exists on government level from 2000, and it exists on legislation level from the adoption of Act XLIV of 2001 on the amendment of the laws affected by changes in the order of conscription and reserve military service fulfilment. The legal basis for the transition to voluntary force was created by Act CV of 2004 on national defence and the Hungarian Defence Forces. The Voluntary Defence Reservist System was established in 2011 and the Voluntary Operational Reservist System in 2012.

The HDM Augmentation and Central Registry Command was established with effect from 15 November 2011, as the Defence Staff Personnel Directorate Military Administration Division, the HDM Draft Agency of Eastern Hungary and the Draft Agency of Western Hungary were abolished and merged into the HDM Military Administration and Data Processing Centre, by integrating these professional organisational structures for the joint and centralised performance of their tasks. On 1 July 2016, the Augmentation, Preparatory and Training Command was established (the predecessor institutions were the HDM Training and Doctrine Centre and the HDM Augmentation and Training Command).

The name of the HDM Augmentation and Central Registry Command changed to the HDM Military Administration and Central Registry Command with effect from 1 July 2016.

The command is the central administrative and data processing body of the Hungarian Defence Forces, with national jurisdiction. Within the framework of its administrative activities, this organisation manages the central personnel register of professional and contract soldiers and civilian employees of the Hungarian Defence Forces and the tasks related to the register defined in the relevant legal regulations. Three military administrative centres have been established in Hungary, in Budapest, Debrecen and Székesfehérvár.

In 2017, the Zrínyi 2026 Defence and Army Development Program started.²² The primary goal of the program was to create an army equipped with modern equipment

²¹ László Lakatos: Az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésének időszzerű kérdései. *Új Honvédségi Szemle*, 3 (2009). 8–10.

²² Tibor Benkő: *Honvédelem és haderőfejlesztés*. Prezentáció. Budapest, Gazdálkodási és Tudományos Társaságok Szövetsége, 2019a. 5.

and to provide a hinterland.²³ The program was divided into two parts: national defence and the development of the army.²⁴

Two territorial defence regiments were established: the HDM 2nd "vitéz Antal Vattay" Territorial Defence Regiment and the HDM 6th "Gyula Sipos" Territorial Defence Regiment. The plans include to set up five more territorial defence regiments by 2026. As part of the army development program, the reservist system was renewed and the territorial defence forces were organised. In 2017, the Voluntary Territorial Defence Reservist System was introduced within the Voluntary Reservist System, the Special Voluntary Reservist Service was launched on 1 July 2020, then the Voluntary Military Service was launched from July 2021. In 2018, the training of reserve officers and non-commissioned reserve officers was resumed.

With effect from 1 January 2019, the Hungarian Defence Forces Command was established as a new military organisation by merging the Defence Staff and the Joint Forces Command, as their successor entity. At the same time, the Ministry of Defence and the Defence Staff were separated. With effect from 31 July 2020, two new organisations were established, the Hungarian Defence Forces Reserve and Support Command (as the legal successor institution of the HDM Logistics Centre) and the Hungarian Defence Forces Transformation Command (as the legal successor of the HDF Augmentation, Preparatory and Training Command). The territorial defence regiments are also under the subordination of the Hungarian Defence Forces Reserve and Support Command.

In 2021, following an organisational change, military augmentation and recruitment centres and recruitment offices were established instead of military administrative centres. There are seven augmentation and recruitment centres in the country (their headquarters are in Budapest, Debrecen, Székesfehérvár, Szolnok, Szeged, Veszprém and Kaposvár), and a total of 20 augmentation and recruitment offices have been established under their command.

The following sections present the units of the Royal Hungarian Honvéd and the Hungarian Defence Forces operating in Debrecen from the beginning of the 1900s to the present day, as well as the barracks located in the city in the use of the different units.

3. The armed forces of the Royal Hungarian Honvéd in Debrecen between 1920–1945

From the period of the Treaty of Trianon signed in 1920, after the disintegration of the Austro–Hungarian Monarchy, the "in-house regiment" of Debrecen ceased to exist, but the city was not left without an army. Pursuant to Act XLIX of 1921 on the army, the Royal Hungarian Honvéd was established on 1 January 1922. From 1 May 1922, its armed forces consisted of seven mixed brigades (the 6th mixed brigade was established in Debrecen).

²³ *Biztonsági piac évkönyv 2019*. Budapest, Biztonsági piac Média és Kiadó Kft., 2019. 54.

²⁴ Tibor Benkő: A Magyar Honvédség jelene és jövője. *Hadtudomány*, 29, nos. 1–2 (2019b). 151.

3.1. Ground units

The Royal Hungarian 6th Honvéd Mixed Brigade Division was established in 1920 with its headquarters being in Debrecen. One of the regiments of this mixed brigade command was the 11th "István Bocskai" Hajdú Regiment, which carried on the legacy and traditions of the Hajdú-Bihar predecessors of the 39th regiment in Debrecen until the end of World War II. The Royal Hungarian VI Corps started operating at the headquarters of the 6th Mixed Brigade on 22 November 1938. When it was created, the command of the corps was established in the barracks on Péterfia Street in Debrecen. The 16th Infantry Brigade of Szolnok, the 18th Infantry Brigade of Békéscsaba and the 17th Infantry Brigade established on 23 October 1938 of Debrecen, were under the command of the corps. The infantry brigade was activated during the mobilisation, half of its effective strength left the infantry regiments and artillery divisions registered in the peacetime battle of order, thus the twin regiment of the infantry regiment and the second artillery division were formed. The twin regiment of the 11th Infantry Regiment became the 41st Infantry Regiment, the 6/I mother and the 6/II twin divisions were created from the 6th artillery division. The basis of the infantry brigade was the two infantry regiments consisting of the mother and twin regiments and the artillery regiment organised from two artillery divisions. The actual numerical strength of the thus created infantry brigade was replenished to combat strength with reservists during mobilisation. This mobilisation system lasted until 1942.²⁵

After Hungary had entered the war, the units of the VI Corps joined the activities of the Hungarian Occupying Forces. The 41/II and 41/III battalions of the 41st Infantry Regiment of Debrecen were integrated into the 121st Infantry Brigade, and the 41/I Battalion of Debrecen was integrated into the I Light Division.²⁶ In 1943, the light divisions were formed into infantry divisions, consisting of three infantry regiments and four field artillery divisions. One infantry division was assigned into every corps. In February 1944, the Infantry Division, together with the VI Corps, was mobilised as part of the 1st Army. In the Carpathians, their task was to advance, to hinder Soviet forces, and to restore broken connections between German army groups. Towards the end of the war, as a result of the mobilisation, only the army reserve of the ground units stationed in Debrecen remained in the city. On 24 August 1944, a field reserve division was created from the army reserve of each corps. In Debrecen, the 6th field replacement division was established with incomplete training and inadequate equipment. This reserve division took part in the recapture of Arad as part of the 3rd Army, where it was destroyed.²⁷

²⁵ Attila Bonhart: Magyar Királyi Honvédség 1919–1945. In Jolán Szijj (ed.): *Fond és Állagjegyzék – A Hadtörténeti Levéltár Őrzésében lévő katonai iratok*. Budapest, 1997.

²⁶ Pál Földi: *A Magyar Királyi Honvédség a második világháborúban*. Budapest, Anno Kiadó, 2000. 52–54.

²⁷ Bonhart (1997): op. cit.

3.2. Air units

Under the Treaty of Trianon signed in 1920, the country could not have an air force, but the treaty did not prohibit theoretical developments. Some of the former air units and pilots belonged to the civilian Aviation Authority. Pilot training has also started in Hungary in Budapest, Szeged, Szombathely and Miskolc. Based on the lessons learnt from the experience of the First World War, the so-called Douhet theory,²⁸ born in the early 1920s, proclaimed the theory of "air domination" and "unlimited air warfare", respectively. In the period between the two world wars, this subject occupied almost every force in the world, modern strategic and operational views on the organisation and use of the air force gradually developed, which ensured the further rapid development of the emerging armed force.²⁹ The Royal Hungarian Honvéd Air Force was established in 1938. Based on the decision of Miklós Horthy, it was to operate as an independent arm from 1 January 1939. Before entering the war, the Hungarian Royal Air Force VI Close Reconnaissance Company was stationed at Debrecen Airport, which later settled in Kecskemét and merged into the 3rd close reconnaissance units.

The staff of the 3rd Bomber Regiment, the two squadrons of the 3/III Bomber Division (with "Falcon" and Caproni Ca-135bis aircraft) and the 3rd aircraft repair workshop were also stationed in Debrecen. Two squadrons of the 3/II Bomber Division moved from Kecskemét to Debrecen under the name of 3rd Bomber Practice Division. The 3rd Bomber Regiment ceased to exist on 1 October 1941, and its division stationed in Debrecen was renamed to 4th Bomber Division. From Debrecen, the following units were dispatched to the eastern front: the 4/1 Bomber Air Squadron under the subordination of the 1st Air Brigade in June 1942, and the 3/1 and 3/2 Bomber Air Squadron in November. After suffering heavy losses, the last two was merged and returned from the front in the spring of 1944 as the 102/1 squadron. Then it was stationed from Debrecen at the Hajdúböszörmény airport and was merged into the squadrons of the 102nd Bomber Division. In October 1942, the 2nd Air Brigade Command was established in Debrecen. The 1st Fighter Division of Szolnok, the 2nd Fighter Division of Kolozsvár, the 3rd Bomber Division of Debrecen and the 4th Close Reconnaissance Division of Ungvár were under the subordination of the brigade. On 6 January 1944, the Hungarian 1st Army and the VI Corps under its subordination, and in June 1944, the 102/1 and 102/2 air squadrons under the subordination of the 2nd Air Brigades were sent from the Debrecen area to the front in the Carpathians. The 102nd Close Reconnaissance Squadron moved from Ungvár to Debrecen, then, after a short-term stay, it was relocated to the airport of Börgönd.³⁰

²⁸ Giulio Douhet: *A légiuralom. Szemelvények a burzsoá katonai teoretikusok műveiből I.* Dezső Tandori trans. Budapest, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, 1971.

²⁹ József Szabó: A Magyar Királyi Honvéd Légierő története. *Hadtudomány*, 10, no. 3 (2000).

³⁰ Miklós M. Szabó: *A Magyar Királyi Honvéd Légierő a második világháborúban.* Budapest, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, 1987. 216.

Following the withdrawal of Romania from the German alliance (23 August 1944), three squadrons of the Division I of the 4th Bomber Regiment (32 aircraft), the 123/3 Close Reconnaissance Squadron (16 aircraft), one night fighter squadron, the 100/4 Night Fighter Squadron, the 4/3 Night Combat Aircraft Squadron, as well as the 15th Squadron of the 151st Combat Aircraft Regiment from Hajdúböszörmény were settled in Debrecen. It is not known how long the staff of the 4th Air Fleet stayed in the city. The Royal Hungarian Honvéd Air Force ceased to exist in May 1945.

3.3. Cavalry units

Within the framework of the Huba Plan, the VI Independent Hussar Company was settled in Debrecen, and from 1929, to Nyíregyháza to the place of the 6th Honvéd Hussar Regiment. The VI Independent Hussar Company became the hussar company of the reconnaissance division of the 16th Infantry Division from 1 October 1943, and served in it until the end of the war.³¹

3.4. Intelligence service

According to the general tactical manual of the Royal Hungarian Honvéd, the task of the intelligence service was to perform general military intelligence. The 2nd (reconnaissance) divisions within the commands of corps (military districts) stationed in the territory of Hungary had created a division of labour among themselves. The intelligence in Budapest worked mainly against Czechoslovakia, the one in Debrecen worked only against Romania and the one in Szeged worked against Yugoslavia and Romania.³²

4. Military facilities of the Royal Hungarian Honvéd in Debrecen

There were several military objects in Debrecen being used by the Royal Hungarian Honvéd.

³¹ A magyar királyi honvéd lovasság adatbázisa. s. a.

³² Lajos Hajma: *A katonai felderítés és hírszerzés története*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2015. 90–92.

4.1. Barracks on Kassai Road/Artillery barracks/Emperor Wilhelm hussar barracks

Figure 1: The former barracks on Kassai Road
Source: Photo by János Perge.

The construction of the barracks began between 1896 and 1898. It used to be the barracks of the Imperial and Royal 7th (Wilhelm) Hussar Regiment, then operated under the command of the Royal Hungarian Honvéd 6th Mixed Brigade. In 1924, there were five multi-storey barracks, 29 single-storey farm buildings, ornamental gardens and courtyards on the area of the barracks. In 1925, there were 32 buildings on the area, half of which were destroyed in the bombings during World War II. It can be found at 26 Kassai Road, currently used as a university campus. In the early 1900s, the area of the barracks was extended towards Zákány Street. The new buildings were built by the city in 1911–1912.³³ This part of the property was taken over by the military on 18 November 1912, and was used by the military intelligence company.³⁴

³³ József Papp: *Debrecen város birtoktapsztere 1924–1950*. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei 23. Adattár B. V. honvédelmi bértelek. Debrecen, 1997. 101.

³⁴ Papp (1997): op. cit. 99.

4.2. Honvéd Barracks/Royal Hungarian Honvéd infantry barracks

The first contract was for 25 years from 1891 for the Royal Hungarian Honvéd station headquarters, and then the building was used by the Royal Hungarian VI Corps Command. Parts of the barracks are: the main building 1,558 m², built-in area, offices, archives, telegraph office, restaurant, reading room, warehouse 996 m², prison 1,160 m², residential building for non-commissioned officers 152 m², barrack rooms 2,072 + 2,059 + 2,075 m² built-in area, 34 + 35 + 31 m² rooms and other chambers, gymnasium, coach house. From 1950, the property manager for the barracks is the Hungarian Army.³⁵ It is state property and can be found at 58 Péterfia Street. Today, the barracks are called Nagysándor József Barracks. The entities that currently operate in this building complex are: the Hungarian Defence Forces Military Administration and Central Registry Command 2nd Augmentation and Recruitment Centre, the 3rd Augmentation and Recruitment Office, the 3rd "Sándor Oláh" Territorial Defence Battalion under the subordination of the HDF 2nd "vitéz Antal Vattay" Territorial Defence Regiment, and finally the court martial.

Figure 2: Honvéd/Nagysándor József Barracks
Source: Photo by János Perge.

4.3. Honvéd hussar barracks

The construction of the barracks began by the city of Debrecen in 1887 and the facility was handed over to the army on 3 January 1893 for 25 years. From 1918, it was used again by the military.³⁶ Parts of the building complex have already been demolished

³⁵ Papp (1997): op. cit. 103.

³⁶ Papp (1997): op. cit. 104.

(the blacksmith's workshop, the prison bathhouse and guard building, the stable for sick horses, the horse bath, the manure storage and other small buildings), the rest are still there. After the war, the old bearing company ("Kis Göcs") operated in it, while the building of the manège was used by Hajdúság Dairy and Commodity Cooperative. Barrack room No. II was used by the Fazekas Mihály Primary School. Today many smaller or bigger businesses operate in the old and classic building complex worthy of a better fate, which can be found at 59 Széchenyi Street.

Figure 3: The former Honvéd hussar barracks
Source: Photo by János Perge.

4.4. Salétrom Street barracks

The building complex (military manège, garage, residential building for officers, office and equipment room) was built by the military treasury in 1873. Part of it was used by a motorised infantry company. According to an inventory taken in 1926, the building complex included a 735 m² barrack room, petrol warehouse, a 1,150 m² manège, a blacksmith's workshop, and a nearly 500 m² warehouse. During the American bombing on 2 June 1944, everything but the building of the manège was destroyed.³⁷ The barracks was on a plot of land in the corner of the current Szoboszlói and Salétrom Streets, currently it is located at 1 Salétrom Street.

³⁷ Papp (1997): op. cit. 103.

Figure 4: The building of the Salétrom Street barracks
Source: Photo by János Perge.

4.5. Gilányi Barracks/"lamplighter barracks"/customs guard barracks

From 1889, according to the decree of the Imperial-Royal 7th Corps Command, the barracks, which can be found on the current 7 Mikepércsi Road, was the property of the city, the Imperial-Royal Military Engineering Directorate of Arad and the Imperial-Royal Military Treasury. The property was taken back from the military in 1917 and then temporarily handed over to the Imperial and Royal Station Command on 13 June 1918. In 1921, the customs guard and the Royal Hungarian Gendarmerie applied for a permit to live outside the barracks. They did not receive the permit, yet they took possession of the barracks.³⁸

4.6. Tóth Barracks/military jail

The area of the jail building was nearly 1,000 m² (615 m² right wing + 350 m² left wing), and it also had a stable and a guardhouse.³⁹ From 1889 (endorsed in 1902), according to the decree of the Imperial-Royal 7th Corps Command, it was used by the Imperial-Royal Military Engineering Directorate of Arad and the Imperial-Royal Military Treasury until 1914. From 1920, it was taken back by the military without a valid contract, and it was used by the customs guard until 1929, when it was handed over for use to the Levente. In 1950, the plot of land, along with its "strict accessory" urban warehouse buildings, was handed over for establishing an ambulance station. From 1952, the property manager for the area was the National Ambulance Service. Currently the main building houses the Medgyessy Museum and it can be found at 28 Péterfia Street.

³⁸ Papp (1997): op. cit. 101.

³⁹ Papp (1997): op. cit. 102.

Figure 5: Former military jail/Tóth Barracks
Source: Photo by János Perge.

4.7. Pavilion Barracks/István Bocskai Barracks

Figure 6: Pavilion Barracks
Source: Photo by János Perge.

It was formerly the barracks of the 39th Imperial and Royal Infantry Regiment, then used by the Royal Hungarian Honvéd 6th Mixed Brigade. Buildings: Residential building for officers 668 m², including a great hall of 16 m clear height, dining room, six rooms, main building 668 m², offices, rooms, classrooms, non-commissioned officer and victualler building 1,596 m², rooms, kitchens, bathrooms, workshops, canteen, reading rooms, warehouses, offices, barrack room, infirmary building, military kitchen, bath, jail, armourer's building with workshops, warehouses 1,488 m², coach house,

bowling alley, shooting range, close combat training ground, tennis court, piggery and poultry house.⁴⁰

After World War II, it became known as the István Bocskai Barracks and prisoner of war barracks. In the years 1945–1947, it was the initial site for providing domestic supply and food for more than 200,000 Hungarian prisoners of war returned home from the Soviet Union.

Figure 7: Memorial plaque in honour of the 39th Infantry Regiment and the prisoners of war returning from the Soviet Union at Pavilion Barracks
Source: Photo by János Perge.

Between 1945 and 1949, the barracks had changed hands several times. From 1958, it was managed by the Ministry of Defence, used by the Hungarian People's Army, and became a military training ground. Soviet troops were stationed here until their withdrawal in 1990, at which point they moved out of the entire barracks complex of more than two acres, leaving everything to their fate, except for the main building on the right, where the Military Prosecution Office was based. Now the buildings of the barracks have been renovated. Today, the local directorates of the Hungarian Central Statistical Office of Debrecen and the National Tax and Customs Administration, and on the largest part of the barracks, the Kossuth Lajos Grammar School operate in these impressive buildings. Today, the huge area of the barracks is located between Faraktár and Vágóhid Streets. Its main building can be reached from Csengő Street.

⁴⁰ Papp (1997): op. cit. 105.

4.8. Military stables

The property with houses was used by the royal treasury, there were flats for non-commissioned officers, military stables, a wagon house and a blacksmith's workshop⁴¹ in the area located at 49 Péterfia Street. In 1936, the property was sold, and the purchase price was used to build a mausoleum in the Heroes' Cemetery.

4.9. Airport

It was used by the military even during World War II, Hungarian and German aircraft units were also stationed at the facility.

Figure 8: Debrecen airport
Source: Photo by János Perge.

In addition to these, the following facilities could also be found: a military shooting range and an ammunition depot in the military barracks of the Great Forest, Honvéd barracks on Hajdúböszörményi Road (now 521 Bellelegelő) and an air defence barracks at the end of Kassai Road.

5. Soviet military areas in Debrecen between 1945 and 1990

Soviet troops occupied the country during World War II and then in the mid-1950s.

After "liberating" Hungary, they remained here for 47 years. They arrived in Debrecen in 1944, then their numerical strength was increased, and buildings with different functions were built to serve their needs: barracks, residential houses, training centres, warehouses, training and shooting ranges.⁴² They were stationed at 288 facilities in 104 settlements of the country.⁴³ The complete withdrawal of troops began on 12 March 1990, and the last Soviet soldier left the country on 16 June

⁴¹ Papp (1997): op. cit. 102.

⁴² György Ránki: *A második világháború története*. 2. kiadás. Budapest, Gondolat Kiadó, 1976. 442–463.

⁴³ Csapody (2000): op. cit.

1991. In Debrecen, there were also several military facilities used by them in different parts of the city.⁴⁴

5.1. Barracks on Kassai Road

The Soviets moved into the barracks in the 1950s, extended its area by about 50% and built 19 new buildings, most of which were later demolished. It is currently a university campus.

Figure 9: The former barracks on Kassai Road
Source: Photo by János Perge.

5.2. Barracks on Sámsoni Road (Tamás Esze Barracks)

Figure 10: Barracks on Sámsoni Road (Tamás Esze Barracks)
Source: Photo by János Perge.

⁴⁴ Debrecen katonai objektumai. s. a.

It was taken over by the Soviets from the 1960s. The barracks for the armoured forces were located on the outskirts of the city on an area of 26.6 acres. At the time of the withdrawal, 106 different buildings were located on the property: residential, guard and educational buildings, combat vehicle storage buildings, kindergarten, boiler room, etc. The better apartments have become privately owned by now. The rest part of it remained state-owned. Until 2015, a refugee camp operated here, which was the largest open reception camp in the country. At present, the Riot Police, the Northern Great Plain Regional Directorate for Aliens Policing (the legal successor of the Northern Great Plain Regional Directorate for Immigration and Naturalisation Department) and the Civilian Guard operate in the buildings of the barracks at Sámsoni Road.⁴⁵

5.3. Training ground on Sámsoni Road

The area of about 146 hectares, located northeast of the barracks on Sámsoni Road, was used as the training ground for the tank unit. It is currently state-owned.

5.4. Airport

The most significant military facility used by the Soviet troops. The airport included three areas of different types and functions: the operating and the housing estate part of the airport and the homing stations. The airport was in Hungarian civilian and Soviet military use at the same time until the 1960s, after which the Soviets gradually ousted Hungarian civil aviation. Since the 1950s, the Soviets have established several buildings in the area with different functions: runways, taxiways and service buildings, storage facilities, warehouses, a sludge treatment plant, a medical lab, shelters and covers.⁴⁶ It was taken over by the HDM Directorate-General of Maintenance and Placement in 1990, and in 1994, the local government received the property of the airport from the Treasury Property Management Organisation.

The 23-acre residential neighbourhood of the airport has been in use since 1950. Before World War II, only a few buildings were located here. From the 1950s, Soviet troops made significant investments: they built 52 residential brick, panel and block buildings, as well as several service buildings (e.g. school, shop, infirmary, cultural centre). At present, this constitutes the 608 renovated flats in the Mikepércsi housing estate. The school still operates as an educational institution. Several buildings still function as military service apartments.

⁴⁵ Gábor Kozma – Krisztina Kádár: *Szovjet katonai területek funkcióváltása Debrecenben*. s. a.

⁴⁶ Debrecen katonai objektumai. s. a.

Figure 11: Renovated flats on the residential neighbourhood of the airport – currently called Mikepércsi housing estate
Source: Photo by János Perge.

Homing radio stations. Four pieces. Facilities of the homing stations included radio transmitters, residential buildings for housing staff members, wells, outbuildings, storage facilities and aggregator housings. Currently, only the northern close homing station on Szávay Street exists, but it is in ruins, the other three have already been demolished.

5.5. Barracks and clothing store on Böszörményi Road

The buildings of the 1.3-hectare property had been used for commercial and storage purposes before World War II, and later gained the function of a clothing store and barracks. During this period, the warehouse was used by the Hungarian and Soviet parties at the same time.

Figure 12: The former barracks on Böszörményi Road
Source: Photo by János Perge.

The four single-storey Soviet buildings were renovated, there are garages and warehouses in them, two of the three (pre-war) Hungarian buildings were renovated, and currently various businesses operate here.

5.6. Military ammunition depot on the area of Apafa

The 3.5-hectare site was an area with several Soviet buildings. Environmental remediation did not take place until 2001. Based on the proposal made by the Debrecen Shooting Club in 2009, shooting ranges were established on the site.

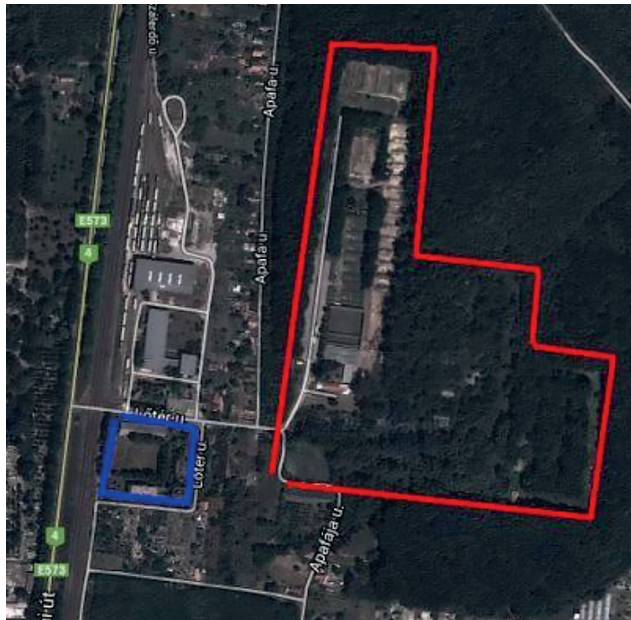

Figure 13: Apafa shooting range (marked with red)

Source: www.google.com/search?q=Apafai+1%C5%91t%C3%A9r.+piros&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKewiRzIKRoKvwAhWpAhAIHZl1D2gQ_AUoAXoECAEQAw&biw=1680&bih=939#imgrc=h1xw0Hpk-WgrW4M

5.7. Bomb depot on the area of the Pac forest

On the outskirts of Debrecen, in the so-called Pac Forest, the Soviet army set up a 6-unit bomb depot on a 7.8-hectare area in 1952, to store the weapons of aircraft stationed at the airport. Currently, only a bomb depot of concrete covered with soil and a few service buildings of Soviet origin refer to the former users. The property operated as a sports and leisure centre (Víg-Kend Major) and is currently not in use.

5.8. Signal office and apartments on Nagy Lajos király Square

Most of these apartments, garages, warehouses, guard buildings have already been demolished. A new building was built in its place in the early 2000s, with more than 20 apartments and several shops.

5.9. Apartments rented outside the barracks

There were 75 of these on Ószirózsa Lane, Landler Street and Apafi Street, not even a fifth of them were comfortable.

6. The units of the Hungarian Defence Forces in Hungary

The withdrawal of the Soviet troops from Hungary began in April 1989 and finished on 19 June 1991. In the few years after the system change, five Hungarian military facilities operated in the city, today only the facilities on Füredi Road and Péterfia Streets are functioning.

- Nowadays, the following army units and organisations operate in Debrecen:
- Hungarian Defence Forces Military Administration and Central Registry Command 2nd Augmentation and Recruitment Centre, and the 3rd Augmentation and Recruitment Office
- Hungarian Defence Forces 2nd "vitéz Antal Vattay" Territorial Defence Regiment, Hungarian Defence Forces 3rd "Sándor Oláh" Territorial Defence Battalion
- 5th "István Bocskai" Rifle Brigade of the Hungarian Defence Forces
- Hungarian Defence Forces 24th "Gergely Bornemissza" Reconnaissance Regiment
- Debrecen Military Prosecution Office

6.1. Hungarian Defence Forces Military Administration and Central Registry Command 2nd Augmentation and Recruitment Centre, and the 3rd Augmentation and Recruitment Office

The Hungarian Defence Forces Military Administration and Central Registry Command 2nd Military Administration Centre operated in Debrecen, and the recruiting office was opened in November 2001. In 2021, following an organisational change, military augmentation and recruitment centres and recruitment offices were established instead of military administrative centres. The Hungarian Defence Forces Military Administration and Central Registry Command 2nd Augmentation and Recruitment Centre as an executive body, and the 3rd Augmentation and Recruitment Office operate in Debrecen. Its headquarters is located at 58 Péterfia Street, Debrecen, in the Nagysándor József Barracks, which is one of the oldest barracks in Hungary, a classic, classicist-style, historic building of the city. The facility was handed over to the army in 1893. Previously, the 3rd Honvéd Infantry Regiment was stationed here.

Three recruiting offices operate under the subordination of the 2nd Augmentation and Recruitment Centre, the 3rd Augmentation and Recruitment Office (County Hajdú-Bihar), the 4th Augmentation and Recruitment Office (County Borsod-Abaúj-Zemplén), the 5th Augmentation and Recruitment Office (County Szabolcs-Szatmár-Bereg), and the Augmentation and Registry Department. As a territorial body of the military administration, the purpose of the Augmentation and Recruitment Centre in its area of competence is to plan, organise and carry out military administrative and augmentation tasks, and to plan, organise, control, supervise and carry out professional activities related to recruitment, advocacy, funeral, defence education and war grave care, as well as participation in battlefield research in peacetime and during the existence of a special legal order. During the period of military service obligation, its task is to establish the Recruitment Centre on its base, and to operate the draft boards and the outsourced draft boards in its area of competence.

6.2. 5th "István Bocskai" Rifle Brigade of the Hungarian Defence Forces

The 5th "István Bocskai" Rifle Brigade can be considered the late heir of the 39th regiment due to the numerous attachments, the traditions taken over, and the established cultural and intellectual connections. The brigade moved from Mezőtúr to Debrecen in 1991. The 5th "István Bocskai" Rifle Brigade of the Hungarian Defence Forces military organisation is the largest ground unit of Hungary. It was established on 1 November 1951.⁴⁷ Currently, the 5th "István Bocskai" Rifle Brigade operates in the Kossuth Barracks located at 59–63 Füredi Street. The brigade is responsible for the armed protection of the homeland and securing the state border, as well as for participation in crisis management tasks and for the general military and vocational training and tactical preparation of the personnel and the subunits, and for participation in disaster management tasks.⁴⁸

The history of the brigade and the evolution of its name:

- From 1951: Hungarian People's Army 93rd Rifle Regiment.
- The legal predecessor of the brigade was established on 1 November 1951, in Mezőtúr. In 1987, the regiment was reorganised into a mechanised infantry brigade, which settled in the Kossuth Barracks in Debrecen in 1990.
- From 1990, its name changed to 5th "István Bocskai" Mechanised Infantry Brigade of the Hungarian Defence Forces. On 29 September 1990, the brigade adopted the name of István Bocskai, after the Prince of Transylvania of the same name. In 2004, two light battalions belonging to the 62nd "Miklós Bercsényi" Mechanised Infantry Brigade (located in Hódmezővásárhely), were also restructured in the brigade, and the sub-units previously stationed at Nyíregyháza moved to Debrecen and part of it to Hajdúhadház.

⁴⁷ *Magyar Honvédség 5. Bocskai István Lövészandár alapító okirata, módosításokkal egységes szerkezetben.* 2013.

⁴⁸ *Magyar Honvédség 5. Bocskai István Lövészandár Szervezeti Működési Szabályzata.*

- From 2007, its name is 5th "István Bocskai" Rifle Brigade of the Hungarian Defence Forces. Due to the altered security challenges and the objectives of the force reform, the unit was reorganised in early 2007. On 1 March 2007, the Minister of Defence of the Republic of Hungary established the 5th "István Bocskai" Rifle Brigade of the Hungarian Defence Forces. Its garrisons are in Debrecen, Hódmezővásárhely and Hajdúhadház.

The support units of the 5th "István Bocskai" Rifle Brigade of the Hungarian Defence Forces are: the Command Company, the Signal Company, the Combat Engineer Company and Operations Support Engineer Battalion. Its combat units are: the 39th Infantry Battalion (Debrecen), the 3rd "Miklós Bercsényi" Infantry Battalion (Hódmezővásárhely) and the 62nd Infantry Battalion (Hódmezővásárhely). Its logistics units are: the Logistics Battalion, the Medical Centre, the Garrison Support Command (Debrecen) and the Garrison Support subunit (Hódmezővásárhely).

Figure 14: Kossuth Barracks
Source: Photo by János Perge.

After joining NATO, the task system of the brigade was extended with a number of new international obligations, mainly the accomplishment of peacekeeping missions and serving in other missions (Kosovo, Afghanistan, Iraq). In Debrecen, the 5th "István Bocskai" Rifle Brigade of the Hungarian Defence Forces performs the tasks of the Defence System for Disaster Management. According to General László Muhoray, there was an air defence barracks in the Medicor building opposite the current barracks, which was the base for rookie training, the officer candidates, who were replaced every

six months, enlisted here, and the sports squad of the Hungarian People's Army, the world champion weightlifters, had trained here.

The 24th "Gergely Bornemissza" Reconnaissance Battalion entered the Debrecen garrison from Eger in 2007, as a subordinate reconnaissance battalion of the 5th "István Bocskai" Rifle Brigade of the Hungarian Defence Forces. On 1 January 2018, the battalion was separated from the staff of the 5th "István Bocskai" Rifle Brigade. Regained its independence and was renamed the 24th "Gergely Bornemissza" Reconnaissance Regiment.

6.3. HDM 3rd "Sándor Oláh" Territorial Defence Battalion

In Hungary, the Voluntary Territorial Defence Reserve service form was established in 2017. The first territorial defence regiment established within the reservist system of the Hungarian Defence Forces was the Hungarian Defence Forces 2nd "vitéz Antal Vattay" Territorial Defence Regiment. Its headquarters were Nyírtelek, then Debrecen, and from 2019, Nyíregyháza. The regiment is under the subordination of the Hungarian Defence Forces Reserve and Support Command. Within the framework of the reserve system organised on a territorial basis, territorial defence battalions were established in the organisation of the regiment. Their task is to plan, organise and lead on county state, coordinating the implementation of training tasks performed by the organisational elements preparing the Voluntary Reservist staff and preparing contracts for reservists, planning for their enlistment and dismissal. Currently, nine battalions are under the subordination of the 2nd "vitéz Antal Vattay" Territorial Defence Regiment. Of these, the 3rd "Sándor Oláh" Territorial Defence Battalion of the Hungarian Defence Forces carries out activities in County Hajdú-Bihar. The headquarters of the battalion is located at 58 Péterfia Street, Debrecen, Nagysándor József Barracks. The battalion is named after the brave Sergeant Major Sándor Oláh, who won the Golden Medal for Bravery in 1916 for his series of military operations.

The purpose of the battalion is to establish, maintain and develop the Voluntary Territorial Defence Reservist System, and to prepare the Voluntary Territorial Defence Reserve Staff for territorial defence tasks. Leads and controls the activities of the Training Squadrons and Territorial District Squadrons under its subordination. It performs disaster prevention, protocol, representation, training, traditional, war grave care and social networking tasks. The military protection of Hungary's independence, territorial integrity and borders, performing joint defence tasks arising from international treaties, accomplishing humanitarian activities in accordance with the rules of international law. The tasks of the battalion are the professional management of the district companies and the operation and development of the territorial defence system. Carrying out coordination activities related to the planning, modernisation and implementation of training.⁴⁹

⁴⁹ *Magyar Honvédség 2. vitéz Vattay Antal Területvédelmi Ezred Szervezeti Működési Szabályzata.*

7. Summary

The significant military past of Debrecen is demonstrated by the fact that there were still more than ten barracks in the city in the early 1900s.

After the collapse of the Austro–Hungarian Monarchy, the National Army was established in November, 1919. After signing the Treaty of Trianon, according to Act XXXIII of 1921, universal military obligation was abolished in Hungary, the profession of the army was to maintain internal order and provide border service. On 4 January 1922, the name “National Army” was changed to “Royal Hungarian Honvéd”. Act XLIX of 1921 on the Royal Hungarian Honvéd contains the establishment of the Royal Hungarian Honvéd and the framework of the army. Act III of 1922 described the modifications to the formation of the new military force. The basic unit of the newly established military force consisted of seven mixed brigades. Continuous military force development began in the 1930s. The numerical strength of the military force was increased, military service obligation was reintroduced in 1932, training of the reservists began in 1934, two air regiments and four anti-aircraft artillery divisions were established in 1935. The draft of the Huba Plan developed for the quantitative and qualitative development of the Army came into force in 1938. Military service obligation became generalised. In 1939, draft agencies were established to fulfil military administration tasks. A new district division was introduced and regulated the powers of the territorial military administrative organisations, draft agencies were established. It became possible to set up a group of officers and non-commissioned officers and to form reserve and secondary reserve forces. Once again, volunteering has appeared in the Hungarian Army. The first phase of the Huba Plan, the quantitative development of the Hungarian Army, had been completed until 1941. The second phase from 1941 to 1943 was about the establishment of the armoured and air defence forces, the third phase from 1943 to 1945 was about the development of the armoured forces and further increase the army's firepower, as well as to modernise the air force, but neither of these plans had been fully realised. The short-term army development concept of the Szabolcs Plan developed in 1943 about an in-depth-structured reorganisation, had not been realised either.

During World War II, drafting centres were established, the infantry brigades took over the task of the county commands and the number of augmentation commands decreased. In 1942–1943, new ministerial departments were established (at the central level of the military administration) with the task of mobilising and augmentation, as well as keeping records of conscripts. After World War II, the national armed forces had to be reorganised. According to Act XVIII of 1947, it became possible to organise an army of 70,000 through conscription.

The Hungarian Defence Forces were established in 1948 from the remaining personnel and technical staff of the Royal Hungarian Honvéd. The name of the Hungarian Defence Forces was changed on 1 June 1951 to Hungarian People's Army. After the defeat of the Hungarian Revolution of 1956 by the Soviets, the development of a new force began, the Budapest Metropolitan Augmentation Command and the county, district, city and metropolitan district augmentation commands (176 in total) were established, which kept the registers of conscripts. In the autumn of 1961, training

for reserve officers began. Prior to the system change, Hungary, as a member of the Warsaw Pact, did not have its own military doctrine. The establishment of the Hungarian People's Army Command in 1989 was the beginning of the system change within the armed forces. After World War II, the Soviet troops remained in Hungary for 47 years, the withdrawal of these troops from Hungary began in April 1989 and finished on 19 June 1991.

From 15 March 1990, the name of the Hungarian People's Army was renamed again to Hungarian Defence Forces. Since 1990, the central leadership of the Hungarian Defence Forces had changed several times, the following organisations had been established: the HDM Military Administration and Data Processing Centre in 1992, the Augmentation and Training Command in 2000, the HDM Augmentation and Central Registry Command in 2011, and after the reorganisation of these bodies, the Augmentation, Preparatory and Training Command in 2016 and the HDM Military Administration and Central Registry Command. With effect from 1 January 2019, the Hungarian Defence Forces Command was established as a new military organisation by merging the Defence Staff and the Joint Forces Command. On 3 November 2004, universal conscription was abolished and was replaced by a professional, voluntary-based force. With effect from 31 July 2020, two new organisations were established, the HDF Reserve and Support Command (as the legal successor institution of the HDM Logistics Centre) and the Hungarian Defence Forces Transformation Command (as the legal successor of the HDF Augmentation, Preparatory and Training Command). The territorial defence regiments are also under the subordination of the HDM Reserve and Support Command.

This study describes the ground, cavalry and air units of the Royal Hungarian Army stationed in Debrecen since 1920, the military facilities used by the Soviet Army in Debrecen, and the units of the Hungarian Defence Forces operating in the city. It presents the work, activities, tasks and military facilities of the following entities: HDF 5th "István Bocskai" Infantry Brigade, HDF 24th "Gergely Bornemissza" Reconnaissance Regiment, HDF 2nd "vitész Antal Vattay" Territorial Defence Regiment, 3rd "Sándor Oláh" Territorial Defence Battalion and the HDF Military Administration and Central Registry Command, the last of which being responsible for providing supplies.

References

- A magyar királyi honvéd lovasság adatbázisa. s. a. Online: www.hungarianarmedforces.com/huszar/index.html
- Az önálló magyar haderő megszervezése 1919–1921. s. a. Online: https://web.archive.org/web/20160304195055/http://jate.hu/upload/266_MKH.doc
- A trianoni békeszerződés teljes szövege. Az 1921. évi XXXIII. törvénycikk az Észak-amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nicaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb–Horvát–Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján

- a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről. Online: https://web.archive.org/web/20150614105912/https://intermatrix.hu/samples/trianoni_beke.pdf
- Benkő, Tibor: *Honvédelem és haderőfejlesztés*. Prezentáció. Budapest, Gazdálkodási és Tudományos Társaságok Szövetsége, 2019a.
- Benkő, Tibor: A Magyar Honvédség jelene és jövője. *Hadtudomány*, 29, nos. 1–2 (2019b). 149–155. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2019.29.1-2.149>
- Biztonságpiac évkönyv 2019*. Budapest, Biztonságpiac Média és Kiadó Kft., 2019.
- Bombay, László: *A honvédelem négy éve 1990–1994*. Budapest, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, 1994.
- Bonhart, Attila: Magyar Királyi Honvédség 1919–1945. In Jolán Szijj (ed.): *Fond és Állagjegyzék – A Hadtörténeti Levéltár Őrzésében lévő katonai iratok*. Budapest, 1997. Online: <http://mek.niif.hu/01300/01340/html/fond07.htm#g32>
- Csapody, Tamás: *Landmines in Hungary*. Budapest, Institute for Political Science, 2000. Online: www.academia.edu/29168786/Tam%C3%A1s_Csapody_Landmines_in_Hungary_A_gyalogs%C3%A1gi_akn%C3%A1k_Magyarorsz%C3%A1gon
- Csikány, Tamás: *A Hazáért. A Magyar Honvédség múltja és jelene 1848–2004*. Budapest, Szaktudás Kiadó Ház, 2006.
- Debrecen katonai objektumai. s. a. Online: http://bocskaikonnyvtar.hu/images/emedial/Debrecen_laktanyak.pdf
- Douhet, Giulio: *A légiuralom. Szemelvények a burzsoá katonai teoretikusok műveiből I*. Dezső Tandori trans. Budapest, Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, 1971.
- Földi, Pál: *A Magyar Királyi Honvédség a második világháborúban*. Budapest, Anno Kiadó, 2007.
- Hadrendek* (Huba I., Huba II., Szabolcs). Budapest, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, s. a. Online: <https://m.militaria.hu/digitalis-hadtortenelem-hadtorteneti-oktatasi-csomagok-iskolak-szamarasomasodik-vilaghaboru-tortenete/masodik-vilaghaboru-tortenete-hadszervezet/hadrendek-huba-i-huba-ii-szabolcs>
- Hajma, Lajos: *A katonai felderítés és hírszerzés története*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2015.
- Helgert, Imre – Gyula Mészáros: *A magyar honvédség a rendszerváltás sodrában. Néphadseregből – Magyar Honvédség*. Lakitelek, Antológia Kiadó, 2017.
- Hadsereg és katonapolitika 1919–1940 között. In *A honvédség fejlődése a századforduló után*. s. a. Online: <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/53.html>
- Horváth, Csaba: A Magyar Királyi Honvédség 1919–1940 között In Tamás Csikány (ed.): *A Magyar Honvédség 1848–1989*. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2004. Online: https://nkrepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16175/magyar_honvedseg_1848-1989_1.pdf?sequence=1
- Huba-hadrend. *Magyarország a második világháborúban*. Lexikon A–ZS. Budapest, Magyar Hadtudományi Társaság, Petit Real Könyvkiadó, 1997. Online: www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyarorszag-a-masodik-vilaghaboruban-lexikon-a-zs-F062E/h-F09B4/huba-hadrend-F0A4E/
- Kádár, Pál: A katonai központi igazgatás feladatai és szervezeti evolúciója. In Júlia Hornyacsek (ed.): *A védelmi igazgatás fő területeinek változásai az elmúlt időszakban, és a fejlesztés lehetséges irányai*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2019. 9–35.

- Kozma, Gábor – Krisztina Kádár: *Szovjet katonai területek funkcióváltása Debrecenben*. s. a. Online: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/111273/postfile_up_Kadar_kozma_cikk_110913.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Lakatos, László: Az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésének időszerű kérdései. *Új Honvédségi Szemle*, 3 (2009). 8–10.
- Makk, László: *A haderő átalakítása a hidegháború utáni korszak biztonsági kihívásainak tükrében. A Magyar Honvédség haderőátalakításai a rendszerváltástól a NATO tagságig*. Doktori értekezés. Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2008.
- M. Szabó, Miklós: *A Magyar Királyi Honvéd Légierő a második világháborúban*. Budapest, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, 1987.
- Magyar Honvédség 5. Bocskai István Lövészdandár alapító okirata, módosításokkal egységes szerkezetben*. 2013. Online: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A13K0614.MKA&targetdate=&printTitle=Magyar+Honv%C3%A9ds%C3%A9g+5.+Bocskai+Istv%C3%A1n+L%C3%B6v%C3%A9szdand%C3%A1r&getdoc=1>
- Magyar Honvédség 5. Bocskai István Lövészdandár Szervezeti Működési Szabályzata*.
- Magyar Honvédség 2. vitéz Vattay Antal Területvédelmi Ezred Szervezeti Működési Szabályzata*.
- Papp, József: *Debrecen város birtokkatasztere 1924–1950*. Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei 23. Adattár B. V. honvédelmi bértek. Debrecen, 1997. Online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/HABM_Lk_23/?pg=105&layout=s&query=honv%C3%A9ds%C3%A9g
- Ránki, György: *A második világháború története*. 2. kiadás. Budapest, Gondolat Kiadó, 1976.
- Szabó, József: A Magyar Királyi Honvéd Légierő története. *Hadtudomány*, 10, no. 3 (2000). Online: www.mhtt.eu/hadtudomany/2000/3_16.html

Sándor Andó¹

Increasing the Effectiveness of Military Selection in the Early Days of Applied Psychology

Abstract

The study reviews the early days of the scientific application of psychology, the theoretical foundations of which can still be used as a basis for military selection. The framework within which the studies were initiated and conducted in the early 20th century shall be reviewed, and the major differences in the perceptions of the two (American and German) nations and how they were disseminated in Hungary shall be discussed. As with many other sciences, the development of psychological testing methods has been boosted by war. The Army Alpha and Beta, the widely known group intelligence tests was a national issue for effective placement in the United States of America. One of the slogans of psychotechnology in occupational psychology reads: "The right man on the right place"; the notion that everything should be done to employ people in jobs according to their character and abilities. In the Hungarian context, I reviewed the available literature from the organisational work started in the Monarchy, through the rise of psychotechnology, to the establishment of the Central Institute of Aptitude Testing at the Royal Hungarian Army and the studies conducted there.²

Keywords: psychology, selection, army

"... All things will be produced in superior quantity and quality, and with greater ease, when each man works at a single occupation, in accordance with his natural gifts, and at the right moment, without meddling with anything else."

Plato

¹ Medical Centre of Hungarian Defence Forces, e-mail: ando.sandor@hm.gov.hu

² This study is a revision of my thesis written in 1998 at the Kossuth Lajos University of Debrecen.

1. Introduction

When writing an article that systematically covers a period, it is important to look not only back, but forward, too, as military fitness tests are still important today. During the period covered by this thesis, psychotechnical examinations represent the main procedure for assessing aptitude and fitness. Initially, individual tests were developed, but later practical needs made it necessary to shift towards group tests. Psychology has taken upon itself the function of evaluating and selecting individuals in terms of the criteria it has developed. We can state that the social responsibility of psychology has increased immeasurably.³

The tests that were, and still are, popular procedures in military psychological testing were pioneered by James McKeen Cattell of the United States, who was the first to use the word *test* itself.⁴ In 1911, William Stern introduced the concept of intelligence quotient and also coined the term psychotechnics.⁵ Psychology shows a paradox in the selection of professionals. The development of weapons and warfare technology reduces the importance of manpower, so it is not man but technology that becomes more important; nevertheless, the deployment of increasingly expensive weapons makes it inevitable that their operators must be carefully selected. This is how man becomes important again, because in the past centuries, men have been armed, but at the end of the 20th century, weapons and technology had to be humanised.⁶

2. Overview of studies and results conducted in the armies of other countries

The available literature on the subject predominantly mentions two countries consistently when it comes to the use of psychotechnical testing in the military. They refer to Germany (or the German Reich) and the United States of America. There is also a significant difference in the size of the sample of people examined, with just over 10,000 Germans compared to nearly two million Americans during World War I. The group studies were conducted simultaneously with at least two to three hundred people in the U.S., while the Germans preferred individual procedures. In Germany, the practical application of aptitude tests in the military service started in 1915–1916, and was later followed in France.⁷ It is likely that the French also set up a laboratory for the air force at about the same time. At that time, the main criteria

³ Mikhail Yarosevsky: A pszichológia ágainak fejlődése a XIX. század végén és a XX. század elején [The Development of the Branches of Psychology at the End of the 19th and the Beginning of the 20th Century]. In *A pszichológia története* [History of Psychology]. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1968; Mikhail Yarosevsky: A kutatások két fő irányáról, amelyek a pszichológiát a gyakorlattal kötik össze [On the Two Main Lines of Research Linking Psychology to Practice]. In *A XX. század pszichológiája* [Psychology of the 20th Century]. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972.

⁴ Maurice Reuchlin: A differenciális pszichológia [Differential Psychology]. In *A pszichológia története* [History of Psychology]. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987.

⁵ Ferenc Lénárd: A mai lélektan főbb irányai [The Main Directions of Contemporary Psychology]. In *A lélektan útjai* [The Ways of Psychology]. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989.

⁶ Horst Gundlach: Faktor Mensch im Krieg. In *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 19. Weinheim, VCH Verlagsgesellschaft GmbH, 1996.

⁷ Antal Bálint: Ability Testing. In *Human Work and Ability Testing*. Budapest, Vörösváry Soksorozító Ipar, 1936.

for selecting pilots were calmness and cool-bloodedness. In the United States, the years 1917–1918 may be considered the dawn of this approach.

2.1. Germany

At the beginning of World War I, there was little experience of the use of psychology in the army. In 1915, Heynig set up an experimental laboratory in Berlin with Walter Moede and Piorkowski to test the drivers of the Prussian army. The examination of drivers was only the beginning, as later tests were also carried out on the fitness of aircraft pilots, air traffic controllers, sound engineers, light engineers, radio operators, gunmen and artillery officers, but these tests were restricted more to a local level, as opposed to the procedures for drivers extended to the whole army. Brahn and Stern carried out tests for the Air Force in Leipzig and Hamburg respectively, and by 1918 there were fourteen psychological laboratories, with this number increasing to seventeen by the end of the war. The instruments used for these tests were a stop-watch, tremor meter, ergometer, dynamometer, reaction time meter, blood pressure monitor and a dark vision testing device. In Germany, after World War I, around 1925, psychological studies rose to the pinnacle again. The Air Force pilot candidates took two and a half days to pass their entrance exam which included a lot of exploration in addition to practical tests. By 1927, psychologists had a significant role in all the committees that evaluated officer candidates. The German military's psychological service was reintroduced into the army ten years after World War II, in 1955.⁸

2.2. The United States of America

The intelligence test developed by Alfred Binet was first adapted to American conditions by Henry H. Goddard and later by Lewis M. Terman. The Terman version was published in 1916 under the name Stanford-Binet Test. The work of Robert M. Yerkes is at the forefront of the American development of the relationship between psychology and the military. At Yerkes's initiative, the board of the American Psychological Association in Philadelphia set up twelve committees to study the military applications of psychology. Due to the large number of people involved, it was necessary to think about group examination procedures. In December 1917, the military leadership extended the intelligence measurement to the entire U.S. Army.

Mention should also be made of David Wechsler, who is best known for his intelligence tests. He was one of the most influential advocates of the role of non-intellective factors in testing. He emphasised that factors other than intellectual ability are involved in intelligent behaviour. Wechsler objected to the single score offered by the 1937 Binet scale. The Wechsler Adult Intelligence Scale (WAIS) was developed first in 1939 and then called the Wechsler-Bellevue Intelligence Test. In the United

⁸ Ulfried Geuter: *Militärpsychologie*. In Helmut E. Lück – Rudolf Müller (eds.): *Illustrierte Geschichte der Psychologie*. München, Quintessenz, 1993.

States, it was not until World War II that the significance of applied military psychology re-emerged, focusing on aptitude testing, and it was already much more professionally advanced than before the war. In addition to group tests, motor and manual dexterity, speed and coordination were also tested, especially for navy and air force personnel.⁹

2.2.1. The "Army" tests

In April 1917, the responsible APA committee began to develop and compile these tests to meet the applicable scientific criteria for such testing. Regardless of educational background, they are able to categorise people in a simple, quick, accurate and objective way, through short answers and in multiple versions. The tests were used on a sample of around 5,000 people. The correlation of the Army Alpha test with other similar tests ranged from 0.5 to 0.8.¹⁰ The A test was called Alpha, while the illiterate and those who did not know the language, or spoke English but did not read it, were administered the Beta test. This was particularly true for emigrants who volunteered for military service. The Alpha was a general assessment test, consisting of 212 items in eight subjects, which took 40–50 minutes to complete. Those who could not take this, were administered the Beta version. This consisted of seven subjects and 119 tasks in total, with 50–60 minutes to complete.¹¹

During World War II, a new test for group application was developed – taking into account the characteristics of the Alpha test – which became known as the Army General Classification Test (AGCT). Some twelve million Americans were enrolled, and because of the language difficulties and lower performance, a "Beta" version of the AGCT was developed. AGCT processing and scoring was faster and easier compared to the Alpha tests. Correlation is 0.73 with the level of education, 0.9 with the Alpha test and 0.83 with Otis. The test developed for the Navy was called NGCT (Navy GCT).¹²

3. Aptitude tests in the Austro–Hungarian Monarchy

Two names shall be mentioned while discussing this topic: Gustav Kafka of Austria and Géza Révész of Hungary. Révész had informed the military leadership several times about the potential of psychological testing, but it was only when, on one occasion, several transport vehicles fell from a serpentine over a thousand metres high into the valley during a breakout from Cetinje (Cattaro) that he was taken seriously. He

⁹ Henry Garrett: The Army Tests: Alpha, Beta, and AGCT. In *Great Experiments in Psychology*. New York, Appleton-Century-Crofts, 1958.

¹⁰ Garrett (1958): op. cit.

¹¹ Fritz Giese: *Handbuch Psychotechnischer Eignungsprüfungen*. Halle, Carl Marhold Verlagsbuchhandlung, 1925; Edwin G. Boring: Mental Tests. In *A History of Experimental Psychology*. New York, Appleton-Century-Crofts, 1957; Garrett (1958): op. cit.

¹² Boring (1957): op. cit.; Garrett (1958): op. cit.

and his friend and colleague, Kafka, were then given the task of organising the army's psychological service.¹³

3.1. Organisation of aptitude test stations

Professor György Kiss¹⁴ provided me with the relevant documents to process from the archives of the Kriegsarchiv in Vienna. The first attempts in the Empire show a remarkable lack of precision and low potential for possible implementation. One of the reasons for this is that there was not yet a wide range of equipment available for more in-depth studies. In the autumn of 1917, this all took place at the Military Hospital No. 1 in Vienna. There was also a request from the Air Force, who wanted to establish the laboratory at the Military Hospital in Grinzing.

On 14 September 1918, the Imperial and Royal Ministry of Defence (*K.u.K.*) arranged for the establishment of a fitness examination committee. The tests mainly concerned pilots, drivers and signallers. The introduction was decided in Hungary as well, but by the time the question of jurisdiction was clarified and the Military Hospital No. 16 was designated for this purpose, the war was over.¹⁵

4. Events in the period between the two World Wars

After World War I, a 1931 proposal to the Royal Hungarian Minister of Defence¹⁶ was perhaps the first notion to officially advocate the comprehensive introduction of psychological aptitude tests in the Hungarian army. In this material, there is a reference to the inclusion of psychotechnical tests in the selection of soldiers, in addition to physical fitness and professional qualifications.¹⁷

The name of Antal Bálint is important to mention here. From 1927 onwards, several military psychotechnical laboratories were set up under his tutelage, and he is also of unparalleled merit in the organisation and foundation of civilian psychotechnical laboratories. The term psychotechnics seemed to be an appropriate means of drawing the attention of economic and "technical" professionals to the practical usefulness of psychological methods, since these people were predisposed to accept anything that was technical and so it was hoped that their anxieties about psychology would be resolved. The military laboratories indirectly served as career guidance centres, providing veteran soldiers with guidance and information on how to find a job in civilian

¹³ Géza Révész: *Abschiedkolleg, Gehaltem am 7. oktober in der Aula der Universität Amsterdam*. Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1950.

¹⁴ At that time, he was a Professor at the Budapest University of Technology and a guest lecturer in History of Psychology at the Kossuth Lajos University of Debrecen.

¹⁵ Bálint (1936): op. cit.

¹⁶ Directorate of the Hungarian Military Archives, Proposal No. 1 108969.

¹⁷ Károly Csetey: A katonai képességvizsgálatokról [On Military Capability Tests]. *Magyar Katonai Szemle*, 4, no. 9 (1934). 56–64; Zoltán Komjáthy – Pál Schiller: Értelempróbák szerkesztése [Editing Tests of Intelligence]. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 11, nos. 1–4 (1938). 141–157; Pál Schiller: A katonai képességvizsgálatok [Military Capability Tests]. *Magyar Katonai Szemle*, 10, no. 5 (1940). 70–80; Antal Steif: *The Basic Concepts of Practical People Skills and People Selection*. Budapest, Royal Hungarian Institute of Military Aptitude Testing, 1944.

life. The first pioneers of the psychotechnical idea in the Hungarian Defence Forces were General Béla Szinai, Colonel General Viktor Rákosi and Sergeant Major Sándor Tihanyi Kiss, who was the head of the laboratory at the Officer Training School in Jutas.

"The right man on the right place"
(A. H. Lyard 1855)

5. The Central Institute of Aptitude Testing at the Royal Hungarian Army

It was therefore necessary to set up a centre in order to establish a scientific and practical workshop for Hungarian military aptitude tests on the basis of the studies conducted abroad. In 1933, the Central Institute of Aptitude Testing at the Royal Hungarian Army commenced its operation, with Pál Harkai Schiller serving as its professional director for almost six years; its main staff members included Antal Steif (Gönyei) and Benjámín Zörgő, and Colonel Károly Csetey served as Commander-in-Chief. The institute was housed in the Maria Theresa Barracks. Its main task, apart from conducting military fitness tests, was to direct the return of veterans into civilian life (which was later discontinued), initiated by Antal Bálint in the 1920s. This institute was extremely well equipped for its time and the Hungarian conditions, and stood out from other institutions with a similar purpose.¹⁸

5.1. Military aptitude and fitness tests

"... and the aim is that every man, from the first minute of being drafted, should be in the place, trained in the way he is best suited [...] because such assignment will not be difficult for him [...]. He therefore deserves to be dealt with in depth."¹⁹ The theoretical basis of the fitness tests was as follows: Individual differences between people in all areas are very large, and these differences translate into different amounts and qualities of results in different areas of work. The test seeks to predict future behaviour, performance and quality by the method used. We could say that the psychological value of the aptitude test lies in the accuracy of the prediction and suitability.²⁰ In military examinations, the procedures developed by the Central Institute of Aptitude Testing were used and, depending on the position for which the examinee is planned, the intellectual and skill tasks are emphasised. The most visible character tests were carried out in the selection of non-commissioned officers.²¹

¹⁸ Pál Völgyesy: A pályaválasztási tanácsadás történetének áttekintése hazánkban [An Overview of the History of Career Guidance in Hungary]. In György Kiss (ed.): *Pszichológia Magyarországon* [Psychology in Hungary]. Budapest, OPKM, 1995.

¹⁹ László Varga: Az emberkiválogatásról [On the Selection of People]. *Magyar Katonai Szemle*, 9, no. 7 (1939). 75.

²⁰ Sándor Klein: Pályalélektan. Pályaválasztási tanácsadás és alkalmasságvizsgálat [Psychology of Occupation. Career Guidance and Aptitude Testing]. In *Munkapszichológia I* [Work Psychology I]. Budapest, Gondolat, 1980. 345–380.

²¹ Schiller (1940): op. cit.

5.1.1. Implementation of psychotechnical tests

Before each examination, the requirements that will be made of the individual to be examined in practice must be established, and the examination methods, which differ from each category (officer/non-commissioned officer candidates) but are in principle the same within the same category, are developed on this basis.²² Steif²³ envisages the setting up of the tests after the job analysis has been carried out, so that of the fifteen to twenty tasks available, only those closely related to the job are to be performed by the subject. An important tool for the examiner is the booklet that contains a description of all the tests in order of performance and emphasises in the introduction that the test is not designed to examine lexical knowledge, e.g. it is alright if someone cannot solve a task because of their varying degrees of difficulty, but following the instructions is essential for successful performance. The personality of the examiner is crucial in psychotechnical character tests, such as the Rieffert-Simoneit test (see later). The assessment is done by scoring, and in certain cases by estimation. There are very good, detailed descriptions of the methods of psychotechnical testing by Harkai Schiller, Steif, Fohn, and Pentz.²⁴

5.1.2. Performance tests

In performance testing, it is important to focus mainly on the results and to conduct the tests on a level playing field, that is, under equal conditions.²⁵ The performance tests covered both mental and physical abilities.

1. *Intelligence and/or IQ tests*: Basically, these are tests assessing an individual's ability to think, remember, comprehend, learn tasks and organise.²⁶ Intelligence studies must be multi-directional. "The study of intelligence is the study of all the phenomena that are the preconditions for meaningful action."²⁷ Imagination tests were used to assess the direction of interest, and the ability to extract meaning was also tested. In the intelligence tests, it was important to carry out general and technical tasks. The logic tasks included sentence completion by analogy. Numeracy and geometric skills were tested by adding sequences following a certain code for observers.²⁸ Furthermore, there were coding exercises, tests of critical thinking,²⁹ and exercises of number and

²² Csetey (1934): op. cit.; Varga (1939): op. cit.

²³ Steif (1944): op. cit.

²⁴ Pál Harkai Schiller: *Pszichológia és emberismeret. Bevezetés a pszichológiába és a pszichotechnikába* [Psychology and People Studies. Introduction to Psychology and Psychotechnology]. Budapest, Pantheon, 1935; Schiller (1940): op. cit.; Pál Harkai Schiller: *A katonai jellemvizsgálatokról* [On Military Character Tests]. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 14, nos. 1–2. 17–39; Antal Steif: *Jellemvizsgálati módszerek* [Character Testing Methods]. *Magyar Katonai Szemle*, 11, no. 6 (1941). 615–621; Tibor Fohn: *A pszichotechnikai alkalmasságvizsgálatok módszerei* [Methods of Psychotechnical Aptitude Tests]. Pécs, Dunántúli Egyetemi Könyvkereskedés, 1927; Gáspár Pentz: *Katonai képességvizsgálatok* [Military Capability Tests]. Szeged, Ablaka György Könyvnyomda, 1943.

²⁵ Harkai Schiller (1935): op. cit.

²⁶ Csetey (1934): op. cit.

²⁷ Harkai Schiller (1935): op. cit. 111.

²⁸ Komjáthy–Schiller (1938): op. cit.; Schiller (1940): op. cit.

²⁹ Imre Ambrus-Lakatos: *Tehetség és képességvizsgálódások a kiképzés érdekében* [Talent and Ability Tests for Training]. *Magyar Katonai Szemle*, 8, no. 9 (1938). 94–100.

shape correlations.³⁰ They measured working accuracy, which is most comparable to the attention tests in use today (e.g. Pieron, Révész–Nagy, d2, MAWI subtest VI). The technical skills were tested on the basis of a trick film of a simple but non-existent device, which portrayed the device in action. From observation and a drawing of the structure, applicants had to describe how it works and answer various questions. Memory was examined using Ranschburg's word pair method. During memory examination, the fields of visual, auditory, numerical, word, shape, mechanical and logical memory have been distinguished. Candidates were tested on their creativity, critical faculties, imagination, insight and ability to explain.³¹

2. *Perception and detection tasks*: These tasks were basically exploring what else humans can do with their senses.³² Direction and distance hearing was particularly important for the airport and fire services, where special sound measurement specialists were trained. For radio telegraphers, the hearing tests focused on the difference in volume and pitch. Harkai developed procedures for the Royal Hungarian Air Force to detect differences in sound pressure and to recognise sound patterns. Colour vision and eye tests were very important. For pilots, good depth perception is essential for a safe landing, and the Hering frefall machine was used to measure this. Speed estimation, orientation and the fact that the human eye reacts differently to external events day and night were also examined. The orientation studies involved identifying aerial photographs and their details. In artillery, depth perception and stereoscopic vision are also important. The task of the anti-aircraft gunners was to set a moving marker to the same depth of field as the target and, as the control of this was quite subjective, the suitable candidate was always confident in his observations and worked based upon the same criteria. Radio telegraphers focused on measuring the sense of rhythm, and used the metronome for this purpose.³³

3. *Dexterity and agility exercises*: The aim was to identify the basic skills and competences needed for each field. This includes various reaction time tests, movement coordination tests, mirror drawing and hand flexion tests.³⁴ For gunners, the coordination of the two hands was important for control, so a device similar to the Omega support was used. Drivers were given the *Harkai vehicle device*, or in today's parlance, a simulator with accelerator, foot brake and steering wheel. In front of the car's cabin, a film rolls in front of the vehicle, representing the road, the speed of which can be accelerated or decelerated by the test person using the accelerator pedal. This was used to observe quick action and situational awareness, as good performance in these skills tests is essential to prevent accidents.³⁵ A skills graph was also produced, which overwhelmingly refers to a performance test that is thought to be applied to teams. The idea is that the tests issued by the National Institute of Defence Skills should be uniform, noting that the relevant professional team should also have a say in determining the skills and requirements for a particular function. Character traits

³⁰ Komjáthy–Schiller (1938): op. cit.; Schiller (1940): op. cit.

³¹ Schiller (1940): op. cit.

³² Csetey (1934): op. cit.

³³ Harkai Schiller (1935): op. cit.; Schiller (1940): op. cit.; Pál Harkai Schiller: *Bevezetés a lélektanba. A cselekvés elemzése* [Introduction to Psychology: The Interpretation of Actions]. Budapest, Pantheon, 1944.

³⁴ Csetey (1934): op. cit.

³⁵ Harkai Schiller (1935): op. cit.; Schiller (1940): op. cit.

during training are also important: they complement the skills graph, and furthermore, provide essential information for the evaluation process.³⁶ The lowest correlation of the success rate was in the skill tests, which had to be corrected constantly. Some of the more adept candidates proved to be sloppy, while others were able to improve their lack of talent through diligence and ambition.³⁷

5.1.3. Character tests

Harkai and his colleagues used the German model in military aptitude tests, which emphasised character research in psychotechnical studies. Their studies are based on the manifestations in action and social behaviour. Simpler tests of skill and work were also used in the character tests. Examples include Giese's box test, which offers a series of unexpected difficulties and demonstrates care, foresight, planning, adaptability and patience, or the Bogen-Lipmann cage, which is still rarely used today.³⁸

Harkai sees promise in studies of subconscious reactions (e.g. interest, choice, imagination). These include the Szondi sympathy test and Rorschach's inkblot test, which provides insight into emotional and volitional attitudes through associations, among other things. Boda's personality questionnaire was also used in their studies. According to Harkai, the most interesting information comes from collective work, from behaviour in the social workplace. The most advanced procedure in this field was the Rieffert method referred to hereinabove, developed by Simoneit into a military version. In this test, they looked at how the candidate performs in social situations, i.e. how they set tasks, explain and manage, work with the group and in a group, so this test also gives a picture of a certain degree of people skills. The test is set in a gymnasium, where different tools and equipment are available to carry out tasks, such as to construct a bridge. This test was mainly used for the selection of non-commissioned officers. Therefore, according to Harkai, the use of several methods in military character studies brings us closer to a more objective understanding. It also provides a detailed personality description³⁹ on the gymnasium test, literacy and movement, as well as on tests by Wartegg, Rorschach, Szondi, the Boda questionnaire, the intelligence and exploratory tests.⁴⁰

³⁶ András Szinay: Az emberkiválasztás a csapatnál [The Selection of People in the Team]. *Magyar Katonai Szemle*, 9, no. 5 (1939). 83–89.

³⁷ Schiller (1940): op. cit.

³⁸ Steif (1941): op. cit.

³⁹ Harkai Schiller (1941): op. cit.

⁴⁰ Schiller (1940): op. cit.; Harkai Schiller (1941): op. cit.; István Boda: A személyiség szerkezete és kísérleti vizsgálata [The Structure of Personality and Its Experimental Investigation]. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 10, nos. 1–4 (1937). 187–224; István Boda: Egyszerű személyiségvizsgálat [A Simple Personality Test]. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 15, nos. 1–4 (1942). 14–43.

6. Summary

In the above sections, I have briefly described the military selection and examination methods of the early 20th century. In the first half of the 20th century, Hungary had an aptitude testing system that adapted well the proven psychological findings of the time. These are already interesting in terms of the history of psychology, but the principles are worth considering even today, adapted to the times, and it is worth reflecting on them in the light of the topicality of the challenges. In addition to reforming military selection and aptitude tests, it is worthwhile to try to give psychology as much space as possible in military training.

References

- Ambrus-Lakatos, Imre: Tehetség és képességvizsgálódások a kiképzés érdekében [Talent and Ability Tests for Training]. *Magyar Katonai Szemle*, 8, no. 9 (1938). 94–100.
- Bálint, Antal: Ability Testing. In *Human Work and Ability Testing*. Budapest, Vörösváry Soksorozító Ipar, 1936. 74–84.
- Boda, István: A személyiség szerkezete és kísérleti vizsgálata [The Structure of Personality and Its Experimental Investigation]. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 10, nos. 1–4 (1937). 187–224.
- Boda, István (1942): Egyszerű személyiségvizsgálat [A Simple Personality Test]. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 15, nos. 1–4 (1942). 14–43.
- Boring, Edwin G.: Mental Tests. In *A History of Experimental Psychology*. New York, Appleton-Century-Crofts, 1957. 570–583.
- Csetey, Károly: A katonai képességvizsgálókról [On Military Capability Tests]. *Magyar Katonai Szemle*, 4, no. 9 (1934). 56–64.
- Fohn, Tibor: A pszichotechnikai alkalmasságvizsgálatok módszerei [Methods of Psychotechnical Aptitude Tests]. Pécs, Dunántúli Egyetemi Könyvkereskedés, 1927.
- Garrett, Henry: The Army Tests: Alpha, Beta, and AGCT. In *Great Experiments in Psychology*. New York, Appleton-Century-Crofts, 1958. 244–263.
- Geuter, Ulfried: Militärpsychologie. In Helmut E. Lück – Rudolf Miller (eds.): *Illustrierte Geschichte der Psychologie*. München, Quintessenz, 1993. 279–283.
- Giese, Fritz: *Handbuch Psychotechnischer Eignungsprüfungen*. Halle, Carl Marhold Verlagsbuchhandlung, 1925.
- Gundlach, Horst: Faktor Mensch im Krieg. In *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte* 19. Weinheim, VCH Verlagsgesellschaft GmbH, 1996. 131–143. Online: <https://doi.org/10.1002/bewi.19960190211>
- Harkai Schiller, Pál: *Pszichológia és emberismeret. Bevezetés a pszichológiába és a pszichotechnikába* [Psychology and People Studies. Introduction to Psychology and Psychotechnology]. Budapest, Pantheon, 1935.
- Harkai Schiller, Pál (1941): A katonai jellemvizsgálókról [On Military Character Tests]. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 14, nos. 1–2. 17–39.
- Harkai Schiller, Pál: *Bevezetés a lélektanba. A cselekvés elemzése* [Introduction to Psychology: The Interpretation of Actions]. Budapest, Pantheon, 1944.

- Klein, Sándor: Pályalélektan. Pályaválasztási tanácsadás és alkalmasságvizsgálat [Psychology of Occupation. Career Guidance and Aptitude Testing]. In *Munkapszichológia I* [Work Psychology I]. Budapest, Gondolat, 1980. 345–380.
- Komjáthy, Zoltán – Pál Schiller: Értelmpróbák szerkesztése [Editing Tests of Intelligence]. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 11, nos. 1–4 (1938). 141–157.
- Lénárd, Ferenc: A mai lélektan főbb irányai [The Main Directions of Contemporary Psychology]. In *A lélektan útjai* [The Ways of Psychology]. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989. 139–263.
- Lippay, Artúr: Mit várhatunk a psychotechnikai vizsgálatoktól a honvédségnél [What Can We Expect from Psychotechnical Testing in the Military]? *Magyar Katonai Szemle*, 2, no. 4 (1932). 181–189.
- Pentz, Gáspár: *Katonai képességvizsgálatok* [Military Capability Tests]. Szeged, Ablaka György Könyvnyomda, 1943.
- Reuchlin, Maurice: A differenciális pszichológia [Differential Psychology]. In *A pszichológia története* [History of Psychology]. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1987. 49–67.
- Révész, Géza: *Abschiedkolleg, Gehaltem am 7. oktober in der Aula der Universität Amsterdam*. Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1950.
- Schiller, Pál: A katonai képességvizsgálatok [Military Capability Tests]. *Magyar Katonai Szemle*, 10, no. 5 (1940). 70–80.
- Steif, Antal: Jellemvizsgáló módszerek [Character Testing Methods]. *Magyar Katonai Szemle*, 11, no. 6 (1941). 615–621.
- Steif, Antal: *A gyakorlati emberismeret és az emberkiválasztás alapfogalmai (The Basic Concepts of Practical People Skills and People Selection)*. Budapest, Magyar Királyi Honvéd Képességvizsgáló Intézet, 1944.
- Szinay, András: Az emberkiválasztás a csapatnál [The Selection of People in the Team]. *Magyar Katonai Szemle*, 9, no. 5 (1939). 83–89.
- Varga, László: Az emberkiválogatásról [On the Selection of People]. *Magyar Katonai Szemle*, 9, no. 7 (1939). 70–75.
- Völgyesy, Pál: A pályaválasztási tanácsadás történetének áttekintése hazánkban [An Overview of the History of Career Guidance in Hungary]. In György Kiss (ed.): *Pszichológia Magyarországon* [Psychology in Hungary]. Budapest, OPKM, 1995. 73–97.
- Wien, Kriegsarchiv, photocopies: 1918 14. 19-7/40-1 Nr. 29151; 19-7/40-2 Nr. 31724; 19-7/40-3 Nr. 32757; 19-7/40-4 Nr. 33714; 19-7/40-5 Nr. 33784; 19-7/40-6 Nr. 26308; 19-7/40-7 Nr. 35769; 19-7/40-8 Nr. 35140, 26089, 27337, 32860, 33997, 35085; 19-7/40-9 Nr. 3177. F1-112.
- Yarosevsky, Mikhail: A pszichológia ágainak fejlődése a XIX. század végén és a XX. század elején [The Development of the Branches of Psychology at the End of the 19th and the Beginning of the 20th Century]. In *A pszichológia története* [History of Psychology]. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1968. 395–489.
- Yarosevsky, Mikhail: A kutatások két fő irányáról, amelyek a pszichológiát a gyakorlattal kötik össze [On the Two Main Lines of Research Linking Psychology to Practice]. In *A XX. század pszichológiája* [Psychology of the 20th Century]. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1972. 113–138.

Négyesi Imre¹ – Fazekas Ferenc²

A mesterséges intelligencia integrálásának lehetőségei a vezetési pontok feladatrendszerébe

Possible Ways to Integrate Artificial Intelligence to the Headquarters' Activities

A katonai szervezetek tevékenységének vezetését a parancsnokok a vezetési pontok rendszerén keresztül valósítják meg. A vezetési pontokon folyó munkafolyamatokat az olyan új technológiák, mint például a mesterséges intelligencia képes lehet alapjaiban befolyásolni, átalakítani. Munkánk többcélú, elsődleges célja a mesterséges intelligencia felhasználási lehetőségeinek vizsgálata a katonai szervezetek műveleteinek tervezésében és vezetésében. Az elsődleges cél eléréséhez fontosnak tartottuk a vezetési pontok mibenlétének, illetve általános feladatrendszerének tisztázását.

Megállapítottuk, hogy a katonai kötelekek tekintetében a vezetés megvalósítását végző szervezetek települési helyeit nevezhetjük vezetési pontoknak, amelynek feladatai a döntés-előkészítés, a művelettervezés, a műveletvezetés és a koordináció. Bemutattuk, hogy a vezetés és az adatfeldolgozás automatizálásában már az 1950-es években is születtek megoldások, a mesterséges intelligencia a különböző folyamatok automatizálásának egy újabb eszköze. Ismertettük, hogy a mesterséges intelligencia jelenlegi állapotában az adatfeldolgozás és információ-előállítás területén jelent komoly segítséget, de potenciálisan alkalmazható a tervezési feladatok megkönnyítésére, illetve a műveletek vezetésének felgyorsítására is.

Kulcsszavak: mesterséges intelligencia, vezetési pont, parancsnokság

The activities of military units are managed by commanders through a system of headquarters. The workflow of the headquarters is likely to be altered fundamentally

¹ Tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Informatikai Tanszék, e-mail: negyesi.imre@uni-nke.hu

² Egyetemi tanársegéd, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadászati Tanszék, e-mail: fazekas.ferenc@uni-nke.hu

by new technologies such as Artificial Intelligence. Our work has multiple objectives; the main objective is to scrutinize the feasibility of the Artificial Intelligence's utilization in the operations planning and management. We considered the examination of the headquarters, its functions and its general tasks as paramount to achieve the primary goal.

We stated that the headquarters is the location within a military unit where the leadership performs its main tasks that are the decision-support, operations planning, operations management and coordination. We demonstrated that solutions for automating management and data processing were already being developed in the 1950s, and that artificial intelligence is another tool for automating processes. We delineated that the artificial intelligence in its current state can be used for data processing and intelligence purposes, but it has potential for the facilitation of planning and command and control processes.

Keywords: *Artificial Intelligence, command post, headquarters*

1. Bevezetés

A katonai kötelékek tevékenységét a szervezet parancsnoka vezeti, ez a Magyar Honvédségben a műveleti vezetési rendszer által meghatározott vezetési pontok rendszerén keresztül kerül megvalósításra. A jelenlegi rendszer egy, az évszázadok során szerzett tapasztalatok figyelembevételével kialakult, a jól bevált alkalmazáson alapuló rendszer. A 21. század változó műveleti környezetének és konfliktusainak hatása azonban nem kerülheti el, és változásokon fog keresztülmenni.

Munkánkban először értelmeztük, mit is értünk vezetési pontok alatt, majd azonosítjuk a vezetési pontokon belül zajló tevékenységeket, a megvalósítandó funkciókat. Ezt követően az azonosított fő folyamatok végrehajtásában potenciálisan bekövetkező változásokat vizsgáltuk a mesterséges intelligencia alkalmazásának tükrében.

2. A vezetési pontok

A katonai szervezetek tevékenységét a parancsnok elgondolása és szándéka alapján tervezik és vezetik. Ezt a tervező–szervező–irányító folyamatot a szervezethez tartozó vezetési pontok rendszerén valósítja meg a parancsnok, és az ő segítése céljából működő törzs. A vezetési pontok rendszere országonként, műveleti szintenként, haderőnemenként és feladatonként eltérő lehet, így fogalmi meghatározása sem triviális. A vezetési pont fogalmának számos meghatározása létezik, a magyar és külföldi doktrinális irodalomban egyaránt. A magyar meghatározások korántsem mondhatók egybecsengőnek és egyértelműnek, többségük rendelkezik valamilyen félreértésre okot adható fogalmazásbéli fordulattal. A következőkben ezt a gyakrabban előforduló definíciók bemutatásával kívánjuk demonstrálni.

A Katonai terminológiai értelmező kéziszótár vezetési pont szócikke kettős értelmezést szolgáltat. Egyfelől egy szűkebb értelmezést, amely szerint a vezetési pont

a „hadművelet v. gyakorlat alatt az a pont, ahonnan a parancsok kiadása és végrehajtása történik”:³ ez a meghatározás a NATO terminológiai adatbázisában található *command post* szócikk szó szerinti fordítása.⁴ Másfelől tágabb értelmezésben a vezetési pont „meghatározott kiterjedésű, műszakilag berendezett terület, amelyet a csapatok különböző szintű parancsnokságai és törzsei a harctevékenység irányítása végett foglalnak el”.⁵ Látható tehát, hogy a szótár a parancsok végrehajtása, harctevenségek irányítása mellett a vezetési pont fizikális jellegére helyezi a hangsúlyt. Ezek a definíciók szárazföldi haderőnemi szemszögből készültek. Jelentésükből viszont az következik, hogy a békevezetés, a stabilizációs tevékenységek és a békeelhelyezési körletben való település esetén a vezetés megvalósulásának helyét nem vezetési pontként értelmezik.

A 2019-es kiadású *Hadtudományi Lexikon* szócikke sokkal szélesebb megfogalmazással él: „a vezetési csoport harcban vezetési pontról vezeti, irányítja az alárendeltet, amelyen csak a legszükségesebb parancsnokok tartózkodnak.”⁶ Ez a meghatározás egyrészt túl specifikus, a vezetési pont feladatának csak a harcvezetést teszi. Másrészt viszont nem egyértelmű abban a tekintetben, hogy konkrétan mit ért a „legszükségesebb parancsnokok” körén – tekintve, hogy a harcvezetés gyakorlati feladatainak egy részét nem a parancsnokok, hanem a törzsük tagjai hajtják végre. A definícióból ugyan nem derül ki egyértelműen, de a megfogalmazásnak harcászati szintű kicsengése van.

A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen kidolgozott, 1999-es kiadású *Törzsszolgálat* tankönyv a vezetési pont meghatározásaként a következő definíciót adja:

„a vezetési feladatok sajátosságainak megfelelően berendezett, elektronizált és informatizált vezetéstechnikai eszközökkel felszerelt olyan objektum, ahonnan a vezető szervek (a parancsnokok és a törzsek), a híradó-kiszolgáló és –biztosító alegységek közreműködésével megvalósítják az alárendelt vezetését, a katonai műveletek előkészítése és megvívása során.”⁷

A meghatározás próbál a lehető legtöbb dologra kitérni, de mégis beszűkíti a meghatározást az „objektum” és a „megvívás” szavakkal. Az objektumként való hivatkozás magában hordozza a vezetési pont létesítmény- vagy épületjellegét, amellyel mintegy kizárja a parancsnoki harcjárműveket a vezetési pontok köréből. A „műveletek megvívása” megfogalmazás pedig a vezetési pontok funkcióit korlátozza: ha nem harctevékenységről van szó, azaz nem „megvívni” kell a harcot, de a vezetés akkor is vezetési pontokon valósul meg. Ezt a problémát kiküszöbölendő a hivatalos doktrínába való átemeléskor ezt a definíciót minimálisan megváltoztatták, így a 2002-es kiadású első Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrínában a vezetési pontok „megvalósítják az alárendelt vezetését a katonai műveletek előkészítése és végrehajtása során”.⁸ Mindezek mellett a tankönyv és a doktrína a vezetési pontok definícióját

³ Berkáné Danesch Marianne (szerk): *Katonai terminológiai értelmező szótár*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2015. 682.

⁴ *AAP-06 NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French)*. Brussels, NATO Standardization Office, 2021. 29.

⁵ Berkáné (2015): i. m. 682.

⁶ Krajnc Zoltán (szerk): *Hadtudományi Lexikon*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 1165.

⁷ Hajdú István – Somorácz András – Téglási József: *Törzsszolgálat tankönyv*. Budapest, ZMNE, 1999. 68.

⁸ *Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína*. Budapest, Honvéd Vezérkar, 2002. 46.

és azok osztályozását minden műveleti szint és minden haderőnem vezetési pontjaira érvényesként alkotta meg, amivel hiánypótló munkát kívánt elvégezni.

A Magyar Honvédség hivatalos kiadványai közül a törzsszolgálattal kapcsolatosak foglalkoznak elsősorban a vezetési pontokkal. A 2013-as kiadású, részeiben hatályon kívül helyezett Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szakutasítása a vezetési pontok feladatai, felépítése és rendszere mellett magát a vezetési pont fogalmát nem határozta meg. A 2015-ben kiadott Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzat II. rész (a törzsszolgálati szabályzat) is csak a szárazföldi csapatok vezetésével foglalkozó részében tartalmazza a vezetési pont fogalmi meghatározását:

„Vezetési pontoknak nevezzük a csapatok vezetésére tábori viszonyok között szétbontakozott és irányítást végző parancsnokságok erőit és eszközeit (hagyományos és automatizált, továbbá informatikai vezetési eszközeit) a híradó, biztosító és kiszolgáló alegységekkel, szervezetekkel együtt.”⁹

Ez a definíció viszont a „tábori viszonyok között” kitételrel kizárja a vezetési pontok közül a nem háborús műveletek esetén, békehelyőrségben vagy más objektumokban telepített vezetési pontokat, amelyek a bizonyos esetekben létező elemek. A törzsszolgálati szabályzat hiányossága az, hogy a fenti, a szárazföldi haderőnem harci vezetésének megvalósulását biztosító specifikus vezetési pont definíción kívül nem ad átfogó meghatározást. A szabályzat végén található szöveget úgy értelmezhető, hogy ez a vezetési pont-definíció általános érvényű, akár hadműveleti szintre is alkalmazható, holott a törzsszövegben pusztán csak a harcászati részben említik, ami az ötödik fejezet. Ha általános érvényű definíció lenne, akkor az összhaderőnemi vezetési pontokról szóló alfejezetben szereplő „működhet békeelhelyezési körletben, települhet védett objektumban, vagy tábori körülmények között”¹⁰ megfogalmazás bizonyulna hamisnak.

A fentiek alapján látható tehát, hogy a magyar forrásokban koránt sincs egység a vezetési pont fogalmának kérdésében. Ehhez hasonlatosan azonban a NATO-doktrínákban sincs teljes egység a vezetési pontok tekintetében. A 2013-ban kiadott *AAP-6 NATO Szakkifejezések és meghatározások szógyűjteménye (angol és magyar)* című kiadvány a vezetési pont fordításaként a *command post* kifejezést használja.¹¹ Ez bizonyos értelemben félrevezető, ha megnézzük a *command post* eredeti jelentését. A mai napig érvényben levő, 2012-ben elfogadott – és fentebb a magyar terminológiai szótár esetében már említett – NATO-meghatározás szerint ez az a pont, ahol művelet vagy gyakorlat alatt a parancsok kiadása és végrehajtása történik. A korábbi, 1973-ban kelt fogalmi meghatározás még így határozta meg a *command post* fogalmát: „egy egység vagy alegység parancsnoksága, ahol a parancsnok és törzse végrehajtja a funkcionális kötelmeit. Harcban, az egység, illetve alegységek parancsnokságait gyakran lépcsőzik; azt a lépcsőt, ahol az egység vagy alegység parancsnoka

⁹ Ált/216 A Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzata II. rész. Budapest, Magyar Honvédség, 2015. V-52.

¹⁰ Ált/216 (2015): IV-2.

¹¹ *AAP-6 NATO szakkifejezések és meghatározások szógyűjteménye (angol és magyar)*. Budapest, Magyar Honvédség, 2013. 98.

található, vagy ahonnet az vezet, vezetési pontnak nevezik.”¹² (Ez a megfogalmazás megegyezik azzal, amit az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi haderőneve is használ.¹³) A NATO-szabályzók terminológiai szabványosságának hiányosságait mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a NATO szárazföldi kötelekeinek vezetési rendjéről szóló ATP-3.2.2. dokumentum törzsszövegében a régi, 1973-as megfogalmazást adja meg a vezetési pontok definíciójaként, míg a hátsó szöszedetben a 2012-es újat.¹⁴ A NATO fogalmi rendszere tekintetében az állapítható meg, hogy a magyarra vezetési pontként fordított *command post* kifejezés csupán csak a szárazföldi haderőnem harcászati vezetési pontjaira érvényes megfogalmazás, a többi haderőnem, vagy magasabb műveleti szintek esetén NATO-doktrína ebben a formában nem használja. A NATO-doktrínák, illetve az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi haderőnevének szabályzatai a parancsnokságokról (*headquarters, command*) mint egész entitásokról gondolkodnak, amelyeket különböző műveleti helyzetekben a parancsnok által meghatározott módon lépcsőzve alkalmaznak. Ez a lépcsőzés (*echeloning*) az a folyamat, amely során létrejönnek a különböző vezetési pontok, az adott helyzetnek és műveleti környezetnek megfelelő módon.¹⁵ Kijelenthető tehát, hogy a magyar vezetési pontot a NATO-terminológia *command post* kifejezése nem tökéletesen fedi le, ezért félrevezetők lehetnek azok a fordítások, amelyek a *command post* és a vezetési pont közé minden magyarázat nélkül egyenlőségjelet tesznek.

Alapvetően tehát sem a magyar, sem a NATO doktrinális irodalom nem ad átfogó meghatározást a magyar törzsszolgálati szabályzat értelmezése szerinti vezetési pontra. Mindazonáltal a törzsszolgálat-szabályzat az egyetlen olyan szabályzó, amelyik részletesebben foglalkozik a vezetési pontok kérdésével, és minden műveleti szinten, haderőnemtől függetlenül következetesen vezetési pontnak nevezi a vezetés megvalósítását végző szervezetek települési helyeit, ahol a döntés-előkészítés, a művelettervezés, a műveletvezetés, az együttműködés és a koordináció feladatait végrehajtják.

A vezetési pontok felosztása több szempontrendszer szerint végezhető, de a törzsszolgálati szabályzat sajnálatos módon csak a szárazföldi haderőnem vezetési pontjainál alkalmaz néhányat közülük. A már említett *Törzsszolgálat* tankönyv viszont részletesen taglalja a különböző szempontok szerinti felosztásokat. A Magyar Honvédség által jelenleg használt vezetési pontok elnevezései két különböző felosztáshoz köthetők, ezek a rendeltetés és a funkció szerinti felosztások. Rendeltetés szerint megkülönböztethetünk fő és tartalék vezetési pontokat, funkció szerint pedig – azaz a műveletekben betöltött szerep alapján – előretolt, fő és mögöttes vezetési pontokat.¹⁶

A törzsszolgálati szabályzat műveleti szintenként határozza meg a vezetési pontok számát, illetve elnevezését. Hadászati (katonai stratégiai) szinten fő, tartalék és mobil vezetési pontot ír elő, hadműveleti szinten fő, mögöttes vagy tartalék, illetve légi vezetési pontokat határoz meg, harcászati szinten pedig a fő vezetési pont mellett egy

¹² AAP-6 NATO szakkifejezések és meghatározások szógyűjteménye (angol és magyar). Budapest, Magyar Honvédség, 2011. 66.

¹³ ATP 6-0.5 Command Post Organization and Operations. Washington, Department of the Army, 2017. 1-1.

¹⁴ ATP-3.2.1. Allied Land Tactics Edition B Version 1. Brussels, NATO Standardization Office, 2018. 3-29 és LEX-4.

¹⁵ ATP-3.2.2. 2016. Command and Control of Allied Land Forces Edition B Version 1. Brussels, NATO Standardization Office, 2016. 3-30.

¹⁶ Hajdú (1999): i. m. 69–70.

mögöttes vagy tartalék vezetési pontot. A szabályzat különböző helyeken, de ismer-teti még a fő vezetési pontból kikülöníthető előretolt vezetési pont, illetve az abból kijelölhető mozgó vezetési csoport szerepét is. A „mögöttes vagy tartalék” vezetési pont kitétel a hadműveleti és harcászati szinten is megjelenik, de a két terminus egymással nem csereszabatos. Ahogy azt fentebb bemutattuk, a mögöttes vezetési pont kategóriája a funkció szerinti felosztásban található meg, a tartalék vezetési pont pedig a rendeltetés szerinti felosztásban. A mögöttes–tartalék különbség lényegét a definícióik összehasonlításával bemutatni hasonló kihívás, mint a vezetési pontok definícióját, tekintve, hogy egységes terminológia ezen a téren sincs.

A katonai terminológiai szótár szerint a mögöttes vezetési pont „alapvető feladata a harci kiszolgáló támogatás koordinálása és az anyagi-technikai eszközök eljuttatása a támadás folyamatosságának fenntartása érdekében”.¹⁷ A hivatkozott *Törzsszolgálat tankönyv* úgy fogalmaz, hogy a mögöttes vezetési pont „rendeltetése a tevékenységek adminisztratív, logisztikai támogatásához, valamint a mögöttes területen folyó műve-letek koordinálásához szükséges parancsnoki és vezetési tevékenység biztosítása”.¹⁸ A törzsszolgálati szabályzat logikája szerint a mögöttes vezetési pontok feladatrendszerét a műveletek adminisztratív és logisztikai támogatásával kapcsolatos tevékenységek tervezése és vezetése, a mögöttes területen folyó műveletek irányítása és vezetése, illetve a fő vezetési pont vezetésképtelenné válása esetén a vezetés átvétele jelentik.¹⁹ Látható tehát, hogy a mögöttes vezetési pontot egyértelműen funkcionális feladatkör szerint hozzák létre, illetve felépítése és szervezeti elemei megegyeznek a fő vezetési pont elemeivel, eltérés a létszámokban és arányokban lehetséges.

Ezzel szemben a tartalék vezetési pontra a terminológiai szótár két meghatározást is tartalmaz. Az egyik szerint „a vezetőállomány és a vezetéstechnikai eszközök egy részének felhasználásával létrehozott harcálláspont, a vezetés folyamatosságának biztosítása céljából”.²⁰ A másik meghatározás így fogalmaz: „az ellenségtől távol, nem a fő erő kifejtés irányában, általában a logisztikai alegységekkel együtt, a másodklép-cső-alegységek közelében települ”.²¹ A hivatkozott törzsszolgálati tankönyv szerint pedig a tartalék „a vezető állomány és a vezetéstechnikai eszközök egy részének felhasználásával létrehozott – a vezetés folyamatosságának biztosítására működtetett – vezetési pont”.²² A törzsszolgálati szabályzat általánosságban azt az elvet követi, hogy a tartalék vezetési pontok a vezetés folyamatosságának biztosítása érdekében, a fő vezetési pont áttelepülése, kiesése vagy megsemmisülése esetén települnek, szükségesszükszerekkel.

A törzsszolgálati szabályzat ki nem mondott, de implikált jelentéstartalma alapján tehát az egyik fő különbség a mögöttes és tartalék harcálláspont között a személyi állomány és felszerelés mennyisége/minősége. A tartalék vezetési pontok a szabály-zat tanúsága szerint főleg szükségesszükszerekkel települnek, csökkentett létszámban. A mögöttes vezetési pontok a fő vezetési pontok teljes feladatrendszerének átvételére

¹⁷ Berkáné (2015): i. m. 438.

¹⁸ Hajdú (1999): i. m. 71.

¹⁹ Ált/216 (2015): i. m. IV-8. és V-3.

²⁰ Berkáné (2015): i. m. 606.

²¹ Berkáné (2015): i. m. 606.

²² Hajdú (1999): i. m. 71.

folyamatosan készen kell álljanak, miközben az adminisztratív és logisztikai feladatrendszer ellátását folyamatosan végzik. A különbség a feladatrendszerben az eltérő kategorizálás miatt is egyértelmű: a „tartalék” jelző a vezetési pont rendeltetésére, a „mögöttes” jelző a vezetési pont által ellátott feladatokra utal. A szabályzat által megadott „mögöttes vagy tartalék” vezetési pont kitétel a fentiek értelmében tehát a katonai szervezetek által betöltött hely és szerep függvénye: mindkét műveleti szinten lehet olyan szervezet, amelyik a feladata miatt tartalék, és olyan is, amelyik mögöttes vezetési pont üzemeltetését kell végrehajtsa. A mögöttes és a tartalék vezetési pontok feladatai azonban nem moshatók tökéletesen össze.²³

A Magyar Honvédség viszonylatában tehát általános elvként elmondható, hogy a kötelekek vezetésének fő feladatai a fő vezetési ponton történnek. A vezetés folytonosságának biztosítása érdekében tartalék vezetési pontok üzemeltethetők, alapvetően a fő harcállásponthoz képest töredék állománnyal. Ahol a vezetés folytonosságának biztosítása mellett specifikus feladatok is jelentkeznek, ott mögöttes vezetési pont üzemeltetendő. A fő vezetési pontból a feladatok végrehajtásának koordinálása érdekében előretolt vezetési pont küldhető ki. A NATO-doktrínák nem tartalmazznak előírásokat a vezetési pontok konkrét rendszerére. Az Amerikai Egyesült Államok szárazföldi haderőneve a vezetési pontok rendszerét tradicionálisan a fő vezetési pont és a műveleti/harcászati vezetési pont kettőssével valósítja meg. Ez hadtest-hadosztály szinten kiegészül a mozgó vezetési csoporttal, illetve az összefegyvernemi és a lövésszázlóaljok esetében két adminisztratív/logisztikai vezetési ponttal.²⁴ A Kínai Néphadsereg vezetésipont-struktúrája is hasonló, legalábbis a felsőbb szinteken: a fő vezetési pont, tartalék vezetési pont, előretolt vezetési pont és mögöttes vezetési pont négyesét alkalmazzák.²⁵

Ahogy az eddigiekben bemutattuk, a vezetési pontok rendszere szerte a világon hasonló elvek alapján működik: egy fő vezetési pontot támogat egy mögöttes, illetve szükségszerűen helyettesít egy tartalék vezetési pont, míg magából a fő vezetési pontból előretolt vagy mozgó vezetési elemek különülhetnek ki. Az információk belső áramlását, illetve az alárendeltekkel és az elöljáróval való kapcsolattartást tehát ebben a rendszerben kell megoldani kötelekenként, ami korántsem egyszerű feladat. A vezetési pontok rendszerének elsődleges feladata a folyamatos vezetés megvalósítása, ami a törzsszolgálati szabályzat szerint négy alapvető szempont, a hatékonyság, a túlélőképesség, a rugalmasság és a rejtettség helyes arány szerinti kialakításával érhető el.²⁶ Az Egyesült Államok szárazföldi haderőneve a vezetési pontok kialakításakor és telepítésekor szintén különböző szempontokat vesz figyelembe, amelyek két fő csoportra bonthatók. Az első csoportba azok tartoznak, amelyek a vezetési pont hatékonyságát, a másodikba azok, amelyek a túlélőképességét hivatottak növelni. A vezetési pont hatékonyságához szükséges az optimális belső kialakítás, a szabványosított eljárás- és tevékenységrendszer, az elégséges információfeldolgozó kapacitás, illetve, hogy folyamatosan fenn tudja tartani a műveletek vezetésének/tervezésének képességét.

²³ Vö. Ált/54 A Magyar Honvédség szárazföldi haderőnevének harcsszabályzata II. rész. Budapest, Magyar Honvédség, 2014. II-9 – II-10.

²⁴ ATP 6-0.5 (2017): i. m. 1.4–1.5.

²⁵ Jeffrey Engstrom: *Systems Confrontation and System Destruction Warfare*. Santa Monica, RAND Corporation, 2018. 36–38.

²⁶ Ált/216 (2015): i. m. V-53.

A vezetési pont túlélőképességét a nagy területen történő, szétszórta telepítéssel, a méret csökkentésével, a redundancia csökkentésével, a mozgékonyaság növelésével, illetve hatékony álcázással és rejtéssel lehet elérni. A túlélőképességet és a hatékonyságot fokozó rendszabályok azonban gyakran egymással ellentétesen hathatnak, például a vezetési pont méretének – és így létszámának – csökkentése megnövekedett munkateherrel, így stresszel járhat, ami hatékonyságcsökkentő tényező.²⁷

A vezetési pontok feladatrendszerét a magyar és NATO-szabályzók szintén eltérően értelmezik. A magyar törzsszolgálati szabályzat értelmében a vezetési pontok hármas feladatrendszere a tervezés, koordináció és a vezetés feladatai köré szerveződik.²⁸ A vonatkozó NATO-doktrína megközelítése szerint a vezetési pontokon végrehajtott feladatok a folyó műveletek vezetése, a következő műveletek tervezése, illetve a csapatok tevékenységének támogatása feladataiban merülnek ki. E feladatok végrehajtása számos speciális tevékenységgel jár, ami elsősorban csak a vezetési pontokra jellemző. Ezek lehetnek a tervek/parancsok készítése és terjesztése, az információmenedzsment, az elemzések végrehajtása, döntés-előkészítés, a műveletek vezetése, azok értékelése, és a vezetési pontok üzemeltetési feladatai.

Az üzemeltetés problémakörébe tartozik a vezetési pontok áttelepülése, a közelbiztosítás és őrzés-védelem megszervezése, a harcvezetést megvalósító részleg kialakítása, illetve a műveletek folytonosságának fenntartása.²⁹ A vezetési pontok ezeket a feladatokat bonyolult vezetéstechnikai eszközrendszerrel látják el. Ezek az eszközök lehetnek az információ megszerzésének eszközei (például figyelőműszerek, lokátorok, műszeres felderítőeszközök, kamerák), az információtovábbítás eszközei (például rádióeszközök, rádiórelé-állomások, vezetékes eszközök, mobiltelefonok), az információ feldolgozásának eszközei (például számítástechnikai eszközök), illetve az okmányok elkészítésének és továbbításának eszközei.

Az eddigiekben tisztáztuk, hogy művünkben mit értünk vezetési pont alatt, és megadtuk annak főbb jellemzőit és feladatait. A továbbiakban megvizsgáljuk, milyen módon befolyásolhatja a mesterséges intelligencia alkalmazása a vezetési pontok fő karakterisztikáit, azaz a hatékonyságot, a túlélőképességet, a rugalmasságot és a rejtettséget. Ennek érdekében azt is meghatározzuk, hogy a fentebb felsorolt, a vezetési pontokat jellemző hat fő tevékenység megvalósításába milyen módon vonható be a mesterséges intelligencia.

3. A mesterséges intelligencia alkalmazási lehetőségei

A mesterséges intelligencia fogalmi meghatározása nem egyszerű feladat, különösen a technológia folyamatos fejlődését figyelembe véve: előfordulhat, hogy ami nemrég hatalmas áttörés volt a számítástudományok terén, az ma már csak rutinfeladatnak számít. A tréfás felhangú kijelentés, az úgynevezett „Tesler-tétel” azt mondja ki,

²⁷ ATP 6-0.5 (2017): i. m. 1-8-1.9.

²⁸ Ált/216 (2015): i. m. IV-2.

²⁹ ATP-3.2.2. (2016): i. m. 3-29-3-30.

hogyan: „az intelligencia az, amit a gépek még nem csináltak meg”.³⁰ Propagálói szerint a „tétel” bizonyítására szolgálhat az, hogy a kezdeti mesterségesintelligencia-kutatások sikeres területei ma már külön néven futnak. Az ujjlenyomat-felismerő rendszerek, a beszédfelismerő személyi asszisztensek nevükben ritkán, vagy egyáltalán nem tartalmazzák már a „mesterséges intelligencia” szókapcsolatot, holott kifejlesztésük szorosan a mesterséges intelligencia kutatásához köthető. A mesterséges intelligencia fogalma és kutatási területei ennek értelmében dinamikusan fejlődnek.³¹

Munkánkban a mesterséges intelligencia jelenleg már elérhető, illetve a közeljövőben elérhetővé váló technológiai megoldásait érintettük, azaz olyan megoldásokat, amelyek az emberek által is végrehajtható feladatokat gyorsabban és hatékonyabban tudják elvégezni. Nem tértünk ki a kutatási terület Szent Grálijként emlegetett általános mesterséges intelligencia³² kérdésére, amely emberi módon gondolkodva képes problémamegoldásra, hiszen a belátható jövőben nem várható annak megvalósulása.

A fentiekből következően megállapítható, hogy a mesterséges intelligencia használata mindenképpen digitális eszközök alkalmazásával jár. A vezetés digitalizációja szinte egyidejű az elektronikus számítógépekkel, a modern számítógépek kifejlesztése is katonai projektek keretén belül indult el. A magyar katonai szervezetek számára sem új fejlemény: a Magyar Néphadsereg már az 1950-es évektől foglalkozott a vezetésigépítés és automatizálás folyamatrendszerével, aminek célja modern technikai eszközök segítségével a vezetés hatékonyságának növelése volt. Ennek a folyamatnak alapja a gépi adatfeldolgozás elterjedése volt, amely elsősorban az adminisztratív munkák meggyorsítását célozta. A katonai vezetés terén már igen korán azonosították azokat a folyamatokat, amelyek automatizálhatók – azaz matematikai módszerekkel teljes egészében leírhatók – és komoly elméleti és gyakorlati munka folyt a csapatvezetés automatizálásának elősegítésére. Ennek fő fókusza a döntés-előkészítési folyamatok – elsősorban az információáramlás és adatfeldolgozás – automatikus elvégzésére képes eszközök bevezetése volt.³³

A hidegháború idején a Magyar Néphadsereg a Varsói Szerződés többi államával együtt részt vett az úgynevezett Tábori Automatizált Csapatvezetési Rendszer kidolgozásában, amely elméleti koncepciója szerint a hadműveleti-harcászati helyzet állandó ismeretéhez mindenképpen szükséges legmunkaigényesebb folyamatok automatizálásával gyorsította volna meg a döntéshozatalt. A TACSVER-ként rövidített rendszer alapvetően a szárazföldi haderőnem felső vezetési szintjeire volt tervezve, amely megfelelő híradó- és automatizálási rendszerekkel és eszközökkel integrálódott volna be a vezetési pontok szerkezetébe. Alapját egymással összeköttetésben lévő, speciális mozgó vezetési pontok képezték, amelyek különböző alrendszerekbe voltak csoportosítva, úgymint összefegyvernemi, rakétatüzér, légvédelmi és hadtápalrendszerek. Az eszközöket a magyar fegyveres erők számára már nem gyártották le és nem rendszeresítették, így konkrét alkalmazási tapasztalat nincsen.³⁴ Mindazonáltal

³⁰ Vincent C. Müller: New Developments in the Philosophy of AI. In Vincent C. Müller (szerk.): *Fundamental Issues of Artificial Intelligence*. Cham, Springer, 2016. 1–4.

³¹ A mesterséges intelligencia fogalmi tisztázásáról és főbb kutatási területeiről lásd Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia és a hadsereg I. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017a), 2. 23–34.

³² Más megfogalmazásban: erős mesterséges intelligencia.

³³ Munk Sándor: Az informatika megjelenése a Magyar Néphadseregben. *Hadtudomány*, 26. (2016), 3–4. 56–61.

³⁴ Négyesi Imre: A tábori automatizált csapatvezetési rendszer története I. *Hadtudomány*, 26. (2016), 3–4. 77–79.

a rendszer mögött álló szervezőelv nagyban hasonlít arra, mint amelyet napjainkban a mesterséges intelligencia proliferációja generál.

A vezetési pontok három fő funkciócsoportja, a tervezés, koordináció és vezetés közül a tervezés és vezetés feladatköreit vizsgáljuk részletesebben. A vezetés a folyamatban levő műveletek vezetésében érvényesül elsősorban. A tervezés egy rész a folyó műveletekhez kapcsolódó rövid és középtávú, illetve az azoktól esetlegesen teljesen független hosszú távú tervezésben. Minden tervezési folyamat a műveleti környezet megfelelő ismeretén alapszik, amelynek alapja az adatok gyűjtése, feldolgozása és az így nyert információk továbbítása. A műveleti környezet mai értelmezésünkben feltételek, körülmények és hatások összessége, amelyek fizikai és nem fizikai dimenziókban érvényesülnek, és a politikai, katonai, gazdasági, szociális, információs és infrastrukturális tényezők segítségével jellemezhetők. Ezeknek a tényezőknek a minél alaposabb és a valóságot minél jobban megközelítő leírásához információ előállítására van szükség, amelyhez adatokra van szükség.

A 21. század hadviselésének egyik jellemzője a szenzorok elterjedése és hálózatba kapcsolása. Ezáltal hatalmas mennyiségű, a 20. században megszokottnál akár nagyságrendekkel több adat kerülhet egy-egy vezetési pontra, ahol a törzsek jellemzően funkcionális szerkezete miatt megvannak az adatelemző feladatkörök. A problémát az jelenti, hogy a megnövekedett adatmennyiség miatt nem lehet, vagy csak egy határig lehet megnövelni az elemzők létszámát, hiszen a rejtettség és túlélőképesség követelményei miatt nem célszerű a vezetési pontok létszámát felduzzasztani. Az adatelemzés és információ-előállítás emiatt dilemmába kerül, és kénytelen-kelletlen csak addig dolgozza fel a bejövő adatokat, amíg van rá kapacitása. Ez természetesen a hatékonyság rovására megy. Ennek a dilemmának a feloldásában tud hasznos segítséget nyújtani a mesterségesintelligencia-alapokon nyugvó rendszerek alkalmazása. A beérkezett adatok előzetes értékelése során a mesterségesintelligencia-alapú rendszerek kiválaszthatják azokat az adatokat, amelyek további elemzésre érdemesek, vagy akár az elemzést is végrehajthatják. A beérkező adatok sokfélék lehetnek, jellemzően képek és videók, hanganyagok, illetve szenzorok adatai.

A képfelismerő/elemző rendszerek elsősorban légi fényképek és műholdfelvételek elemzésével járhatnak hozzá az információ előállításához. Stabilizációs, felkelés elleni vagy békefenntartó műveletek keretében az arcfelismerést alkalmazó rendszerek is létjogosultsággal rendelkeznek. Az előbbiek felhasználására kiváló példa az Amerikai Egyesült Államok által az Iszlám Állam elleni harcban alkalmazott Project Maven kezdeményezés, amely segítségével a koalíciós erők számos potenciális célpontot képesek voltak azonosítani.³⁵

A beszédfelismerés a mesterséges intelligencia alkalmazásának egyik legfelkapottabb területe, köszönhetően elsősorban a személyi asszisztensek megjelenésének, amelyek hamar az okosotthon-megoldások és az okostelefonok integráns részeivé váltak. Katonai területen a beszédfelismerés alkalmazása többirányú lehet. Egyrészt a modern beszédfelismerő rendszerek képesek a beszélt szöveg szinkronfordítására, ami a többnemzeti műveletek során a vezetés-irányítás vonatkozásában okozhat

³⁵ A Project Mavenről részletesebben lásd Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia és a hadseregek. *Hadtudomány*, 29. (2019), 3. 73–74. és Fazekas Ferenc – Jobbágy Zoltán – Krajnc Zoltán: Az átfogó művelettervezés kihívásai a multiter műveletek és a mesterséges intelligencia alkalmazásának tükrében. *Hadtudomány*, 31. (2021), 4. 18.

könnyebbé. Másrészt hatalmas potenciált jelent a szemben álló fél kommunikációjának értelmezése, annak közel valós idejű feldolgozása. A gyakorlatban hatalmas előnyt jelenthet, hogy a szemben álló fél szándékainak ismeretében, egy hatékony információtovábbítási rendszer segítségével megfelelő ellentevékenységek indíthatók a helyzetek optimális kihasználása érdekében.³⁶

A vezetési pontok egyik legfontosabb feladata a műveletek vezetése, aminek elengedhetetlen feltétele a helyzet ismerete. A szenzorok adataiból, illetve a képekből és videókból nyert információk felhasználásával pontosabb műveleti helyzetkép állítható össze. A műveleti környezet valós idejű megjelenítése mesterséges intelligenciát felhasználó informatikai rendszerek segítségével megkönnyítheti a helyzetkövetést, a döntések előkészítését és meghozatalát. A műveletek sikerének egyik kulcsa mindig is az volt, hogy döntési helyzetben gyorsabban hozzuk meg az elfogadható döntéseket, mint a szemben álló fél. A mesterséges intelligencia segítségével gyorsabban összeállított helyzetkép alapján meghozott döntések egy szintén mesterséges intelligenciával támogatott vezetés-irányítási rendszeren keresztül gyorsabban eljutnak a csapatokhoz, amelyek így megelőzhetik tevékenységeikkel a szemben álló felet, folyamatosan fenntartva a kezdeményezést.³⁷

A valós helyzetképet, illetve annak pillanatfelvételeit felhasználva könnyebbé válhat a tervezés is. A helyzetkép virtuális valóságként vagy kiterjesztett valóságként való megjelenítése megkönnyítheti a lehetőségek felismerését, a cselekvési változatok kialakítását és azok elemzését. A szemben álló fél képességeiről és erőiről megfelelő információkkal rendelkező mesterséges intelligencia olyan szintre emelheti a hadijáték hatékonyságát, amely elképzelhetetlen ember–ember közti interakciók során.³⁸

A szemben álló fél cselekvési változatainak kidolgozása mesterséges intelligencia segítségével magasabb hatékonyságot érhet el, hiszen az ismert doktrinális elvei, erői, eszközei és a műveleti környezet hatásai maximális figyelembevételével, az emberi kreativitást gépi precizitással kiegészítve a valóságot jobban megközelítő cselekvési változatok azonosíthatók. A korábbi műveletek, végrehajtott valós gyakorlatok vagy számítógéppel támogatott törzsgyakorlások adatait felhasználva a mesterséges intelligencia felkészíthető bizonyos tervezési helyzetek megoldására. A cselekvési változatok mellett a támogató tervek kidolgozásában is nagy szerepet kaphat a mesterséges intelligencia, az Amerikai Egyesült Államok az 1990-es évektől kezdve használ nagy hatékonysággal különböző logisztikai tervező alkalmazásokat, amelyek mesterséges-intelligencia-alapon működnek.³⁹

A tervezés során azonosított döntési pontok esetében a különböző feltételek függvényében előre meghatározott döntéseket is meghatározhatnak. A vezetés-irányítás részleges automatizálásával ezek a döntések gyorsabban eljuthatnak a végrehajtókhoz. A vezetési rendszerek modernizációjával számos olyan innováció válhat elérhetővé, amelyek forradalmi változásokhoz vezethetnek, és alapvetően megváltoztathatják

³⁶ A beszéd felismerés felhasználásáról részletesebben lásd Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia és a hadsereg III. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 4. 142–155.

³⁷ Harold Vermanen: Command and Control in Digital Transformation. *The Journal of the Joint Air Power Competence Centre*, (2019), 28. 73–79.

³⁸ A virtuális és kiterjesztett valóság felhasználási lehetőségeiről lásd Németh András és Virág Krisztián: Virtuális valóság és haderő cikksorozatát a *Haditechnika* 2021/2–2021/5. számaiban.

³⁹ Fazekas–Jobbágy–Krajnc (2021): i. m. 17.

a hadviselés ma ismert jellemzőit. Az egyik ilyen lehetséges, mindent felforgató elképzelés a döntésközpontú mozaik hadviselés (*Mosaic Warfare*), amelynek egyik fontos eleme a vezetés-irányítás részleges automatizálása. Eszerint a koncepcionális félautomata vezetés-irányítási rendszer a beprogramozott és folyamatosan frissített adatok alapján megkeresi az aktuális feladat/tűzfeladat optimális végrehajtására leginkább alkalmas alárendeltek, és a feladatokat szétosztja. Eközben akár a meglévő alá-fölé rendeltségi viszonyok is változhatnak a feladatok időtartamára, viszont a mesterséges intelligencia alkalmazása biztosítja az erőforrások optimális kihasználását.⁴⁰

A vezetési pontokkal szemben támasztott követelményeket tekintve a következőket lehet megállapítani: a mesterséges intelligencia alkalmazása a vezetési pontokon minden tekintetben növeli a hatékonyságot, amennyiben gyorsabb és esetenként akár jobb döntést lehet elérni a segítségével. Azonban alkalmazásának a technológia jelenlegi szintjén vannak bizonyos korlátai. A mai asztali vagy hordozható számítógépek nem képesek nagy bonyolultságú mesterségesintelligencia-alkalmazások futtatására, hiszen azok számítási teljesítményigénye – ezáltal energiaigénye is – igen magas. Felső szintű – hadászati, hadműveleti – vezetési pontoknál ez az ár megfizethető, nem okoz komoly fennakadást. Harcászati szinten azonban a jelenlegi lehetőségek mellett nem érné meg a telepítésük. Stabil, zavartalan és biztonságos kommunikációs csatornák megléte esetén megoldás lehet, hogy a mesterséges intelligenciát futtató kiszolgáló nem a terepen települt vezetési pontokon van, hanem a mögöttes területen egy védett objektumban, és csak a számítások eredményét továbbítja a felhasználó vezetési pontnak, azonban az ilyen kommunikációt semmi nem garantálja. A számítástechnika fejlődésével, a kvantumszámítógépek fejlesztésével megtörténhet, hogy a közeljövőben rendelkezésre fognak állni olyan kis méretű, speciálisan kialakított kvantumgépek, amelyek képesek lesznek bizonyos elemzési és tervezési feladatok ellátására, azonban ennek perspektivikus költségvonzata, illetve energiaigénye igen magas.

A hatékonyság és a rugalmasság ilyen növelése a mesterséges intelligencia alkalmazásával azonban negatívumokkal is jár: egyrészt potenciális létszámnövekedést okoz, hiszen a speciális eszközökhöz specialisták szükségesek, másrészt pedig mindenképpen növekedik vele a vezetési pont energiafelhasználása és jelkibocsátása. A létszámnövekedés a vezetési pontok fizikai méretének növekedésével, a mesterségesintelligencia-alapú eszközök új technikai eszközpark hozzáadásával járhat. Mindezen tényezők a rejtettséget és a túlélőképességet csökkentik, és nem utolsósorban speciális üzemeltetési feladatokat is igényelhetnek, ami a kiszolgáló- és biztosítóállomány feladatrendszerének bővülésével járhat.

4. Összefoglalás

Munkánk első részében áttekintettük a vezetési pontok fogalmi rendszerét, és megállapítottuk, hogy a hazai terminológia sem teljesen egységes a vezetési pont fogalmának pontos meghatározásában. A további vizsgálat során a vezetés megvalósítását végző

⁴⁰ Bryan Clark – Dan Patt – Harrison Schramm: *Mosaic Warfare: Exploiting Artificial Intelligence and Autonomous Systems to Implement Decision-Centric Operations*. Washington, Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2020. 35–40.

szervezetek települési helyeit neveztük vezetési pontoknak, ahol a döntés-előkészítés, a művelettervezés, a műveletvezetés, az együttműködés és a koordináció feladatait végrehajtják. A vezetési pontok egy rendszer mentén működnek, a különböző műveleti szintek vezetési pontjai egymáshoz kapcsolódnak, együttműködnek, és mindezek mellett szervezetenként legalább kettő vezetési pont üzemel a vezetés folytonosságának biztosítása érdekében. Azonosítottuk azokat a fő feladatokat, amelyeket a vezetési pontok rendszerének meg kell valósítania, ezek a tervek/parancsok készítése és terjesztése, az információmenedzsment, az elemzések végrehajtása, döntések előkészítése, a műveletek vezetése és értékelése, illetve az üzemeltetés feladatai. A vezetési pontokat a hatékonyság, a túlélőképesség, a rugalmasság és a rejtettség szempontjait figyelembe véve kell kialakítani.

A második részben megvizsgáltuk az azonosított fő funkciók, a tervezés és a vezetés körébe tartozó feladatok tekintetében azt, hogy miként használhatók a jelenlegi technológiai színvonalon már létező, vagy potenciálisan megvalósítható mesterséges-intelligencia-alapú alkalmazások. Megállapítottuk, hogy a vezetés és az adatfeldolgozás automatizálása nem új keletű trend és igény, hanem már az 1950-es években is felhasználták a legfejlettebb technikai lehetőségeket a különböző folyamatok automatizálására, a mesterséges intelligencia által biztosított lehetőség csak ennek a természetes igénynek egy újabb megtestesülése. Bemutattuk, hogy a legsokoldalúbb és leginkább elérhető alkalmazási lehetőségek jelenleg az adatfeldolgozás és információ-előállítás területén állnak rendelkezésre, de a mesterséges intelligencia különböző alkalmazási területei komoly potenciált hordoznak magukban a tervezési feladatok megkönnyítése, illetve a műveletek vezetésének felgyorsítása területén is.

Felhasznált irodalom

- AAP-06 NATO Glossary of Terms and Definitions (English and French)*. Brussels, NATO Standardization Office, 2021.
- AAP-6 NATO szakkifejezések és meghatározások szógyűjteménye (angol és magyar)*. Budapest, Magyar Honvédség, 2011.
- AAP-6 NATO szakkifejezések és meghatározások szógyűjteménye (angol és magyar)*. Budapest, Magyar Honvédség, 2013.
- Ált/216 A Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzata II. rész*. Budapest, Magyar Honvédség, 2015.
- Ált/54 A Magyar Honvédség szárazföldi haderőnemének harcszabályzata II. rész*. Budapest, Magyar Honvédség, 2014.
- ATP 6-0.5 Command Post Organization and Operations*. Washington, Department of the Army, 2017.
- ATP-3.2.1. Allied Land Tactics Edition B Version 1*. Brussels, NATO Standardization Office, 2018.
- ATP-3.2.2. 2016. Command and Control of Allied Land Forces Edition B Version 1*. Brussels, NATO Standardization Office, 2016.
- Berkáné Danesch Marianne (szerk): *Katonai terminológiai értelmező szótár*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 2015.

- Clark, Bryan – Dan Patt – Harrison Schramm: *Mosaic Warfare: Exploiting Artificial Intelligence and Autonomous Systems to Implement Decision-Centric Operations*. Washington, Center for Strategic and Budgetary Assessments, 2020. Online: <https://bit.ly/3gnlbw5>
- Engstrom, Jeffrey: *Systems Confrontation and System Destruction Warfare*. Santa Monica, RAND Corporation, 2018. Online: <https://doi.org/10.7249/RR1708>
- Fazekas Ferenc – Jobbágy Zoltán – Krajnc Zoltán: Az átfogó művelettervezés kihívásai a multitér műveletek és a mesterséges intelligencia alkalmazásának tükrében. *Hadtudomány*, 31. (2021), 4. 3–26. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2021.31.4.3>
- Hajdú István – Somorácz András – Téglási József: *Törzsszolgálat tankönyv*. Budapest, ZMNE, 1999.
- Krajnc Zoltán (szerk.): *Hadtudományi Lexikon*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019.
- Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína*. Budapest, Honvéd Vezérkar, 2002.
- Munk Sándor: Az informatika megjelenése a Magyar Néphadseregben. *Hadtudomány*, 26. (2016), 3–4. 55–76. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2016.26.3-4.55>
- Müller, Vincent C.: New Developments in the Philosophy of AI. In Vincent C. Müller (szerk.): *Fundamental Issues of Artificial Intelligence*. Cham, Springer, 2016. 1–4. Online: https://doi.org/10.1007/978-3-319-26485-1_1
- Négyesi Imre: A tábori automatizált csapatvezetési rendszer története 1. *Hadtudomány*, 26. (2016), 3–4. 77–88. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2016.26.3-4.77>
- Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia és a hadsereg I. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017a), 2. 23–34.
- Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia és a hadsereg III. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017b), 4. 142–155.
- Négyesi Imre: A mesterséges intelligencia és a hadseregek. *Hadtudomány*, 29. (2019), 3. 71–79. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2019.29.3.71>
- Vermanen, Harold: Command and Control in Digital Transformation. *The Journal of the Joint Air Power Competence Centre*, (2019), 28. 73–79. Online: www.japcc.org/wp-content/uploads/JAPCC_J28_screen.pdf

Kiss Péter¹

Az I. világháború új kihívásai a magyar katona-egészségügy szemszögéből

The New Challenges of World War I from the Perspective of the Hungarian Soldiers' Healthcare

Absztrakt

Az első modern háborúként is emlegetett világháború rengeteg újítást hozott a hadviselés területén. Új tömegpusztító automatizált fegyverek jelentek meg. A nagy hatótávolságú és robbanófegyverek a sérülések típusait is befolyásolták. Leginkább a nagymértékű traumás sérülések ellátását kellett hatékonyan megoldani. A háború kirobbanását megelőző időszakban egészségügyi reformok kezdődtek hazánkban is, felkészülve az esetleges fegyveres konfliktusokra. Állandó ellátó intézményeket létesítettek, és megalakult a honvédorvosi tisztikar. Magyarország csatlakozott a genfi egyezményhez, és megalapította az önkéntes alapon szerveződő, ma is működő Vöröskereszt elődjeként funkcionáló „egyletet”. Az egészségügyben hangsúlyt kapott a csapatmunka, az orvosok mellett megjelentek az egészségügyi altisztek és legénységi beteghordók. A beavatkozások fejlesztéséhez szükséges „kísérleti” sérültek nagy számban álltak rendelkezésre, és ezt a szakma hatékonyan használta ki tapasztalatgyűjtésre. Írásomban ezeket a fejlődési folyamatokat mutatom be.

Kulcsszavak: honvédorvos, egészségügyi altiszt, Vöröskereszt, vérátömlesztés, háborús neurózis

Abstract

The First World War, which is also referred to as the first modern war, brought many innovations in the field of warfare. New automated weapons of mass destruction emerged.

¹ E-mail: kisspetermt@gmail.com

The long-range and explosive weapons also affected types of injuries. Mostly the care of large-scale traumatic injuries had to be addressed effectively. In the period before the outbreak of the war, healthcare reforms began in Hungary as well, to prepare for possible armed conflicts. Permanent care institutions have been established and the Army Medical Officer Staff was formed. Hungary acceded to the Geneva Convention and established the "association", which is the predecessor of the Red Cross and is still operating on a voluntary basis. In healthcare teamwork was emphasised, with medical officers and crew porters joining doctors. The "experimental" injuries were available for development of interventions in large numbers, and this was used effectively by the profession to gain experience. In my paper, I present these developmental processes

Keywords: military doctor, medical lieutenant, Red Cross, blood transfusion, war neurosis,

1. A világháború előzményei, egészségügyi felkészülés

Az I. világháború kirobbanásának előzményeivel és az aktuális politikai konfliktusokkal rengeteg tanulmány foglalkozik. A következő néhány oldalban, az egészségügyi szakállomány specifikus felkészülését szeretném bemutatni, amely külön szakágként, mégis a honvédség keretein belül fejlődött Magyarországon. Fontos egészségügyi-stratégiai lépésként tekinthetünk az alábbi eseményekre.

1868-ban megalakul a Magyar Királyi Honvédség, amely mellett párhuzamosan szerveződött a honvédorvosi tisztikar, amely 1869-től intézményesített formában kezdhette meg működését. Az általános hadkötelezettséget bevezető törvény okán az újoncok besorozásakor szükséges egészségügyi alkalmassági vizsgálatokat végezték tagjai. Személyi állományát a császári és királyi hadseregből átszereltek alkották, akik mellé társultak toborzás útján már praktizáló orvosok, tartalékosok és az 1848–1849-es szabadságharc alatt szolgáló doktorok. Az egyetemi orvostanhallgatók helyőrségi gyakorlatot teljesíthettek, amivel katonaorvosi képesítést is szerezhettek az általános orvosi diploma mellett.² A honvédorvosi tisztikar kötelességei közé tartozott az egészségügyi ellátás és szolgálat szervezése és irányítása, háborús és békeidőben egyaránt. A szolgálat feladata a betegápolás, a preventív betegségmegelőzés, gyógykezelések és orvosi-törvényszéki véleményezés volt. Az 1869-es megalakuláskor létszám tekintetében 1 fő törzszorost jelölt ki a Honvédelmi Minisztérium, valamint a pesti és budai parancsnokságokra szintén 1-1 fő törzszorost.³ A megalakulást követő évben, már 82 doktor praktizált, akikből 7 fő katonaként is szolgált.⁴ A fennmaradó 75 orvos polgári szolgálat ellátását vállalta a gyalogos zászlóaljknál. Az elkövetkezendő évek a létszámbővítésekről és a státuszok kialakításáról szóltak, így 1877-re 65 honvédorvosi beosztást rendszeresítettek. A honvédségi békeállomány létszáma

² Csaszkóczy Emil: A hadegészségügy szervezetének múltjából. *Magyar Katonai Szemle*, 10. (1940), 12. 825.

³ Mikár Zsigmond: *A magyar királyi honvédség schematismusa*. Pécs, 1870. 6.

⁴ Mikár (1870): i. m. 165.

a következő évtizedekben ugrásszerűen növekedett. 1870-ben 11 442 főt számlált, ami 1912-re már 27 768-ra duzzadt.⁵

A létszámnövekedés új intézmények kialakítását kívánta meg, illetve ezzel arányosan honvéderorvosi beosztások megteremtését is. A beosztások és előmeneteli lehetőségek opcióként jelentkeztek, de általánosan elmondható, hogy ebben az időben állandó létszámhiánnyal küszködött a honvéderorvosi tisztikar, aminek mértéke 10–30% volt. A civil élethez képest kevésbé jövedelmező katonaorvosi státuszok nem voltak vonzóak a jelentkezők számára. 1913-ban a honvédség orvosi beosztásainak száma elérte a 232 főt, amiben lényegi változás a következő években nem történt, így a világháború alatt is ezzel a létszámmal rendelkezettek. Az üres státuszok feltöltését a mozgósítások több-kevesebb sikerrel megoldották, ugyanakkor a katonaorvosi ismeretek hiánya hamar megmutatkozott a berendelt állomány tagjai között, akik legtöbbször honvédségi előélet nélkül, civil területekről érkeztek.⁶ A sorozóbizottságokba a honvéderorvosi tisztikar is delegált tagokat. Egészségügyi vonatkozásban a sorozási időszak alatt a sérültek, betegek gyógykezelését kell értenünk, hogy az élőerő szolgálatképessége mihamarabb változatlan létszámban rendelkezésre állhasson. Háborús helyzetben, továbbá a fent említett feladatok mellett a megsebesült katonák repatriálását, harctérről való visszaszállítását is az egészségügyi szolgálat végezte, szükség esetén a transzport alatti betegellátással egybekötve.

A világháborút megelőző időszakban tehát a honvédség részéről voltak törekvések egészségügyi szakemberek alkalmazására. A csapatlétszámmal együtt emelkedett az orvosi beosztások száma is.

Egy német származású orvos Georg Friedrich Nicolai megfogalmazása szerint, az orvosnak szerencséje van, mert átképzés nélkül folytathatja megszokott munkáját. Az egészségügyi ellátó nem ellenséggént kezeli a sebesültet, hanem munkája alanyaként tekint rá. Ideális esetben egy orvos számára (munkája tekintetében) nem létezik háború – fogalmazza meg *Miért hagytam el Németországot* című könyvében.⁷

A szakma korán felismerte, hogy az egészségügy csapatmunka. Szinte minden beavatkozáshoz szükség van előkészületekre, amelyet nem minden esetben tud elvégezni egy doktor, akár időhiány miatt vagy csak egyszerűen presztízskérdésből sem. A betegek vetkőztetése, ellátás utáni felügyelete, ápolása a lábadozási időszakban, átkötözése, a gyógyszerek kiosztása nem orvosi kompetenciához kötött. A következő fejezetben azt nézzük meg, kik azok a szereplők a doktorok mellett, akik tevékenyen részt vettek az ellátási láncban.

2. Az egészségügyi csapat

A páciensek elsődleges orvosi ellátása után a rehabilitációban és gondozásban nagy szerepe volt az egészségügyi kisegítő személyzet tagjainak, akik ápolták a betegeket. Fontos alappillére volt ez a gyógyulási folyamatnak, amennyiben képzett szakszemélyzet

⁵ Balla Tibor: *A magyar királyi honvéd lovasság 1868–1914*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest, ZMNE, 2000. 41–42.

⁶ Kiss Gábor: *A magyar királyi honvédség egészségügyi szervezete 1867–1918*. Budapest, ZMNE, Doktori (PhD-) értekezés. 2003. 19–21.

⁷ Heinz Schott et al.: *A medicina krónikája*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1994. 385.

végezte az ápolási feladatokat. Más szakmához hasonlóan az ápolói szintű betegellátás elsajátításához is szervezett tanulási folyamat szükséges. Ennek elmulasztása esetén egy kevés szakértelemmel vagy hiányos ismeretekkel rendelkező ellátó képes állapotrosszabbodást előidézni a kezelt beteg személyen. Hazánkban az ápolói végzettséggel rendelkező egészségügyi altszteknek kiemelt szerep jutott a katona-egészségügyi ellátórendszerben. A rendszer alappillérei voltak, és megközelítőleg ugyanazt a feladatkört látták el háborús időben, mint békeállapotban. Az alábbi tevékenységek tartoztak az egészségügyi altsztekhez: a betegek mobilizálásában való közreműködés, szükség esetén elsősegélynyújtás, asszisztálás operációnál vagy boncolásnál, valamint természetesen a sztenderd betegápolás.

A segédszemélyzet kiegészült egyéb végzettséggel rendelkező tagokkal is, mint amilyenek a sebesültet és kötszereket hordozó ápolók, önkéntes alapon csatlakozó orvostanhallgatók, akik szolgálati ideje beszámolható a kötelező katonai állományban eltöltendő időbe, különböző egyházi rendek ápolói, illetve önkéntes szervezetek tagjai.⁸ A honvéderosvosi tisztikar intézményesített megalakulását követő évben, 1870-ben átszervezés történt az egészségügyben. Ez folyamatként egészen a háború kirobbanásáig tartott. A századokat osztagok váltották fel. Főszabály szerint minden helyőrségi kórházhoz rendeltek egy osztagot, így a kórházak számával arányosan változott az egészségügyi osztagok száma. A létszámot befolyásoló fő tényező az intézmény nagysága volt, így minden kórházban minimum 3 főtiszt és 58 altsz vagy legénységi katona teljesített egészségügyi szolgálatot. Ez a keret növekedhetett akár 5 főtiszt és 270 fő altsz legénységi beosztásig. Mozgósítás idején az esetleges emberhiányt a kiképzés alatt álló legénység tagjaiból töltötték fel. A csapat parancsnoka ezredesi rendfokozatban látta el szolgálatát, ami kiegészült az egészségügyi szakmai felügyelettel.

Az önkéntes szervezetek közül kiemelendő a Magyar Vöröskereszt munkássága. A szervezetet Henry Dunant, Svájcból származó üzletember nevéhez köthetjük. Benne fogalmazódott meg az a kezdeményezés, hogy már békeidőben szükséges olyan önkéntesekből álló segítő szervezet megalapítása, amely háború esetén a harcokban megsebesült katonák ellátását hivatott szolgálni, megkülönböztetés nélkül, legyen szó az ellenség vagy a saját csapatok sérültjeiről. Genfben az 1864-es diplomáciai konferencián elfogadták előterjesztését, létrehozva ezzel az első genfi egyezményt, amelyhez Magyarország 1866-ban csatlakozott. Az Osztrák–Magyar Monarchiában I. Ferenc József, Ausztria császáráként és Magyarország királyaként 1878-ban határozta meg, hogy a két országban önálló, önkéntes alapon működő segélyszervezetet kell szervezni. 1881. május 16-án megalakul a Magyar Szent Korona Országai Vöröskereszt Egylete. Az ezt követő években egy esetleges háborús helyzetre való felkészülés zajlott a szervezetben. Kötelezettséget vállalt a magyar királyság és az osztrák császárság az ideálisnak tartott létszám és szükségkórházak felállítására. Ehhez hozzátartoztak a folyamatos elsősegélyképzések és különböző missziós segítségnyújtások. A háború kirobbanásakor az egylet minden alakulatát a frontra küldte. Támogatást kért a lakosságtól az utánpótlásra és a megfelelő eszközök beszerzésére. A Vöröskereszt állományának tekintetében 1917-re sikerült felállítania két tábori kórházat, 20 segélyhelyet,

⁸ Kiss Gábor: *Orvosok, katonák, katonaorvosok... Mozaikok az osztrák–magyar katona-egészségügy történetéből 1868–1918*. Budapest, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 2018. 43–44.

11 egészségügyi raktárt a fronton, valamint 900 fős ápolónői személyzetet. Jelentős humanitárius feladatokat is ellátott az egyesület Tudósító Irodája. Értesítést küldött az elesett és sebesült katonák hozzátartozóinak.⁹

Az ellátószemélyzet bemutatása után ismerkedjünk meg azzal az intézményi háttérrel, amellyel Magyarország rendelkezett a háború alatt. Ugyanis egy traumán átesett katonát ritkán küldhettek azonnal vissza a frontra, szükség volt felépülési időt biztosító háttérintézményekre is.

3. Intézményi háttér

A háborús cselekmények három dimenzióban mozogtak, ezt a modellt követte le az egészségügyi ellátás. A hátszországban, a hadműveleti területen és az ellátási körzetben volt szükség ellátóegységekre. Első lépésként a sérült katonák állapotát stabilizálták (hadműveleti területen), ezután – definitív ellátás céljából vagy rehabilitáció miatt – további ellátóhelyiségek létrehozása vált szükségessé, amelyeket a hátszországokban működtettek. Léteztek a frontvonaltól távolabb eső állandó ellátó betegellátó intézmények, valamint a frontvonalhoz közel ideiglenesen kialakított tábori egészségügyi intézetek. Az állandó intézményekhez tartoztak a helyőrségi kórházak, ahol a betegápolás mellett egészségügyi szakkiképzés is folyt. 1914-ben a Monarchia területén összesen 29 helyőrségi kórház működött önálló, saját állománnyal rendelkező intézményként. A csapatkórházak szintén állandó létesítmények voltak, olyan állomásokon, ahol a létszám meghaladta az 500 főt, de egészségügyi szakkiképzésre nem volt lehetőség, vagy ahol a helyőrségi kórház távol helyezkedett el. Önálló intézményként tartották számon, de nem saját állománytáblával rendelkeztek. A honvédkórházak a csapatkórházakhoz hasonló működési elvvel dolgoztak, de a kiképzés is feladatuk volt azon területeken, ahol helyőrségi kórház nem működött. Végül a gyengélkedőházak tartoztak az állandó létesítmények közé. A kisebb helyőrségben, ahol 300-500 fő tartózkodott, gyengélkedőházakat üzemeltettek. Ezek rövid lefolyású kórképek ellátására szakosodott, nem önálló intézmények, hanem alosztályok voltak. Leginkább járványok esetén, összpontosításkor vagy speciális események kapcsán hozták működésbe őket.

A tábori intézményeket mozgósítás esetén hozták létre és vetették be. Elsősegélyt nyújtottak, orvosi és kórházi beavatkozásokat végeztek. Működésüknek meghatározó kritériuma a betegek transzportideje volt, ezért elhelyezkedésüket a szállítási kapacitás és módzat nagyban befolyásolta. Az időszakra jellemző lovas sebesültszállítás meglehetősen lassúnak bizonyult, ezért szükséges volt a harcfronton közeli telepítés. A mozgósítások alatt a tábori intézmények orvosainak fő rendeltetése volt, hogy megállapítsák a berendelt katonák hadrafoghatóságát. A felvonulás előtt a prevenció az elsődleges, valamint a higiéné betartásának szigorú ellenőrzése. Hadműveletek alatt a hadképesség fenntartása volt a feladatuk. A szállítható állapotú betegeket az (a már fentebb taglalt) állandó ellátóintézmények egyikébe szállították. Azokat a sérülteket küldték a hátszországba, akiket az ellátók képesek voltak – sérülés súlyosságától

⁹ Morzsányi Éva: *125 éves a Magyar Vöröskereszt*. Budapest, 2006. 9–11.

függően – szállítható állapotba hozni, és megalapozott eséllyel túlélhették a szállítás közbeni erőbehatásokat, az úgynevezett „szállítási traumát”, mint amilyen például egy lovas szekér rázkódása. Ideális esetben a hátországok ellátókapacitása és helyszíne megfelelőbb volt a tábori körülményeknél. Ezt a modellt az irodalom az osztrák egészségügyi rendszerként ismeri, amelyet természetesen Magyarország is alkalmazott az I. világháború idején. Az amerikaiak kihagyták a stabilizációs fázist (szállítható állapotba hozás), és a hadszíntérről egyenesen a hátországba próbálták meg eljuttatni bajba jutott katonatársaikait. A német rendszer a fent leírt két módszert kombinálta. E feladatok maradéktalan ellátásához elengedhetetlen volt a megfelelő szervezés és kielégítő egészségügyi létszám, valamint felszerelés. Az állományt a honvéderorvosi tisztikar, valamint az ő munkájukat segítő egészségügyi segédszemélyzet adta.¹⁰

A betegek létszámának folyamatos csökkentése járványügyi megfontolásból is fontos volt, illetve a friss sérültek elhelyezését is kardinális kérdésként kezelték. Láthatjuk tehát, hogy a tábori intézmények ellátása elsődlegesen a betegek szállítható állapotba hozásáig terjedt. A menetek alatt az egészségügyi személyzet a menetoszlop végén kapott helyet. A menetképtelenné váltakat elsősegélyben részesítették, majd sebesültvivőkkel a sebesültszállító (főként lóvontatású szekér) járműre vitették. Táborozás alatt a sérültek állapotát stabilizálták, szükség esetén visszaküldték őket a hátországi gyógykezelő intézetekbe. A harcok alatt a közvetlen harci cselekmény közelébe csak a sebesülthordók kerültek, akik az ideiglenesen felállított pontokra gyűjtötték a sebesülteket, ahol megkezdődött az elsődleges ellátásuk. Innen a legközelebbi ellátóhelyre, vagyis a tábori kórházba szállították, amely nem állandó intézmény. A hadsereg mozgását követve 10-15 km-re helyezkedtek el a harci eseménytől. Akkor települtek, ha a sebesültek állapota és száma megkívánta, vagyis meghaladta azt a kapacitást, amelyet a kórház nélkül már nem voltak képesek ellátni. Igény esetén akár 600 beteg ellátására alkalmas tábori kórház is települhetett. A harcvonalhoz közelebb helyezkedtek el a tábori gyengélkedőházak, amelyek könnyű sérültek ellátására rendezkedtek be. Elhelyezésükről a hadsereg parancsnoka rendelkezett, figyelembe véve a helyi közlekedési infrastruktúra lehetőségeit (például vasút, hajóállomás) a sérültek tömeges szállításához.¹¹

Egységes betegszállítási protokoll a 20. század elején nem létezett. A helyőrségi parancsnokoknak – a magas sebesülési arány miatt – új terhet rótt a vállára ennek megszervezése. A betegtranszport lépcsőzetesen működhetett csak. A hadszíntéren a sebesülthordók voltak az első lépcsőfokok. Utána következtek az ideiglenes, majd az állandó ellátóintézmények, ahol az orvosok munkáját és a beteg túlélési esélyeit nagyban befolyásolta, hogy mennyi idő telt el, amire a sérültekkel kontaktusba kerülhettek. A traumák és vérzések gyors lefolyású kórképek, ezért időkritikusak. A megemelkedett sebesültszám, ami a világháborúra volt jellemző, csak tovább terhelte a szállítási kapacitásokat.

¹⁰ Kiss (2018): i. m. 10–11.

¹¹ Kiss (2003): i. m. 50–65.

4. A „modern” háború, új fegyverek új kihívások

Az 1914–1918 közötti háborúban a sebesültek és halottak száma kiugróan magas volt. Az addig nem tapasztalt agresszív harc minőségi sajátosságokat vont maga után. Már nem a megszokott manufakturális hadviselés zajlott, amikor a veszteséget főként a higiéné hiánya és fertőzőes járványok okozták, vagyis ahol a betegek száma jóval a sebesültek száma felett volt. Beköszöntött a „gyári korszak”, amikor ez az arány megfordult, több a sebesült a pusztító erejű fegyverzetek miatt, kialakítva ezzel a „traumás járványok” időszakát. A fegyverek és harci eszközök gyártása automatizálódott, így lényegesen magasabb számban álltak rendelkezésre, mint ezelőtt. Az automata gépfegyverek, aknavetők, lángszórók és kézigránatok minden harcoló fél számára elérhetővé váltak, amely eszközök lehetővé tették a tömegmészárlásokat. 1916 őszén vetették be az első harckocsit, tovább fokozva a pusztítások nagyságát. A fentebb említett fegyverek mellett, a légi harci támogatás és a harci gázok bevetése még kiterjedtebbé tette a népiertást.¹²

A mozgóháború hamar állóháborúvá eszkalálódott, az ember-ember elleni küzdelmek nagy részét felváltották a gépesített hadműveletek, amelyek minőségüket tekintve lényegesen nagyobb pusztítás okozására voltak képesek. Ezek a változások minden résztvevőre hatással voltak, beleértve a katonaegészségügyet is, amely szakterület új kihívásokkal szembesült. A társadalom egészét érintő militarizáció alatt már nem volt elég a civil szférából megszokott orvosi tevékenység. A Magyar Sebész Társaság megalapítója, dr. Manninger Vilmos. Ő fejlődési és tapasztalási lehetőségként tekintett a tömegesen előforduló, akár addig nem tapasztalt kórképekre. Felhívta a figyelmet arra, hogy könyvből csak elméletet lehet tanulni, de a háború alatt bőségesen adatott lehetőség a gyakorlásra.¹³

Az újabb, gépesített fegyverek hatótávolsága megnőtt. Az egészségügyi személyzet és épületek védelmét a genfi egyezmény hivatott fenntartani, de a harcok során az egyezmény betartása nem valósult meg. Részben a már fent említett nagy hatótávolságú, sokszor pontatlan fegyverek miatt, de dr. Kemény Gyula ezredorvos szerbiai naplójában több helyen tesz utalást arra vonatkozóan, hogy a vöröskeresztes zászló válik célponttá, ezért volt, hogy megtevesztésből másik épületre tűzték ki, így az eredeti felállítási helyen zavartalanul láthatták el a sebesültjeiket.¹⁴

Az eddigi háborúk tapasztalatait a sebesülések fajtáiról – például vágott, szúrt, esetenként lőtt sérülések – felváltották az új keletű sérüléstípusok: robbantott, roncsolt sérülések földdel keveredett sebszélek, gáz által okozott megbetegedések. Új eljárások kikísérletezése vált szükségessé az orvosi gyakorlatban.¹⁵

A szennyezett sebek könnyen fertőződnek, kialakítva ezzel a sepszis (vérmérgezés) kórképét, amely megfelelő beavatkozások nélkül halálos kimenetelű állapot. A kezelésére tett intézkedéseket összefoglaló néven antiszeptikus beavatkozásokként aposztrofálhatjuk, nagy hangsúlyt fektetve a sebfertőtlenítésre, amelyet ebben

¹² Pisztor Ferenc: Az első világháború neurózisai. *Orvosi Hetilap*, 126. (1985), 14. 856.

¹³ Manninger Vilmos: *A sepsis és fertőzés a mostani háborúban*. Budapest, 1916. 37.

¹⁴ Dr. Kemény Gyula ezredorvos szerbiai naplója. *Nagy Háború Blog*, 2019. augusztus 31.

¹⁵ Manninger Vilmos: *A sebszét diadalútja*. Budapest, 1938. 32.

az időben klórmésszel oldottak meg.¹⁶ Henry Drysdale Dakin úttörőnek számított a sebfertőtlenítésben. Az ő oldatát használták az antiszeptikus eljárások részeként. A szennyezett sebek többszöri kiöblítése a Dakin-oldattal történt, amelyet klóros mész, nátrium-karbonát és bórsav egyvelege alkotott.¹⁷ A sebek üszkösödését, a gangrénát azonban a többszöri sebkimosás sem tudta teljesen megfékezni. Radikálisabb megoldás vált szükségessé, amely eleinte a roncsolt sebszélek kimetszését követelte, végtagsérüléseknél pedig a csonkolt végtag eltávolítását, amputációját.¹⁸

Az állóháború legalattomosabb és legveszélyesebb fegyverének sokan a harcigázokat tartották. A kezdetleges bevetési próbálkozások hazardírozásnak is minősíthetők, ugyanis vivőeszközök hiányában a széláramlás segítségével próbálták meg a támadóegységek eljuttatni az ellenség katonáihoz a mérgező gázokat. Sok esetben a meteorológiai változások miatt ezek öngyilkos akcióvá változtak. 1916-ban Völgyesi Ferenc katonaorvos egy orosz gáztámadásban érintett katonák megfigyelését végezte. A látszólag teljesen egészséges fiatal honvédek térben és időben orientáltak, enyhe köhögésen kívül tünetmentesek voltak. Nagyjából fél óra elteltével, szinte előjelek nélkül görcsrohamot produkálva estek össze és haltak meg a tehetetlen egészségügyi ellátók szeme előtt.¹⁹

A korabeli felderítésekre repülőket használtak a háború során. Eleinte csak ezt a célt szolgálták a légi járművek, de 1915-ben már bombákat is dobtak angol és francia gépekből. A németek zeppelin léghajóról bombáztak, amely monumentális nagyságával inkább volt ijesztő, mint hatékony a könnyű sebezhetősége miatt. A repülőgépeken kezdetben revolverek voltak rendszeresítve, később azonban a géppuska is a tartozékukká vált.²⁰

1916-tól a korlátlan tengeralattjáró-háború is befolyásoló tényezővé vált a háború alakulásában. Előzetes bejelentés nélkül hajtottak végre támadásokat a hadihajók és más vízi flották ellen. Ebben az esetben nem az élőerő pusztítása volt a fő szempont, sokkal inkább a gazdasági és katonai ellátási problémák kiváltása.²¹

Az egészségügyi szolgálat felállítását – hasonlóan a világ minden fegyveres erőihez – Magyarországon is a hadi képességek megtartása és helyreállítása teszi szükségessé.

5. Mire jó a háború?

A kérdésre nem lehet egyértelmű választ adni, ugyanis meg kell vizsgálnunk, milyen aspektusból keresünk választ? Az emberi élőerő vesztesége szörnyű. A környezetre tett hatás szintén borzasztó. A katonák és civilek mentális állapota leépül a rengeteg kegyetlen cselekedettől és élménytől. E tekintetből a válasz egészen egyszerűen annyi lenne, a háború semmire nem jó. Vannak ugyanakkor olyan szakterületek,

¹⁶ Kapronczay Károly (szerk.): *Háború és orvoslás, Az I. világháború katonaegészségügye, annak néhány előzménye és utóélete*. Budapest, Magyar Orvostörténelmi Társaság, 2015. 97.

¹⁷ Jeffrey M. Levine: Dakin's Solution: Past, Present, and Future. *Advances in Skin & Wound Care*, 26. (2013), 9. 410–414.

¹⁸ Schott et al. (1994): i. m. 390.

¹⁹ Völgyesi Ferenc: *Üzenet az ideges embereknek*. Budapest, Novák Rudolf és Társa, 1936. 4–5.

²⁰ Szilágyi-Kiss Hajnalka: Az I. világháború hadműveleti változásai. *Hadtudományi Szemle*, 14. (2021), 1. 139–154.

²¹ Kedves Gyula – Kreutzer Andrea – Lugosi József: *A Hadtörténelmi Múzeum Értesítője 12*. Budapest, Hadtörténelmi Múzeum, 2011. 201.

amelyek egy fegyveres konfliktus alatt fejlődésnek indulhatnak. Ilyen egyértelműen például a hadiipar, illetve nem elhanyagolható mértékben az egészségügyi ellátást is előrehaladásra sarkallja. A rengeteg páciens, „emberanyag” mérhetetlenül sok új tapasztalatot és gyakorlatot ad az egészségügyi ellátóknak. Arról már több helyen írtam, hogy egy egyetemi előadásból, könyvből vagy akár bonctermi gyakorlatból elméleti tudás szerezhető. Egyes képességek (*skillek*) begyakorlására alkalmasnak bizonyulnak ezek a források. Az igazi tapasztalatot a valós emberanyag, a sérült katonák adják. A háború alatt megnövekedett esetszámok új ellátási és beavatkozási algoritmusokat teremtettek.

A legtöbb ellátásra szoruló katona esete valamilyen traumához köthető, ezért a sebészet területén kellett a szakembereknek a leginkább összetett változtatásokat, megoldásokat találniuk. Ebből a nézőpontból a címben elhangzott kérdésre Antoine Thibault doktor válasza már egészen elfogadható, amelyet Roger Martin du Gard regényében fogalmaz meg: „Legalább erre jó a háború: a sebészetet előrelendíti.”²²

A fejlődés nyomon követhető a sebek ellátásában és a fertőzések megelőzésére való törekvésben. Újdonságként a világháború alatt biztonságosabbá fejlesztették a vérátömlesztést, és addig nem látott mértékben alkalmazták azt kifejezetten a légyrészek többszörös roncsolódásából és a nagy erek sérüléséből fakadó vérvesztés pótlására. A vérátömlesztés nem új keletű beavatkozás. A háborút megelőző évszázadokban is volt már rá kísérlet, azonban azok sokkal inkább voltak veszélyesek, mint hasznosak a betegek számára. Egyrészt állati (legtöbbször bárány-) vért próbáltak az erekbe juttatni, ami élettani hatások miatt, az eltérő fehérjeszerkezetek révén úgynevezett csomósodást okozott a beteg életét követelve. Másrészt, ha emberi vért is alkalmaztak, a vércsoportok ismerete nélkül csak a szerencsén múlt, hogy az adott vércsoportok kompatibilisek-e egymással, vagy a már fent említett csomósodást okozzák. Az emberi vércsoportok különböző összetevőit kutatta a Nobel-díjjal is jutalmazott bécsi orvos, Karl Landsteiner. 1901-ben fedezték fel az eltérő típusú vércsoportokat, amelyeket a ma is használatos megnevezés szerint (A, B, 0 csoportokra osztva) ismer az egészségügy. A frissen szerzett tudásanyagot alkalmazva fogalmazódott meg a vérátömlesztés alapszabálya. A páciens számára jó véradó csak az lehet, aki ugyanazzal a vércsoporttal rendelkezik, mint maga a beteg.²³

Magyarországi vonatkozásban a vérátömlesztések helyszínéül a budapesti Ericsson Magyar Villamossági Rt. gyára szolgált, amelyből egy épületet átalakítás után hadikórházként használtak. A kor kiemelt intézményének számított, ahol a tábori kórházakhoz képest a további fertőzések elkerüléséhez minden feltétel adott volt.²⁴

A vér alvadásának megelőzésében egyszerű logikát követtek. Az akkori orvosok direkt vérátömlesztést eszközöltek. Az egészséges vért adó eréből juttatták át a folyadékot, közvetlenül a vért kapó beteg szervezetébe, természetesen előzetes vércsoport-ellenőrzés után. A véralvadás kémiai megelőzésére szolgáló nátrium-citrátot már 1914-ben is ismerték, azonban felhasználását csak 1917-ben kezdték meg.

²² Roger Martin du Gard: *A Thibault család*. Budapest, Magyar Helikon Könyvkiadó, 1973. 679.

²³ Siang Yong Tan – Connor Graham: Karl Landsteiner (1868–1943): Originator of ABO Blood Classification. *Singapore Medical Journal*, 54. (2013), 5. 243–244.

²⁴ Balogh János – Sükösd László: Manninger Vilmos pályadíjának 80 éves évfordulójára. *Orvosi Hetilap*, 124. (1983), 44. 2694.

A kémiai vérkonzerválás 4-7 napig felhasználhatóvá tette a korai vérkészítményeket, majd 1916-ban szőlőcukor, dextróz hozzáadásával ez a felhasználható időtartam kitolódott.²⁵

Manninger Vilmos orvosként részt vett a fent említett helyszínen az első magyar transfúziós eljárásokban. Tapasztalatait megírta, amiben úgy fogalmaz, hogy sorozatosan végeztek transfúziókat erősen kivérzett, de már lábadozó, a kórházban tartózkodó katonákon. Kontrollcsoportként a sebesültek egy része a hagyományos kezelést kapta, amely ebben az időben a vas- és arzénterápiát jelentette. A vérátömlesztésen átesettek pedig 800 gramm friss vért kaptak az érpályájukba. A konzervatív kezeléssel átesettek regenerálódása hónapokban mérhető, míg a vért kapottaké hetekre redukálódott.²⁶

A fenti beavatkozásoknak köszönhetően a gyógyulási idők rövidültek, a túlélési esélyek arányosan növekedtek. Egy sérült ellátása és rehabilitálása azonban nem áll(hat) meg a testi tünetek meggyógyításával. A harcba való visszaállítás saját és társai érdekében is csak megfelelően gyógyult pszichés állapotban lehetne biztonságos és hatékony. Erre azonban ritkán jutott megfelelő figyelem a világháború rapid eseményei miatt.

6. A lakosságot (is) érintő kórképek

A háborúban a harcoló katonák, ha sérültek, látványos és egyértelmű tüneteket mutattak, mint amilyen például a vérzés, fájdalom vagy eszméletlenség. Ezenkívül azonban voltak/vannak olyan nyomai is egy ekkora volumenű harci eseménynek, amelyek alattomosabbak, nem szemmel láthatók és egyértelműek, sőt sokszor nem is fedték fel azokat. Ezek a neurológiai kórképek, amelyek a pszichét támadják, és nemcsak a fronton szolgálatot teljesítők az áldozatai, hanem a társadalom egészét is érinti. Azt csak a későbbi időkben fedezték fel, hogy ezek a lelki betegségek egy idő után testi tüneteket és elváltozásokat is képesek előidézni. Az ember mentális helyzete hatással van egészségügyi állapotára, amelyet meghatároz az élettörténete, de a kollektív mentalitás, értékorientáció és az adott időre jellemző viselkedési normák is befolyásolják.

Sigmund Freud szerint a háborúhoz köthető traumás neurózis áttöri a személyiség védőrétegeit, mentális zavarokat okoz elszenvadóként. A kiváltó helyzet váratlan, nem lehet rá felkészülni. Az előzetes elképzelések a harci eseményekről soha nem lehetnek pontosak, azok rendszerint másképpen alakulnak. Az időhiány miatt nincs alkalom az elmét felkészíteni a cselekményekre, ezért sokszor jelentkezik bénultság, rémület, tehetetlenség. Az élményeket rémálmok, hallucinációk formájában újra és újra átéli, fokozva ezzel a tüneteket. A halállal való szembekerülés és az élet fenyegetettsége okozza az idegrendszeri bántalmakat. Ferenci Sándor katonaorvosként vett részt az I. világháborúban, 1916-tól pszichiáterként vizsgálta a katonák neurózisait. A pszichés traumát átélt betegek poszttraumás stresszben szenvedtek. Jellemző volt

²⁵ Schott et al. (1994): i. m. 391.

²⁶ Manninger Vilmos: *Kampf und Sieg der Chirurgie*. Zürich, Rascher, 1942. 98.

rájuk a depresszív hajlam, túlérzékenység és dühkitörés. Az önbizalom megrendült, ezt lehetett visszavezetni a szorongásos tünetegyüttes jelenlétére.²⁷

A neurózison átesett betegek gyógyítása hosszú terápiát igényel, mivel azonban számtalan érintettje volt, ezért az esetek csak kis százalékában kaptak megfelelő segítséget a rászorulók. Ez a betegség láncreakciókhoz vezet, az alany egyedül nem minden esetben tud megbirkózni a problémával, ezért a közvetlen hozzátartozói is vele együtt szenvednek. A poszttraumás stressz a 21. században is létező kórkép. Súlyossága eltérő lehet, de akár az öngyilkosságig is vezethet.

7. Összefoglalás

Összességében láthatjuk, hogy az egészségügyi ellátás igyekezett felvenni a háború diktálta iramot. A kor lehetőségeihez mérten lekövette az eseményeket. Addig nem látott mennyiségű sebesült ellátását és szállítását megszervezni emberfeletti kihívás volt. A sebesültek elszállítása egy járvány megelőzése érdekében központi szerepet kapott. Érdemes figyelembe vennünk a szállítóeszközök kapacitását, valamint azt is, hogy a mozgósítás alatt sokszor hadi tapasztalattal nem rendelkező orvosok és ellátók kerültek háborús övezetekbe. A nemzetközi egyezményeket nagyon gyakran semmibe vették a felek, így támadás érte rendszerint a vörös kereszttel ellátott egészségügyi pontokat is. Az orvosok mellett kiemelendő az egészségügyi altisztek és segítő személyzet, valamint az önkéntes csoportok helytállása és szerepvállalása is.

Érdemes elgondolkoznunk a háború „késztette” innovációs fejlődéseken is. A sebek elfertőződésének és a vérmérgezés általi halálozási arány csökkentésének eszköze a Dunant-oldat, amelyet széleskörűen alkalmaztak. A sokszor elkerülhetetlen, de életmentő amputálási technika szintén sokat fejlődött. Rengeteg traumát szenvedett és belső sérülést szerzett katona küzdött vérhiánnyal. A vér pótlására kifejlődött a biztonságos vérátömlesztés és a vérkészítmények kezdetleges konzerválása.

A betegszállításra alkalmas eszközök nem tudtak akkora mértékben fejlődni, de az ellátó intézmények ezekhez a körülményekhez igazodtak. Közel települtek a frontvonalhoz, majd stabilizálták a sérülteket és elszállították biztonságosabb környezetbe.

Rengeteg katona életét követelte a háború. Sokan sebesültek meg és kerültek kiszolgáltatott helyzetbe az akkoriban fejlődő orvostudomány alanyaként.

A katonarovostan ennek következtében vált teljesen önálló szakágává az orvostudománynak. A 19. század ipari forradalmának eredményei, mint a motorizált ambulanciák, a légi kiürítés és néhány, addig a háborúk sorsát sokszor eldöntő pusztító járvány elleni védőoltás kifejlesztése és alkalmazása, a sebellátás tökéletesítése, hosszú idők után jelentős változást hozott a háborúk egészségügyi biztosításában, a katona-egészségügy tekintélyében. Ekkor született meg a 20. század további háborúinak egészségügyi biztosítási alapelve, a „szakaszos gyógykezeléssel egybekötött rendeltetésszerű kiürítés”.

²⁷ Hatvani Andrea: A trauma lélektana a korai pszichoanalízis tükrében. In Kuser Judit – Loboczy János (szerk.): *Trauma és válság a századfordulón. Irodalom, művészet, filozófia*. Eger, Liceum Kiadó, 2015. 81–83.

Felhasznált irodalom

- Balla Tibor: *A magyar királyi honvéd lovasság 1868–1914*. Budapest, ZMNE, 2000.
- Balogh János – Sükösd László: Manninger Vilmos pályadíjának 80 éves évfordulójára. *Orvosi Hetilap*, 124. (1983), 44. 2693–2695.
- Csaszkóczy Emil: A hadegészségügy szervezetének múltjából. *Magyar Katonai Szemle*, 10. (1940), 12. 821–826.
- Dr. Kemény Gyula ezredorvos szerbiai naplója. *Nagy Háború Blog*, 2019. augusztus 31. Online: https://nagyhaboru.blog.hu/2019/08/31/dr_kemeny_gyula_ezredorvos_szerbiai_naploja
- Hatvani Andrea: A trauma lélektana a korai pszichoanalízis tükrében. In Kúspér Judit – Loboczkó János (szerk.): *Trauma és válság a századfordulón. Irodalom, művészet, filozófia*. Eger, Linceum Kiadó, 2015. 77–86.
- Kapronczay Károly (szerk.): *Háború és orvoslás. Az I. világháború katonaegészségügye, annak néhány előzménye és utóélete*. Budapest, Magyar Orvostörténelmi Társaság, 2015. 97.
- Kedves Gyula – Kreutzer Andrea – Lugosi József: *A Hadtörténelmi Múzeum Értesítője* 12. Budapest, Hadtörténelmi Múzeum, 2011.
- Kiss Gábor: *A magyar királyi honvédség egészségügyi szervezete 1867–1918*. Doktori (PhD-) értekezés. Budapest, ZMNE, 2003.
- Kiss Gábor: *Orvosok, katonák, katonaorvosok... Mozaikok az osztrák–magyar katona-egészségügy történetéből 1868–1918*. Budapest, HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 2018. Online: https://m.militaria.hu/uploads/files/40826700_1586942723.pdf
- Levine, Jeffrey M.: Dakin's Solution: Past, Present, and Future. *Advances in Skin & Wound Care*, 26. (2013), 9. 410–414. Online: <https://doi.org/10.1097/01.ASW.0000432051.59348.cd>
- Manninger Vilmos: *A sepsis és fertőzés a mostani háborúban*. Budapest, 1916.
- Manninger Vilmos: *A sebészet diadalútja*. Budapest, Franklin-Társulat, 1938.
- Manninger Vilmos: *Kampf und Sieg der Chirurgie*. Zürich, Rascher, 1942.
- Martin du Gard, Roger: *A Thibault család*. Budapest, Magyar Helikon, 1973.
- Mikár Zsigmond: *A magyar királyi honvédség schematismusa*. Pécs, 1870. 6.
- Morzányi Éva: *125 éves a Magyar Vöröskereszt*. Budapest, 2006.
- Pisztora Ferenc: Az első világháború neurózisai. *Orvosi Hetilap*, 126. (1985), 14. 855–860.
- Schott, Heinz – Johanna Bleker – Urs Boschung et al.: *A medicina krónikája*. Budapest, Officina Nova Kiadó, 1994.
- Szilágyi-Kiss Hajnalka: Az I. világháború hadműveleti változásai. *Hadtudományi Szemle*, 14. (2021), 1. 139–154. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2021.1.10>
- Tan, Siang Yong – Connor Graham: Karl Landsteiner (1868–1943): Originator of ABO Blood Classification. *Singapore Medical Journal*, 54. (2013), 5. 243–244. Online: <https://doi.org/10.11622/smedj.2013099>
- Völgyesi Ferenc: *Üzenet az ideges embereknek*. Budapest, Novák Rudolf és Társa, 1936.

Kovács Márk¹

Nagypénteki Megállapodás és a (P)IRA utódszervezetei

The Good Friday Agreement and the Successor Organisations of (P)IRA

Absztrakt

A Nagypénteki Megállapodás mint egy a közösségeken átívelő megállapodás kívánta rendezni az Egyesült Királyság és Észak-Írország, valamint az Egyesült Királyság – Ír Köztársasági Hadsereg viszonyát. A megállapodás aláírását követően a terrorszervezet néhány tagja azonban nem értett egyet a fegyverletétellel, továbbra is ragaszkodik az egységes Írország elképzeléséhez. Az elképzelés megvalósításához az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg által alkalmazott módszereket folytatják, és a fegyverletevő egykori csoporttársaikat is potenciális célpontnak tekintik.

Kulcsszavak: INLA, RIRA, NIRA, CIRA

Abstract

The Good Friday Agreement was intended, as a cross-community agreement to settle the relation between the United Kingdom and Northern Ireland, and the United Kingdom and Irish Republican Army. However, after signing the agreement, some members of the terrorist organisation disagreed with the capitulation, and insist to create a united Ireland. To implement this idea, they are continuing the modus operandi of the Provisional Irish Republican Army and are also considering their former members as potential targets.

Keywords: INLA, RIRA, NIRA, CIRA

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: Kovacs.Mark@uni-nke.hu

1. A Nagypénteki Megállapodás röviden

Az első nagyobb politikai kísérlet, amely a közösségeken átívelő alapokra helyezte volna a kormányzás kérdését Észak-Írországbán a három kormány egyeztetései alapján a sunningdale-i egyezmény volt 1973-ban, amely már 1974-ben megbukott.² 1997. július 19-én az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg bejelentette, hogy politikai helyzetére tekintettel 1997. július 20-án 12:00 órától határozatlan időre felfüggeszti katonai tevékenységét. Továbbra is fenntartotta azonban, hogy az Egyesült Királyság az észak-írországi konfliktus gyökere és forrása, de nyitottak demokratikus úton, tárgyalásokon keresztül megvalósított békefolyamatra.³

A belfasti megállapodást, vagy közismertebb nevén a Nagypénteki Egyezményt 1998. április 10-én írták alá. Háromszintű egyezményt hoztak létre, amely Észak-Írország egységét, valamint annak kapcsolatát rendezi az Egyesült Királysággal (kelet–nyugati irányban) és Írországgal (észak–dél irányban). A megállapodás egyben felülírta a korábbi Angol–Ír Megállapodást, és biztosítja, hogy többségi népszavazás esetén Észak-Írország bármikor csatlakozhasson Írországhoz, vagy maradjon továbbra is az Egyesült Királyság része. A népszavazás nélkül maradt az Egyesült Királyság része, és bár Írország célja a sziget egyesítése volt, a megállapodás értelmében lemondott területi integritásról. (A népszavazás esetén mindkét államnak törekednie kell a választási eredményt elfogadva annak véghezvitelére.)⁴ A terület bármelyik országhoz is tartozik, önrendelkezési joga van, ezért Észak-Írország lakosai által választott és felállított kormánnyal rendelkezhet. Észak-Írország lakossága a megállapodás aláírása után szabadon választhatja meg állampolgárságát – ír, angol vagy kettős állampolgárság lehetséges.⁵ A megállapodás fontossága és szerepe napjainkban a brexit kapcsán is megmutatkozott. Az unionista paramilitáris csoportok (például az Ulsteri Önkéntes Erő) az Egyesült Királyság kilépését az Európai Unióból a megállapodás megszegéseként értelmezték, és aggodalmukat fejezték ki az Ír-tenger és az Egyesült Királyság kereskedelmével kapcsolatban. A megállapodás megszegése a paramilitáris csoportok szemében a korábbi „bajos idők” emlékét idézte fel, és a Boris Johnsonnak írt közleményben a csoportok kihátrálását jelezték a belfasti megállapodás alól.⁶

A megállapodás rögzíti a „hat megye” politikai intézményeit és a fékek és ellensúlyok mechanizmusát is. A legfőbb törvényhozó testület a 108 fős Észak-Ír Nemzetgyűlés⁷ lett belfasti székhellyel. A tagokat négyévente megújítandó mandátummal a versengő

² Christopher McCrudden: Northern Ireland, the Belfast Agreement, and the British Constitution. In Jeffrey Jowell – Dawn Oliver (szerk.): *The Changing Constitution*. Oxford, Oxford University Press, 2007. 200.

³ Fionnuala McKenna: *Irish Republican Army (IRA) Ceasefire Statement*. (1997. július 19.).

⁴ Lásd: www.citizensinformation.ie/en/government_in_ireland/ireland_and_the_uk/good_friday_agreement.html

⁵ The Belfast Agreement (1998).

⁶ Vivienne Clarke – Pa Reporters: Loyalists Write to Boris Johnson Withdrawing Support for Good Friday Agreement. *Irish Examiner*, 2021. március 4.

⁷ Ismert és hivatkozott neve még a Stormont is. Az 1998-as Northern Ireland Act értelmében a Nemzetgyűlés az ügyeket jogosultság alapján három kategóriára osztotta fel: kivett, fenntartott, átruházott. Az utolsó két kategóriában rendelkezett csak törvényhozói jogosultsággal. Kivett ügyek a nemzeti ügyeket jelentette – nemzetbiztonság, védelmi kérdések, nemzetközi kapcsolatok –, fenntartott ügyek, amelyeket feltételezhetően a Nemzetgyűlés hatáskörébe fognak a jövőben utalni – posta, büntető igazságszolgáltatás, külkereskedelem. Kristó Katalin – Imre Miklós: *Az Egyesült Királyság közigazgatása*. In Szamel Katalin et al. (szerk.): *Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*. Budapest, Complex Kiadó, 2011. 127–128.

pártok közötti arányossággal választják. A pártokat a 18 választókerületből, kerületenként hat képviselő képviseli. Az egyenlőség és az érdekek megfelelő érvényesülése miatt a Nemzetgyűlés működéséhez bizottságokat jelöltek ki, a bizottságok elnökét és a minisztereket, valamint kötelező jelleggel az Emberi Jogok Európai Egyezményét is elfogadtatták. Az első választást 1998. június 25-én tartották, ahol négy nagy párt jelent meg – az Ulsteri Unionista Párt, a Szociáldemokrata Munkáspárt, a Demokratikus Unionista Párt és a Sinn Féin.⁸

A végrehajtói ágat a Végrehajtó Tanács (nevezik Bizottságnak is) jelenti, amelyben a Nemzetgyűlés nevében a miniszterek látnak el kvázi kormányzati feladatokat. Az első minisztert és helyettesét a Nemzetgyűlésen választották meg. Az első minisztert és helyettesét követően a maximum tíz minisztert a pártok mandátum- és a d'Hondt választási rendszer alapján választják. A Tanácsban a miniszterek rendszeresen és minden területet érintő kérdést megvitatnak. Minden miniszterhez egy-egy minisztériumot is rendeltek.⁹ A Tanács közösen a Nemzetgyűléssel dönthet, és törvényt alkothat az egészségügy, pénzügy, oktatás, mezőgazdaság és igazságügy területeken.¹⁰ A felállított Tanács tagjai csak olyan pártok tagjai lehetnek, amelyek lemondtak az erőszak eszközéről – a Sinn Féin és az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg (Provisional Irish Republican Army, PIRA) esetében ez megkérdőjelezhető volt. 1998. július 1-jétől William David Trimble volt az első miniszter, aki számos alkalommal megállította a Végrehajtó Tanács felállításának folyamatát, mert a PIRA nem kezdte meg a fegyverleszerelési folyamatot. Első alkalommal végül csak 1999. december 2-án tudott összeülni – 1999. december 2-án ezzel Észak-Írország visszakapta az önrendelkezés jogát. Nagy-Britannia ezzel párhuzamosan feladta a Direct Rule rendelkezését, és Írország is módosította az Észak-Írországról szóló alkotmányos területi igényét.¹¹

Számos közös vagy önálló intézményt hoztak létre még Észak-Írország kérdéskörében vagy a hat megyével kapcsolatban, hogy tovább bővítsék az Írország, Egyesült Királyság és Észak-Írország közötti párbeszédet. Ezek az Észak-Írországi Emberi Jogok Bizottsága, az Egyenlő Esélyek Bizottsága, az Egyenlőségi Bizottság, az Észak-Dél Miniszteri Tanács vagy a Brit-Ír Tanács voltak. A Brit-Ír Tanács 1999 decemberében kezdte meg működését Anglia és Írország kormányait, valamint a környező kisebb országrészeket összefogva – Skócia, Wales, Jersey, Man és Guernsey. A Tanács létrehozásának célja az eltérő földrajzi területek közötti kooperáció és párbeszéd volt a közlekedés, a mezőgazdaság, a környezetvédelem, kultúra, egészség, oktatás és az európai uniós ügyek kérdéskörében.¹²

Az Észak-Dél Miniszteri Tanács az Ír-szigettel kapcsolatban tanácskozhat a mezőgazdaság, oktatás, környezetvédelem, egészségügy, közlekedés és turizmus témakörökben. A Tanács döntései vagy megállapodásai azonban nem keletkeztettek kötelezettségeket vagy lettek hatályos jogszabályok Észak-Írország vagy Írország területén. A két országnak külön is implementálnia kellett azokat saját jogalkotásában.¹³

⁸ McCrudden (2007): i. m. 204–205.

⁹ The Belfast Agreement (1998).

¹⁰ Lásd: www.citizensinformation.ie/en/government_in_ireland/ireland_and_the_uk/good_friday_agreement.html

¹¹ McCrudden (2007): i. m. 206–207.; 210.

¹² Lásd: www.britishirishcouncil.org/about-council

¹³ Lásd: www.northsouthministerialcouncil.org/

Írország és az Egyesült Királyság kormányainak fontos és kiemelt szerepe volt a PIRA és Észak-Írország egyéb paramilitáris szervezeteinek lefegyverzése során. Az Amerikai Egyesült Államokkal és Kanadával közösen 1995-ben egy bizottság formájában már megpróbálták a lefegyverzést végrehajtani. A Bizottságnak tagjai voltak az Egyesült Államokból George Mitchell szenátor és Kanadából John De Chastelain tábornok. (A Bizottság és George Mitchell szenátor munkásságának nyomatékot és hangsúlyt adott Clinton elnök látogatása is. Az elnök 1995. november 30-án az első volt az Amerikai Egyesült Államok elnökei közül, aki London és Dublin után látogatási programjába Belfastot is beiktatta.¹⁴) A Bizottság 1996-ra elkészített jelentésében a paramilitáris csoportok teljes lefegyverzését találta egyetlen megoldásnak. 1997 augusztusában ezért létrehozták a Nemzetközi Független Leszerelési Bizottságot (Independent International Commission on Decommissioning, IICD). A felek megpróbálták a megállapodás aláírását követő két éven belül a paramilitáris szervezetek fegyverleszerelését, cserébe amnesztiát biztosítottak volna a szervezeteknek. A Nagypénteki Megállapodásban ismét rögzítették a szándékot a paramilitáris csoportok lefegyverzésére. A sikeres lefegyverzéshez Nagy-Britannia és Írország mindent felhasznált, és az IICD felügyelt. A PIRA a Sinn Féin politikai pártja miatt jelen volt a Végrehajtó Tanácsban is. A kormányok és a helyi politikai pártok, paramilitáris csoportok részéről ezért nagy nyomás nehezedett a szervezetre és pártjára. 2000 januárjában az IICD által kiadott jelentésben jelezte, hogy a PIRA még nem kezdte meg a fegyverleszerelési folyamatot, és nem is jelezte annak kezdetét. A szervezet az elmaradást az Egyesült Királyság katonai jelenlétével indokolta, azonban David Trimble fenyegetése – miszerint lemond tisztségéről és ismét az Egyesült Királyság közvetlen irányítása alá kerül Észak-Írország – miatt módosította álláspontját.¹⁵ 2000. május 6-án hivatalos közleményben is kifejezte elszántságát a végleges fegyverletétel iránt. A fegyverátadásokat a békefolyamat gördülékeny további fejlődésével indokolták.¹⁶ 2001. augusztus 9-én kiadott PIRA-közlemény szerint a szervezet és az IICD közösen kidolgozott egy végleges fegyverleszerelési programot, ami teljesíthető is lett volna.¹⁷ Trimble számos további alkalommal fenyegette meg az észak-írországi politikai társadalmat a Végrehajtó Tanács létrehozását követően saját lemondásával, amit főként a PIRA fegyverleszerelési késedelmeivel indokolt. A Bizottság mandátuma 2010. február 25-én lejárt – hivatalosan Észak-Írországban 2010. február 9-én, Írországban 2010. február 25-én.¹⁸

Az Egyesült Királyság kormánya ezzel párhuzamosan Észak-Írország területén minimalizálta katonai jelenlétét, minden biztonsági, védelmi létesítményt elbontottak, leszereltek. A rendőrséget és Észak-Írország rendészeti struktúráját új alapokra, módszerekre és törvényi háttérre helyezték. Egy az észak-írországi lakosság által elfogadott és támogatott testületet akartak létrehozni a belfasti megállapodás szerint – végső soron békeidőszak idején a fegyverviselés is elvetendő lett volna. 1998 és 1999 között létrehoztak ezért egy bizottságot is – Chris Patten vezetésével –, aminek eredménye

¹⁴ The White House Archives: *Supporting the Northern Ireland Peace Process* (1999).

¹⁵ McCrudden (2007): i. m. 208., 212.

¹⁶ Martin Melaugh: Statement by the Irish Republican Army, Issued (at Midday) Saturday 6 May 2000. *CAIN Archive*, (é. n.).

¹⁷ Martin Melaugh: Irish Republican Army (IRA) Statement on Its Meeting with IICD 9 August 2001. *CAIN Archive*, (é. n.).

¹⁸ Tauno Nieminen – John de Chastelain – Andrew S. Sens: *Final Report of the Independent International Commission on Decommissioning*. Department of Justice, 2011. március 28.

a 2000-ben részben elfogadott, majd 2003-ban mindenki által elfogadott észak-írországi Rendőrségi Törvény. A rendőrség nevét is megváltoztatták Ulsteri Királyi Rendőrségről (Royal Ulster Constabulary, RUC) Észak-Írország Rendőrségére (Police Service of Northern Ireland, PSNI). A vallási megoszlást is megpróbálták kiegyensúlyozni, ezért a toborzás és a szolgálat során is a 30%-os katolikus jelenlétet célozták meg. A megkülönböztetés azonban a korábban már elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezményel nem volt összhangban.¹⁹

A büntetés-végrehajtás intézményét és a már elítéltek ügyének felülvizsgálatát biztosította az Egyesült Királyság. A felülvizsgálati lehetőség azonban csak azon egykori paramilitáris szervezeti tagoknak elérhető, akinek szervezete elfogadta és aktívan betartja a tűzszüneti megállapodást. A politikai foglyok ügyeinek újratárgyalása és esetleges szabadon engedése az unionisták és nacionalisták közötti tárgyalásfolyamatot is szükségessé tett. A nacionalisták felhagytak az Ír-sziget egységesítésének sürgetésével – a célt azonban továbbra is fenntartják. Az unionisták elfogadták a belfasti megállapodásban a katolikusok számára biztosított politikai szerepköröket és azok garanciáit, valamint a hat megye ír–brit konfliktusmegoldásával is egyetértettek.²⁰ 1998 és 2012 között 636 rab nyújtott be kérelmet felülvizsgálatra, aminek eredménye, hogy 506 elítéltet szabadon is engedtek. A megfelelő jogi háttérrel 1998 júniusára tervezték, valamint társadalmi reintegrációs programokat is indítottak.²¹ Létrehozták ezért 1998 júniusára a Büntető Igazságszolgáltatást Felülvizsgáló Csoportot, amely 2000 márciusára készítette el jelentését – összesen 294 ajánlást fogalmazott meg. A csoport munkássága végül a 2002-es észak-írországi Igazságügyi Törvényben, majd a 2004-es észak-írországi Igazságügyi Törvényben és a 2003-ban kiadott Büntető Igazságszolgáltatást Felülvizsgáló Csoport Végrehajtási Tervben érvényesült.²²

A Nagypénteki Egyezmény továbbá az áldozatokkal és azok helyzetének javításával is foglalkozott. Az állam bizottságokat hozott létre, amelyek az áldozatok és családjaik támogatása mellett a rendészeti és jogi folyamatokat figyelő, felülvizsgáló feladatokat is ellátnak. (2019-ben csak az újravizsgálendő ügyek száma 1700 volt.) 2020-ban Nagy-Britannia megpróbálta felfüggeszteni a végeláthatatlan folyamatot és lezárni a kérdéses ügyek felülvizsgálatának többszöri lehetőségét. Az észak-írországi pártok és Írország ezt azonban problémásnak találta. Írország az emberi jogok sérülésének értelmezte a szándékot, a Sinn Féin pedig a múlt hibáinak gyors szőnyeg alá söprésének és a brit katonák törvény fölé helyezésének.²³

2. Utód- és napjainkban működő további leányszervezetek

A Nagypénteki Egyezmény megkötésével és a PIRA 2005-ös fegyverletételével megjelent a már 1969-ből ismert probléma – nem minden PIRA-tag értett egyet

¹⁹ McCrudden (2007): i. m. 221–223.

²⁰ Lásd: www.citizensinformation.ie/en/government_in_ireland/ireland_and_the_uk/good_friday_agreement.html

²¹ Claire Mills– David Torrence: *Investigation of Former Armed Forced Personnel Who Served in Northern Ireland*. Research Briefing. House of Commons Library, 2022. május 18. 17.

²² McCrudden (2007): i. m. 224.

²³ Kristin Archick: *Northern Ireland: The Peace Process, Ongoing Challenges, and U.S. Interests*. Congressional Research Service, 2022. március 10. 11.; 13.

a fegyverletétellel és a demokratikus útkereséssel. Az eredménye, hogy számos tag az egykori szervezetek filozófiáját tovább folytatva harcolt és harcol Észak-Írország teljes függetlenségéért vagy az Írországhoz való csatlakozásért. A demokratikus folyamatokat, mint például a népszavazás vagy a Nemzetgyűlés intézményét lassúnak, bürokratikusnak és eredménytelen próbálkozásoknak tüntetik fel. A legaktívabb utódszervezetek közé sorolható a Valódi Ír Köztársasági Hadsereg (Real Irish Republican Army, RIRA) és a Folytatólagos Ír Köztársasági Hadsereg (Continuity Irish Republican Army, CIRA), azonban már nem tudták felülmúlni a korábbi PIRA teljesítményét – a támadások, halálos áldozatok száma vagy az elért változások és nyomásgyakorlás erejét. 2015-ben az Egyesült Királyság felülvizsgálta az 1998-as Nagypénteki Egyezményben részt vevő és később tüzszünetet hirdető paramilitáris csoportokat. A vizsgálatban megállapították, hogy minden részt vevő szervezet továbbra is aktívan működik, csak az egyezménynek megfelelően, békésen, a politikai életben képviseltetve magukat. 2017-ben létrehozták a Független Jelentéstevő Bizottságot, ahova Írország és Észak-Írország is delegál tagokat. 2020-as jelentésében a Bizottság megállapította, hogy a paramilitáris szervezetek továbbra is jelen vannak Észak-Írországban. Megoldásként egy rendészeti és büntetőjogi javaslatot – az Észak-Írország és Írországi Rendőrségek erősítése, valamint a Paramilitáris Bűncselekmények Munkacsoport tevékenységének fokozása – és egy a szervezetek társadalmi környezetét megszüntető javaslatot tett az egészségügyi helyzet javítása, az oktatási színvonal emelése, a drogkereskedelem és drogfogyasztás felszámolása érdekében.²⁴ A következőkben ismertetett szervezetek többsége hivatalosan már letette a fegyvert és demokratikus útra tért át, vagy feloszlatta magát. Létezésük a jelentés alapján továbbra is elfogadhatatlan a Nagypénteki Egyezmény értelmében.

1974. december 8-án Seamus Costello marxista alapokon létrehozta az Ír Nemzeti Felszabadító Hadsereget (Irish National Liberation Army, INLA). Tagjai az Ír Köztársasági Hadsereg egykori elégedetlen tagjai voltak, akik az 1972-ben kihirdetett tüzszünettel nem értettek egyet. (A tüzszünetet például az 1972. május 21-én eltávoztott, helyi származású, az Egyesült Királyság hadseregében Németországban szolgálatot teljesített William Best elrablása és halála is okozta. Ennek eredménye általános helyi elégedetlenség és az IRA működésének felfüggesztése, szervezeti reformját követelő helyi lakosság környezete lett. 1972. május 29-én a Hivatalos Ír Köztársasági Hadsereg tüzszünetet jelentett be.²⁵) A Felszabadító Hadsereg egyben az Ír Republikánus Szocialista Párt katonai ágaként is működött. Működési területük Londonderry és Belfast, taglétszáma közel 800 fő volt. Magukat szocialista forradalmi csoportnak definiálták, amelynek célja a brit imperialista vezetés megszüntetése és egységes, 32 megyéből álló demokratikus ország, valamint szocialista demokrácia létrehozása. Ennek értelmében a munkásosztályt nevezték meg mint kedvezményezettet, akik továbbiakban felügyelik a termelést és a kereskedelmet. Az újonnan megalakult szervezet célpontjai az angol hadsereg alegységei, az RUC állománya, informátorok és az unionisták voltak.²⁶ 1974-es megalakulását követően – 1975 januárja és áprilisa között bizonyítottan is – a PIRA nem engedélyezte az INLA működését, tevékenységüket

²⁴ Independent Reporting Commission: *Third Report* (2020. november 17.). 8.

²⁵ Martin Melaugh: *A Chronology of the Conflict – 1972*. *CAIN Archive*, (é. n.).

²⁶ Gerry Moriarty: *INLA Has History of Ruthlessness*. *The Irish Times*, 1996. január 31.

hátrányosnak ítélte, ezért a két paramilitáris csoport között fegyveres összecsapások történtek. Egymást nyilvánosan, sorozatosan vádolták emberrablással, gyilkossággal és kínzással. Az INLA igazi népszerűségét az 1980–1981-es éhségstrájkokban való sikeres részvétel hozta meg.²⁷ Legnagyobb veresége a szervezetnek 1986 és 1987 között következett be, amikor kiszakadt és létrejött az Ír Népet Felszabadító Szervezet. A kiszakadást 12 INLA-tag halála követte, akik között az akkori szervezetvezető felesége is életét veszítette.²⁸ 1998 augusztusában az INLA hivatalosan tűzszünetet hirdetett. A fegyverletétellel egyet nem értő tagok kiléptek az Ír Nemzeti Felszabadító Hadsereg szervezetéből. A teljes fegyverletételt és tűzszünetet követően mégis előfordultak támadások, támadási kísérletek. 2009 februárjában például emberölést vállalt magára, majd 2010 februárjában hivatalosan is hatástalanította és a hatóságoknak átadta fegyvereit.²⁹ 2018-ban és 2019-ben az egykori INLA-tagok nyilvánosan is megjelentek fegyverekkel az utcákon. A fegyverekkel való nyilvános megjelenés az egykori éhségstrájkban elhunytakra való megemlékezés miatt történt, és nem az aktuális észak-írországi politikai folyamatokkal kapcsolatban. A nyilvános fegyveres megemlékezés így is politikai és morális kérdéseket vetett fel, mert a PSNI nem akadályozta meg és nem avatkozott be az események során.³⁰

1986-ban a PIRA szervezetéből vált ki a CIRA, legális politikai pártja a Republikánus Sinn Féin. A név egyben utal az Ír Köztársasági Hadseregre és annak célkitűzéseire, amiről a CIRA nem volt hajlandó lemondani, vagy elfogadni a demokratikus utat. Taglétszáma maximum 50 főre volt tehető, ezért feltételezhetően szorosan együttműködött a RIRA-tagokkal. Az Amerikai Egyesült Államok 2004. július 13-án nyilvánította hivatalosan is terrrorszervezetté.³¹ Támadásait és nyilvános üzeneteit a politikai pártja tette közzé online formátumban, a havi rendszerességgel megjelent *Saoire* újságban. 2015 és 2016 között hajtott végre támadásokat, majd 2017 júniusában bejelentette fegyvereinek átadását – mert tevékenységüket és a konfliktus folytatását már értelmetlennek tekintették.³² Az egyik legismertebb támadás a szervezettől 2016. február 8-án Dublinban, egy pehelysúlyú európai öklívívó címmérkőzés előtti napon tartott mérlegelésen történt, amikor három rendőrségi taktikai ruhába öltözött CIRA-tag megzavarta az eseményt. A fegyveres támadást három AK-47 gépkarabéllyal követték el, és a célpont, aki az egyetlen halott is, David Byrne³³ volt.³⁴ A 2017-es fegyverletételt követően a szervezet aktív maradt, de csak mérsékelt. Erre utalt, hogy 2019. augusztus 19-én Wattlebridge közelében – County Fermanagh – bomba robbant, amelynek célpontjai rendőrök voltak. A helyi rendőrfőnök nyilatkozata alapján a CIRA volt a feltételezett elkövető.³⁵ 2019. december 4-én Nyugat-Belfastban kézigránát-támadás történt a PSNI egyik járműve ellen. Ez azonban sikertelen volt,

²⁷ FCO 95/2109 Non-Attributable Briefs and Other Papers Relating to Ireland. *The National Archives*, (é. n.).

²⁸ Moriarty (1996): i. m.

²⁹ Who are the INLA? *BBC*, 2010. szeptember 14.

³⁰ Mark Bain: Derry INLA: Gun Salute: Police Explain Decision Not To Intervene. *Belfast Telegraph*, 2021.

³¹ *Country Reports on Terrorism 2018*. USA Department of State, 2019. október. 278.

³² UNHCR: *Country Reports on Terrorism 2017 – Foreign Terrorist Organizations: Continuity Irish Republican Army*. USA Department of State, 2018. szeptember 19.

³³ 2012. szeptember 3-án célzott gyilkosságban megölték a RIRA feltételezett vezetőjét Alan Ryant, társát pedig lábon lötték. A feltételezések szerint David Byrne részt vett Alan megölésében, és ezért volt célpontja az IRA műveletének.

³⁴ Vincent Kearney: Dublin Weigh-in Murder: Continuity IRA Claims Murder of David Byrne. *BBC*, 2016.

³⁵ Timeline of Dissident Republican Activity. *BBC*, 2019. szeptember 10.

a rendőrök nem sérültek meg. A CIRA vállalta magára a merényletet, és az egykori Hivatalos Ír Köztársasági Hadsereg tevékenységére utaló kóddal is alátámasztotta nyilatkozatának hitelességét.³⁶

A RIRA 1997-ben az Ideiglenes Ír Köztársasági Hadsereg tűzszünetének bejelentését követően kiváló Dél-Armagh területén működő önkéntes tagokból jött létre. Az új szervezet a kivált tagokkal tovább kívánta folytatni az ellenállást, fegyveres úton, az egységes Írország létrehozásának érdekében.³⁷ Politikai pártja a 32-Megye Szuverén Mozgalma, amely szintén elutasította a demokratikus folyamatot. 2001. május 16-án az Amerikai Egyesült Államok hivatalosan is terrorszervezetnek nyilvánította a RIRA-t.

A paramilitáris csoportok fegyverleszerelési folyamatában 2005-től ezért az Egyesült Államok már hivatalosan büntette a szervezeteknek fegyvert eladó személyeket, terrorszervezettel való kapcsolatuk és az azokkal való üzletelés miatt. (Fő fegyverbeszerzési területei a Balkán és az Amerikai Egyesült Államok, valamint a CIRA voltak. 1998 augusztusában Liam Campbell – a RIRA vezérkari főnöke – és további vezetők Litvániában álltak bíróság előtt fegyvercsempészet és robbanóanyag-alapanyagok tiltott vásárlása miatt.)³⁸ 2005-ben tagjainak száma 100-200 fő volt, amit 2010 elejére már néhány százra becsültek, 2019-re pedig mindössze 100 főre.³⁹ A tagok tekintetében a PIRA egykori tagjai jelentették a kihívást, akik még értettek a reguláris és aszimmetrikus hadviseléshez. (A szervezet vezetője, Michael McKeivitt is a PIRA műszaki részlegének egykori vezetője volt.) A szervezet célpontjai a PSNI és fegyőrök, a brit hadsereg alegységei és tagjai, valamint hétköznapi civilek.⁴⁰ Az észak-írországi unionistákat csak egy a korábban Nagy-Britannia által felhasznált áldozatoknak tekintették és nem a támadásaik célpontjának. A civilek helyzete mint célpontok a támadásaik során ellentmondásos volt, mert saját magukra gerillaként és gerilla-hadviselést folytató csoportként tekintettek. A helyi támogatottságot és támogatói bázis kialakítását és fenntartását létfontosságú feltételként szabták meg. A Nagypénteki Egyezményt is ezért csak egy, a felkelőkkel szemben alkalmazott stratégiának tekintették Dublin és London részéről.⁴¹ Fő módszerük a robbantás, VBIED,⁴² a meglepőcsapdák és a gránátvetők használata volt.

1998. augusztus 1-jén egy Vauxhall Cavalier-ba rejtett 227 kg súlyú robbanóeszközt hoztak működésbe Banbridge-ben egy cipőbolt előtt. A robbantás eredménye 33 fő sebesült és 200-nál is több lakóingatlan megrongálódása volt. A RUC a robbantás előtt 20 perccel három figyelmeztető telefonhívást kapott, ezért maradt el a civil halálos áldozatok magas száma. A leghíresebb merényletük az 1998. augusztus 15-én elkövetett omagh-i robbantás, amelyben 29 fő meghalt, és több százan megsebesültek. Az omagh-i robbantás előtt bár a szervezet jelezte a robbantást a rendőrségnek, a RUC

³⁶ Conna Young: Continuity IRA Says It Carried Out West Belfast Grenade Attack. *The Irish News*, 2019. december 6.

³⁷ Chuck Crossett – Summer Newton: The Provisional Irish Republican Army (PIRA): 1969–2001. In Chuck Crossett (szerk.): *Casebook on Insurgency and Revolutionary Warfare (Vol. II): 1962–2003*. United States Army Special Operations Command, 2012. 410.

³⁸ Donna Bassett: Banbridge Bombing. In Peter Chalk (szerk.): *Encyclopedia of Terrorism (Vol. 1)*. Santa Barbara, ABC-CLIO, 2013. 98.

³⁹ USA Department of State (2019): i. m. 322.

⁴⁰ UNHCR (2018): i. m.

⁴¹ Damien Okado-Gough: Real Irish Republican Army (rIRA) Statement, 28 January 2003. *CAIN Archive*, (é. n.).

⁴² *Vehicle borne improvised explosive*, járműre szerelt improvizált robbanószerkezet.

nem a megadott területet evakuálta. A hibás kiürítés miatt a tömeget a robbantás helye felé terelték, ezért volt magas a halálos áldozatok és sebesültek száma. Az már nem tisztázott, hogy a RIRA vagy a rendőrség hibázott – bár a Banbridge-ben történt robbantás során a szervezet pontosan megadta a területet, és sikeres volt a kiürítés. A merényletet követően a szervezet tűzszünetet jelentett be – 1998. augusztus 18-án –, és nyilvánosan is bocsánatot kért a sérültektől és az áldozatok hozzátartozóitól. Az omagh-i robbantást követően a PIRA nyíltan is kifejezte a szervezet működésének ellenzését. A médiában az interjúk alkalmával hangsúlyozták, hogy a CIRA és a PIRA között nincs semmi kapcsolat. Párhuzamosan éjszakai látogatásokat tettek a vélt RIRA-tagok és családjaik otthonában, hogy a folyamatban lévő béketárgyalások megvalósulását biztosítsák. A béke a 2000-es évek elején szűnt meg ismét. A robbantást követően a célpontokban és merényletekben is változás történt. A nagy tömegek elleni támadások helyett az egyes személyek – azok foglalkozása miatt –, stratégiai vagy szimbolikus helyek ellen hajtottak végre támadásokat. A merényleteket földrajzilag áthelyezték főként Anglia területére. A támadások során alkalmanként egyértelműen beazonosítható kódot – például bélyeget vagy a „Szeretettel Eire” feliratot – is hagytak, amely a szervezet egyértelmű kilétére utalt.⁴³ A változást megerősítette a BBC székháza, az MI6 székháza és a Hammersmith-híd elleni robbantás is. Idővel az Angliában végrehajtott támadásokat követően egy-egy támadást Észak-Írországbán is végrehajtottak – főként szimbolikus jelentőségű személyek ellen.⁴⁴ 2012. július 26-án a RIRA-tagokból, a Kábítószer-ellenes Republikánus Mozgalomból (Republican Action Against Drugs, RAAD) és kisebb milíciákból létrehozták az Új Ír Köztársasági Hadsereget (New Irish Republican Army, NIRA). Az újonnan létrejött szervezet tagjainak számát 250–300 főre becsülték. 2012. július 26-án az összeolvadással párhuzamosan a Kábítószer-ellenes Republikánus Mozgalom és a RIRA határozatlan időre bejelentette tevékenységének beszüntetését, egyben a felbomlását is.⁴⁵

2012. július 26-án a PIRA hivatalos fórumán, valamint a *The Guardian* újságnak és hírportálnak megküldött levélben jelentkezett be a NIRA. (A RIRA és a RAAD egybeolvadása és a határozatlan időre kihirdetett fegyverszünet, valamint felbomlásuk miatt a két szervezet utódszervezetének is tekintik a NIRA-t. Az új szervezet létrehozásának célja, hogy egy új, integrált szervezetbe olvadjanak a kis csoportok, és egységesen lépjenek fel a nagy-britanniai elnyomással szemben.) Az újra összegyűlt egykori ideiglenes IRA tagjai egységes struktúrával, vezetéssel és az egykori Ír Köztársasági Hadsereg ideológiája alapján működő szervezetként deklarálta magát – egyben céljait is meghatározva, amelyek az 1916-ban kiadott Ír Köztársasági Hadsereg nyilatkozatában foglaltak voltak.⁴⁶ (Az 1916-ig számtalanszor megnyert függetlenségi háborúk az elnyomókkal szemben megalapozták a terület szuverenitását és függetlenségét – a független Írországot, köztársasági államformában. Egyben felesküdtek – Ír Republikánus Testvériség, Ír Önkéntesek, Ír Polgári Hadsereg – a terület jólétének

⁴³ BBC (2019): i. m.

⁴⁴ John Morrison: Reality Check: The Real IRA's Tactical Adaptation and Restraint in the Aftermath of the Omagh Bombing. *Perspectives on Terrorism*, 14. (2020), 6. 152.; 157–158.

⁴⁵ Martin Melaugh – Brendan Lynn – Fionnuala McKenna: Abstracts on Organisations- 'R'. *CAIN Archive*, (é. n.).

⁴⁶ Martin Melaugh: Irish Republican Army (IRA) Statement About a New Grouping, Derry, (26 July 2012.) *CAIN Archive*, (é. n.).

és függetlenségének elérésére és védelmére.)⁴⁷ A szervezet megjelenését az Írországbán történt folyamatokkal indokolták – a szabad és független Írország katonai, politikai ereje csökkent az elégtelen politikai vezetés és a republikánus táborban lévő széthúzások miatt. Politikai pártja feltételezhetően a Saoradh, amely 2016-ban jött létre és napjainkban is aktív. Működése és a NIRA-val való kapcsolata megmutatkozott már, amikor például a párt részt vett Lyra McKee halála előtt a támadás tervezésében és az újságíró halálát követően a hatások elemzésében. A fegyveres támadás során véletlenül megölt újságíró helyi, észak-írországi és nemzetközi figyelmet és negatív visszhangot keltett az Ír Köztársasági Hadsereg ügyére és a NIRA tevékenységére vonatkozóan.⁴⁸ 2020 augusztusában kéthetes szolidaritási éhségstrájkba kezdett 58 Saoradh-rab, mert a hatóságok letartóztatták a 62 éves Issam Bassalat palesztin állampolgárt a NIRA-val fenntartott kapcsolata miatt. Az éhségstrájkolók és Bassalat támogatására a helyi közösségek tüntetésekké kezdtek, és a Maghberry börtönnél is megjelentek a támogató – egyben a rendszer ellen tüntető – sátrak is.⁴⁹

3. Összegzés

A Nagypénteki Megállapodás aláírásával egy közösségeken átívelő, Észak-Írország tényleges problémáit rendezni kívánó megállapodás jött létre. A Megállapodás kiterjed a szuverén hovatartozás megválasztására és egy észak–dél, kelet–nyugat párbeszéd létrehozására. A korábbi észak-írországi rendőrséget átnevezte, átstrukturálta, és működéséhez új törvényi háttérrel hoztak létre. A büntetés-végrehajtási intézmények működését szintén felülvizsgálták, a „bajok” idején elítélt rabok ügyében fellebbezési lehetőséget biztosítottak. Az Ír Köztársasági Hadsereg és Nagy-Britannia közötti konfliktus áldozatainak helyzetét is megpróbálták javítani.

A Nagypénteki Megállapodással egyet nem értő, a fegyveres harcot folytatni kívánó egykori (P)IRA-tagok új leányszervezeteket hoztak létre – többségében ragaszkodva az Ír Köztársasági Hadsereg nevükben való megőrzésére. Az utódszervezetek már a két egykori anyaszervezethez képest elenyésző taglétszámmal jöttek létre – például az INLA 800 fő, CIRA 50 fő, RIRA 100 fő –, ezért gyakran közösen működtek, vagy összeolvadtak majd szétváltak.

Az utódszervezetek munkamódszere főként a fegyveres támadásokból tevődik össze, amelyeket tömegrendezvényeken hajtottak végre. A RIRA kitűnik a többi közül, mert módszerük a robbantás, a VBIED, a meglepőcsapdák és a gránátvetők használata.

Az utódszervezetek küzdelme az egységes Írország létrehozására azonban irreleváns, mert az erőszak alkalmazásával már nem elképzelhető. Észak-Írország és az Egyesült Királyság kormánya el tud követni politikai baklövéseket, mint az Issam Bassalat-ügy, de a közfelháborodáson kívül már mást nem érnek el vele. Nem tudják visszahozni a bajos időket, és csak politikai választások útján látszik elképzelhetőnek a szervezetek fegyveres úton vizionált céljainak elérése.

⁴⁷ Martin Melaugh – Fionnuala McKenna: Proclamation of the Irish Republic, 24 April 1916. *CAIN Archive*, (é. n.).

⁴⁸ Marisa McGlinchey: The Unfinished Revolution of 'Dissident' Irish Republicans: Divergent Views in a Fragmented Base. *Small Wars & Insurgencies*, 32. (2021), 4–5. 719.

⁴⁹ McGlinchey (2021): i. m. 726–727.

Felhasznált irodalom

- Archick, Kristin: *Northern Ireland: The Peace Process, Ongoing Challenges, and U.S. Interests*. Congressional Research Service, 2022. március 10. Online: sgp.fas.org/crs/row/R46259.pdf
- Bain, Mark: Derry INLA: Gun Salute: Police Explain Decision Not To Intervene. *Belfast Telegraph*, 2021. augusztus 23. Online: www.belfasttelegraph.co.uk/news/northern-ireland/derry-inla-gun-salute-police-explain-decision-not-to-intervene-40777750.html
- Bassett, Donna: Banbridge Bombing. In Peter Chalk (szerk.): *Encyclopedia of Terrorism (Vol. 1)*. Santa Barbara, ABC-CLIO, 2013. 97–98.
- Clarke, Vivienne – Pa Reporters: Loyalists Write to Boris Johnson Withdrawing Support for Good Friday Agreement. *Irish Examiner*, 2021. március 4. Online: www.irishe-xaminer.com/news/arid-40237523.html
- Country Reports on Terrorism 2018*. USA Department of State, 2019. október. Online: www.state.gov/wp-content/uploads/2019/11/Country-Reports-on-Terrorism-2018-FINAL.pdf
- Crossett, Chuck – Summer Newton: The Provisional Irish Republican Army (PIRA): 1969–2001. In Chuck Crossett (szerk.): *Casebook on Insurgency and Revolutionary Warfare (Vol. II): 1962–2009*. United States Army Special Operations Command, 2012. 379–421.
- FCO 95/2109 Non-Attributable Briefs and Other Papers Relating to Ireland. *The National Archives*, (é. n.). Online: <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C16959931>
- Final Report of the Independent International Commission on Decommissioning*. Department of Justice, Ireland. Online: www.justice.ie/en/JELR/Pages/IICD-Final-Rpt
- Independent Reporting Commission: *Third Report* (2020. november 17.). Online: www.ircommission.org/sites/irc/files/media-files/IRC%20Third%20Report_0.pdf
- Kearney, Vincent: Dublin Weigh-in Murder: Continuity IRA Claims Murder of David Byrne. *BBC*, 2016. február 8. Online: www.bbc.com/news/world-europe-35523444
- Kristó Katalin – Imre Miklós: Az Egyesült Királyság közigazgatása. In Szamel Katalin – Balázs István – Gajduschek György – Koi Gyula (szerk.): *Az Európai Unió tagállamainak közigazgatása*. Budapest, Complex Kiadó, 2011. 99–158.
- McCrudden, Christopher: Northern Ireland, the Belfast Agreement, and the British Constitution. In Jeffrey Jowell – Dawn Oliver (szerk.): *The Changing Constitution*. Oxford, Oxford University Press, 2007. 195–236.
- McGlinchey, Marisa: The Unfinished Revolution of 'Dissident' Irish Republicans: Divergent Views in a Fragmented Base. *Small Wars & Insurgencies*, 32. (2021), 4–5. 714–746. Online: <https://doi.org/10.1080/09592318.2021.1930368>
- McKenna, Fionnuala: *Irish Republican Army (IRA) Ceasefire Statement, 19 July 1997*. Online: cain.ulster.ac.uk/events/peace/docs/ira19797.htm
- Melaugh, Martin: A Chronology of the Conflict – 1972. *CAIN Archive*, (é. n.). Online: cain.ulster.ac.uk/othelem/chron/ch72.htm

- Melaugh, Martin: Irish Republican Army (IRA) Statement About a New Grouping, Derry, 2012. július 26. *CAIN Archive*, (é. n.). Online: cain.ulster.ac.uk/othelem/organ/ira/ira_2012-07-26.htm
- Melaugh, Martin: Irish Republican Army (IRA) Statement, 9 August 2001. *CAIN Archive* (é. n.). Online: cain.ulster.ac.uk/events/peace/docs/ira090801.htm
- Melaugh, Martin: Statement by the Irish Republican Army, Issued (at Midday) Saturday 6 May 2000. *CAIN Archive* (é. n.). Online: cain.ulster.ac.uk/events/peace/docs/ira060500.htm
- Melaugh, Martin – Fionnuala McKenna: Proclamation of the Irish Republic, 24 April 1916. *CAIN Archive*, (é. n.). Online: cain.ulster.ac.uk/issues/politics/docs/pir24416.htm
- Melaugh, Martin – Brendan Lynn – Fionnuala McKenna : Abstracts on Organisations- 'R'. *CAIN Archive*, (é. n.). Online: cain.ulster.ac.uk/othelem/organ/rorgan.htm
- Mills, Claire – David Torrence: *Investigation of Former Armed Forced Personnel Who Served in Northern Ireland*. Research Briefing. House of Commons Library, 2022. május 18. Online: researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-8352/CBP-8352.pdf
- Moriarty, Gerry: INLA Has History of Ruthlessness. *The Irish Times*, 1996. január 31. Online: www.irishtimes.com/news/inla-has-history-of-ruthlessness-1.26867
- Morrison, John: Reality Check: The Real IRA's Tactical Adaptation and Restraint in the Aftermath of the Omagh Bombing. *Perspectives on Terrorism*, 14. (2020), 6. 152–164.
- Nieminen, Tauno – John de Chastelain – Andrew S. Sens: *Final Report of the Independent International Commission on Decommissioning*. Department of Justice, 2011. március 28. Online: www.justice.ie/en/JELR/IICD%20Final%20Rpt.pdf/Files/IICD%20Final%20Rpt.pdf
- Okado-Gough, Damien: Real Irish Republican Army (rIRA) Statement, 28 January 2003. *CAIN Archive*, (é. n.). Online: cain.ulster.ac.uk/othelem/organ/ira/rira280103.htm
- The White House Archives: *Supporting the Northern Ireland Peace Process* (1999). Online: clintonwhitehouse5.archives.gov/WH/EOP/NSC/html/nsc-06.html
- The Belfast Agreement (1998). Online: assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/136652/agreement.pdf
- The Good Friday Agreement. Online: www.citizensinformation.ie/en/government_in_ireland/ireland_and_the_uk/good_friday_agreement.html#
- Timeline of Dissident Republican Activity. *BBC*, 2019. szeptember 10. Online: www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-10866072
- UNHCR: *Country Reports on Terrorism 2017 – Foreign Terrorist Organizations: Continuity Irish Republican Army*. USA Department of State, 2018. szeptember 19. Online: www.refworld.org/docid/5bcf1f4ca.html
- Who are the INLA? *BBC*, 2010. szeptember 14. Online: www.bbc.com/news/uk-northern-ireland-11090412
- Young, Conna: Continuity IRA Says It Carried Out West Belfast Grenade Attack. *The Irish News*, 2019. december 6. Online: <https://bit.ly/3TWG0gJ>

József Sáfrán¹

Digital Terrorism: Communication through Online Video Games

Abstract

We interact nowadays through the internet in many different ways, we are socially connected to this network. Of course, this has its dangers, as many individuals or groups operating illegally also have access to these opportunities and use them to support their own activities. Online gaming is based on the hobby of many people including terrorists: to connect and play together online. In the world of online video games, there have been several cases of terrorists or organised criminal group members using data game software to achieve their own ends. Therefore, defence organisations have been monitoring this unconventional world for more than a decade. It is worth examining exactly how terrorist organisations can exploit this form of entertainment. The information society has brought with it a proliferation of video games, which has led to a significant acceleration in communication.

This study examines how different terrorist organisations or organised criminal groups use online video games to communicate. We will examine how they can exchange information, organise different activities, disseminate their propaganda and recruit. This article focuses on video games that can be played online and are mainly publicly available, as these are the programs that can be quickly accessed by the web and many other players. We are not dealing with games with single player only mode, as it would require a completely different way of analysis, and in online video games the communication factor is one of the primary factors in their use.

Keywords: video games, online jihad, online gaming, ISIS, terrorism

¹ Research assistant, University of Public Service Lőrincz Lajos Department of Administrative Law, e-mail: safra.jozsef@uni-nke.hu

1. Introduction

The internet is no longer just a technology, but a social phenomenon that has given rise to a multitude of genres that are different from the usual forms of communication and opportunities. The wealth of possibilities is nowadays the reality and medium through which significant social interactions and identity formation take place at its layers.² For this reason, the processes of comprehensive and cognitive communication cannot be left out of the virtual space, including the sector of online video games.³ From a functional perspective, it is worth examining how terrorist organisations (and sometimes the organised crime groups) are able to use online video game communication at a theoretical level and what cases we know of where it has been used in practice.

The essence of online video games is that players can play with or against each other over the internet and engage in various interactions. There are many ways to communicate during games: written, verbal or non-verbal messages.⁴ Each communication type has its own advantages and disadvantages, and the ways in which it can be used may vary from platform to platform.⁵ Interpersonal communication can take many forms in a given piece of software, and the more signalling it includes, the more colourful and meaningful the communication.⁶ It is important to highlight again that communication is an essential, central part of the online video games.

The aim of this study is to present the communication possibilities of different groups and individuals that pose a threat to security in the online gaming space. In my research, I will analyse only software that can be played online, and I will not analyse games with a single player only mode, as this analysis would require a completely different approach, and the communication factor is not the primary factor in their use. The relationship between terrorist and extremist groups within online video games through communication is the subject of my study. Research on the relationship between video games and criminal groups is still evolving, most research comes from the United States of America.⁷ These studies mostly focus on the behaviour of violent extremists in cyberspace and the rise of digital terrorism.

² Steven L. Thorne – Ingrid Fischer: Online Gaming as Sociable Media. *ALSIC: Apprentissage des Langues et Systèmes d'Information et de Communication*, 15, no. 1 (2012).

³ We distinguish between multiplayer games and online video games. Multiplayer games are video games that allow more than one players to join in – although they can also include a single-player mode. This can be done locally, on a single machine, connected to a local network or over the internet. Online video games can also be multiplayer games, but only over the internet, or only with multiplayer functionality available or included in the options. For the purposes of our analysis, the study of online video games is our primary interest, as it is important for terrorist organisations to use them to conduct their communications covertly, hidden and over distance.

⁴ Non-verbal messages are mostly game-specific. The most common are emojis, which can be pictures expressing moods, states, moving images, videos (e.g. League of Legends, DOTA2). It is also possible to express a message with the character itself, using different postures and facial expressions (e.g. Dark Souls series, Fortnite).

⁵ Anton Westerlund: *Using Video Communication in Online Multiplayer Games. The effects of adding a video chat overlay on the game experience in online multiplayer video games – a quasi-experimental design*. Linnaeus University, Bachelor Thesis in Media Technology, 2021. 4–5.

⁶ Westerlund: op. cit.

⁷ Maura Conway: Determining the Role of the Internet in Violent Extremism and Terrorism: Six Suggestions for Progressing Research. *Studies in Conflict and Terrorism*, 40, no. 1 (2017). 77–98.

The article will demonstrate that terrorists can use these areas, which are less focused on by defence services, for information exchange, either overtly or covertly. Beyond these basic aspects, the possibilities for recruitment and propaganda will be presented. The article will describe the security implications and dangers of communication within online video games, and open a space for dialogue on this less studied but important area for the future information society. For this reason, it also deals with possible data collection for national security services. The focus of the research will not be on games made by extremist groups for specific communication, propaganda or training purposes, as these require separate investigation, but on popular, widely accessible programmes made by profit-oriented companies.

2. Forms of communication in online video games

The communication environment provided by online video games enables a unique social interaction between users. Like online chat rooms, online video games provide a social space for similar individuals to form friendships and close relationships that can be exploited by terrorist organisations. Online video games thus contribute to internet-based social opportunities, while much of it is well documented.⁸

We distinguish between internal and external means of communication, as well as written or voice-based forms of communication. The focus of this study is on game software that is accessible to the general public and is not designed for a specific purpose, such as propaganda or training.

Within online video games, one way of communicating is through written chat. This is especially common for games played on a computer, laptop or mobile phone, as games on consoles are usually played with a controller (although Nintendo Switch in handheld mode is somewhat capable of touch typing) and it is more distracting than slow typing (using a touchpad or pressing letters and numbers on the screen). This detracts from the gaming experience and distracts attention, and it is less common on consoles than on devices with a keyboard that allow much faster typing.⁹ Most games include an open chat room for everyone, as well as smaller rooms for specific communities, clans, guilds, etc., and the possibility to chat privately.

An increasingly popular communication channel is voice over internet protocol (VoIP), which is built into games. VoIP uses computer networks, along with the global internet, to transmit digitised voice messages. In a study, Caplan Williams and his colleagues investigated how voice communication in online video games strengthens the relationship and trust between players. They found that the added verbal cues eliminate anonymity and add depth and openness to the conversation, which can bring participants closer together. Therefore, VoIP communication allows for a higher

⁸ Malcolm R. Parks – Kory Floyd: Making Friends in Cyberspace. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 1, no. 4 (1996). 80–97.

⁹ Xiaofei Lu: Automatic Measurement of Syntactic Complexity in Child Language Acquisition. *International Journal of Corpus Linguistics*, 14, no. 1 (2009). 3–28.

quality game between people playing cooperatively or against each other.¹⁰ In games, not only can verbal communication take place between two people, but they can also form guilds or rooms where they can talk to several people at the same time. Of course, some software does not link communication between several individuals to guilds, it is possible to interact with each other in the game by means of a pool, so communication can be initiated directly or random. When entering multiplayer rooms, it is important that they are simple and easy to use, so as many users as possible can make contact in them. Thanks to fast servers and search algorithms, the ability to quickly play and collaborate with others to achieve a common goal has evolved.

Sony released an update for PlayStation 4 in 2015 that allowed text to be converted to sound (read aloud), buttons to be rearranged and a larger font. The Tobii eye-tracking peripheral allows you to control what happens on the screen by moving your eyes. All of these examples show us that the possibility has been further increased for more people to play the game the way they want, increasing the community in all directions.¹¹

A lot of research has been done on how the proportion of players is distributed. We can see that there is now a minimal gender gap, with almost as many women as men. Thanks to the internet, people often come into contact with people from other countries, build relationships, understand each other better and even develop sympathy for each other, which some groups are able to use to their advantage.¹²

3. Security monitoring opportunities

Online video games are extremely complex and – although they have been present in the entertainment industry since 1980 – a huge business, but often marginalised as a specific product of the media. However, it is an undeniable fact that video game entertainment is becoming less of a stratified activity, thanks in large part to the proliferation of mobile games. Moore's law says that the number of online virtual spaces doubles every two years. The number of virtual gamers is estimated to be at least 10 million a day, many of them playing up to 30 hours a week. The growth of digital games has followed this strong interest, with developers now writing programs in virtually every style and genre.¹³ One of the most popular of these online games is World of Warcraft (WoW), the first online video game to have been specifically monitored by the national security services (as far as we know now from public documents). WoW is a Massively Multiplayer Online Role-Playing Game (MMORPG), and also a very complex game in which success can only be achieved by cooperating with others. What makes it different from other video games, apart from the cooperative aspect, is that it is explicitly based on teamwork or interaction with other

¹⁰ Dmitri Williams – Scott Caplan – Li Xiong: Can You Hear Me Now? The Impact of Voice in an Online Gaming Community. *Human Communication Research*, 33, no. 4 (2007). 427–449.

¹¹ Stanley Pierre-Louis – Susanna Pollack: Video Games Are Transforming How We Communicate with Each Other – And They Could Fix a Range of Other Global Issues too. *World Economic Forum*, 10 December 2019.

¹² Entertainment Software Association: *2019 Essential Facts About the Computer and Video Game Industry*.

¹³ Julie M. Sykes – Jonathon Reinhardt – Steven L. Thorne: Multiplayer Digital Games as Sites for Research and Practice. In Francis M. Hult (ed.): *Directions and Prospects for Educational Linguistics*. New York, Springer, 2010. 117–135.

users. Communication can take place through text, voice and non-verbal means.¹⁴ Our information about the monitoring comes from documents leaked by Edward Snowden in 2013: the first activity dates back to 2007, when the National Security Agency (NSA), Central Intelligence Agency (CIA), Federal Bureau of Investigation (FBI) and other intelligence agencies started analysing and processing communications on WoW and Microsoft's Xbox Live. NSA agents investigated suspicious elements in the Games and Virtual Environment (GVE), as intelligence sources claimed that al-Qaeda fighters were using the game for propaganda, recruitment, training and communication. From the virtual world, intelligence agents were able to retrieve not only chat logs, but also the targets' friendship lists, guildmates, geographical locations and personal data. With this information, the hackers were able to plant spyware on the appropriate computers. WoW was run over the internet, specifically on Battle.net servers, communicating with computers in different locations, making it easy to map. The Government Communication Headquarters (GCHQ), in partnership with the NSA, attempted to integrate mapping modules into the World of Warcraft and Xbox Live servers, and the integration was completed by February 2008. The main targets were terrorists, but they did not want to ignore the new games that were coming out. It can be concluded that HUMINT has become part of the constant presence, information gathering, analysis and processing in virtual games. The intelligence community of the United States developed methods and strategies for collaboration. Looking at Snowden's documents, we know of one successful operation in 2008: in this specific case a website was discovered where stolen credit card details were being traded.¹⁵ After the WoW incident, gaming companies started to collaborate much more with the national security agencies, but this did not mean that everything could be checked fully. The easiest part of backtracking is to check the chat logs in a game, but the terrorists also know this, thus they are trying to find new or mixed methods, and to not stay for too long in the same "internet location". The other problem is that even if an agency has the name or internet history of a terrorist, it is still difficult to monitor the traffic. In a shooting game, for example, terrorists can shoot at the wall and form letters from the bullet holes left behind to send a message to the person they are playing with.

4. Technical aspects of encrypting communications on personal computers and consoles

In the aftermath of 13 November 2015, the world was shocked by the terrorist attack on Paris, planned and carried out by ISIS, which claimed 127 lives and injured more than 300 people. It was initially suspected that the terrorists may have communicated with each other using PlayStation 4 devices. The Belgian Interior Minister Jan Jambon said in an interview that it was very difficult for their services to decode

¹⁴ T. L. Taylor: *Play Between Worlds: Exploring Online Game Culture*. Cambridge, Mass., The MIT Press, 2006.

¹⁵ Kyle Orland: Snowden Leak Examines Gaming as a Terrorist Propaganda and Training Tool. *Ars Technica*, 12 September 2013.

communications via the PlayStation 4.¹⁶ The PS4 voice communication software was the primary suspect in the terrorist attack. It uses IP-based voice technology, which was relatively difficult to trace.¹⁷ The U.S. media jumped on the Sony PlayStation case for a few days. In the end, Sony was not prosecuted in the case because it could not be proven to have been one of the perpetrators of the attacks. In fact, the terrorists only communicated with each other using disposable phones. The perpetrators were in fact using disposable phones, but the vulnerability of the consoles and their use by terrorists immediately attracted even more media and national security attention.

The protection of the PlayStation 4 was very good, but it was almost impossible for most of the high-tech national security services to hack it. The PS4 uses the Transport Layer Security (TLS) protocol, which uses symmetric encryption (AE256-CBC) and 2048-bit asymmetric (RSA) encryption keys, which most experts believe one of the best encryption systems in the world. The PS4, on the other hand, uses three suboptimal encryption settings, which could be described as a gap in its security, as it allows either national security organisations or terrorist organisations to successfully hack into it. Until recently, PlayStation used TLS version 1.0 instead of the more secure 1.2, which was considered secure but also crackable. The certificates used by PS4 are old and used SHA-1. Larger services, and groups with more substantial financial backing, could easily break it if they forced a hash collision. Thanks to this, they can even intercept conversations and read messages. Another problem is that double-encryption techniques, although supported by Sony's cloud system, are not supported by the console itself. It also works extremely well against national security services and other criminals. Thus, agencies with extensive surveillance powers, if they were to record all PS4 chats today, could decrypt the text of the messages in the future if they were able to obtain Sony's secret key (either through a court order or through coercion).¹⁸ As can be seen from the above, although the PS4 of a generation ago was relatively well protected, it was far from perfect. However, it can be said that investing in hacking is probably not worthwhile for terrorists, either individually or as a group, as it is much cheaper and they can use it for activities that are more useful from their point of view.

The PlayStation 5, which has been released in 2020, is no exception to the number of consoles that ethical hackers have tried to hack since its release. In November 2020, the Fail0verflow hacking team successfully obtained not only all the root keys for the PS5, but also for the other new generation consoles. The root keys are symmetric and can be encrypted and decrypted. The root key for the set-top box requires special hardware, according to expert engineers, but the hacking team has denied this and claims that the data was obtained solely through software. This allows them to access almost anything inside the state-of-the-art and supposedly better encrypted console, a cautionary tale that threats are not only present on computers in the classic

¹⁶ Alan Hope: Brussels Is 'Weakest Link' in Europe's Fight against Terrorism. *The Bulletin*, 13 November 2015.

¹⁷ Nate Anderson: CSI: Xbox – How Cops Perform Xbox Live Stakeouts and Console Searches. *Ars Technica*, 01 October 2012.

¹⁸ David Holmes: Paris Attacks: What kind of Encryption Does the PlayStation 4 Use, Anyway? *Security Week*, 09 December 2015.

way.¹⁹ Other terrorist organisations will eventually be able to decrypt the PlayStation 5 firmware, which will open up possibilities for them to install third-party software (e.g. encryption, cloaking) or run other additional services. There have already been examples of jailbreaking games on rival console Microsoft's Xbox 360. Hackers were able to flash the console without much difficulty and then copy the games obtained from pirated sources to disk. This allowed various organisations to make huge profits on the black market, while Microsoft was put at a disadvantage.²⁰

The year 2014 marked a turning point in the history of online video games and jihad, when the Islamic State began an intensive online campaign. The intense operations, known as cyber warfare, evolved into a new type of challenge with huge backing from professional individuals and groups. The use of entertainment software as supporting software for games has different elements than the activities of the late 2000s.

Although they started making AAA games instead because they realised they were being watched, it is unlikely that they have stopped, but they are spreading propaganda very much through modding. Direct propaganda has been transformed into their own, mainly by modding games, which makes it easier and more covert for terrorist organisations to get on their side and train.

One of the most active online organisations is the Islamic State. They have stolen the code of a lot of existing game software and modified it to their liking. Not only do they have a large active membership, but also a large number of cyber proxies, mainly working on social media and trying to lure users into games. They continue to communicate mainly in the products of game manufacturers, as their financial resources do not allow them to write programs of the quality of the leading game development companies in the world. Of course, they have their own development, but the quality and seriousness of their work does not even approach that of the world's leading developers. According to some reports, they have no intention of developing anything other than the aforementioned mods or lower quality games of their own, as this is extremely time-consuming and costly.²¹

5. Methods of use that compromise safety

The U.S. Department of Homeland Security has long been concerned about the dangers posed by online video games. The interaction that takes place in them has not escaped their attention, and they have identified three ways in which terrorist groups are trying to radicalise mainly young users:

¹⁹ Interestingly, although with reservations, the Fail0verflow team said that consoles are no longer worth hacking as they are almost identical in functionality to desktop computers. The statement may mainly refer to the financial gain mentioned in the article, but when considering the potential for any criminal on the internet to choose the least conventional and conspicuous solution to achieve their goals we may have doubts. For more information see Araged: Fail0verflow Hackers Hinted at Hacking the Playstation 5 Encryption System. *Araged*, 08 November 2021.

²⁰ Derek Black: Hacker Obtained PS5 Encryption Keys that Will Allow Pirating Games. *World Stock Market*, 08 November 2021.

²¹ Miron Lakomy: Let's Play a Video Game: *Jihadi* Propaganda in the World of Electronic Entertainment. *Studies in Conflict and Terrorism*, 42, no. 4 (2017). 383–406.

They look for groups where people are present for fun, and they approach them pretending to have a common interest.

They look out for individual users who may be lost in real life, looking for their place, their company and a community to belong to.

They look out for people who are looking for information about heritage, traditions or ideologies associated with a particular radical group within video games, or who have a visible interest.²²

Terrorist propaganda and recruitment activities actively target users in the ways listed. When targeting individuals who are susceptible to their ideology and marginalised, playing video games can exploit their weaknesses, their loneliness, their need to belong. To do this, they specifically segregate gender, social groups, age groups or ethnicities. Their hacking activities are not negligible either, as they are able to covertly enter games and download chat logs of individual players, which they can use to analyse the person, assess their network of contacts and plan their next steps. Although the proportion of the sexes playing video games is levelling out, in general, terrorists still target young men, who prefer more violent and shooter games. Psychological reasons for this include the desire to have similar experiences, the conversion of real-life failures into success in the virtual space, the desire for power and fame, and possibly an interest in learning about the real environment of combat. These can be complemented by stress relief, anger release or a desire to do something for society.²³ The exploitation of real or perceived negative experiences²⁴ by teenagers makes it even more dangerous for terrorists to find a weakness. The creation of their own games is also a major trend in this direction. Identification with violent games has led ISIS to produce similar programmes, which are popular not only with young people of the Muslim faith but also with other children, so producing such games and diverting them from other games can boost their recruitment.²⁵

6. Terrorist and criminal groups exploit video game players

For the purposes of our topic, it is important to note that various terrorist organisations also produce their own video games in their backyard. These mainly target teenagers and young adults. For example, Hezbollah has tried to promote and legitimise the war against Israel, especially among gamers in Europe and North America, with its *Special Force* and *Special Force 2* games. There is also the *Quest for Bush* game, which is linked to al-Qaeda, and in a children's game the ultimate goal is to kill President George W. Bush. The *Night of Bush Capturing* has the same objective, but the latter game focuses specifically on the online, cooperative part and is aimed more at children themselves, who are growing up in the terrorist "spirit". These games also offer young generations the chance to try out what it feels like to follow the aims of a different ideology by taking on the role of a terrorist. In their own games, they can use forums,

²² Department of Homeland Security: *Strategic Framework for Countering Terrorism and Targeted Violence*. 2019.

²³ Matthew Hall: *This Is Our Call of Duty: How ISIS Is Using Video Games*. *Salon*, 01 November 2014.

²⁴ The phenomenon known as cyberbullying only reinforces this trend.

²⁵ Ahmed Al-Rawi: *Video Games, Terrorism, and ISIS's Jihad 3.0*. *Terrorism and Political Violence*, 30, no. 4 (2016). 745.

chat rooms and other communication channels even more freely. These sites make it easier for curious young people to get their political or ideological questions asked, to put their views against each other. Anonymity is also preserved, we are talking about programmes with a lot of professional protection, which can be a challenge even for national security services. We have seen repeated examples, particularly for recruitment in Iraqi areas, of people switching to private email or chat after time spent in the game, perhaps even meeting in person. After meeting in person – this can happen also in small groups – they can talk about politics more explicitly.²⁶ Terrorist organisations profile their ideal candidate in a similar way to national security services. Games can provide information on the “candidate’s” Arabic language skills and knowledge of Islamic teachings. In particular, the best candidates are sought out in a hurry outside the games, as it is in their vital interest to have them join up as quickly as possible.²⁷ But it is not only terrorist organisations that have discovered cheap and relatively protected recruitment opportunities: according to several U.S. reports, Mexican drug cartels (especially the Sinaloa Cartel) are targeting young people (mostly aged between 11 and 14) on online platforms, asking them to perform small tasks – such as smuggling drugs, equipment and money – in exchange for a few hundred dollars. In one case, a man named George offered to a young player 2,000 dollars to bring 60 kg of metamphetamine through the Mexican border in Arizona. They had met in Grand Theft Auto Online, and after a couple of games and chats they started to meet personally in Phoenix, and also started to talk on Snapchat.²⁸ Another case took place in the game Free Fire, where scouts were recruited for the northern border of Mexico. Several cartels are also reported to operate and recruit through Call of Duty, Gears of War and Grand Theft Auto V. In several cases, the recruiters have taken advantage of the victims’ armed and violent nature, mainly consisting of young boys. They were promised that they would get guns and do things like in the games, only they would earn money additionally. The duped youngsters were then given fake tickets to their destinations. The percentage of recruitment in Mexico that takes place in online games remains a mystery. Another problem could be that the children who are lured are themselves spreading the propaganda to their fellow children. The above case also shows that the cartels are directly targeting children in the online space.²⁹

Internet propaganda and marketing play a major role in the psychological development and socialisation of children, who may be more easily persuaded to commit violent acts or suicide bombings as adults. In addition to video games, online videos, books and newspapers are also known to be used as vehicles. They are trying to get children out of the world of online games, which are not controlled by terrorist organisations, as soon as possible and into platforms they control themselves. These are usually interactive sites, forums or monitored chat rooms where they can communicate more freely and safely. This allows them to reach young people in a more

²⁶ Carl Miller – Shiroma Silva: Extremists Using Video-Game Chats to Spread Hate. *BBC News*, 23 September 2021.

²⁷ Homeland Security Institute: *Recruitment and Radicalization of School-Aged Youth by International Terrorist Groups*. Final Report. 23 April 2009. 58–59.

²⁸ Thomas Brewster: How Mexico’s Real Life Cartels Recruit Drug Mules on Grand Theft Auto Online. *Forbes*, 24 January 2022.

²⁹ The Associated Press: Mexico: Drug Cartels Recruiting Youths through Video Games. *ABC News*, 20 October 2021.

direct and comfortable environment. Many of these sites are hosted by Western providers, such as Yahoo!³⁰

In the digital age, many children are growing up using technology and this means that they are also playing games from a relatively early age. Terrorist organisations are already trying to implant their ideology and views in the minds of the youngest age groups, and they have to resort to different approaches than in the case of their adolescent counterparts. Al-Qaeda in the Islamic Maghreb (AQIM) have changed their strategy to specifically target children under 14. In order to spread their radical ideology, they lure children approached online into their self-developed games, which are extremely primitive, lightweight and technologically underdeveloped, but offer a sure sense of achievement. An example of this is the 2013 game Muslim Mali, in which you have to fight under the banner of AQIM and shoot down French planes. Such games, which offer easy success, can play an important role in radicalising children and encouraging them to join a terrorist organisation in the future.³¹

As we have seen, there are many ways in which terrorists and other criminal organisations can exploit the potential of online video games for communication. To illustrate their potential and the ideal forms of communication, we can summarise the utilisation of the online video games in the following table:

Table 1: Communication forms and effectivity of disguising real intention (with legend)

Utilisation of the online video games for communication	Risk of use
Verbal communication	Orange
Written communication	Red
Non-verbal communication (gestures, emojis, etc.)	Green
Spreading propaganda	Orange
Recruiting	Orange
Advertising own games	Green

Green	Useful, hard to track
Orange	It can be used, but it requires effort and has its dangers
Red	Useful, but easy to track, high risk of being caught

Source: Compiled by the author.

³⁰ The Associated Press (2021): op. cit.

³¹ Nick Robinson – Joe Whittaker: Playing for Hate? Extremism, Terrorism, and Videogames. *Studies in Conflict and Terrorism*, 11 January 2021. 3–4.

7. Summary

As part of the information society, online games are creating a new and dangerous theatre of war. The digital world of online video games represents a small part of society, yet this sector of communication has been made so unique that it requires specific studies from a security perspective.

The aim of propaganda is to influence opinion in order to achieve a social, political or economic objective. Terrorist groups use propaganda mainly to spread their ideology and for recruitment. Most analyses and studies focus on the path of normal individuals playing video games towards extremist views. Games provide a recruitment opportunity for terrorist and criminal organisations and are used as a tool to strengthen their groups and views. At the same time, a game can also serve to persuade and motivate their membership.³²

As we can, terrorist and organised crimes groups use the communication through online video games for general communication (verbal, written and non-verbal form), for spreading propaganda, to recruit new members and to advertise their own products.

Defence organisations should not ignore the world of online video games that are available to everyone, regardless of the fact that since 2014, the trend has been to lure people into proprietary or modified games. They have started to train their officers and government workers to protect players. We have to be aware of the new and changing challenges in the other forms of entertainment industry too, and have to continue the adaptation of the new approaches for the digital world. A good example is the internet itself, where without proper regulation, any entertainment product – whether it is a game, film, series, book, magazine, comic book or any other product available for purchase – that disseminates propaganda can be easily accessed by children and adults alike.

Further research on this topic is important for our security, so it is worth exploring the recruitment opportunities, self-produced programmes, training and educational opportunities for online video games. Another important area of research could be offline games. The most common example are the simulators, which ones are designed to reproduce reality as realistically as possible and can therefore be particularly useful for training purposes (e.g. piloting aircraft, weapons handling) – something that has been introduced by the army in several countries, but unfortunately also by organisations that threaten our security.

References

- Al-Rawi, Ahmed: Video Games, Terrorism, and ISIS's Jihad 3.0. *Terrorism and Political Violence*, 30, no. 4 (2016). 740–760. Online: <https://doi.org/10.1080/09546553.2016.1207633>
- Anderson, Nate: CSI: Xbox – How Cops Perform Xbox Live Stakeouts and Console Searches. *Ars Technica*, 01 October 2012. Online: <http://arstechnica.com/>

³² Robinson–Whittaker (2021): op. cit.

- tech-policy/2012/01/searches-and-xbox-live-stakeouts-how-cops-investigate-consoles/
- Aroged: Fail0verflow Hackers Hinted at Hacking the Playstation 5 Encryption System. *Aroged*, 08 November 2021. Online: www.aroged.com/2021/11/08/fail0verflow-hackers-hinted-at-hacking-the-playstation-5-encryption-system/
- Black, Derek: Hacker Obtained PS5 Encryption Keys that Will Allow Pirating Games. *World Stock Market*, 08 November 2021. Online: www.worldstockmarket.net/hacker-obtained-ps5-encryption-keys-that-will-allow-pirating-games/
- Brewster, Thomas: How Mexico's Real Life Cartels Recruit Drug Mules on Grand Theft Auto Online. *Forbes*, 24 January 2022. Online: www.forbes.com/sites/thomasbrewster/2022/01/24/mexican-cartels-recruit-drug-mules-on-grand-theft-auto-online/?sh=20072acb69f6
- Conway, Maura: Determining the Role of the Internet in Violent Extremism and Terrorism: Six Suggestions for Progressing Research. *Studies in Conflict and Terrorism*, 40, no. 1 (2017). 77–98. Online: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2016.1157408>
- Department of Homeland Security: *Strategic Framework for Countering Terrorism and Targeted Violence*. 2019. Online: www.dhs.gov/sites/default/files/publications/19_0920_plcy_strategic-framework-countering-terrorism-targeted-violence.pdf
- Entertainment Software Association: *2019 Essential Facts About the Computer and Video Game Industry*. Online: www.theesa.com/wp-content/uploads/2019/05/2019-Essential-Facts-About-the-Computer-and-Video-Game-Industry.pdf
- Hall, Matthew: This Is Our Call of Duty: How ISIS Is Using Video Games. *Salon*, 01 November 2014. Online: www.salon.com/2014/11/01/this_is_our_call_of_duty_how_isis_is_using_video_games/
- Holmes, David: Paris Attacks: What kind of Encryption Does the PlayStation 4 Use, Anyway? *Security Week*, 09 December 2015. Online: www.securityweek.com/paris-attacks-what-kind-encryption-does-playstation-4-use-anyway
- Homeland Security Institute: *Recruitment and Radicalization of School-Aged Youth by International Terrorist Groups*. Final Report. 23 April 2009. Online: www.ecnetwork.net/sites/default/files/media/file/2009-recruitment-and-radicalization.pdf
- Hope, Alan: Brussels Is 'Weakest Link' in Europe's Fight against Terrorism. *The Bulletin*, 13 November 2015. Online: www.xpats.com/brussels-weakest-link-europes-fight-against-terrorism
- Lakomy, Miron: Let's Play a Video Game: *Jihadi* Propaganda in the World of Electronic Entertainment. *Studies in Conflict and Terrorism*, 42, no. 4 (2017). 383–406. Online: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2017.1385903>
- Lu, Xiaofei: Automatic Measurement of Syntactic Complexity in Child Language Acquisition. *International Journal of Corpus Linguistics*, 14, no. 1 (2009). 3–28. Online: <https://doi.org/10.1075/ijcl.14.1.02lu>
- Parks, Malcolm R. – Kory Floyd: Making Friends in Cyberspace. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 1, no. 4 (1996). 80–97. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.1996.tb00176.x>
- Miller, Carl – Shiroma Silva: Extremists Using Video-Game Chats to Spread Hate. *BBC News*, 23 September 2021. Online: www.bbc.com/news/technology-58600181

- Orland, Kyle: Snowden Leak Examines Gaming as a Terrorist Propaganda and Training Tool. *Ars Technica*, 12 September 2013. Online: <http://arstechnica.com/gaming/2013/12/snowden-leak-examines-gaming-as-a-terrorist-propaganda-and-training-tool/>
- Pierre-Louis, Stanley – Susanna Pollack: Video Games Are Transforming How We Communicate with Each Other – And They Could Fix a Range of Other Global Issues too. *World Economic Forum*, 10 December 2019. Online: www.weforum.org/agenda/2019/12/video-games-culture-impact-on-society/
- Robinson, Nick – Joe Whittaker: Playing for Hate? Extremism, Terrorism, and Videogames. *Studies in Conflict and Terrorism*, 11 January 2021. Online: <https://doi.org/10.1080/1057610X.2020.1866740>
- Thorne, Steven L. – Ingrid Fischer: Online Gaming as Sociable Media. *ALSIC: Apprentissage des Langues et Systèmes d'Information et de Communication*, 15, no. 1 (2012). Online: <https://doi.org/10.4000/alsic.2450>
- Sykes, Julie M. – Jonathon Reinhardt – Steven L. Thorne: Multiuser Digital Games as Sites for Research and Practice. In Francis M. Hult (ed.): *Directions and Prospects for Educational Linguistics*. New York, Springer, 2010. 117–135. Online: https://doi.org/10.1007/978-90-481-9136-9_8
- Taylor, T. L.: *Play Between Worlds. Exploring Online Game Culture*. Cambridge, Mass., The MIT Press, 2006. Online: <https://doi.org/10.7551/mitpress/5418.001.0001>
- The Associated Press: Mexico: Drug Cartels Recruiting Youths through Video Games. *ABC News*, 20 October 2021. Online: <https://abcnews.go.com/International/wireStory/mexico-drug-cartels-recruiting-youths-video-games-80691749>
- Westerlund, Anton: *Using Video Communication in Online Multiplayer Games. The effects of adding a video chat overlay on the game experience in online multiplayer video games – a quasi-experimental design*. Linnaeus University, Bachelor Thesis in Media Technology, 2021. Online: www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1580454/FULLTEXT01.pdf
- Williams, Dmitri – Scott Caplan – Li Xiong: Can You Hear Me Now? The Impact of Voice in an Online Gaming Community. *Human Communication Research*, 33, no. 4 (2007). 427–449. Online: <https://doi.org/10.1111/j.1468-2958.2007.00306.x>

Tartalom

NYERGES TÍMEA: A közös haderó helye a brexit utáni 2021–2027-es költségvetésben	5
BERTALAN DÁVID: A tömeges migrációs válság, valamint a rendészet és a honvédelem kapcsolata	21
ÁDÁM BALÁZS: A Karola-vonal erősítési rendszere	33
Jobbágy Zoltán: Az állami vezetők stratégiai felkészítését befolyásoló főbb stratégiai dokumentumok bemutatása	61
ÁDÁM MAJOROSI: The Battle of the Catalaunian Plains	79
MOKÁNSZKI ZOLTÁN: Magyar szerepvállalás a gorlicei áttörésben	95
JÁNOS PERGE – ERIKA PERGE: National Defence of Hungary – Military Units and Military Facilities of Debrecen (Part 2)	103
SÁNDOR ANDÓ: Increasing the Effectiveness of Military Selection in the Early Days of Applied Psychology	133
NÉGYESI IMRE – FAZEKAS FERENC: A mesterséges intelligencia integrálásának lehetőségei a vezetési pontok feladatrendszerébe	145
KISS PÉTER: Az I. világháború új kihívásai a magyar katona-egészségügy szemszögéből	159
KOVÁCS MÁRK: Nagypénteki Megállapodás és a (P)IRA utódszervezetei	171
JÓZSEF SÁFRÁN: Digital Terrorism: Communication through Online Video Games	183